

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΣΤΙΑΣ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

ΜΕΤΑ

ΤΩΝ ΣΗΜΑΝΤΙΚΩΤΑΤΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ ΤΗΣ ΑΛΛΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΥΠΟ

ΑΛΚΙΒΙΑΔΟΥ Σ. ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ

ΕΓΚΡΙΘΕΙΣΑ ΞΝ ΤΩ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΩ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1894 ΩΣ ΜΟΝΟΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΝ ΒΙΒΛΙΟΝ
ΚΑΙ ΕΝ ΤΟΙΣ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΙΣ ΤΩΝ ΕΤΩΝ 1895, 1896, 1897 ΚΑΙ 1899

ΕΚΔΟΣΙΣ Θ' ΕΙΣ ΤΕΥΧΗ ΤΡΙΑ

ΚΑΤΑ ΤΟ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

ΤΕΥΧΟΣ Γ' ΜΕΤΑ ΠΟΛΛΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ

- α) Τα από της άλωσης της Κωνσταντινουπόλεως υπό των Λατινών μέχρι της άλωσης αυτής υπό των Τούρκων.
- β) Έκ της ιστορίας της νέας Εθρώλης αι ανακαλύψεις και εφευρέσεις, η θρησκευτική μεταστροφή και τα κυριώτατα της Γαλλικής Έπαναστάσεως.
- γ) Οι Έλληνες υπό την τουρκικήν δυναστείαν και η ιστορία της Έλληνικής Έπαναστάσεως.

ΔΙΑ ΤΟΥΣ ΜΑΘΗΤΑΣ ΤΗΣ Γ' ΤΑΞΕΩΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝ. ΣΧΟΛΕΙΩΝ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ "ΑΝΑΒΑΣΕΩΣ"
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Εκδοτής Ιωάννης Δ. Κολλαρός

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ "ΕΣΤΙΑ",

1902

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τὰ γνήσια ἀντίτυπα φέρουσι τὴν ὑπογραφήν τοῦ
συγγραφέως.

Ἀμὶν Σααρρίδη

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

ΜΕΤΑ ΤΩΝ

ΣΗΜΑΝΤΙΚΩΤΑΤΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ ΤΗΣ ΑΛΛΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΜΕΡΟΣ Γ'

ΒΙΒΛΙΟΝ Α'

ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΛΑΤΙΝΩΝ
ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΑΥΤΗΣ ΥΠὸ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ 1204-1453

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

ΦΡΑΓΚΟΚΡΑΤΙΑ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ

§ 1. Διανομή τῆς ἐλληνικῆς αὐτοκρατορίας.

Πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως οἱ ἡγεμόνες τῶν ἐνετικῶν καὶ σταυροφορικῶν στρατιῶν συνελθόντες εἰς Πέραν¹ (τῆ 9ῃ Μαρτίου τοῦ 1204) εἶχον συνομολογήσει συνθήκην, διὰ τῆς

¹ Οἱ εἰς Πέραν συνελθόντες ἡγεμόνες τῶν ἐνετικῶν καὶ σταυροφορικῶν στρατιῶν ἦσαν πέντε, ἦτοι 1) ὁ δόγης (ἄρχων) τῆς ἐνετικῆς δημοκρατίας Ἐρρίκος Δάνδολος, 2) ὁ ὕπατος ἡγεμὼν τῶν σταυροφορικῶν στρατιῶν Βονιφάτιος ὁ Μομφερρατικός, 3) ὁ κόμης τῆς Φλανδρίας Βαλδουῖνος, 4) ὁ κόμης Βλεσσῶν Λουδοβίκος καὶ 5) ὁ κόμης Ἁγίου Παύλου Οὐγών.

ὁποίας ἐκ τῶν προτέρων ὤρισαν τὴν μέλλουσαν τύχην τῆς ἐλληνικῆς αὐτοκρατορίας. Διὰ τῆς συνθήκης ταύτης πάντες ἐκεῖνοι οἱ ἡγεμόνες ὤρισαν νὰ ἐκλεχθῇ μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως ὁ νέος αὐτοκράτωρ ὑπὸ ἐξ Ἑνετῶν καὶ ἐξ σταυροφόρων ἐκλογέων. Συνεφώνησαν δὲ νὰ θεωρῆται ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος ὑπέρτατος ἄρχων ὀλοκλήρου τοῦ κράτους, ἀλλ' ὑπὸ τὴν ἄμεσον αὐτοῦ κατοχὴν νὰ ἔχη μόνον τὸ ἐν τέταρτον τοῦ κράτους· τὰ δὲ λοιπὰ τρία τέταρτα συνεφωνήθη νὰ λάβωσιν οἱ Ἑνετοὶ καὶ οἱ σταυροφόροι (Γάλλοι, Ἰταλοὶ καὶ Γερμανοί), ἀνγκυρωρίζοντες πάντες οὗτοι ὡς κυρίαρχον

Βαλδουῖνος ὁ Α'.

τὸν αὐτοκράτορα. Πλὴν δὲ τούτων διὰ τῆς συνθήκης ταύτης ὤρισαν ὡς ἐπίσημον τοῦ κράτους θρησκείαν τὴν καθολικὴν· συνεφώνησαν δὲ ὁ καθολικὸς πατριάρχης νὰ ἐκλεχθῇ ἐκ τοῦ κλήρου μὲν τῶν Ἑνετῶν, ἐὰν ὁ αὐτοκράτωρ ἤθελεν εἶναι σταυροφόρος, ἐκ τοῦ κλήρου δὲ τῶν σταυροφόρων, ἐὰν ὁ αὐτοκράτωρ ἤθελεν εἶναι Ἑνετός.

Καὶ ταῦτα μὲν πάντα συνεφώνησαν πρὸ τῆς ἀλώσεως. Ἦδη δὲ μετὰ τὴν ἄλωσιν καὶ τὴν λεηλασίαν τῆς πόλεως, ἐκπληροῦντες τοὺς ἔρους τῆς συνθήκης, πρῶτον μὲν ἐξέλεξαν τὸν αὐτοκράτορα, ἔπειτα δὲ τὸν πατριάρχην. Καὶ αὐτοκράτορα μὲν ἐξέλεξαν τὸν κόμητα τῆς Φλανδρίας Βαλδουῖνον, πατριάρχην δὲ τὸν Ἑνετὸν

Θωμάν Μοροζίνην. Μετὰ τὴν ἐκλογὴν δὲ ταύτην τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ πατριάρχου ὤρισαν τὰ τῆς διανομῆς τοῦ κράτους. Συνεφώνησαν δαχλαδῆ ὁ μὲν αὐτοκράτωρ Βαλδουῖνος νὰ λάβῃ ὑπὸ τὴν ἄμεσον κατοχὴν του τὴν Θράκην, πλὴν τῆς Ἀδριανουπόλεως, καὶ τὰς ἀνὰ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἐπαρχίας, ὁ δὲ Βονιφάτιος ὁ Μομφερρατικός νὰ λάβῃ τὴν Μακεδονίαν, τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ τὴν Κρήτην, οἱ δ' Ἑνετοὶ νὰ λάβωσι μέγα τμήμα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὴν Ἀδριανούπολιν, τὴν Ἥπειρον, ἀπάσας τὰς νήσους τοῦ Ἰονίου καὶ Αἰγαίου πελάγους καὶ τὴν Πελοπόννησον. Οὕτω λοιπὸν διὰ τῆς διανομῆς ταύτης ἡ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία διηρεῖτο ὑπὸ τῶν κατακτητῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰς τρία κυριώτατα μερίδια, ἧτοι α') εἰς τὴν ὑπὸ τὸν Βαλδουῖνον αὐτοκρατορίαν, ἧς πρωτεύουσα ἦτο ἡ Κωνσταντινούπολις, β') εἰς τὰς ὑπὸ τὸν Βονιφάτιον χώρας, ὧν πρωτεύουσα ὤρισθη ἡ Θεσσαλονίκη, καὶ γ') εἰς τὸ μερίδιον τῶν Ἑνετῶν.

§ 2. Κατάληψις ἑλληνικῶν χωρῶν ὑπὸ τοῦ Βαλδουῖνου.

Μετὰ τὴν συμφωνηθεῖσαν διανομὴν τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας οἱ κατακτητὰὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔσπευσαν νὰ καταλάβωσι τὰ μερίδιά των. Τούτων δὲ πρῶτος ὁ Βαλδουῖνος περὶ τὰ μέσα τοῦ ἔτους 1204 κατέλαβε τὴν Θράκην. Γενόμενος δ' οὗτος κύριος τῆς Θράκης, εἰσήγαγεν ἐν αὐτῇ τὸ ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ ἐπικρατοῦν τότε φεουδαλικὸν σύστημα, ἧτοι τὸ πολυχρικὸν ἐκείνο πολίτευμα, κατὰ τὸ ὅποσον ὁ βασιλεὺς ἔχει ὑπὸ τὴν ἄμεσον διοίκησίν του τὴν πρωτεύουσαν καὶ μικρὰν τινα μερίδα τῆς χώρας, τὰς δὲ λοιπὰς πόλεις καὶ χώρας κυβερνῶσι δευτερεύοντες ἡγεμόνες (δοῦκες, βαρῶνοι, κόμητες) ὑποτελεῖς εἰς τὸν βασιλέα. Τὸ σύστημα λοιπὸν τοῦτο εἰσαγαγὼν ὁ Βαλδουῖνος εἰς τὴν Θράκην, διένειμε τὴν χώραν ταύτην εἰς τοὺς ὑπ' αὐτὸν εὐπατρίδας, ὧν ἕκαστος, ἡγεμονεύων μιᾶς πόλεως ἢ μικρᾶς τινος χώρας, ἦτο ὑποτελής εἰς αὐτόν. Ταῦτα δὲ πάντα πράξας καὶ ἐπανελθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀπέστειλε περὶ τὰς ἀρχὰς Νοεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους τὸν ἀδελφὸν του Ἑρρίκον

§ 3. Κατάληψις ἑλληνικῶν χωρῶν ὑπὸ τοῦ Βονιφάτιου.

Καθ' ὃν χρόνον ὁ Βυζαντινὸς ὑπέτασσε τὴν Θράκην, ὁ ὑπάτος ἀρχηγὸς τῶν σταυροφόρων Βονιφάτιος εὕρισκετο εἰσέτι ἐν Κωνσταντινουπόλει φυλάττων τὴν πόλιν. Μετὰ δὲ τὴν ἐπάνοδον τοῦ αὐτοκράτορος ὁ ὀρμητικὸς οὗτος ἀνὴρ, ἀφ' οὗ διὰ νέας συνθήκας ἔλαβε παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος τὸν τίτλον τοῦ βασιλεῶς τῆς Θεσσαλονίκης καὶ παρεχώρησεν εἰς τοὺς Ἑνετοὺς ἐπὶ εὐτελεῖ χρηματικῶ ποσῶ τὴν Κρήτην, ὥρμησε νὰ καταλάβῃ τὸ παραχωρηθὲν εἰς αὐτὸν μερίδιον. Καὶ πρῶτον μὲν κατέλαβε κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ ἔτους 1204 τὴν Θεσσαλονίκην, ἔπειτα δὲ ἐκυρίευσεν ἀμυχητὶ τὰς Σέρρας καὶ ὅλην τὴν Θεσσαλίαν μέχρι τῶν Θερμοπυλῶν. Μετὰ δὲ ταῦτα, ἀφ' οὗ κατετρόπωσεν ἐν Θερμοπύλαις τὸν ἀντεπεξεληθόντα κατ' αὐτοῦ ἄρχοντα τῆς Κορινθίας καὶ τῆς Ἀργολίδος Λέοντα Σγουρόν, κατέλαβε τὰς πλείστας χώρας καὶ πόλεις τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τὴν Εὐβοίαν. Ἀπάσας δὲ τὰς κυριευθείσας ταύτας χώρας καὶ πόλεις, ἐφαρμόζων καὶ αὐτὸς τὸ φεουδαλικὸν σύστημα, διένειμεν εἰς τοὺς ὑπ' αὐτὸν εὐπατρίδας, οἵτινες ὑπεχρεοῦντο ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ εἶναι ὑποτελεῖς εἰς αὐτόν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ν' ἀναγνωρίζωσι τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ αὐτοκράτορος, τὴν ὁποίαν καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ Βονιφάτιος ἀνεγνώριζεν. Οὕτω δὲ διὰ τῆς διανομῆς ταύτης ἵδρυσεν ὁ Βονιφάτιος ἐν Ἑλλάδι διάφορα μικρὰ κράτη (δοουκάτα, βαρωνίας, κομητίαις), ὧν ἐπισημότερα ἦσαν τὸ τῆς Λαρίσης, τὸ τοῦ Βελεστίνου, τὸ τῆς Εὐβοίας καὶ ἐν τέλει τὸ τῶν Ἀθηνῶν, τοῦ ὁποίου δυνάστης διωρίσθη ὑπὸ τοῦ Βονιφάτιου ὁ Γάλλος εὐπατρίδης Ὁθων Δελαρόσσης, ὅστις καὶ ἐπεκλήθη ἀμέγας κῦρις Ἀθηνῶν καὶ Θηβῶν.

Μετὰ τὴν κατάκτησιν καὶ διανομὴν τῶν ἀνωτέρω χωρῶν ὁ Βονιφάτιος εἶδεν, ὅτι, διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὰς κτήσεις του, ὄφειλε νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ κατατρόπώσῃ τὸν ἄρχοντα τῆς Κορινθίας καὶ Ἀργολίδος Λέοντα Σγουρόν, ὅστις κατεῖχε τὰ δύο ὄχυρά φρούρια τῆς Κορίνθου καὶ τοῦ Ναυπλίου. Διὰ τοῦτο λοιπόν, φθάσας εἰς τὸν Ἴσθμόν, ἀπεφάσισε νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ νὰ μὴ ἀναμείνῃ τοὺς Ἑνετοὺς, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ χερσόνησος

ἠφιλοποιήθη ἀπὸ τοῦ Ἰνστιτούτου Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

αὕτη εἶχε παρχωρηθῆ. Ἀπεφάσισε δὲ νὰ μὴ ἀναιμείνη τοὺς Ἐνε-
τούς, διότι οὗτοι, ἔχοντες νὰ καταλάβωσι πολλές ἄλλας χώρας, δὲν
εἶχον ἰκανὴν δύναμιν νὰ καταλάβωσιν ἀμέσως τότε καὶ τὴν Πελο-
πόννησον. Διῆλθε λοιπὸν τὸν Ἴσθμὸν καὶ διηυθύνθη κατὰ τῶν φρου-
ρίων τῆς Κορίνθου καὶ τοῦ Νευπλίου. Ἀλλὰ τὰ φρούρια ταῦτα
ἦσαν τόσοσ ὀχυρά, ὥστε οὐδὲν ἠδύνατο νὰ κατορθώσῃ. Τέλος δὲ
μετὰ ματαίαν πολιορκίαν τῶν δύο τούτων φρουρίων ἠναγκάσθη
περὶ τὰ μέσκα τοῦ ἔτους 1205 νὰ ἐγκαταλίπη τὴν Πελοπόννησον
καὶ νὰ σπεύσῃ εἰς Θεσσαλονίκην πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν Ἑλλήνων
τῆς Θράκης καὶ τῶν Βουλγάρων, οἵτινες ἠπέιλουσαν τὸ βασίλειόν του.

§ 4. Ἑλληνας καὶ Βούλγαροι κατὰ τῶν Λατίνων.— Δεύτερος τῶν Λατίνων αὐτοκράτωρ.

Ὅτε ὁ Βονιφάτιος εὐρίσκετο εἰσέτι ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι, ὁ δὲ
Βαλδουῖνος ἐφησύχῳζεν ἐν Κωνσταντινουπόλει, οἱ Ἑλληνας τῆς
Θράκης, ἐπειδὴ ἀνηλεῶς ἐπέζοντο ὑπὸ τῶν κατακτητῶν, ἀπε-
φάσισαν ν' ἀπαλλαγῶσι τῶν καταπίεσεων τούτων. Περὶ τὰ τέλη
λοιπὸν Φεβρουαρίου τοῦ ἔτους 1205, συμμαχήσαντες μετὰ τῶν
Βουλγάρων, ὧν βασιλεὺς ἦτο ὁ Ἰωαννίσσης, πρῶτον μὲν σφάζουσι
τὴν φρουρὰν τῆς Διδυμοτείχου, εἶτα δὲ πολιορκοῦσι καὶ κυριεύουσι
τὴν Ἀδριανούπολιν. Τὴν στάσιν δὲ ταύτην μαθὼν ὁ Βαλδουῖνος
ὄρμηξ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καὶ σπεύσας εἰς Ἀδριανούπολιν
πολιορκεῖ αὐτήν, συγχρόνως δὲ προσκαλεῖ εἰς βοήθειαν τὸν ἐν Μ.
Ἀσίᾳ ἀδελφόν του Ἐρρίκον. Ἀλλ' ἐν ᾧ ὁ Βαλδουῖνος ἐπολιόρκει
τὴν Ἀδριανούπολιν, ἐπέρχεται κατ' αὐτοῦ ὁ βασιλεὺς τῶν Βουλ-
γάρων Ἰωαννίσσης μετὰ πολυαριθμοῦ στρατιᾶς. Συνάψας δὲ φονικω-
τάτην μάχην περὶ τὴν πόλιν ἐκείνην, κατακτείνῃ τοὺς Λατίνους καὶ
συλλαμβάνει αἰχμάλωτον καὶ αὐτὸν τὸν Βαλδουῖνον (15 Ἀπριλίου
τοῦ 1205), τὸν ὁποῖον μετ' οὐ πολὺ ἠκρωτηρίασε καὶ ἔθαψε ζῶντα.

Μετὰ τὴν μάχην ταύτην οἱ ἠττηθέντες Λατῖνοι κακῶς ἔχοντες
ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσιν εἰς Ῥαιδεστόν, ἐνθα μετ' ὀλίγον
ἔφθασεν ἐξ Ἀσίας καὶ ὁ τοῦ Βαλδουῖνου ἀδελφὸς Ἐρρίκος, ὅστις
καὶ ἀνεκηρύχθη ἐπίτροπος τῆς ἀρχῆς. Μετὰ δὲ ταῦτα ὁ μὲν Ἐρρί-
κος ἔσπευσεν εἰς Κωνσταντινούπολιν διὰ νὰ προφυλάξῃ αὐτήν ἀπὸ

πάσης τῶν Βουλγάρων ἐπιδρομῆς, ὁ δὲ βασιλεὺς τῶν Βουλγάρων, βοηθούμενος καὶ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τῆς Θράκης, εἰσέβαλεν εἰς τὸ βασίλειον τῆς Θεσσαλονίκης. Εἰς τὸ βασίλειον δὲ τοῦτο εἰσβαλὼν κατέλαβε μὲν τὰς Σέρρας, ἀλλὰ δὲν ἐπεχείρησε νὰ ἐπέλθῃ καὶ κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης, διότι σπεύσας ἐκ Νκυπλίου ὁ Βονιφάτιος ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ ὑποχωρήσῃ. Ὑποχωρῶν δ' οὗτος πρῶτον μὲν ἐλεηλάτησε τὴν μέχρι Θεσσαλίας χώραν, ἔπειτα δὲ τραπείς πρὸς βορρᾶν ἐκυρίευσε καὶ κατηδάφισε τὴν Φιλιππούπολιν. Ταῦτα δὲ πάντα διαπραξίας ἐπανῆλθε μὲν εἰς τὰ ἴδια, ἀλλὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος εἰσβαλὼν καὶ πάλιν εἰς Μακεδονίαν ἔπραξε τὰ αὐτά. Τότε δὲ οἱ σύμμαχοι αὐτοῦ Ἕλληνες ἐνόησαν, ὅτι κακῶς ἔπραττον ἀκολουθοῦντες τοιοῦτον ἡγεμόνα. Διὰ τοῦτο ἀπεχωρίσθησαν ἀπ' αὐτοῦ.

Ἀποχωρισθέντες οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τῶν Βουλγάρων καὶ συνδιαλλαγέντες μετὰ τῶν Λατίνων, ἐπανῆλθον εἰς τὰς ἐν Θράκῃ πόλεις των. Ἦσαν δὲ τότε αἱ ἐν Θράκῃ πόλεις τῶν Ἑλλήνων ἐλευθεραὶ· μόναι δὲ ἐκ πασῶν τῶν πόλεων τῆς χώρας ταύτης ἡ Κωνσταντινούπολις, ἡ Ῥαιδεστός καὶ ἡ Σηλυβρία διετέλουν εἰσέτι ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Λατίνων. Τέλος δὲ, ἀφ' οὗ οἱ Ἕλληνες συνδιηλλάγησαν μετὰ τῶν Λατίνων, παρεχώρησαν οἱ Λατῖνοι εἰς τὸν φίλον των Ἕλληνα Θεόδωρον Βραχνᾶν Κομνηνὸν τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ τὴν Διδυμότειχον καὶ ἀνεγνώρισαν αὐτὸν ὑποτελῆ δυνάστην (βαρῶνον). Ἀφ' οὗ δ' ἐγένοντο πάντα ταῦτα, ὁ ἐπίτροπος τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀρχῆς Ἐρρῆκος, ἂν καὶ δὲν διέτελει ἐν γνώσει τοῦ θανάτου τοῦ ἀδελφοῦ του, ἐπειδὴ οὐδὲν περὶ αὐτοῦ ἠδυνήθη νὰ μάθῃ, ἐνόησεν ἤδη, ὅτι ὁ αἰχμάλωτος ἀδελφός του εἶχε θανατωθῆ ὑπὸ τῶν Βουλγάρων. Διὰ τοῦτο κατὰ μῆνα Αὐγούστου τοῦ ἔτους 1206 ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ, ἐστέφθη δ' ἐπισήμως ἐν τῷ ναῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Ἀγίας Σοφίας. Τοιοῦτοτρόπως δεύτερος τῶν Λατίνων αὐτοκράτωρ ὑπῆρξεν ὁ ἀδελφός οὗτος τοῦ Βαλδουίνου Ἐρρῆκος ὁ Α', ὅστις καὶ ἐβασίλευσε δέκα ἔτη (1206-1216). Εἶναι δὲ ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος ἄξιος μνείας, διότι ἐπροστάτευσε τοὺς Ἕλληνας, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ ἐν Κωνσταντινούπολει ἀντιπρόσωπος τοῦ πάπα διὰ πάσης βιαιοπραγίας ἐπεδίωκε νὰ ἐπιβάλῃ τὸ καθολικὸν θρήσκειμα. Κατὰ τὸ ἐπόμενον δὲ ἔτος

μετὰ τὴν στέψιν τοῦ Ἐρρίκου ἐξέλιπον ὅ τε Βονιφάτιος καὶ ὁ Ἰωαννίσης. Καὶ ὁ μὲν Βονιφάτιος ἐφανεύθη εἰς τινὰ πρὸς τοὺς Βουλγάρους συμπλοκὴν, ὁ δὲ Ἰωαννίσης ἐδολοφονήθη ὑπὸ τινος τῶν ἰδίων αὐτοῦ στρατηγῶν, καθ' ὃν χρόνον ἐπολιόρκει τὴν Θεσσαλονίκην.

§ 5. Κατάληψις ἑλληνικῶν χωρῶν ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν.

Καθ' ὃν χρόνον οἱ σταυροφόροι κατελάμβανον ἑλληνικὰς χώρας καὶ διεξήγον φεβερὸς κατὰ τῶν Βουλγάρων ἀγῶνας, οἱ συναγωνιστὰὶ καὶ σύμμαχοι τῶν σταυροφόρων Ἑνετοὶ δὲν ἔμενον βεβαίως ἀργοί. Οὗτοὶ μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως πρῶτον μὲν κατέλαβον μέχρι τμηματὸς τῆς πόλεως ταύτης, τὸ ὅποιον διὰ τῆς συνθήκης εἶχε παραχωρηθῆ εἰς αὐτούς, ἔπειτα δὲ ἔσπευσαν καὶ κατέλαβον διὰ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει στρατοῦ καὶ στόλου τῶν κτήσεις τινὰς, πλησίον τῆς πόλεως ταύτης κειμένας. Μετὰ τὴν κατάληψιν δὲ τῶν μερῶν τούτων δὲν ἐπεχείρησαν νὰ καταλάβωσιν ἄμεσως καὶ τὰ ἄλλα τῆς Ἑλλάδος μέρη τὰ δι' αὐτούς ὀρισθέντα, διότι τὰ μέρη ταῦτα ἦσαν τόσον πολλά, ὥστε πρὸς κατάκτησιν αὐτῶν εἶχον ἀνάγκην καὶ πολλῶν δυνάμεων καὶ πολλῶν χρημάτων. Ἠρκέσθησαν λοιπὸν κατὰ τοὺς πρώτους μετὰ τὴν ἄλωσιν μῆνας εἰς τὰς περὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν κτήσεις τῶν, ἤρχισαν δὲ νὰ παρασκευάζωσιν ἐν Ἑνετίᾳ νέους στόλους καὶ στρατούς. Τέλος δὲ μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Βαλδουίνου καὶ καθ' ὃν ἀκριβῶς χρόνον ὁ Βονιφάτιος ἐπέστρεφεν ἐκ Πελοποννήσου εἰς τὰ ἴδια, οἱ Ἑνετοὶ ἀποπερατώσαντες τὰς πολεμικὰς αὐτῶν παρασκευὰς ἤρχισαν τὰς πρὸς κατάληψιν ἑλληνικῶν χωρῶν ἐκστρατείας τῶν. Καὶ πρῶτον μὲν διὰ στόλου, κομίζοντες ἐξ Ἑνετίας εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸν πατριάρχην Θωμᾶν Μοροζίνην, κατέλαβον τὸ Δυρράχιον (τὸν Ἰούνιον τοῦ 1205)· ἔπειτα δὲ δι' ἐτέρου στόλου κατέλαβον περὶ τὴν ἀνοιξιν τοῦ ἐπομένου ἔτους τὴν Κέρκυραν καὶ ἔπειτα τὴν Μεθώνην καὶ τὴν Κορώνην. Μετὰ τὴν κατάκτησιν δὲ τῶν μερῶν τούτων ἀπέπλευσαν διὰ νὰ καταλάβωσι τὴν Κρήτην, τὴν ὁποίαν εἶχον ἀγοράσῃ, ὡς εἶδομεν, ἀπὸ τοῦ Βονιφάτιου. Ἀλλὰ πρὸ τῆς εἰς Κρήτην ἀφίξεως τῶν Ἑνετῶν εἶχον προκατα-

λάβη τὴν νῆσον ταύτην οἱ Γενουαῖοι. Διὰ τοῦτο δὲ οἱ Ἑνετοὶ πρὸς κατάκτησιν τῆς νήσου διεξήγαγον μακρότατον πρὸς τοὺς Γενουαίους ἀγῶνα· μόλις δὲ περὶ τὸ τέλος τοῦ ἔτους 1211 κατώρθωσαν νὰ κατακτήσωσι τὴν μεγάλην ταύτην ἑλληνικὴν νῆσον. Ὀλίγον δὲ πρὸ τῆς καταλήψεως τῆς Κρήτης οἱ Ἑνετοὶ ἐγένοντο κύριοι καὶ τῆς Εὐβοίας, ἐξαναγκάσαντες τὸν Λομβαρδὸν τῆς νήσου ταύτης κυρίαρχον ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν ἐπικυριαρχίαν τῆς Ἑνετίας.

Ὅτε οἱ Ἑνετικοὶ στόλοι κατελάμβανον τὴν Κέρκυραν καὶ ἤρχιζον τοὺς πρὸς τοὺς Γενουαίους ἀγῶνας, ἡ ἐνετικὴ Κυβέρνησις, θέλουσα νὰ καταλάβῃ τὰς ἀνὰ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος νήσους καὶ μὴ δυναμένη νὰ διαθέσῃ διὰ τὴν κατάκτησιν αὐτῶν ἄλλους στόλους καὶ ἄλλας δαπάνας, προσεκάλεσε τοὺς Ἑνετοὺς εὐπατρίδας νὰ καταλάβωσιν αὐτὰς καὶ νὰ ἄρχωσιν αὐτῶν ἐπὶ τῷ ὄρει νὰ εἶναι φίλοι τῆς Ἑνετίας. Ἀφ' οὗ δ' ἔγινεν ἡ πρόσκλησις αὕτη, ἐπιφανῆς τις Ἑνετός, Μᾶρκος Σκανοῦτος καλούμενος, παρσκευάσας δι' ἰδίας δαπάνης στόλον ἐξ ὀκτώ πλοίων ἀποτελούμενον καὶ κραλαβῶν μεθ' ἐαυτοῦ πολλοὺς συναγωνιστάς, διεκτύθη εἰς τὸ Αἰγαῖον Πέλαγος (τῷ 1206). Κατελθὼν δ' ἐνταῦθα κατώρθωσεν ἐν μικρῷ δικστήματι χρόνου νὰ κατακτήσῃ οὐ μόνον τὰς Κυκλάδας καὶ ἄλλας ἀνὰ τὸ Αἰγαῖον νήσους, ἀλλὰ καὶ πολλὰ φρούρια τῆς Μ. Ἀσίας καὶ αὐτὴν προσέτι τὴν ἀκμάζουσαν πόλιν Σμύρνην (1207). Ἀπάσας δὲ τὰς καταληφθεῖσας ταύτας νήσους διένειμεν ὁ Σκανοῦτος εἰς τοὺς ὑπ' αὐτὸν συναγωνιστάς, οἵτινες ἀναγνωρίσαντες αὐτὸν ὡς ἡγεμόνα ὤμοσαν εἰς αὐτὸν πίστιν καὶ ὑποταγὴν. Ἀφ' οὗ δ' ἔγιναν πάντα ταῦτα, ὁ Σκανοῦτος ὥρισεν ὡς ἔδραν του τὴν Νάξον, συμφώνως δὲ πρὸς τὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει συνθηκολογηθέντα ὤμοσε πίστιν εἰς τὸν αὐτοκράτορα Ἑρρῆκον. Ἐν τούτοις ὁ ἀνὴρ οὗτος, ἂν καὶ ὤμοσε πίστιν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, διετέλεσε πάντοτε ἀφωσιωμένος πρὸς τὴν πατρίδα του Ἑνετίαν.

§ 6. Κατάληψις τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τῶν Λατίνων.

Ἀφ' οὗ τὰ διάφορα τῆς Ἑλλάδος μέρη περιέπιπτον τὸ ἐν μετὰ τὸ ἄλλο εἰς τὰς χεῖρας τῶν στυροφόρων καὶ Ἑνετῶν, ἐπόμενον

ἦτο καὶ ἡ Πελοπόννησος νὰ μὴ διαφύγῃ τὴν ξενικὴν κυριαρχίαν. Τῆς χερσονήσου ταύτης κατακτητῆς εἶχε παρουσιασθῆ, ὡς εἶδομεν, ὁ Βονιφάτιος, ὅστις διελθὼν τὸν ἰσθμὸν εἶχε διευθυνθῆ κατὰ τῶν φρουρίων τῆς Κορίνθου καὶ τοῦ Νκυπλίου. Κατ' ἐκεῖνον δ' ἀκριβῶς τὸν χρόνον, καθ' ὃν ὁ Βονιφάτιος διελθὼν τὸν ἰσθμὸν διηυθύνετο κατὰ τῶν εἰρημένων φρουρίων, νέος κατακτητῆς ἀνεφάνη ἐν Πελοποννήσῳ· οὗτος δὲ ἦτο ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Γοδοφρέδου Βιλλεαρδουίνου, ἐνὸς τῶν ἐπισημοτέρων στρατηγῶν τῆς τετάρτης σταυροφορίας, Γοδοφρέδος Βιλλεαρδουῖνος καὶ αὐτὸς κλούμενος.

Ὁ νεκρὸς οὗτος Γάλλος, λαβὼν μέρος εἰς τὴν τετάρτην σταυροφορίαν, δὲν εἶχεν ἀκολουθήσῃ τοὺς συναδέλφους του ἐλθόντας κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλ' εἶχε πλεύσῃ κατ' εὐθεῖαν εἰς Παλαιστίνην. Ἐκεῖ δὲ μαθὼν τὴν ὑπὸ τῶν συναδέλφων του γενομένην ἔλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὴν ὑπ' αὐτῶν κατὰκτησιν τῶν ἐλληνικῶν μερῶν, ἔσπευσε νὰ ἔλθῃ ἐνταῦθα, διὰ νὰ καταλάβῃ καὶ αὐτὸς μερίδιόν τι καὶ καταστῆ ἡγεμονίσκος. Καταπλεύσας λοιπὸν εἰς Μεθώνην, ἤρριξεν ἐκεῖθεν τὸ κατακτητικὸν του ἔργον καὶ μετ' οὐ πολὺ κατώρθωσε νὰ γίνῃ κύριος ἀπάσης τῆς δυτικῆς χερσονήσου ἀπὸ Πύλου μέχρι Πατρῶν. Ἀλλὰ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 1205 οἱ ὑποτελεῖς εἰς αὐτὸν Ἕλληνας, ὑποκινούμενοι ὑπὸ τοῦ Ἑλληνος Μιχαὴλ Καντακουζηνοῦ καὶ ἄλλων, λαμβάνουσιν ἀνὰ χεῖρας τὰ ὄπλα καὶ ἐπαναστατοῦσι κατὰ τοῦ κατακτητοῦ. Τότε δὲ ὁ Βιλλεαρδουῖνος, μὴ δυνάμενος νὰ καταβάλλῃ τὴν στάσιν ταύτην, διηυθύνθη εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ πολιορκουμένου τὸ Νκύπλιον Βονιφάτιου, διὰ νὰ συνεννοηθῆ μετὰ τοῦ ἀρχαίου φίλου του Γουλιέλμου Σαμπλίττου, ὅστις ἦτο εἰς ἓκ τῶν πρώτων τῶν ὑπὸ τὸν Βονιφάτιον εὐπατριδῶν.

Πρὸς τὸν Σαμπλίττην τοῦτον προσελθὼν ὁ Βιλλεαρδουῖνος προέτεινε εἰς αὐτὸν νὰ ἐπιχειρήσωσιν ἀπὸ κοινοῦ τὴν κατάκτησιν τῆς Πελοποννήσου, ὑπέσχετο δὲ οὐ μόνον νὰ ἀρκεσθῆ εἰς τὸ μερίδιον, τὸ ὁποῖον μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς χώρας ἤθελε λάβῃ παρ' αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ νὰ καταστῆ ὑποτελεῖς εἰς αὐτόν. Τὰς προτάσεις δὲ ταύτας καὶ ὑποσχέσεις τοῦ Βιλλεαρδουῖνου ἀκούσας ὁ Σαμπλίττης δὲν ἐβράδυνε ν' ἀποδεχθῆ. Καὶ λοιπὸν, ἀφ' οὗ ἔλαβε

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

την συνένεσιν τοῦ Βονιφρακτίου, ὄρμησε μετὰ τοῦ Βιλλεαρδουίνου
 καὶ 120 ἄλλων εὐπατριδῶν καὶ πολλῶν ἀκολούθων πρὸς κατὰ-
 κτησιν τῆς Πελοποννήσου. Ἀρχίσας δὲ τὴν κατὰκτησιν ἀπὸ τῶν
 δυτικῶν ἐπαρχιῶν, ὅπου ὁ Βιλλεαρδουῖνος καὶ μετὰ τὴν στάσιν
 τῶν Ἑλλήνων εἶχε δικτηρήσῃ τὰς Πάτρας καὶ τὴν Ἀνδραβίδαν,
 κατώρθωσε μετ' οὐ πολὺ καὶ γίνῃ κύριος τῆς Ἡλίδος καὶ ἀπάσης
 τῆς δυτικῆς παραλίης μέχρι τῆς Μεθώνης, πλὴν τῆς Κυπαρισσίας,
 ἣτις ἀντέστη εἰς αὐτόν. Τέλος δέ, ἀφ' οὗ κατενίκησεν ἐν τῷ
 ἐλκιδῶνι τοῦ Κουνδούρου, οὐ μακρὰν τῆς Μεθώνης, τοὺς ὑπὸ τὸν
 Χαμάρετον ἐπελθόντας Ἕλληνας τῆς Λακεδαιμόνος καὶ ἄλλων
 μερῶν, ἔδρυσεν τὸ δουκᾶτον τῆς Ἀχάϊας καὶ ἐπωνομάσθη «πρίγκιψ
 τῆς Ἀχάϊας». Μετὰ δὲ ταῦτα συμπληρώσας τὴν κατὰκτησιν
 ὁλοκλήρου τοῦ δυτικοῦ μέρους τῆς Πελοποννήσου, πλὴν τῆς
 Μεθώνης καὶ Κορώνης, τὰς ὁποίας εἶχον καταλάβῃ οἱ Ἑνετοί,
 κατέκτησε καὶ τὰ πλεῖστα τῶν ἄλλων τῆς Πελοποννήσου μερῶν,
 πλὴν τῆς Κορίνθου, τοῦ Ἄργους, τοῦ Ναυπλίου, τῆς Μονεμβασίας
 καὶ ὁλοκλήρου σχεδὸν τῆς νοτικηκτολικῆς Πελοποννήσου.
 Ἄπαντα δὲ τὰ κατὰκτηθέντα μέρη διένειμεν ὁ ἀνὴρ οὗτος εἰς
 τοὺς συμμαχητάς του εὐπατρίδας, εἰς δὲ τὸν φίλον του καὶ συμ-
 μαχητὴν του Γοδοφρέδον Βιλλεαρδουῖνον παρεχώρησε τὰς Καλά-
 μας καὶ τὴν Τριφυλικὴν πόλιν Ἀρακιδίαν. Μετὰ δὲ ταῦτα ὁ
 κατὰκτητὴς οὗτος ἀνεχώρησεν εἰς Γαλλίαν, ἀνέλαβε δὲ τὴν
 ἀρχὴν τῶν κατὰκτηθέντων τῆς Πελοποννήσου μερῶν ὁ Βιλλεαρ-
 δουῖνος, ὅστις ἔχων ἔδραν τὴν Ἡλεικὴν Ἀνδραβίδαν ὑπέταξε
 καὶ τὰ ἕως τότε μὴ κατὰκτηθέντα μέρη τῆς Πελοποννήσου,
 πλὴν τῆς Μονεμβασίας καὶ ὄρειων τινῶν τμημάτων τῆς Λακω-
 νικῆς. Διήρесе δὲ ὁ Βιλλεαρδουῖνος πάσῃ τὴν χερσόνησον εἰς
 δωδεκα τμήματα (βαρωνίας) ὑποτελῆ εἰς αὐτόν καὶ ἐξησφάλισε
 τὴν ἀρχὴν του, ὁμόσας πίστιν καὶ ὑποταγὴν ὄχι μόνον εἰς τὸν
 αὐτοκράτορα Ἐρρίκον, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς Ἑνετοὺς, εἰς τοὺς
 ὁποίους κατὰ τὴν ἀρχικὴν τῆς Ἑλλάδος διανομὴν ἡ Πελοπόν-
 νησος εἶχε δοθῆ. Τέλος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βιλλεαρδουῖνου
 ἡ ἀρχὴ τῆς Πελοποννήσου περιῆλθεν εἰς χεῖρας τῶν υἱῶν καὶ
 ἀπογόνων αὐτοῦ, οἵτινες καὶ συνεπλήρωσαν τὴν κατὰκτησιν τῆς

χώρες, κυριεύσαντες καὶ τὰ ὄρεινά τῆς Λακωνικῆς τμήματα καὶ τὴν Μονεμβασίαν. Τοιοῦτοτρόπως λοιπὸν ἡ Πελοπόννησος, ἥτις Μορέας ὑπὸ τῶν Λατίνων ὠνομάσθη, ἐγένετο σύμπασα ἡγεμονία φραγκικῆ, ἥς ὁ ἡγεμὼν ἐκαλεῖτο πρίγκιψ τῆς Ἀχαΐας ἢ τοῦ Μορέα.

§ 7. Ἑλληνικαὶ ἡγεμονίαι.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἱστορηθέντων γίνεται φανερόν, ὅτι ἡ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων ὑπῆρξεν ὀλεθρία εἰς σύμπαντα τὸν Ἑλληνισμόν, διότι τὰ διάφορα τῆς Ἑλλάδος μέρη μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς πρωτεύουσας τούτης τοῦ Ἑλληνισμοῦ κατεκλύσθησαν ὑπὸ κατακτητῶν Λατίνων. Ἐν τούτοις, ἂν καὶ τοιούτη μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπῆρξεν ἡ τύχη τοῦ Ἑλληνισμοῦ, πικρουσιάσθησαν ἐπὶ τῆς φοβερᾶς ταύτης λατινικῆς κατακλιγίδος ἐπιφανεῖς τινες Ἕλληνες, οἵτινες ἀκώρθωσαν νὰ ἰδρῦσῶσι δεσποτᾶτα (ἡγεμονίαι) καὶ ἀντιταχθῶσιν εἰς τὴν ξενικὴν κυριαρχίαν. Τοιοῦτοι δὲ ἄνδρες ἦσαν ὁ Μιχαὴλ Κομνηνός, ὅστις κατήγετο ἐκ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῶν Κομνηνῶν, ὁ Ἀλέξιος Κομνηνός, ἕγγονος τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου τοῦ Α', καὶ ὁ Θεόδωρος Λάσκαρις, ὅστις κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἶχε προχειρισθῆ αὐτοκράτωρ ἀντὶ τοῦ δραπετεύσαντος Μουρτζούφλου. Ἐκ τῶν ἀνδρῶν δὲ τούτων ὁ μὲν Μιχαὴλ Κομνηνός ἰδρυσεν ἴδιον κράτος ἐν Ἠπειρῷ, τὸ ὅποιον ὠνομάσθη δεσποτᾶτον τῆς Ἑλλάδος· τὸ δεσποτᾶτον δὲ τοῦτο, τοῦ ὁποίου πρωτεύουσα ἦτο ἡ Ἄρτα, ἐκτεινόμενον πρὸς βορρᾶν μὲν μέχρι τοῦ Δυρραχίου, πρὸς μεσημβρίαν δὲ μέχρι τῆς Ναυπάκτου, περιελάμβανε τὴν νότιον Ἠπειρον, τὴν Αἰτωλίαν καὶ Ἀκαρνανίαν, ἔτι δὲ καὶ τὴν δυτικωτέραν Θεσσαλίαν. Ὁ δὲ Ἀλέξιος Κομνηνός, ὅστις τέσσαρα ἔτη πρὸ τῆς ἀλώσεως εἶχε καταλάβῃ τὰ βορειοανατολικά τῆς Μ. Ἀσίας παράλια, ἐγένεν ἰδρυτῆς τοῦ δεσποτάτου τῆς Τραπεζοῦντος καὶ μάλιστα ἔλαβε καὶ τὸν τίτλον τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ δὲ Θεόδωρος Λάσκαρις, ὅστις καταλιπὼν τὴν Κωνσταντινούπολιν κατὰ τὴν στιγμήν τῆς ἀλώσεως εἶχε καταφύγη εἰς Μ. Ἀσίαν, ἰδρυσεν τὸ δεσποτᾶτον τῆς Νικαίας. Τὸ κράτος δὲ τοῦτο ἰδρύσας ὁ Λάσκαρις, κατ' ἀρχὰς μὲν ὠνομάσθη ἀπλῶς

δεσπότης Νικαίας, ἔπειτα δὲ ἀνεκηρύχθη αὐτοκράτωρ, στεφθεὶς πανηγυρικῶς ὑπὸ τοῦ πατριάρχου.

Τοιοιουτρόπως λοιπὸν ἐν μέσῳ τῆς φραγκικῆς κατταγίδος, ὑπὸ τῆς ὁποίας ἠπειλήθη καὶ ὁ ἔθνισμός καὶ τὸ πάτριον θρησκευτικῶν προγόνων ἡμῶν, ιδρύθησαν τὰ τρία ταῦτα ἑλληνικὰ κράτη, τὰ ὁποῖα ὑπῆρξαν ἰσχυρὰ κατὰ τῆς φραγκοκρατίας προπύργια τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

§ 8. Ἀκμὴ τῆς ἐν Νικαίᾳ αὐτοκρατορίας καὶ τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἑλλάδος.

Ἐκ τῶν ἰδρυσάντων ἑλληνικὰς ἡγεμονίας Ἑλλήνων ἐκεῖνος, ὅστις εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἀνεδείχθη συνετὸς καὶ δραστήριος, εἶναι ὁ Θεόδωρος Λάσκαρις, ὅστις διὰ τῆς φρονήσεώς του καὶ δραστηριότητός του κατώρθωσε νὰ καταλάβῃ ἐν Ἀσίᾳ πλείους κτήσεις τῶν Λατίνων καὶ τοιοιουτρόπως νὰ ἐπεκτείνῃ τὸ μικρὸν κράτος του. Τὸν Θεόδωρον δὲ Λάσκαριν, ἀποθάνοντα (τῷ 1222), διεδέξατο ἐπὶ τοῦ θρόνου ὁ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸς αὐτοῦ Ἰωάννης Γ' ὁ Βατάτσης, ὅστις ἦτο ἀνὴρ μεγαλεπήβολος, μεγαλοπραγμάτων καὶ μεγάλῳφρων. Ὁ ἀνὴρ οὗτος πρῶτον μὲν κατενίκησε τοὺς Λατίνους περὶ τὸ Ποιμνηνὸν καὶ κατέλαβεν ἀπάσας σχεδὸν τὰς ἐν Ἀσίᾳ κτήσεις αὐτῶν, ἐν αἷς καὶ τὴν Λάμψακον, τὴν ὁποίαν καὶ κατέστησε δευτέρην τοῦ κράτους του πρωτεύουσαν· ἔπειτα δὲ συγκροτήσας στόλον ἀπέσπασεν ἐκ τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας τὰς ὑπὸ τὴν ἄμεσον κυριαρχίαν αὐτῆς ὑπαγομένους νήσους Λέσβον, Χίον, Σάμον, Ἰκαρίαν καὶ Κῶν καὶ κατέστησεν ὑποτελεῖ τὸν Λέοντα Γαβαλῶν, ὅστις ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἶχε καταλάβῃ τὴν Ῥόδον καὶ τὰς παρακειμένους αὐτῇ νήσους. Τοιοιουτρόπως δὲ ὁ Βατάτσης ἐν βραχεῖ δικστήματι χρόνου κατέκτησεν ἐν Ἀσίᾳ οὐ μόνον τὰς ἐπὶ τῆς στερεᾶς κτήσεις τῶν Λατίνων, ἀλλὰ καὶ τὰς κυριωτάτας νήσους αὐτῶν. Μετὰ δὲ ταῦτα κυριεύσας τὴν ὑπὸ Ἑνετῶν κατεχομένην Καλλίπολιν καὶ πᾶσαν τὴν Θρακικὴν χερσόνησον καὶ ἔχων σύμμαχον τὸν βασιλέα τῶν Βουλγάρων, ἐπολιοῦρησεν καὶ αὐτὴν τὴν Κωνσταντινούπολιν (1236), ἀλλ' ἐνταῦθα ἀπεκρούσθη καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰ ἴδια.

Ἐν ᾧ δὲ οὕτως ἡ αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας πρῶτον μὲν διὰ τοῦ Λασκάρως ἔπειτα δὲ διὰ τοῦ Βατάτση προήγετο εἰς ἀκμὴν καὶ δύναμιν, τὸ δεσποτάτον τῆς Ἑλλάδος ἐξ ἄλλου δὲν ἔμεινεν ἀργόν. Δεσπότης τοῦ Ἑλληνικοῦ τούτου κράτους ἀπὸ τοῦ ἔτους 1214 εἶχεν ἀναδειχθῆ ὁ ἀδελφὸς τοῦ δολοφονηθέντος Μιχαὴλ Κομνηνοῦ Θεόδωρος. Ὁ ἀνὴρ οὗτος, ὅστις καταπατήσας τὰ δικαιώματα τοῦ υἱοῦ τοῦ Μιχαὴλ κατέλαβε τὴν ἀρχὴν αὐθακρέτως, ἀνεδείχθη ἡγεμὼν δραστηριώτατος καὶ τολμηρότατος, διότι εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς καὶ κατὰ τῶν Λατίνων καὶ κατὰ τῶν Βουλγάρων καὶ

Ἰωάννης Γ' ὁ Βατάτσης.

κατὰ τῶν Σέρβων καὶ κατὰ τῶν Ἀλβανῶν διεξήγαγε φόβερός τε ἀγῶνας, κατὰ τοὺς ὁποίους καὶ νῆδοκίμησε. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐκυρίευσεν τὴν Ἀχρίδα, τὸ Πρίλαπον, τὴν Πελαγονίαν, τὴν Ἀλβανίαν, τὸ Δυρράχιον καὶ τὴν Κέρκυραν καὶ κατέστησεν ὑποτελεῖ τὸν βασιλέα τῶν Βουλγάρων· ἔπειτα δὲ ἐπῆλθε κατὰ τοῦ βασιλείου τῆς Θεσσαλονίκης, τοῦ ὁποῦ βασιλεὺς ἦτο ὁ νεαρὸς τοῦ Βονιφατίου υἱὸς Δημήτριος. Κατὰ τοῦ βασιλείου δὲ τούτου ἐπεληθὼν πρῶτον μὲν ἐκυρίευσεν τὴν Θεσσαλονίκην, ἔπειτα δὲ προχωρήσας διὰ τῆς Ζαγοράς καὶ κατανικήσας τοὺς διαφόρους τοῦ βασιλείου τούτου βερόνους κατέλαβε πᾶσαν τὴν μέχρι Ἀδριανουπό-

λεως καὶ Φιλιππουπόλεως καὶ Χριστοπόλεως χώραν καὶ τοιοῦτοτρόπως κατέλυσε τὸ φραγκικὸν τῆς Θεσσαλονίκης βασίλειον (1222). Ταῦτα δὲ πάντα κατωρθώσας ὁ γενναῖος καὶ δραστήριος Θεόδωρος, ἀπέβλεπε τὸ ἄξιωμα τοῦ δεσπότη καὶ ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ. Μετὰ δὲ ταῦτα κακιστροφώσας περὶ τὰς Σέρρας τοὺς κατ' αὐτοῦ ἐπελθόντας Λατίνους τῆς Κωνσταντινουπόλεως (1224), ἐγένετο κύριος τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ προχώρησε ληληκτῶν τὴν χώραν μέχρι Κωνσταντινουπόλεως καὶ Βιζύης. Ἐπειτα δὲ ἐπανελθὼν εἰς τὰ ἴδια πρῶτον μὲν ὠχύρωσε τὸ Δυρράχιον, ἔπειτα δὲ ἐξεδίωξεν ἐκ τῆς Θεσσαλίας τοὺς κατέχοντας αὐτὴν Λατίνους. Τοιοῦτοτρόπως λοιπὸν ὁ ἀνὴρ οὗτος ἐν βραχεῖ διαστήματι χρόνου ἀνύψωσε τὸ μικρὸν τῆς Ἠπείρου δεσποτάτον εἰς ἰσχυρὰν αὐτοκρατορίαν, ἣτις ἤπλοῦτο ἀπὸ Δυρραχίου μέχρι Θεσσαλονίκης καὶ ἀπὸ Νευπάκτου μέχρι Ἀδριανουπόλεως.

§ 9. Τελεία παρακμὴ καὶ ἀθλιότης τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας.

Ἐν ᾧ εἰς τοιαύτην ἀκμὴν αἱ δύο Ἑλληνικαὶ αὐτοκρατορίαι εἶχον ἀνέλθῃ, ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει αὐτοκρατορία τῶν Λατίνων εἶχε περιέλθῃ εἰς φοβεράν κακοδαιμονίαν καὶ παρρημίαν. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἐρρίκος εἶχεν ἀποθάνῃ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1216· διάδοχος δ' αὐτοῦ εἶχεν ἀναγορευθῆ ὑπὸ τῶν μεγιστάνων τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας ὁ ἐπ' ἀδελφῆ γαμβρὸς αὐτοῦ Πέτρος Κουτερναίος, ὅστις ἕως ἐνὸς κατώρθωσε νὰ βασιλεύσῃ, διότι ἐρχόμενος ἐκ Γαλλίας, ἔπως ἀνκλάβῃ τὸ αὐτοκρατορικὸν ἄξιωμα, συνελήφθη ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου τῆς Ἠπείρου καὶ ἀπέθανεν ἐν φυλακῇ (1219). Μετὰ δὲ ταῦτα, ἀφ' οὗ ἐγένετο γνωστὴ ἡ σύλληψις τοῦ Κουτερναίου, ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ ὑπὸ τῶν μεγιστάνων τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας ὁ πρεσβύτερος τοῦ Κουτερναίου ἀδελφὸς Φίλιππος (1221), καὶ μετὰ τοῦτον, μὴ ἀποδεχθέντα τὸ αὐτοκρατορικὸν ἄξιωμα, ὁ νεώτερος ἀδελφὸς αὐτοῦ Ῥοβέρτος, ὅστις καὶ ἐβασίλευσεν ἑπτὰ ἔτη (1221 - 1228). Οὗτος δ' ὁ Ῥοβέρτος ἦτο αὐτοκράτωρ τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας καθ' ὃν χρόνον ὁ μὲν Θεόδωρος κατέλυε τὸ βασίλειον τῆς Θεσσαλονίκης, ὁ δὲ Βα-

τατσης ἐξεδίωκε τοὺς Λατίνους ἀπὸ τε τῶν νήσων καὶ τῆς στερεᾶς τῆς Ἀσίας.

Ἐν τοιαύτῃ οἰκτρᾷ θέσει εὐρίσκειτο ἡ λατινικὴ αὐτοκρατορία, ὁπότε ἀπέθικεν ὁ Ῥοβέρτος, ἀνηγορεύθη δ' ἀντ' αὐτοῦ αὐτοκράτωρ ὁ ἑνδεκαετής ἀδελφὸς αὐτοῦ Βαλδουῖνος ὁ Β', ὅστις, ἀνήλικος ὢν, εἶχεν ἐπίτροπον καὶ συμβουλὴν ἐπὶ ἐννέα ἔτη (μέχρι τοῦ 1237) τὸν πρῶτον βασιλέα τῶν Ἱεροσολύμων Ἰωάννην Βρυένιον. Ἐπὶ τοῦ Βαλδουῖνου τούτου, ὅστις εἶναι καὶ ὁ τελευταῖος τῶν Λατίνων αὐτοκρατόρων, ἡ λατινικὴ αὐτοκρατορία περιῆλθεν εἰς τελείαν πικραμένη καὶ ἀθλιότητα, διότι ἀφ' ἐνὸς μὲν πενίκα, ἀνικητῆ καὶ πικρῆς πανταχοῦ τῆς αὐτοκρατορίας ἐπεκράτει, ἀφ' ἑτέρου δὲ οὐδεμίαν πλέον ἐνόησε ὑπῆρχε μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν δικυφῶρων ἡγεμόνων τοῦ κράτους. Ἡ αὐτοκρατορία λοιπὸν διέτρεχε πλέον τὸν κίνδυνον τῆς καταστροφῆς. Τὴν καταστροφὴν δὲ ταύτην θέλων νὰ προλάβῃ ὁ Βαλδουῖνος, μετέβη ἐν ἔτει 1237 εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην πρὸς ἀνεύρεσιν χρημάτων καὶ στρατοῦ. Καὶ κατόρθωσε μὲν τότε διὰ πολλῶν πικρῶν κινήσεων νὰ λάβῃ παρὰ τοῦ πάπα καὶ τῶν βασιλέων τῆς Εὐρώπης χρήματα καὶ στρατεύματα, καὶ ἐπανελθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπεχείρησε διὰ τῶν στρατευμάτων τούτων ἐκδρομὰς τινὰς· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον τὰ χρήματά του ἐξηντλήθησαν, οἱ δὲ ἐκ τῆς δύσεως ἀκολουθήσαντες αὐτὸν ἐπίκουροι ἐγκαταλιπόντες αὐτὸν, κατετάχθησαν εἰς τὸν στρατὸν τοῦ ἀντιπάλου του Βατάτση. Ἐν τοιαύτῃ δὲ δεινῇ θέσει εὐρεθεὶς ὁ Βαλδουῖνος, ἀνεχώρησε καὶ πάλιν εἰς Ἰταλίαν καὶ Γαλλίαν, διὰ νὰ συλλέξῃ ἄλλα στρατεύματα καὶ ἄλλα χρήματα, ἀλλὰ κατὰ τὴν περιπλάνησίν του ταύτην οὐδὲν σχεδὸν κατόρθωσε καὶ ἐπικνήθη εἰς Κωνσταντινούπολιν, φέρων ἔλαχίστας μόνον συνδρομὰς. Τέλος δὲ μετὰ ταῦτα καὶ τρίτον ἀνὰ τὴν δυτικὴν Εὐρώπην ταξίδιον ἐπεχείρησεν ὁ Βαλδουῖνος, ἀλλὰ κατὰ τὸ ταξίδιον τοῦτο οὐδεμίαν συνδρομὴν ἔλαβε καὶ ἐπικνήθη εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀπρακτος.

Ἐπανελθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν ὁ Βαλδουῖνος ἀνευ στρατοῦ καὶ χρημάτων, περιῆλθε μετ' ὀλίγον εἰς τόσον δεινὴν θέσιν, ὥστε δὲν ἀνέμενεν ἄλλο τι εἰμὴ τὴν πτώσιν τῆς αὐτοκρατορίας του.

Ἐν τοιαύτῃ δὲ δεινῇ θέσει εὐρισκόμενος, πᾶν μέσον κατέβηκε νὰ ἐφελκύσῃ πρὸς ἑαυτὸν τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας καὶ λάβῃ παρ' αὐτοῦ στρατὸν καὶ χρήματα. Ἀφῆρσε δηλαδὴ ἐκ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θησαυροφυλακίου ἱερὰ λείψανα Ἁγίων, μέγα μέρος τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, τὴν ἐσθῆτα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὴν σιδηρᾶν λόγχην, τὸν σπόγγον καὶ ἄλλα τοῦ ἁγίου πάθους ὄργανα, καὶ ἀπέστειλεν αὐτὰ πρὸς τὸν βασιλέα ἐκεῖνον, παρκακλῶν καὶ ἐξορκίζων αὐτὸν νὰ μὴ ἐγκαταλίπη τὴν ψυχορραγοῦσαν λατινικὴν αὐτοκρατορίαν. Ἐν τούτοις μεθ' ὅλα ταῦτα οὐδὲν πάλιν κατώρθωσε. Τελευταῖον δὲ ὁ ἐπαίτης οὗτος αὐτοκράτωρ εἰς τοιαύτην πενίαν περιήλθεν, ὥστε καὶ τὰ πλεῖστα ἐπιπλά τῶν ἀνακτόρων καὶ πάντα σχεδὸν τὰ σκεύη του ἐπώλησε. Μετὰ δὲ ταῦτα δαπανήσας ὅσα ἐκ τῆς πωλήσεως τῶν ἐπιπλῶν καὶ σκευῶν εἶχε λάβῃ, ἀπεγύμνωσε τὰς ὀρθοδόξους ἐκκλησίας. Ἀφῆρσε δηλαδὴ ἀπ' αὐτῶν τὰς ἀργυρὰς κανδήλας, τὰ εὐαγγέλια καὶ πάντα τὰ ἱερὰ σκεύη καὶ ἀπέσπασεν ἐκ τῶν ἁγίων εἰκόνων τὰς χρυσὰς καὶ ἀργυρὰς ἐπενδυμασίας καὶ τὰ πολύτιμα ἀφιερώματα. Πάντα δὲ ταῦτα ἐπώλησεν ἀντὶ εὐτελεστάτης τιμῆς πρὸς διαφόρους τοκογλύφους, οἵτινες καὶ ἀπέστειλαν αὐτὰ εἰς Ἰταλίαν. Τέλος δὲ ὁ ἱερόσυλος καὶ ἄθλιος οὗτος αὐτοκράτωρ, δαπανήσας καὶ τὰ χρήματα ταῦτα, τὰ ὅποια ἐκ τῆς πωλήσεως τῶν ἱερῶν πραγμάτων εἶχε λάβῃ, ἐδανείσθη χρήματα παρὰ τινος ἐν Ἐνετία οἰκογενείας καὶ ἤναγκάσθη πρὸς ἀσφάλειν τοῦ δανείου ν' ἀποστείλῃ εἰς τὴν οἰκογένειαν ταύτην ὡς ἐνέχυρον τὸν μονογενῆ μικρὸν υἱὸν του, τὸν ἐπίδοξον δηλαδὴ τοῦ θρόνου διάδοχον. Τοιοῦτοτρόπως λοιπὸν ἡ παρακμὴ καὶ ἡ ἀθλιότης τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας εἶχε φθάσῃ εἰς βαθμὸν πρωτοφάνῃ καὶ ἀπίστευτον.

§ 10. Παραμοναὶ τῆς καταλύσεως τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας. — Θάνατος τοῦ Βατάτση. — Μιχαὴλ Παλαιολόγος.

Ἡ λατινικὴ αὐτοκρατορία ἔνεκα τῆς τελείας παρακμῆς καὶ ἀθλιότητος, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπὶ τῆς βασιλείας Βαλδουίνου τοῦ Β' εἶχε περιέλθῃ, δὲν ἠδύνατο βεβαίως ν' ἀποφύγῃ τὴν καταστροφὴν.

Κατ' ἀκολουθίαν ἡ αὐτοκρατορία αὕτη εὕρισκετο πλέον εἰς τὰς παρχαιονὰς τῆς πτώσεώς της. Ἄλλ' ἐπέπρωτο νὰ μὴ καταλυθῆ αὕτη μήτε ὑπὸ τοῦ Βατάτση μήτε ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου. Οἱ δύο οὗτοι αὐτοκράτορες, οἵτινες ἠδύνοντο ἀπὸ κοινοῦ ἐνεργοῦντες νὰ καταλύσωσι τὴν ψυχορραγοῦσαν ταύτην αὐτοκρατορίαν, δὲν κατώρθωσαν τοῦτο, διότι ἀμφοτέρω οὗτοι περιῆλθον εἰς ἐχθροπραξίαις, τῶν δ' ἐχθροπραξιῶν τούτων ἀποτέλεσμα ὑπῆρξε νὰ καταλυθῆ ἡ αὐτοκρατορία τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῆς ἐν Νικαίᾳ (1242). Ἄλλὰ καὶ μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ αὐτοκρατορίας ὁ Βατάτσης, ὅστις εἶχεν ἀποβῆ πλέον μονάρχης ἰσχυρότατος καὶ ἠδύνετο νὰ καταλύσῃ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει λατινικὴν αὐτοκρατορίαν, δὲν ἐπεδίωξε τὴν κατάλυσιν ταύτης, ἀλλ' ἐθεώρησε συμφέρον του νὰ ἀναβάλῃ αὐτήν. Δὲν ἠθέλησε δὲ ὁ Βατάτσης νὰ ἐπέλθῃ τότε κατὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει αὐτοκρατορίας, πρῶτον μὲν διότι ἐγνωρίζεν ὅτι ἡ πτώσις αὐτῆς ἦτο προσεχὴς καὶ ἀφευκτος, δεύτερον δὲ διότι εἶχεν ἀνάγκην ν' ἀσχοληθῆ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ῥύθμισιν τοῦ κράτους του. Ἀνέβαλε λοιπὸν ὁ Βατάτσης τὴν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπίθεσιν καὶ ἠσχολήθη εἰς τὴν βελτίωσιν τοῦ κράτους. Ἐβελτίωσε δὲ πραγματικῶς τὸ κράτος του, διότι ἀφ' ἑνὸς μὲν κατέστησεν αὐτὸ μέγα κέντρον τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς Ὁρθοδοξίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ καὶ πῶλεις ἀνέκτισε καὶ τὴν γεωργίαν καὶ βιομηχανίαν ἐπροστάτευσε καὶ ἐν γένει πᾶν καλὸν διέπραξε. Τέλος ὁ Βατάτσης ἀπέθανε (τῷ 1255), διεδέχθη δ' αὐτὸν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοδώρου Λάσκαρις ὁ Β', ὅστις, μετὰ βασιλείαν τεσσάρων ἐτῶν ἀποθανὼν, ἀφῆκεν υἱὸν καὶ διάδοχον τὸν ὀκταετῆ Ἰωάννην Δ' τὸν Λάσκαριν. Τούτου δὲ τοῦ ἀνηλίκου αὐτοκράτορος ἐπίτροπος ἐγένετο ὁ εὐπικτίδης Μιχαὴλ Παλαιολόγος, ὅστις καὶ κατώρθωσε μετ' ὀλίγου μῆνης ν' ἀναγορευθῆ αὐτοκράτωρ. Ἐπὶ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου ἀνελθὼν ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος, ἀνεδείχθη γενναῖος καὶ συνετός, καὶ ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ συνέπληρωσε τὸ ἔργον τοῦ Θεοδώρου Λασκάρως καὶ τοῦ Βατάτση, διότι κατώρθωσε νὰ περιορίσῃ τοὺς Λατίνους εἰς μόνην τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ταῦτα πάντα κατορθώσας ὁ Παλαιολόγος, δὲν ἀπέβλεπε πλέον πρὸς ἄλλο τι εἰμὴ εἰς τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

§ 11. Ἀνάκτησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. — Κατάλυσις τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας.

Πρὸ τῆς καταλύσεως τῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐλληνικῆς αὐτοκρατορίας ὁ υἱὸς τοῦ ἰδρυτοῦ τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου Μιχαὴλ ὁ Β', τοῦ ὁποίου τὰ δικαιώματα εἶχε καταπατήσῃ ὁ Θεόδωρος Κομνηνός, εἶχε κατορθώσῃ νὰ λάβῃ τὴν ἀρχὴν τῶν πρώτων κτήσεων τοῦ πατρὸς του, ἤτοι τῆς Ἠπείρου, τῆς Ἀκαρνανίας, τῆς Αἰτωλίας καὶ μέρους τῆς Θεσσαλίας. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Μιχαὴλ οὗτος εἶχεν ἰδρύσῃ νέον τῆς Ἠπείρου δεσποτάτον. Ἐπειδὴ δὲ ὁ νέος οὗτος τῆς Ἠπείρου δεσπότης, στηριζόμενος εἰς τὴν βοήθειαν τῶν γαμβρῶν του Μαμφρέδου, τοῦ βασιλέως τῆς Σικελίας, καὶ Γουλιέλμου Βιλλεάρδουίνου, τοῦ πρίγκιπος τῆς Ἀρχίας, ἐφιλοτιμεῖτο ν' ἀνκητήσῃ αὐτὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὁ Παλαιολόγος, ἀποστείλας κατ' αὐτοῦ στρατὸν, κατώρθωσε νὰ ταπεινώσῃ αὐτὸν ὀλοτελῶς. Μετὰ δὲ ταῦτα, ἐπειδὴ ὁ ταπεινωθεὶς οὗτος δεσπότης καὶ οἱ Βούλγαροι ἐδείκνυον ἐχθρικὰς πρὸς τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Νικαίας διαθέσεις, ὁ Παλαιολόγος θέλων νὰ συγκρατήσῃ αὐτοὺς καὶ νὰ προλάβῃ πᾶσαν μεταξὺ αὐτῶν συμμαχίαν, διέταξε τὸν στρατηγὸν του Ἀλέξιον Στρατηγόπουλον νὰ μεταβῇ μετὰ 800 στρατιωτῶν εἰς τὴν Θράκην. Εἰς τὸν στρατηγὸν δὲ τοῦτον, ἀνωροῦντα, εἶπεν ὁ Παλαιολόγος νὰ διέλθῃ ἔξωθεν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ νὰ κατοπτεύσῃ τὴν πόλιν ταύτην, χωρὶς νὰ ἐπιχειρήσῃ τι κατ' αὐτῆς.

Ἀνεχώρησε λοιπὸν ὁ Στρατηγόπουλος καὶ κατὰ μῆνα Ἰούλιον τοῦ 1261 ἔφθασε πρὸ τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀλλὰ φθάσας ἐνταῦθα μακθάνει αἴφνης, ὅτι κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἡ πόλις ἦτο ἔρημος στρατευμάτων, διότι ἄπικα ἡ πεζικὴ καὶ ἡ ναυτικὴ δύναμις τῶν Λατίνων εἶχεν ἀποσταλῆ πρὸς κατάκτησιν τοῦ οὐ μακρὰν κειμένου Δαφνουσίου. Ταῦτα δὲ μαθὼν, ἤρχισε νὰ σκέπτηται, ἐὰν ἔπρεπε νὰ ἐπιχειρήσῃ τι κατὰ τῆς πόλεως καὶ παρεβῆ τοιοῦτοτρόπως τὰς ῥητάς τοῦ αὐτοκράτορός του διαταγὰς. Ἄλλ' αἴφνης, ἐν ᾧ εἰσέτι δὲν εἶχεν ἀποφασίσῃ τι, οἱ στρατιῶται

αὐτοῦ συλλαμβάνουσιν ἓνα τῶν κατοίκων τῆς Κωνσταντινουπόλεως περιφερόμενον κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην εἰς τοὺς ἀγρούς, καὶ μανθάνουσι παρ' αὐτοῦ, ὅτι, ἐν ᾧ αἱ πύλαι τῆς πόλεως ἦσαν κλεισταί, ἠδυνήθη οὗτος νὰ ἐξέλθῃ τῆς πόλεως διὰ τινος ὑπογείου διόδου. Ταῦτα δ' ἀκούσας ὁ Στρατηγόπουλος, ἀποφασίζει πλέον νὰ πράξῃ τὸ τόλμημα καὶ διατάσσει τὸν συλληφθέντα ἐκεῖνον ἄνθρωπον νὰ ὀδηγήσῃ πενήκοντα στρατιῶτας διὰ τῆς ὑπογείου ἐκείνης διόδου εἰς τὴν πόλιν. Καὶ τῷ ὄντι μετ' οὐ πολὺ οἱ πενήκοντα οὗτοι στρατιῶται εἰσέρχονται εἰς τὴν πόλιν καὶ σπεύδουσι πρὸς μίαν ἐκ τῶν πυλῶν καὶ ἀνοίγουσιν αὐτήν. Διὰ τῆς πύλης λοιπὸν ταύτης εἰσελθὼν ὁ Στρατηγόπουλος μετὰ πάντων τῶν στρατιωτῶν καὶ πολλῶν ἄλλων ἐκ διαφόρων μερῶν τῆς Θράκης προσελθόντων ἐθελοντῶν, κατὰ λαμβάνει τὰ τεῖχη καὶ κλεῖ τοὺς κατοίκους εἰς ἐλευθερίαν (τῆ 25 Ἰουλίου τοῦ 1261). Εἰς τὴν φωνὴν δὲ ταύτην τοῦ Στρατηγοπούλου πλήρεις χρεῖς σπεύδουσι ἀμέσως πάντες οἱ Ἕλληνας καί, ἐνωθέντες μετὰ τῶν ἐλευθερωτῶν, καταδιώκουσι τοὺς ἐν τῇ πόλει Λατίνους. Τοιοῦτοτρόπως ἐν ἀκκερεῖ ἡ πόλις ἐγένετο ἀνάστατος· πανταχοῦ φωναί, πανταχοῦ ἀλαλαγμοί, πανταχοῦ ζητωκραυγαὶ ὑπὲρ τοῦ αὐτοκράτορος Παλαιολόγου, πανταχοῦ καταδιώξεις καὶ σφαγῆ τῶν συλλαμβανομένων Λατίνων. Ἄλλ' ἐν ᾧ ταῦτα ἐγίνοντο εἰς τὴν πόλιν, φίνεται αἴφνης καταπλέων πρὸς τὸν λιμένα τῆς πόλεως ὁ στόλος τῶν Λατίνων, ἀπὸ Δαφνουσίου ἐρχόμενος. Κατέπλεε δ' ὁ στόλος οὗτος μετὰ μεγάλης ταχύτητος, διότι οἱ ἐν αὐτῷ Λατῖνοι, μαθόντες τὰ γινόμενα, ἐσπεύδον νὰ σώσωσι τὰς οἰκογενεῖς των καὶ τὰς περιουσίας των. Ἄλλ' ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ οἱ Ἕλληνας, θέλοντες νὰ ἐμποδίσωσι τὴν ἀποβίβασιν τῶν Λατίνων, θέτουσι πῦρ εἰς τὰς ἀνὰ τὴν περὶκλίαν οἰκίας αὐτῶν καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐξαναγκάζουσιν αὐτοὺς νὰ μὴ ἀποβιβασθῶσι. Τέλος δ' ὁ στόλος οὗτος, ἀφ' οὗ παρέλαβεν βίβλους ἠδυνήθη ἐκ τῶν Λατίνων, ἐν οἷς καὶ τὸν αὐτοκράτορα Βαλδουῖνον, ἀπέπλευσε. Τοιοῦτοτρόπως λοιπὸν κατελύθη ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει δυναστεία τῶν Λατίνων, ἣτις διήρκεσε 57 ἔτη, ἥτοι ἀπὸ τοῦ 1204 μέχρι τοῦ 1261. Μετὰ τρεῖς δ' ἑβδομάδας ἀπὸ τῆς ἡμέρας ταύτης εἰσῆλθεν εἰς τὴν Κωνσταντινουπόλιν πανηγυρικῶς ὁ Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ Παλαιολόγος, ὅστις καὶ κατέστησε τὴν βασι-
λίδι αὐτὴν τῶν ἐλληνικῶν πόλεων πρωτεύουσαν πάλιν τῆς ἐλλη-
νικῆς αὐτοκρατορίας. ✱

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Β'

ΑΠΟ ΤΗΣ ΚΑΤΑΛΥΣΕΩΣ ΤΗΣ ΛΑΤΙΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ
ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ
ΥΠΟ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ

§ 12. Βασιλεία τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Διὰ τῆς ἀνακτῆσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξεπληρώθη ὁ
πόθος ἀπάντων τῶν Ἑλλήνων, τὸ δὲ ὄνομα τοῦ Παλαιολόγου διε-
φημίσθη ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα. Ἄλλ' ἀτυχῶς ὁ αὐτοκράτωρ
Μιχαὴλ Παλαιολόγος, πρὸς ὃν πάντες οἱ Ἕλληνες εἶχον ἐστρα-
μένους τὰς ἐλπίδας των, δὲν κατώρθωσε μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς
Κωνσταντινουπόλεως νὰ ἐνώσῃ ὑπὸ τὸ σκήπτρόν του καὶ ἀπάσας
τὰς ἄλλας ἐλληνικὰς χώρας. Καὶ νὰ μὲν ἠνάγκασε τοὺς δύο ἐν
Ἑλλάδι δεσπότας, τὸν τῆς Ἠπείρου Νικηφόρον καὶ τὸν τῆς Θεσ-
σαλίας Ἰωάννην, υἱοὺς τοῦ ἀποθανόντος δεσπότη Μιχαὴλ τοῦ Β',
ν' ἀναγνωρίσωσι τὴν ἐπικυριαρχίαν του, προσέτι δ' ἐξεδίωξε τοὺς
Λατίνους ἐκ τῆς Χίου, Ῥόδου, Λέσβου καὶ τινῶν ἄλλων νήσων,
ἀλλὰ δὲν κατώρθωσε ν' ἀνακτήσῃ καὶ τὰς ἐν Εὐρώπῃ ἐλληνικὰς
χώρας καὶ νήσους, τὰς κατεχομένους ὑπὸ τῶν διαφόρων Λατίνων.
Τοιοῦτοτρόπως λοιπὸν ἡ Πελοπόννησος, ἐξαιρουμένων τῶν φρου-
ρίων τῆς Μονεμβασίας, Μισθρᾶ καὶ Μάνης, ἅτινα κατεῖχεν ὁ Μιχαὴλ
Παλαιολόγος, ἡ Εὐβοικ, πλεῖσται ἄλλα νῆσοι, καὶ Ἀθῆναι καὶ
πολλὰ ἄλλα τῆς Ἑλλάδος μέρη ἐξηκολούθουν καὶ μετὰ τὴν ἀνά-
κτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως νὰ κατέχωνται ὑπὸ τῶν ξένων.

Ὁ αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ Παλαιολόγος, ὅστις πρὸ τῆς ἀνακτῆ-
σεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἦτο λαοφιλής, διότι καὶ ἀφελῆς
περὶ τὸν βίον ἦτο καὶ ἐλευθέριος, ἐπόμενον ἦτο μετὰ τὴν ἀνάκτη-
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

σιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ν' ἀγκιπθῆ ἔτι μᾶλλον ὑπὸ τῶν ὑπηκόων του. Ἐν τούτοις εἰς τὸν ἄνδρα τοῦτον συνέβη τὸ ὕλως ἀντίθετον. Ὁ αὐτοκράτωρ δηλαδή οὗτος εὐθὺς μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἤρχισε διαπραγματεύσεις μετὰ τοῦ πάππ καὶ ἐν τέλει, ἀφ' οὗ ἀνεγνώρισε τὸν πάππ ὡς ἄκρον ἀρχιερέα καὶ ἀνώτερον τῶν Πατριρχῶν, ἐπεδίωκε νὰ ὑποτάξῃ τὴν

Μιχαὴλ Παλαιολόγος.

ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν ὑπὸ τὴν ὀυτικὴν. Ἐνεκὶ τούτου δὲ περιῆλθε πρὸς τοὺς ὑπηκόους του εἰς δεινότητας μέχρι τοῦ θανάτου του ἔριδας καὶ ἐμισήθη ὑπὸ πάντων. Εἰς τιοῦτον μάλιστα βαθμὸν ἀνῆλθε τὸ κατ' αὐτοῦ μῖσος, ὥστε ἀποθανὼν (τῇ 11 Δεκεμβρίου τοῦ 1282) οὐδὲ τῆς συνήθους βασιλικῆς τιμῆς ἠξιώθη.

§ 13. Ἀνδρόνικος Β' ὁ πρεσβύτερος. — Ἀνδρόνικος Γ' ὁ νεώτερος. — Κατάκτησις ἐλληνικῶν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ χωρῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων. — Καταλώνιοι.

Τὸν Μιχαὴλ Παλαιολόγον, ἀποθανόντα, διεδέξατο ἐπὶ τοῦ θρόνου ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀνδρόνικος Β' ὁ πρεσβύτερος, ὅστις ἀποκατέστησε τὴν τάξιν τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, ἀκυρώσας τὴν περὶ ἀναγνώρισεως τοῦ πάππ ἀπόφασιν τοῦ πατρὸς του. Ὁ αὐτοκρά-

τωρ οὗτος, ἀσχολούμενος εἰς θεολογικὰ ζητήματα καὶ ἰδίως εἰς τὰς τότε ἀναφυσίαις θρησκευτικῆς ἔριδας, ἀφῆκε τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Μιχαήλ, τὸν ὅποιον καὶ παρέλαβεν ὡς συμβασιλέα. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀνδρονίκου ἀνεφάνησαν τὸ πρῶτον ἐν Μ. Ἀσίᾳ ὡς δεινοὶ πολέμιοι τῆς ἐλληνικῆς αὐτοκρατορίας οἱ Τούρκοι. Πρὸς καταπολέμησιν δὲ τῶν Τούρκων, οἵτινες κατέκτων τὰς ἐν Μ. Ἀσίᾳ ἐλληνικὰς χώρας, ἐκάλεσεν ὁ Ἀνδρόνικος τοὺς Καταλωνίους, οἱ ὅποιοι ἦσαν μισθοφόροι ἐξ Ἰσπανίας. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν οἱ Καταλώνιοι παρέσχον λαμπρὰς εἰς τὸν Ἀνδρόνικον ὑπηρεσίας, ἀλλ' ἔπειτα ἐλεηλάτησαν πολλὰς ἐν Μ. Ἀσίᾳ χώρας καὶ ἐν τῇ ἐπιστροφῇ των κατέλαβον τὴν Καλλιόπολιν, ἧς τοὺς κατοίκους κατέσφαζαν. Ταῦτα πάντα διαπραξάντες οὗτοι, προσεκάλεσαν ἔπειτα τουρκικὰ στίφη ἐκ τῆς Ἀσίας καὶ ἐνωθέντες μετ' αὐτῶν ἐλεηλάτουν τὴν Θράκην. Μετὰ δὲ ταῦτα οἱ μὲν Τούρκοι παρέμειναν ἐν Θράκῃ λεηλατοῦντες τὴν χώραν, μόλις δὲ μετὰ δύο ἔτη ἐξεδιώχθησαν κακῶς ἔχοντες ὑπὸ τοῦ γενναίου στρατηγοῦ Φιλῆ Πακλιολόγου· οἱ δὲ Καταλώνιοι ὤρμησαν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ Θεσσαλίαν μέχρι Ἑλλάδος καὶ γενόμενοι κύριοι τῆς Ἀττικῆς ὑπέταξαν ἔπειτα καὶ τὴν Ἀχαΐαν, ἐνθα καὶ ἱδρυσαν ἴδιον κράτος (1312), τὸ ὅποιον διετηρήθη 150 περίπου ἔτη. Οὕτω λοιπὸν τὸ Ἑλληνικὸν κράτος ὑφίστατο τότε ὄχι ὀλίγας καταστροφάς. *III*

M Ἀλλ' ὡς νὰ μὴ ἴρκουν οἱ ἐξωτερικοὶ κίνδυνοι, ἡ ἐλληνικὴ αὐτοκρατορία ἠπειλήθη καὶ ὑπὸ ἐσωτερικῶν ταραχῶν. Ὁ Ἀνδρόνικος δηλαδὴ ὁ νεώτερος, υἱὸς τοῦ βασιλέως Μιχαήλ καὶ ἑγγονος τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου, ἰδὼν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του, ὅτι ἔμελλε ν' ἀποκλεισθῇ τῆς ἀρχῆς ὑπὸ τοῦ πάππου του, ἐστάσιασε, καὶ, ἔχων συνεργοὺς διαφόρους ἐπισήμους ἀνδρας, ἐν οἷς καὶ τὸν αὐλικὸν Ἰωάννην Καντακουζηνόν, κατέλαβε τὴν Ἀδριανούπολιν (τῷ 1321). Ἐκ τῆς στάσεως ταύτης φοβηθεὶς ὁ αὐτοκράτωρ Ἀνδρόνικος, ἀπεδέχθη νὰ διαιρηθῇ τὸ κράτος εἰς δύο αὐτοκρατορίας καὶ νὰ δοθῇ ἡ μίξ τῶν αὐτοκρατοριῶν τούτων εἰς τὸν στασιασάντα ἑγγονον. Ἀλλὰ μόλις ἡ διανομὴ αὕτη ἐξετελέσθη, νέα ἔρις μεταξὺ πάππου καὶ ἐγγόνου ἐξερράγη· ἕνεκα δὲ τῆς

ἔριδος ταύτης ὁ νεώτερος Ἀνδρόνικος ὄρμησε μετὰ πολλῶν μισθωτῶν βραβάρων κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐπολιοῦρησεν αὐτήν, ἀλλ' ἔνεκα τοῦ χειμῶνος ἠναγκάσθη νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν ταχέως. Μετὰ δὲ ταῦτα ὁ νεώτερος Ἀνδρόνικος ἐπῆλθε καὶ πάλιν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐν τῇ περιστάσει δὲ ταύτῃ φοβηθεὶς ὁ αὐτοκράτωρ Ἀνδρόνικος, ἠναγκάσθη πλέον νὰ δεχθῇ τὸν ἀποστάτην ἔγγονον ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἀνεγνώρισεν αὐτὸν ὡς συμβασιλέα. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον χρόνον νέκι πάλιν διχόνοιοι ἤρχισαν μεταξὺ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου καὶ τοῦ ἐγγόνου. Ἐνεκα δὲ τῶν διχονοιῶν τούτων ὁ ἔγγονος, ὅστις διέμενεν ἐν Διδυμοτείχῳ, ὀρμήσας εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐξεθρόνισε πλέον τὸν πάππον καὶ ἀναγορευθεὶς αὐτοκράτωρ (τῷ 1328) ἠνάγκασε τὸν πάππον ν' ἀποσυρθῇ εἰς μονὴν τινα. Εἰς τὴν μονὴν ταύτην ἀποσυρθεὶς ὁ Ἀνδρόνικος ὁ Β', ἐκάρη μετ' ὀλίγον μοναχός, μετονομασθεὶς Ἀντώνιος, καὶ τέλος μετὰ τετραετίαν ἀπέθανεν. Ὁ δ' Ἀνδρόνικος ὁ Γ', ὅστις οὐδὲν ἄξιον λόγου ὡς αὐτοκράτωρ διέπραξεν, ἐβασίλευσε μέχρι τοῦ ἔτους 1341. Καθ' ὅσον δὲ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα τῆς βασιλείας του κατέλιπε τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους εἰς τὸν φίλον του Ἰωάννην Καντακουζηνόν, τὸν ὁποῖον ἀποθνήσκων ἀφῆκε καὶ ἐπίτροπον τοῦ ἀνηλίκου υἱοῦ του Ἰωάννου Παλαιολόγου.

Τοιαῦτα ἐν γένει ὑπὸ τῶν διαδόχων τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου ἐτελοῦντο ἐν τῷ ἑλληνικῷ κράτει. Κατ' ἀκολουθίαν τὸ κράτος εὐρίσκετο πλέον ἐν ἐλεεινῇ καταστάσει. Ἐκ τῆς καταστάσεως δὲ ταύτης ἐπωφελοῦμενοι οἱ Βούλγαροι, οἱ Σλαῦοι καὶ ἄλλοι διάφοροι ἐχθροί, ἠπέλουν αὐτὸ πανταχόθεν. Ἐκ τῶν διαφόρων δὲ τούτων ἐχθρῶν πολλοὶ μὲν ἦσαν ἐπικίνδυνοι, ἰδίᾳ δὲ οἱ Βούλγαροι, οἵτινες εἶχον καταλάβῃ καὶ τὴν Φιλιππούπολιν· ἀλλὰ πάντων τούτων φοβερώτατοι ἦσαν οἱ Τούρκοι, ὧν σουλτᾶνος ἦτο τότε ὁ Οὐρχάν ὁ Α', υἱὸς τοῦ ἰδρύσαντος τὸ τουρκικὸν κράτος Ὁσμάν ἢ Ὁθμάν¹. Οὗτος δ' ὁ Οὐρχάν ἐκ τῆς οἰκτρᾶς τοῦ Ἑλληνικοῦ

¹ Ἀπὸ τούτου οἱ Τούρκοι καὶ Ὁσμανίδαι καὶ Ὁσμᾶνοι καὶ Ὁθωμανοὶ προσωνομάσθησαν.

κράτους καταστάσεως ἐπωφελοῦμενος, κατέλαβε τὴν Βιθυνίαν καὶ κατέστησε τὴν ὀχυρὰν Προῦσαν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους του (τῷ 1326). εἶτα δὲ κατέλαβε τὴν Νίκαιαν (τῷ 1330) καὶ τὴν Νικομήδειαν (τῷ 1336) καὶ μετὰ ταῦτα προυχώρει ἀπειλῶν καὶ τὰς ἄλλας ἐν Μ. Ἀσίᾳ χώρας τῶν Ἑλλήνων. W

14. Ἰωάννης Ε' ὁ Παλαιολόγος Ἰωάννης Σ' ὁ Καντακουζηνός.

Μετὰ τὸν Ἀνδρόνικον τὸν Γ', ἀποθνήσκοντα, ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ ὁ ἀνήλικος υἱὸς αὐτοῦ Ἰωάννης Ε' Παλαιολόγος ὑπὸ τὴν ἐπιτροπείαν τοῦ Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ (1341). Ἀλλὰ δὲν παρήλθε πολὺς χρόνος, ὅποτε ὁ Καντακουζηνὸς διχονοήσας πρὸς τὴν μητέρα τοῦ νέου αὐτοκράτορος Ἄνναν, ἀνηγόρευσεν ἐκυτὸν αὐτοκράτορα ἐν Διδυμοτείχῳ, διατάξας νὰ μνημονεύηται τὸ ὄνομά του ἐν ταῖς ἱεροτελεστίαις μετὰ τὸ ὄνομα τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῆς βρασιλομήτορος Ἄννης. Ἐκτοτε τὸ κράτος διωκεῖτο ἀπὸ μὲν Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῆς Ἄννης καὶ τῶν στρατηγῶν αὐτῆς, ἀπὸ δὲ τῆς Διδυμοτείχου ὑπὸ Ἰωάννου Σ' τοῦ Καντακουζηνοῦ. Κατ' ἀκολουθίαν τὸ κράτος εὐρίσκετο ἐν τελείᾳ παραλυσίᾳ. Καὶ ὡς νὰ μὴ ἤρκει ἡ παραλυσία αὕτη, ὁ Καντακουζηνὸς θέλων νὰ προφυλάξῃ ἐκυτὸν ἀπὸ τῆς ὀργῆς τῆς Ἄννης, ἐζήτησε τὴν συνδρομὴν τῶν φοβερωτέρων ἐχθρῶν τῆς θρησκείας καὶ τῆς πατρίδος, ἤτοι τῶν Τούρκων. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τουρκικῆς τινοῦ φυλῆς, κατοικοῦσης εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Μ. Ἀσίας, ἔπειτα δὲ κατέστησε σύμμαχόν του τὸν σουλτάνον τῶν Τούρκων Οὐρχάν, δούς εἰς αὐτὸν σύζυγον τὴν νεωτάτην θυγατέρα του Θεοδώρον.

Μετὰ ταῦτα ὁ Καντακουζηνὸς κατόρθωσε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τῆς Ἄννης καὶ τῶν στρατηγῶν αὐτῆς αὐτοκράτωρ, ὑποσχεθεὶς νὰ συμπαραλάβῃ συναυτοκράτορα καὶ τὸν Ἰωάννην Παλαιολόγον, ὅταν ὁ νεκρὸς οὗτος αὐτοκράτωρ, ὅστις ἦτο δεκαπενταετής, φθάσῃ εἰς τὸ 25ον ἔτος τῆς ἡλικίας· μετ' ὀλίγον μάλιστα θέλων νὰ καθησυχάσῃ ἔτι μᾶλλον τὴν Ἄνναν καὶ τοὺς περὶ αὐτήν, κατέστησε τὸν Παλαιολόγον

γαμβρόν ἐπὶ θυγατρί. Ταῦτα πάντα κατορθώσας ὁ ἐπιτήδειος οὗτος ἀνὴρ, κατέστη πλέον ἀπόλυτος μονάρχης (1347). Ἀλλὰ δὲν παρήλθε πολὺς χρόνος, ὁπότε λοιμὸς καὶ λιμὸς ἐνέσκηψαν εἰς τὴν πόλιν. Καὶ ἐν ᾧ ἐν τοιαύτῃ θέσει εὐρίσκετο ἡ πρωτεύουσα, ἡ κατάστασις τῶν ἐπαρχιῶν ἦτο ἔτι χειροτέρη, διότι ὑφίσταντο αὐταὶ φοβερὰς ἐπιδρομὰς τῶν Σέρβων καὶ τῶν Τούρκων. Τελευταῖον, ὡς νὰ μὴ ἤρκουν πάντα ταῦτα, φοβερὰ ἐρίδες ἀνεφύησαν μετὰ τὸ Ἰωάννου Παλαιολόγου καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Καντακουζηνοῦ, Ματθαίου, αἵτινες ἀπέληξαν εἰς ἐμφύλιον πόλεμον. Εἰς τὸν ἐμφύλιον τοῦτον πόλεμον ἔλαβε μέρος καὶ ὁ Ἰωάννης Καντακουζηνός, ταχθεὶς ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ του· ἀποτέλεσμα δὲ τοῦ πολέμου ἦτο νὰ συνομολογηθῇ μετὰ τῶν τριῶν ἐκείνων ἀνδρῶν συνθήκη, δι' ἧς ὁ μὲν Ἰωάννης Παλαιολόγος ἀνεγνωρίσθη συμβασιλεὺς τοῦ Καντακουζηνοῦ, ὁ δὲ Ματθαῖος διορίσθη διοικητὴς τῆς Ἀδριανουπόλεως, ἔχων τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως. Καὶ κατέπαυσαν μὲν ὁλοτελῶς διὰ τῆς συνθήκης ταύτης αἱ ἐμφύλιοι ταραχαί· ἀλλὰ πρὸ τῆς καταπαύσεως τούτων ὁ σουλτᾶνος Οὐρχάν, ἐπωφελούμενος ἐκ τῆς βασιλευσύνης ἀπὸ τὸ κράτος ἀναρχίας, κατέλαβε τὴν Σηστόν, ἔπειτα δὲ καὶ πολλὰ τῆς Θρακικῆς χερσονήσου φρούρια καὶ ἰδίως τὴν κλειδα τοῦ Ἑλλησπόντου Καλλιόπολιν. Τέλος καθ' ὃν χρόνον οἱ Τούρκοι κατελάμβανον τὰ ὄχυρά τῆς Θρακικῆς χερσονήσου μέρη καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐπάτησαν τὸν πόδα ἐπὶ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ ἐδάφους, ὁ Ἰωάννης Καντακουζηνός, εἴτε διότι ἀπεγοητεῦθη ἐκ τῆς καταστάσεως τοῦ κράτους, τὸ ὁποῖον ἔβρινε πρὸς τὸν ὄλεθρον, εἴτε διότι προεῖδεν ὅτι ἐμελλε νὰ ἐθρανησθῇ, παρητήθη αἴφνης τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἀξιώματος καὶ ἀπεσύρθη εἰς μονὴν τινα, γενόμενος μοναχός (1355).

§ 15. Μοναρχία Ἰωάννου Ε' τοῦ Παλαιολόγου. — Κατακτήσεις Μουράτ τοῦ Α'.

Μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Καντακουζηνοῦ Ἰωάννης Ε' ὁ Παλαιολόγος ἀπαλλαγεὶς καὶ τοῦ ἀντιζήλου του Ματθαίου, ἔμεινε μόνος τῶν πραγμάτων κυβερνήτης. Ἀλλὰ τὸ Ἑλληνικὸν κράτος διετέλει πλέον ἐν τελείᾳ παρακμῇ. Ἐκ τῆς παρακμῆς ταύτης

ἐπωφελοῦμενος ὁ τοῦ Οὐρχάν υἱὸς καὶ διάδοχος Μουράτ ὁ Α΄, ἐκυρίευσεν ἐν ἔτει 1361 πρῶτον μὲν τὴν Διδυμότειχον, δεύτερον δὲ τὴν Ἀδρικνούπολιν, τὴν ὁποίαν καὶ κατέστησε πρωτεύουσαν τοῦ κράτους του ἀντὶ τῆς Προύσης, τελευταῖον δὲ τὴν Φιλιππούπολιν. Ἔνεκ τῶν νικῶν καὶ κατκτηήσεων τούτων τοῦ Μουράτ ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος ἠναγκάσθη μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Φιλιππουπόλεως νὰ συνομολογήσῃ πρὸς τὸν Μουράτ εἰρήνην, δι' ἧς ἀνεγνώρισεν αὐτὸν σύμμαχον. Διὰ τοῦτο δὲ μετ' ὀλίγον, ὅτε ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ Μουράτ οἱ ἡγεμόνες τῆς Οὐγγαρίας, Σερβίας, Βλαχίας καὶ Βουλγαρίας, ὁ Ἰωάννης ἐμμένων πιστὸς εἰς τὴν συνομολογηθεῖσαν εἰρήνην δὲν ἔλαβε μέρος εἰς τὸν κατὰ τοῦ Μουράτ πόλεμον ἐκεῖνον (1363). Ἀλλὰ τελευταῖον ὁ Ἰωάννης, βλέπων πλησιάζουσιν τὴν ἐκ τῆς τουρκικῆς καττιγίδος κατκιστροφὴν τῶν λειψάνων τοῦ κράτους του, ἀπεφάσισε νὰ κινηθῆ κατὰ τοῦ Μουράτ. Πρὸς τὸν σκοπὸν λοιπὸν τοῦτον ἐζήτησε τὴν συνδρομὴν τοῦ πάππ Οὐρβανοῦ τοῦ Ε' καί, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν συνδρομὴν ταύτην, ὑπεσχέθη εἰς αὐτὸν τὴν ἔνωσιν τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας μετὰ τῆς δυτικῆς. Τέλος ἐν ἔτει 1369 μὴ ἀρκεσθεὶς εἰς τὴν ὑπόσχεσιν ταύτην, μετέβη εἰς Ῥώμην καὶ πρὸς τοὺς ἐνώπιον τοῦ πάππ ἐξώμοσε τὰ δόγματα τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς ἐκκλησίας καὶ ἀνεγνώρισεν τὸν πάππ ὡς ἄκρον καὶ μέγιστον ἀρχιερέα. Ἐν τούτοις μεθ' ὅλα ταῦτα οὐδεμίαν συνδρομὴν ἔλαβε παρὰ τοῦ πάππ, εἰμὴ συστατικὰς ἐπιστολάς πρὸς τοὺς ἡγεμόνας τῆς Εὐρώπης καὶ ἰδίως πρὸς τοὺς Ἐνετοὺς καὶ τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας Κάρολον τὸν Ε'. Ἀφ' οὗ δὲ μετὰ τῶν ἐπιστολῶν τούτων περιεπλανήθη ἐπὶ ἔτος ὀλόκληρον ἀνὰ τὴν Εὐρώπην καὶ ἐξηυτελίσθη εἰς ἔσχατον βαθμὸν διὰ τὴν ἀχρηματίαν του, ἐπὶ ἀνήλθεν ἄπρακτος εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Μετὰ τὴν ἐπάνοδόν του ὁ ταχίπωρος ἐκεῖνος βασιλεύς, βλέπων ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ καταπολεμήσῃ τὸν Μουράτ, ἐθεώρησε συμφέρον του νὰ συνδεθῆ μετ' αὐτοῦ διὰ στενωτάτης φιλίας. Διὰ νὰ ἐφελεύσῃ λοιπὸν τὴν εὐνοίαν αὐτοῦ, ἤρχισε νὰ περιποιῆται αὐτὸν διὰ πικρὸς μέσου. Τέλος δὲ ὁ Μουράτ ἀπέθανε, δολοφονηθεὶς ὑπὸ τινος εὐπακτρίδου Σέρβου κατὰ τὴν ἐν Κοσσυφοπεδίῳ μάχην
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

(1389), καθ' ἣν ἐπολέμει πρὸς τοὺς Σέρβους· διεδέχθη δ' αὐτὸν ὁ υἱὸς του Βαγιαζήτ.

§ 16. Μανουὴλ Β' ὁ Παλαιολόγος. —
Βαγιαζήτ. — Ἰωάννης Ζ' ὁ Παλαιολόγος.

Μετὰ δύο ἔτη ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Μουράτ ἀπέθανε καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης (1391). Τὸν θάνατον τοῦ αὐτοκράτος μνηθὼν ὁ σουλτᾶνος Βαγιαζήτ, ἀπεφάσισε νὰ κρατήσῃ τὸν ἐν Προύσῃ τότε εὐρισκόμενον υἱὸν καὶ διάδοχον τοῦ Ἰωάννου, τὸν Μανουήλ, καὶ νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀλλὰ ταῦτα ἀποφασίσας ὁ Βαγιαζήτ μανθάνει, ὅτι ὁ Μανουήλ δραπετεύσας εἰς Κωνσταντινούπολιν εἶχεν ἀναγορευθῆ αὐτοκράτωρ. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἕξω φρενῶν γενόμενος, ἀπήτησε παρ' αὐτοῦ νὰ ἐδρεύῃ ἐν Κωνσταντινουπόλει Τούρκος ἱεροδικαστής (καδής), ὅστις νὰ δικάζῃ τὰς ὑποθέσεις τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει μετοίκων Τούρκων, προσέτι δὲ νὰ κτισθῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει μωαμεθανικὸν τέμενος (τζαμίον). Ἐπειδὴ δὲ ὁ Μανουήλ ἀπέρριψε τὰς προτάσεις ταύτας, ὤρμησεν ὁ Βαγιαζήτ κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐπολιορκήσεν αὐτήν. Ἡ πολιορκία αὕτη τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἣτις ἦτο μᾶλλον ἀποκλεισμός, διήρκεσεν ἑπτὰ ὀλόκληρα ἔτη. Διήρκεσε δὲ ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον, διότι ὁ Βαγιαζήτ ἔχων ἀποκεκλεισμένην τὴν πόλιν ἐπεχειρεῖ ἐν τῷ μεταξὺ καὶ ἄλλας διαφόρους ἐκστρατείας. Ἐξεστράτευσεν δηλαδὴ κατὰ τὸ χρονικὸν ἐκεῖνο διάστημα καὶ κατὰ τῆς Βλαχίας, τὴν ὁποίαν καὶ κατέστησε φόρου ὑποτελή, καὶ κατὰ τῆς Βουλγαρίας, τὴν ὁποίαν καὶ κατέστησεν ἐπαρχίαν τουρκικὴν, καὶ κατ' ἄλλων μερῶν· ἐν τέλει δὲ κατὰ τὸ πέμπτον ἔτος τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξεστράτευσεν καὶ κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Οὐγγαρίας, ὅστις μετὰ 60 000 ἀνδρῶν ἐπολιορκεῖ τὴν ἐν Βουλγαρίᾳ Νικόπολιν, καὶ μάχην φονικὴν πρὸς αὐτὸν συνάψας κατετρόπωσεν αὐτόν. Τέλος δὲ κατὰ τὸ ἑβδομον ἔτος τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ Βαγιαζήτ ἐπέισθη νὰ λύσῃ τὸν ἀποκλεισμόν. Ἀπεφάσισε δὲ τοῦτο, διότι ὁ Μανουήλ ἀπεδέχθη νὰ παραιτηθῇ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἀξιώματος καὶ ν' ἀναγορευθῇ αὐτοκράτωρ ὁ υἱὸς τοῦ πρεσβυτέρου ἀδελφοῦ

του Ἀνδρονίκου Ἰωάννης, ὅστις καὶ ὑπεσχέθη νὰ πληρώσῃ εἰς τὸν Βαγιαζήτ φόρον ὑποτελείας.

Μετὰ τὴν λύσιν τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ μὲν νέος αὐτοκράτωρ Ἰωάννης Ζ' ὁ Παλαιολόγος, θέλων νὰ περιποιηθῇ τὸν Βαγιαζήτ, ἀπεδέχθη νὰ ἰδρυθῇ ὀθωμανικὸν τέμενος ἐν Κωνσταντινουπόλει, προσέτι δὲ νὰ διορισθῇ ἐν αὐτῇ καὶ ἱεροδικαστής, ὁ δὲ Μανουήλ ἐπεχείρησε μακρὰν περιοδείαν ἀνὰ τὴν δυτικὴν Εὐρώπην, ματαίως ἐπικαλούμενος τὴν συνδρομὴν αὐτῆς. Ἄλλ' ἐν ᾧ οὕτως εἶχον τὰ πράγματα, ὁ Βαγιαζήτ, ἀφ' οὗ ἐπεξέτεινε τὸ κράτος του ἐν Ἀσίᾳ μὲν μέχρι τοῦ Εὐφράτου, ἐν Εὐρώπῃ δὲ μέχρι τῆς κυρίως Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου, ἐπέρχεται ἀΐφνης καὶ πάλιν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ πολιορκεῖ αὐτήν (τῷ 1400). Τοιοῦτοτρόπως λοιπὸν ἡ Κωνσταντινούπολις εὐρέθη καὶ πάλιν πρὸ νέου κινδύνου. Ἄλλὰ καὶ ἐκ τοῦ κινδύνου τούτου εὐτυχῶς ἀπηλλάγη καὶ πάλιν, διότι ὁ Βαγιαζήτ ἠναγκάσθη μετ' ὀλίγον νὰ σπεύσῃ κατὰ τοῦ φοβεροῦ τῶν Τούρκων διώκτου Ταμερλάνου, ὅστις μετ' ἀπειραριθμῶν στιφῶν Τατάρων καὶ Μογγόλων ἠπέλπει ν' ἀνατρέψῃ τὸ ἐν Ἀσίᾳ τουρκικὸν κράτος. Κατὰ τοῦ φοβεροῦ δ' ἐκείνου κατακτητοῦ ἐπελθὼν ὁ Βαγιαζήτ καὶ μάχην φονικὴν πρὸς αὐτὸν συνάψας παρὰ τὴν Ἀγκυρὰν (1402), κατενικήθη καὶ ἡχμαλωτίσθη καὶ μετ' ὀλίγον ἀπέθανεν ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ. Τὴν αἰχμαλωσίαν δὲ τούτην τοῦ Βαγιαζήτ μαθὼν ὁ ἐν Ἀγγλίᾳ διατρίβων Μανουήλ Β' ὁ Παλαιολόγος, ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐξορίσας τὸν ἀνεψιὸν του Ἰωάννην κατέλαβε πάλιν τὸν θρόνον.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Βαγιαζήτ οἱ τέσσαρες υἱοὶ αὐτοῦ περιῆλθον διὰ τὴν διαδοχὴν τοῦ θρόνου εἰς φονικώτατον ἐμφύλιον πόλεμον, διαρκέσαντα ἐπὶ δέκα ἔτη. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὸν ἐμφύλιον τοῦτον πόλεμον ὁ Μανουήλ συνεμάχησε μετὰ τοῦ Μωάμεθ, τετάρτου υἱοῦ τοῦ Βαγιαζήτ, ὁ Μωάμεθ οὗτος, ἀφ' οὗ ὑπερίσχυσε τῶν ἀδελφῶν του καὶ ἐγένετο σουλτᾶνος, περιεποιήθη τὰ μέγιστα τὸν Μανουήλ. Ἀπέδωκε δηλαδὴ εἰς αὐτὸν πολλὰς κτήσεις περὶ τὴν Προποντίδα καὶ τὸν Εὐξείνιον Πόντον καὶ ἐν γένει ἐτίμα αὐτὸν ὡς πατέρα. Τοιοῦτοτρόπως λοιπὸν ἐπὶ τῆς βασιλείας Μωάμεθ

τοῦ Α' (1413 - 1421) ὁ Μανουήλ ἔμεινεν ἀνενόχλητος ἀπὸ τῶν Τούρκων.

§ 17. Μουράτ ὁ Β'.—Ἰωάννης Η' ὁ Παλαιολόγος.

Μετὰ τὸν Μωάμεθ τὸν Α' σουλτᾶνος τῶν Τούρκων ἐγένετο ὁ υἱὸς αὐτοῦ Μουράτ ὁ Β'. Ὁ νέος οὗτος σουλτᾶνος λίαν ταχέως ἦλθεν εἰς ῥῆξιν πρὸς τὸν Μανουήλ καὶ ἰδίως πρὸς τὸν τούτου υἱὸν Ἰωάννην τὸν Η', ὅστις ἐν ὀνόματι τοῦ γέροντος πατρὸς του ἐκυβέρνην τὸ κράτος. Ἐνεκκ λοιπὸν τῆς ῥήξεως ταύτης ἐπελθὼν ὁ Μουράτ κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐπολιορκήσεν αὐτήν· ἀλλὰ τὴν πολιορκίαν ταύτην ἠναγκάσθη νὰ λύσῃ ταχέως, διότι ἔσπευσε νὰ καταβάλῃ στάσιν τινὰ γενομένην ἐν Μ. Ἀσίᾳ. Ἀφ' οὗ δὲ κατέβηκε τὴν στάσιν ταύτην, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Εὐρώπην (1424)· εἶχε δὲ ἀναγορευθῆ κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ υἱὸς τοῦ ἀποθανόντος Μανουήλ Ἰωάννης ὁ Η' ὁ Παλαιολόγος. Κατὰ τοῦ νέου λοιπὸν τούτου αὐτοκράτορος ἐπελθὼν ὁ Μουράτ, ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ συνομολογήσῃ ἐπονείδιστον εἰρήνην. Διὰ τῆς εἰρήνης δηλαδὴ ταύτης ὑπεχρεώθη ὁ Ἰωάννης νὰ πληρώσῃ εἰς τὸν Μουράτ φόρον ἐτήσιον, προσέτι δὲ παρεχώρησεν εἰς αὐτὸν πᾶσαν τὴν παραλίαν τῆς Προποντίδος καὶ τοῦ Εὐξείνου, ἐκτὸς τῆς Σηλυβρίας καὶ τῶν Δέρκων, ἔτι δὲ τὴν Λυσιμάχειν καὶ τὰς ἄλλας παρὰ τὸν Στρυμόνα πόλεις. Μετὰ τὴν εἰρήνην ταύτην ὁ Μουράτ ἐπελθὼν κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης, τὴν ὁποίαν κατεῖχον τότε οἱ Ἐνετοί, ἔκυριεύσεν αὐτήν (1430)· ἔπειτα δ' ἔκυριεύσε καὶ τὰ Ἰωάννινα (1431) καὶ κατέστησε φόρου ὑποτελεῖς τὴν Ἠπειρον καὶ τὴν Ἀκαρνανίαν. Ταῦτα δὲ πάντα διαπραξάς, ἀφῆκεν ἐπὶ τινὰ ἔτη ἀνενοχλήτους τὰς ἐλληνικὰς χώρας καὶ διηυθύνθη κατὰ τῶν Οὐγγρων καὶ Ἀλβανῶν.

Μετὰ τὰς κατακτήσεις ταύτας τοῦ Μουράτ κοινὴ ἰδέα ἐπεκράτει πλέον, ὅτι ὁ σουλτᾶνος οὗτος ἤθελεν ἐπιχειρήσῃ καὶ τὴν ὀριστικὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἄλωσιν. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος, ἐν ἀμηχανίᾳ εὐρισκόμενος, ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τοῦ πάπα καὶ ὑπεσχέθη νὰ ἐνώσῃ τὴν ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν μετὰ τῆς δυτικῆς. Πρὸς τὸν σκοπὸν μάλιστα τοῦτον μετέβη εἰς Ἰταλίαν

μετὰ τοῦ πατριάρχου καὶ πολλῶν ἐπισκόπων καὶ λογίων ἀνδρῶν καὶ ὑπέγραψεν ἐν Φλωρεντίᾳ τὴν ἔνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν· ἔλαβε δὲ ὡς ἀντάλλαγμα παρὰ τοῦ πάππυ βοήθειαν ἐκ 300 μόνων ἀνδρῶν καὶ δύο πλοίων καὶ πολλὰς ὑποσχέσεις. Ταῦτα δὲ πάντα διαπραξας, ἐπενήληθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν (1440), ἔνθα ὁ λαὸς οὐ μόνον ἀπέριψε τὴν ἔνωσιν, ἀλλὰ καὶ ἐξεδήλωσε φοβερὰν κατ' αὐτοῦ δυσκρέσκειαν. Τοιοῦτοτρόπως δὲ τὸ ἔγγραφον τῆς ἐνώσεως κατέστη μετ' ὀλίγον χάρτης ἄγραφος, ὁ δὲ χωρισμὸς τῶν ἐκκλησιῶν ἐγένετο ἰσχυρότερος.

§ 18. Δεσποτάτον τοῦ Μισθοῦ.

Εἰσβολὴ Μουράτ τοῦ Β' εἰς Πελοπόννησον.

Ὅτε ὁ Ἰωάννης διὰ τῆς ἐνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν προσεπάθει νὰ διασώσῃ τὸ κράτος του ἀπὸ τῆς τουρκικῆς καττιγίδος, ὑπῆρχεν ἐν Πελοποννήσῳ ἡγεμονία τις ἑλληνικὴ, ἣτις ἐν μέσῳ τῆς φραγκοκρατίας ἀνεπτυχθεῖσα, εἶχε προαχθῆ εἰς ἀκμὴν τινα. Ἡ ἡγεμονία αὕτη ἐκκληῖτο δεσποτάτον τοῦ Μισθοῦ, δεσπότης δὲ αὐτῆς ἐγένετο ἐν ἔτει 1443 ὁ ἀδελφὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Κωνσταντῖνος ὁ Πακλιολόγος. Ὁ ἀείμνηστος οὗτος ἀνὴρ ἐποφελούμενος ἐκ τοῦ πολέμου, τὸν ὁποῖον διεξῆγεν ὁ Μουράτ κατὰ τῶν Οὐγγῶν, ἐπεξέτεινε μετ' ὀλίγον τὴν κυριαρχίαν του ἐφ' ὅλης σχεδὸν τῆς Πελοποννήσου, ἐξαίρεσει τῆς Ἡλίδος, τῆς ὁποίας ἤρχεν ὁ ἀδελφὸς του Θωμᾶς, καὶ παρχλίων τινῶν μερῶν, κατεχομένων ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν· μετὰ δὲ ταῦτα ὀχυρώσας τὸν Ἴσθμὸν καὶ ὀρμήσας ἐκ τῆς Πελοποννήσου, πρῶτον μὲν κατέστησεν ὑποτελεῖ τὸν δούκα τῆς Ἀττικῆς, ἔπειτα δὲ κατέλαβε τὴν Δαυλίδα, μέγα μέρος τῆς Φωκίδος, τὸ Λιδωρικίον, τὴν Βιτρινίτσαν καὶ ἐν τέλει πᾶσαν τὴν Θεσσαλίαν, ἐν τῇ ὁποίᾳ καὶ διώρισεν ἴδιον ἄρχοντα. Τοιοῦτοτρόπως λοιπὸν ὁ Κωνσταντῖνος ἐφάνη πρὸς στιγμὴν, ὅτι ἔδιδε νέαν ζωὴν εἰς τὸν κινδυνεύοντα Ἑλληνισμόν. Ἀλλὰ δὲν παρήλθε πολὺς χρόνος, ὁπότε ἐπεφάνη κατὰ τοῦ Κωνσταντῖνου ὁ Μουράτ (1446). Ὁρμήσας δηλαδὴ ὁ πολεμικὸς ἐκεῖνος σουλτᾶνος κατὰ τῆς Πελοποννήσου καί, κυριεύσας τὸ ἐπὶ τοῦ Ἴσθμοῦ τεῖχος, πρῶτον μὲν ἐγένετο κύριος τῆς Κορίνθου, τὴν ὁποίαν οἱ κάτοικοι εἶχον

ἐγκαταλίπη· ἔπειτα δέ, ἀφ' οὗ ἐπυρπόλησε τὴν πόλιν καὶ διέταξε τὸν στρατηγὸν τοῦ Τουρχᾶν νὰ λεηλατήσῃ τὴν περίξ χώραν, διηυθύνθη κατὰ τῶν Πατρῶν, τὰς ὁποίας καὶ κατέλαβεν ἀμυχρητί, διότι οἱ πλεῖστοι τῶν κατοίκων εἶχον καταφύγη εἰς τὴν ἀντικρὺ Στερεὰν Ἑλλάδα. Μετὰ τὴν κατάληψιν δὲ τῆς πόλεως ταύτης καὶ τὴν λεηλασίαν αὐτῆς ὤρμησε κατὰ τῆς ἀκροπόλεως, τὴν ὁποίαν ὅμως δὲν ἠδυνήθη νὰ κυριεύσῃ. Τέλος μετὰ πολλὰς ἐφόδους ἐνόμισε συμφέρον τοῦ νὰ μὴ ἐπιμείνῃ εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς ἀκροπόλεως καὶ ἐπέστρεψεν εἰς Ἀδριανούπολιν, ἀφ' οὗ προηγουμένως συνωμολόγησε πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον εἰρήνην, διὰ τῆς ὁποίας κατέστησεν αὐτὸν φόρου ὑποτελεῖ.

Ἡ εἰς τὴν Πελοπόννησον εἰσβολὴ αὕτη τῶν Τούρκων, ἂν καὶ περιορίσθη εἰς τὰ βορειοδυτικώτερα μέρη αὐτῆς, ὑπῆρξεν ὀλεθριωτάτη εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ἀπέβη δὲ τοσοῦτον ὀλεθρία, ἀφ' ἐνὸς μὲν διότι ἀνεκόπη ἡ πολεμικὴ ὁρμὴ τοῦ Κωνσταντίνου, ἀφ' ἐτέρου δὲ διότι ἐκ τῆς χερσονήσου ταύτης ἀπήχθησαν τότε ὑπὸ τοῦ Μουράτ καὶ Τουρχᾶν 60 000 ἀνθρώπων, οἵτινες καὶ ἐξηνδραποδίσθησαν.

§ 19. Ἀγῶνες Μουράτ τοῦ Β' κατὰ Καστριώτου καὶ Οὐνούδου. — Κωνσταντῖνος ΙΑ' ὁ Παλαιολόγος. — Μωάμεθ ὁ Β'.

Μετὰ τὴν καταπολέμησιν τοῦ Κωνσταντίνου ὁ Μουράτ ὀρμήσας ἐξ Ἀδριανουπόλεως (1447), διηυθύνθη κατὰ τοῦ γενναίου ἡγεμόνος τῆς ἄνω Ἀλβανίης Γεωργίου Καστριώτου. Ὁ ἡγεμὼν οὗτος, ὅστις διὰ τὴν ἀνδρείαν του ὠνομάσθη ὑπὸ τῶν Τούρκων Σκενδέρμπεης, ἦτοι ἡγεμὼν Ἀλέξανδρος, πάντα τὰ ἕως τότε ἀποσταλέντα κατ' αὐτοῦ τουρκικὰ στρατεύματα εἶχε κατατροπώσῃ. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ὁ Μουράτ ἐπῆλθε κατ' αὐτοῦ μετὰ ἰσχυρὰς δυνάμειος καὶ ἐπολιορκήσῃ τὴν πρωτεύουσαν Κρούαν. Ἀλλὰ πολιορκῶν τὴν πόλιν ταύτην, μακθάνει αἴφνης, ὅτι ὁ ἥρωες τῆς Οὐγγαρίας καὶ ἡγεμὼν τῆς Τρανσυλθανίης Οὐνούδης, ὅστις ἦτο δεινὸς τῶν Τούρκων πολέμιος, εἰσέβλεε μετὰ πολυαριθμοῦ στρατοῦ εἰς τὴν Σερβίαν. Ἀμέσως λοιπὸν λύσας τὴν πολιορκίαν τῆς

Κροίαις, φθάνει εις Κοσσυφοπέδιον καὶ ἐκεῖ συνάπτει φονικὴν πρὸς τὸν Οὐνυάδην μάχην, κατὰ τὴν ὁποίαν κατετρόπωσεν αὐτὸν (τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1448).

Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ὕστερον, ἤτοι τῇ 31 Ὀκτωβρίου τοῦ ἔτους 1448, ἀπέθανεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης ὁ Η΄ ὁ Παλαιολόγος. Ἐπειδὴ δὲ δὲν κατέλιπε τέκνα, ἐξελέχθη αὐτοκράτωρ ὑπὸ τοῦ λαοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ ἐν Πελοποννήσῳ γεννητὸς καὶ φιλόπατρις ἀδελφὸς τοῦ Ἰωάννου Κωνσταντίνος ΙΑ΄¹ ὁ Παλαιολόγος, ὅστις καὶ ἔφθασεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀνέλαβε τὴν ἀρχὴν κατὰ μῆνα Μάρτιον τοῦ 1449. Μετὰ δύο δὲ σχεδὸν ἔτη ἀπὸ τῆς ἀνόδου τοῦ Κωνσταντίνου εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα ἀπέθανε καὶ ὁ Μουράτ ὁ Β΄, ἀφ' οὗ πολλάκις κατὰ τὰ τελευταῖα ἐκεῖνα ἔτη τοῦ βίου του ἐνικήθη ὑπὸ τοῦ ἀηττήτου Γεωργίου Καστριώτου. Ἀφῆκε δὲ διάδοχον τὸν υἱὸν του Μωάμεθ τὸν Β΄.

§ 20. Ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Ὅτε ἀνῆλθεν ἐπὶ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ κείμενος Κωνσταντίνος ΙΑ΄ ὁ Παλαιολόγος, ἡ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία δὲν περιελάμβανεν ἄλλας χώρας εἰμὴ τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὴν Σηλυβρίαν, τὴν Πέρινθον, τὴν Μεσημβρίαν, τὴν Ἀγχιάλον, τὴν Βιζύην καὶ μικρὰς τινὰς νήσους τοῦ

¹ Οἱ ὑπὸ τὸ ὄνομα «Κωνσταντίνος» αὐτοκράτορες τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἦσαν ἕνδεκα, ἤτοι Κωνσταντίνος Α΄ ὁ μέγας, ὁ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἰδρυτὴς· Κωνσταντίνος ὁ Β΄, υἱὸς τοῦ Μ. Κωνσταντίνου· Κωνσταντίνος ὁ Γ΄, υἱὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ἡρακλείου· Κωνσταντίνος Δ΄ ὁ Πωγωνᾶτος, υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου, υἱοῦ καὶ διαδόχου Κωνσταντίνου τοῦ Γ΄· Κωνσταντίνος Ε΄ ὁ Κοπρώνυμος, υἱὸς τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος Ἰσαύρου· Κωνσταντίνος ὁ ΣΤ΄, υἱὸς τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος τοῦ Δ΄· Κωνσταντίνος Ζ΄ ὁ Πορφυρογέννητος, υἱὸς τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος τοῦ Σοφοῦ· Κωνσταντίνος ὁ Η΄, ἀδελφὸς τοῦ αὐτοκράτορος Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου· Κωνσταντίνος Θ΄ ὁ Μονομάχος· Κωνσταντίνος Ι΄ ὁ Δούκας· Κωνσταντίνος ΙΑ΄ ὁ Παλαιολόγος, ὁ τελευταῖος τῆς Κωνσταντινουπόλεως αὐτοκράτωρ.

Αιγαίου πελάγους· πάσας δὲ σχεδὸν τὰς ἄλλας ἑλληνικὰς χώρας εἶχον κυριεύσει οἱ Τοῦρκοι, ὀλίγας δὲ κατεῖχον οἱ Ἑνετοί, ἐλαχίστας δὲ Ἕλληνες δεσπότες, ὧν κυριώτατοι ἦσαν οἱ δύο τοῦ Κωνσταντινίου ἀδελφοὶ Δημήτριος καὶ Θωμάς, οἵτινες ἦσαν δεσπότες ἐν Πελοποννήσῳ. Καὶ ὡς νὰ μὴ ἦρκει ἡ σμικρότης αὕτη τῆς ἑλληνικῆς κύτοκρατορίας, ἀχρηματία φοβερὰ ἐμάστιζε καὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὰς ὀλίγας ἐκεῖνας τοῦ κράτους πόλεις καὶ νήσους· ἕνεκα δὲ τῆς ἀχρηματίας ταύτης, ὁ Κωνσταντῖνος, ὅστις προέβλεπε τὴν μέλλουσαν τύχην τῆς Κωνσταντινουπόλεως, οὔτε στρατὸν πολυάριθμον οὔτε πλοῖα ἠδύνατο νὰ πικρασκεύασῃ.

Ἐν τοιαύτῃ καταστάσει εὐρίσκετο ἡ ἑλληνικὴ κύτοκρατορία, ὅτε ἐν ἔτει 1451 ἀνήλθεν ἐπὶ τοῦ τουρκικοῦ θρόνου ὁ τοῦ Μουράτ τοῦ Β' υἱὸς Μωάμεθ ὁ Β'. Ὁ νέος οὗτος σουλτᾶνος ἀκολουθῶν τὴν κατακτητικὴν πορείαν τῶν προγόνων του, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἀπεφάσισε νὰ ἐπέκτεινῃ τὰς κτήσεις του. Ἀλλὰ τὴν ἐπέκτασιν τῶν κτήσεών του ἀποφασίσας εἶδεν, ὅτι ἡ Κωνσταντινούπολις ἦτο ἡ μόνη πόλις, ἣτις ἕνεκα τῆς θέσεώς της ἤθελεν εἶναι ἀσφαλὲς εἰς αὐτὸν ὀρμητήριον διὰ τὰς περικιτέρας ἐν Εὐρώπῃ κατακτήσεις του καὶ διὰ τὴν διατήρησιν τῆς κυριαρχίας του ἐπὶ πασῶν τῶν ἀνὰ τὴν Ἀσίαν καὶ Εὐρώπην κτήσεών του. Διὰ τοῦτο λοιπὸν πρὸ πάσης ἄλλης πολεμικῆς ἐπιχειρήσεως ἀπεφάσισε νὰ γίνῃ κύριος τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον πρῶτον μὲν ἔκτισεν ἐπὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς περαλίας τοῦ Βοσπόρου φρούριον καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐγένετο κύριος τοῦ Βοσπόρου καὶ ἀπέκλεισε τὴν πόλιν ἀπὸ πάσης μετὰ τοῦ Εὐξείνου Πόντου συγκοινωνίας· δεῦτερον δὲ ἀπέστειλε κατὰ τῆς Πελοποννήσου τὸν στρατηγὸν του Τουρχάν, θέλων τοιοῦτοτρόπως νὰ ἐμποδίσῃ πᾶσαν ἐπικουρίαν, ἣτις ἦτο δυνατὸν ν' ἀποσταλῇ ἐκεῖθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν τοῦ Κωνσταντινίου. Ταῦτα δὲ πράξας ὁ σουλτᾶνος, ἐστρατοπέδευσε περὶ τὰ τέλη Αὐγούστου τοῦ 1452 μετὰ 50 000 ἀνδρῶν πρὸ τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, διὰ νὰ κατασκοπεύσῃ τὰ τείχη αὐτῆς καὶ τὰ ὀχυρώματα, καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀπῆλθεν εἰς Ἀδριανούπολιν, ἐνθα ἐξηκολούθει τὰς προπαρασκευάς του. Ἐκεῖ δὲ Οὐγγροὶ τινε, Οὐρβανὸς καλούμενος, κατεσκεύασε

πλεῖστα μεγάλα τηλεβόλα, ἐν οἷς καὶ ἐν τεράστιον. Πρὸς μετακομίσειν δὲ τοῦ τεραστίου ἐκείνου τηλεβόλου ἀπὸ Ἀδριανουπόλεως μέχρι Κωνσταντινουπόλεως ἐχρειάσθησαν δύο μῆνες· ἔσυρον δ' αὐτὸ πεντήκοντα ζεύγη βοῶν καὶ ἐβοήθουν τριακόσιοι ἄνδρες.

Ὀλόκληρον τὸ ἔτος 1452 διήλθεν ὁ Μωάμεθ προπαρασκευαζόμενος. Τελευταῖον δὲ κατὰ μῆνα Ἀπρίλιον τοῦ ἔτους 1453 ἐνεφανίσθη πρὸ τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως μετὰ 160 000 ἀνδρῶν καὶ 135 πλοίων. Ἐν ᾧ δὲ τοικῶται ἦσαν αἱ δυνάμεις τοῦ Μωάμεθ, ὁ ἀτυχῆς Κωνσταντῖνος, ὅστις παρὰ πολλῶν χριστιανῶν ἡγεμόνων εἶχε ζητήσῃ βοήθειαν, πλὴν δυστυχῶς παρ' οὐδενὸς ἔλαβε τοιαύτην, μόλις κατώρθωσε νὰ προετοιμάσῃ στρατὸν ἐξ 6 000 Ἑλλήνων καὶ 3 000 ξένων, ὃν καὶ παρέταξεν ὀπισθεν τοῦ ἐξωτερικοῦ τείχους τῆς πόλεως, διατάξας νὰ μὴ γίνῃ γνωστὸς ὁ ἀριθμὸς τῶν στρατιωτῶν. Τέλος δὲ ὁ Κωνσταντῖνος, ἐπειδὴ δὲν εἶχε στόλον, κατέσχε πάντα τὰ κατὰ τύχην ἐν τῷ Κεραιῶ κόλπῳ εὐρεθέντα 16 πλοῖα καὶ ἔφραξε τὴν εἴσοδον τοῦ κόλπου διὰ σιδηρᾶς ἀλύσεως, τὴν ὁποῖαν οἱ Τοῦρκοι δὲν ἠδύναντο νὰ διασπάσωσιν.

Ἡ πρώτη τῶν πολιορκούντων προσβολὴ ἐγένετο ἀπὸ τῆς ζηρᾶς δι' ἀκταπύστου ἐκपुरσοκροτήσεως τῶν τηλεβόλων, ἔπειτα δὲ καὶ ἀπὸ θαλάσσης, διότι κατώρθωσαν νὰ μετακομίσωσι διὰ ζηρᾶς 80 πλοῖα ἀπὸ τοῦ Βοσπόρου εἰς τὸν λιμένα. Ἐπὶ ἐπτὰ σχεδὸν ἑβδομάδας ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἐπολιορκεῖ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐπετίθετο κατὰ τῶν τειχῶν, ἀλλ' οὐδὲν κατώρθωνε. Διὰ τοῦτο ὁ Μωάμεθ ἀπεφάσισε νὰ κάμῃ γενικὴν καὶ φοβεράν ἔφοδον Ἀλλ' ἐπειδὴ ἔφρόνει, ὅτι πολὺ πιθανὸν ἦτο νὰ δεχθῇ ὁ Κωνσταντῖνος προτάσεις εἰρήνης, ἀπέστειλε πρὸς αὐτὸν τῇ 26 Μαΐου πρέσβεις, παρακινῶν νὰ παραδώσῃ τὴν πόλιν καὶ ν' ἀπέλθῃ μετὰ τῶν μεγιστάνων του καὶ τῶν θησαυρῶν τῆς πόλεως εἰς Πελοπόννησον ἢ ὅπου ἀλλαχοῦ θέλει. Ἀλλ' ὁ Κωνσταντῖνος μετ' ἀγανακτικῆσεως ἀπέρριψε τὰς προτάσεις ταύτας, εἰπὼν «Μετ' ἀλλοπίστων δὲν συνηκολογῶ». Τοῦτο, ὡς ἦτο ἐπόμενον, σφόδρα ἐξώργισε τὸν Μωάμεθ. Διὰ τοῦτο διέταξε νὰ προετοιμασθῇ ὁ στρατὸς, ὅπως τῇ 29 Μαΐου ἐπιχειρήσῃ μεγάλην καὶ φοβεράν ἔφοδον. Τὴν διαταγὴν δὲ ταύτην τοῦ Μωάμεθ μαθὼν ὁ Κωνσταντῖνος, ἐκκλεσε πάντας τοὺς

στρατηγούς του περί τήν δείλιν τῆς παρχμονῆς καί μετὰ δακρύων παρεκάλεσεν αὐτούς ν' ἀγωνισθῶσι τόν ἔσχατον ὑπέρ τῆς πατρίδος ἀγῶνα. «Εἰς τὰς χεῖρας ὑμῶν, εἶπεν, ἀντίθιμι τὸ τεταπεινωμένον σκήπτρόν μου καί τήν περιδοξον ταύτην βασιλίδα τῶν πόλεων, τήν πόλιν τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, ἣτις ἐστίν ἡ ἐλπίς καί ἡ χρᾶ πάντων τῶν Ἑλλήνων». Ταῦτα δ' εἰπὼν, ἐπορεύθη εἰς τόν ναόν τῆς Ἀγίας Σοφίας καί ἐκοινώνησε τῶν ἀχράντων μυστηρίων, ἔπειτα δὲ μετέβη εἰς τὰ ἀνάκτορα, διὰ τὰ ἴδῃ αὐτὰ διὰ τελευ-

Κωνσταντῖνος ΙΑ' ὁ Παλαιολόγος.

ταίαν φοράν. Ἐκεῖ σταθεῖς ὀλίγον, ἐζήτησε δακρυροῶν συγχώρησιν παρὰ τῶν θεραπόντων του· πάντες δ' ἐκινήθησαν εἰς δάκρυα. Καί ἀπὸ ξύλου ἢ ἐκ πέτρας ἐάν ἦτο ὁ ἄνθρωπος, δὲν ἦτο δυνατὸν εἰς τὴν κατὰ νουκτικὴν ἐκείνην σκηνὴν νὰ μὴ δακρύσῃ. Τελευταῖον ἀπῆλθεν ὁ αὐτοκράτωρ εἰς τὰ τείχη καί περιεφέρετο ἀπὸ ἐπάλλξεως εἰς ἐπάλλξιν, ἐπιθεωρῶν τὰ τείχη καί ἐνθαρρύνων τοὺς φρουρούς. Κατὰ τὴν ἐσπέραν δ' ἐκείνην ἐν μὲν τῷ τουρκικῷ στρατοπέδῳ ἐπεκράτει χρᾶ καί ἀγαλλίασις, ἄπλετος δὲ φωτογυσία

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

διεχύνετο· ἐντός δὲ τῆς βασιλείδος τῶν πόλεων ἐβασίλευεν ἡ κατήφεια καὶ ἡ θλιψίς καὶ μόνον ἠκούετο ὁ κλυθμηρὸς ἤχος τοῦ «Κύριε ἐλέησον». Τέλος περὶ τὸ μεσονύκτιον ἐπῆλθε σιγή.

Εἶχε φθάσῃ ἡ δευτέρα μετὰ τὸ μεσονύκτιον ὄρα καὶ ἐπεκράτει εἰσέτι σιγή. Αἴφνης ὅμως ὀλίγον μετὰ τὴν δευτέραν ὄραν τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον εὐρέθη ἐπὶ ποδὸς καὶ ἀμέσως ὤρμησε κατὰ τῶν τειχῶν. Ἡ ἔφοδος ἤρχισε λυσσώδης, ἡ δὲ σκηνή, ἡ ὁποία παρίσταντο, ἦτο φρικτή. Οἱ Τούρκοι ἐπέπιπτον μετὰ μανίας, οἱ δὲ Ἕλληνες μιμούμενοι τὸν γεννητὸν αὐτοκράτορα, μετ' ἀπαρδειγματίστου καρτερίας ἀπέκρουον αὐτούς. Ἡ μανία καὶ ἡ εὐκισθησία, ἡ βραβρότης καὶ ὁ πολιτισμὸς ἐπάλαιον κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην. Διὰ τοῦτο ἡ πάλη ἦτο φοβερά. Τρεῖς μεγάλοι ἔφοδοι ἐγένοντο ὑπὸ τῶν Τούρκων τὴν νύκτα ἐκείνην, καὶ αἱ τρεῖς δὲ θαυμασίως ἀπεκρούσθησαν.

Ἡ 29 Μαΐου εἶχεν ἀνατείλη. ὅποτε οἱ μὲν ἐχθροὶ οὐδὲν εἶχον κаторθώση καὶ ἐξηκολούθουν μετὰ μανίας τὰς ἐφόδους των, οἱ δὲ Ἕλληνες πλήρεις θάρρους καὶ ἐλπίδων ἀντεῖχον. Ἄλλ' ἐν ᾧ τοιοῦτοτρόπως εἶχον τὰ πράγματα, οἱ Τούρκοι κατὰ τινα φοβερὰν ἔφοδον εὐρίσκουσι δυστυχῶς ἀνοικτὴν μικρὰν τινὰ καὶ ἀφανῆ πύλην, Εὐλόκερων ὀνομαζομένην, ἡ ὁποία κατὰ τὴν προτεραιάν εἶχε λησμονηθῆ ἀνοικτή. Διὰ ταύτης δὲ τῆς πύλης εἰσώρμησαν πλεῖστοι εἰς τὴν πόλιν καὶ κατέλαβον τὰ νῶτα τῶν ἀγωνιζομένων Ἑλλήνων· συγχρόνως δὲ καὶ οἱ ἔξωθεν ἤρχισαν ν' ἀναβρίνωσιν ἀκολούτως ἐπὶ τῶν τειχῶν διὰ κλιμάκων. Φοβερὰ ὑπῆρξε τότε ἡ θέσις τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι πανταχόθεν προσεβάλλοντο. Ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ ἔπεσον πλεῖστοι, μόνος δὲ ὁ ἐν τῇ πύλῃ τοῦ Ῥωμανοῦ εὐρισκόμενος αὐτοκράτωρ δὲν εἶχεν ἀκόμη προσβληθῆ ἐκ τῶν νῶτων. Ὁ ἀτυχὴς αὐτοκράτωρ δὲν ἐγνώριζε τὴν εἰσβολὴν τῶν Τούρκων. Διὰ τοῦτο ἐξηκολούθει μετὰ τῶν πλησίων του Ἑλλήνων μαχητῶν ν' ἀγωνίζηται πρὸς τοὺς ἔξωθεν Τούρκους γενναίως. Ἄλλ' ἐν ᾧ ἀποκρούων τὰς ἐφόδους ἠλπίζεν, ὅτι ἐπὶ τέλους ἠθελε σώσῃ τὴν πόλιν, αἴφνης εἶδεν, ὅτι πανταχόθεν περιεκυκλώθη ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν. Ἀπηλπισμένος λοιπὸν ὤρμησεν εἰς τὸ πυκνότερον στίφος τῶν ἐχθρῶν καὶ ἠγωνίζετο ὡς ἦρος, ἔχων πλησίον του τοὺς ὑπασπι-

στάς του. Μετ' ὀλίγον πάντες οἱ ὑπασπιστάι του ἔπεσον, ἄλλοι δ' αὐτὸς ἔμενον ἄτρωτος. Εἰς ταύτην δὲ τὴν φοβεράν θέσιν εὐρεθείς, ἐφοβήθη μήπως συλληφθῆ ζῶν, καὶ στρέψας τὸ τεθλωμένον βλέμμα του περίξ ἐφώνηξε· «Δὲν ὑπάρχει χριστιανὸς νὰ λάβῃ τὴν κεφαλὴν μου»; Μόλις δ' εἶπε τὰς λέξεις ταύτας, ἀμέσως ὑπὸ τινος μὲν τῶν Τούρκων ἐπληρώθη εἰς τὸ μέτωπον, παρ' ἄλλου δὲ εἰς τὰ νῶτα καὶ ἔπεσε νεκρὸς καὶ αἰμόφυρτος ἐν ἡλικίᾳ 49 ἐτῶν, τριῶν μηνῶν καὶ εἴκοσι ἡμερῶν. Μετὰ δὲ ταῦτα σφαγὴ καὶ λεηλασία ἤρχισεν ἐν τῇ πόλει μετὰ πρωτοφανοῦς ἀγριότητος. Τὸ θέαμα ἦτο φρικῶδες, διότι οὐδὲν ἱερόν καὶ οὐδὲν ὅσιον ἐσεβάσθησαν οἱ ἐχθροί· καὶ αὐτὸν δὲ τὸν νεκρὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας ἔβαψαν διὰ τοῦ αἵματος τῶν κατφυγόντων ὑπὸ τὴν σκέπην του χριστιανῶν καὶ μετὰ τοῦτο μετέβηλον αὐτὸν εἰς μωαμεθανικὸν τέμενος, μέχρι σήμερον δικτηρούμενον. Καὶ αὐτὸς δ' ὁ σουλτάνος δὲν ἐφάνη κατώτερος τῶν στρατιωτῶν του κατὰ τὴν ἀγριότητά, διότι διέταξε νὰ κόψωσι τὴν κεφαλὴν τοῦ πτώματος τοῦ αὐτοκράτορος καὶ νὰ προσηλώσωσιν αὐτὴν ἐπὶ τινος στήλης. Μετὰ ταῦτα κατὰ δικταγὴν τοῦ σουλτάνου ἐτάφη τὸ πτώμα τοῦ αὐτοκράτορος.

Ὁ τάφος τοῦ ἀληθμονήτου Κωνσταντίνου ὑπάρχει μέχρι σήμερον ἐν τινι γωνίᾳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως· εἶναι δὲ εὐτελής καὶ πενιχρὸς καὶ οὐδὲν ἐπιγραφμμῶν ἔχει. Ἄλλ' ἂν καὶ εἶναι τοιοῦτος, δι' ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας εἶναι ὁ μέγιστος καὶ σεβαστότατος τάφος, διότι περικλείει τὰ ὀστέα τοῦ ἐνδοξοτάτου καὶ ἀτυχεστάτου αὐτοκράτορος ἡμῶν, τοῦ ἡρωϊκῶς ἐπὶ τῶν ἐπάλλξεων τῆς βασιλείδος τῶν πόλεων πεπόντος κατὰ τὴν ἀπαισίαν ἐκείνην εἰκοστὴν ἐνάτην Μαΐου. Αὕτη δὲ ἡ ἀπαισίαι εἰκοστὴ ἐνάτη Μαΐου, καθ' ἣν τὸ βαθύτατον τῆς δουλείας σκότος ἐπεκάλυψε τὴν Κωνσταντινουπόλιν καὶ μετ' αὐτῆς σύμπασαν τὴν Ἑλλάδα, ἦτο ἡμέρα τῆς ἐβδομάδος Τρίτη. Διὰ τοῦτο δικαίως ἔκτοτε ἡ Τρίτη τῆς ἐβδομάδος ἡμέρα θεωρεῖται ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὡς ἡμέρα ἀποφράς, ἦτοι ὡς ἡμέρα κακῆ καὶ ἀπαισία.

ΒΙΒΛΙΟΝ Β'

ΣΗΜΑΝΤΙΚΩΤΑΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΕΚ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

ΕΦΕΥΡΕΣΕΙΣ

§ 21. Ἐφεύρεσις τῆς ναυτικῆς πυξίδος, τῆς πυρίτιδος καὶ τῆς τυπογραφίας.

Ἐκ τῶν ἐφευρέσεων, χίτινες τὰ μέγιστα συνετέλεσαν εἰς τὴν μεταβολὴν τοῦ βίου τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῆς, εἶναι ἡ ἐφεύρεσις τῆς ναυτικῆς πυξίδος, τῆς πυρίτιδος καὶ τῆς τυπογραφίας.

Ἐφεύρεσις τῆς ναυτικῆς πυξίδος. Ἡ ναυτικὴ πυξίς, ἣτις πρὸ πολλοῦ ἦτο γνωστὴ εἰς τοὺς Σίνκας καὶ βραχύτερον εἰς τοὺς Ἀρχαίους, εἰσήχθη εἰς τὴν Εὐρώπην περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ΙΔ' ἑκατονταετηρίδος (1302), ἐφευρεθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἰταλοῦ Φλαβίου Τζόργι. Εἶναι δὲ ἡ ἐφεύρεσις αὕτη σπουδαιότατη, διότι ἡ πυξίς ἔχουσα τὴν θρυμμαστὴν ιδιότητά νὰ δεικνύῃ πάντοτε τὸν βορρᾶν, εἶναι ἐν παντὶ τόπῳ καὶ χρόνῳ ὁ ἀλάθητος ὁδηγὸς τῶν πλεόντων ἐπὶ τοῦ ἀνοικτοῦ πελάγους καὶ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ Ὠκεανοῦ. Διότι δὲ ἔχει τὴν θρυμμαστὴν ταύτην ιδιότητά, εἶναι ἡ μόνη, ἣτις συνετέλεσεν εἰς τὰς βραχύτερον γενομένης ἀνεκκαλύψεις.

Ἐφεύρεσις τῆς πυρίτιδος. Πρὸ πολλῶν, ὡς εἰκάζεται, αἰώνων ἐγνώριζον τὴν πυρίτιδα οἱ Σίνκι, οἱ Ἰνδοὶ καὶ οἱ Ἀρχαῖοι· μεταχειρίζοντο δὲ αὐτὴν μόνον πρὸς διακρηξίν λίθων, οὐχὶ δὲ καὶ ἐν τοῖς πολέμοις. Ἀνεῦρε δὲ τὴν δύναμιν τῆς πυρίτιδος ὄλως τυχαίως περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ΙΔ' ἑκατονταετηρίδος ὁ Γερμανὸς μοναχὸς Βαρθόλομος Σβάρτζος. Οὗτος, ἀφ' οὗ ἔλαβε σιδηροῦν σωλῆνα κεκλεισμένον εἰς τὸ ἐν ἄκρον, ἔρριψεν ἐντὸς αὐτοῦ πυρίτιδα καὶ

ἐπὶ τῆς πυρίτιδος λίθον· ἔπειτα δὲ δι' ὀπῆς, τὴν ὁποίαν εἶχε κατσκευάσει πρὸς τὸ κεκλεισμένον ἄκρον, ἔθεσε πῦρ εἰς τὴν πυρίτιδα καὶ τοιοῦτοτρόπως εἶδεν, ὅτι ὁ λίθος ἐρρίφθη μακρὰν. Τοῦτο τὸ εἶδος τοῦ τηλεβόλου ἐγέννησε τὴν ἰδέαν τῶν πυροβόλων ὄπλων, τὰ ὁποῖα βεθμηθὸν ἐτελειοποιήθησαν.

Ἐφεύρεσις τῆς τυπογραφίας Ἡ ἐφεύρεσις τῆς τυπογραφίας ἔχει μεγίστην σπουδαιότητα, διότι διὰ τῆς ταχείας διακδόσεως τῶν διχφόρων συγγραμμάτων συνετέλεσεν ἄφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὴν πνευματικὴν μόρφωσιν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν λαῶν, ἄφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν πρόοδον τῶν ἐπιστημῶν. Ὀφείλεται δὲ ἡ ἐφεύρεσις τῆς τυπογραφίας εἰς τὸν ἐκ Μογουντίας καταγόμενον Ἰωάννην Γουτεμβέργιον, ὅστις πρῶτος κατὰ τὸ ἔτος 1440 ἐπενόησε νὰ κατασκευάσῃ στοιχεῖα κεχωρισμένα ἀπ' ἀλλήλων καὶ οὕτω νὰ δύναται νὰ συναρμολογήσῃ καὶ μεταχειρίζηται αὐτὰ κατ' ἀρέσκειαν. Οὗτος συνέστησεν ἐν Μογουντίᾳ κατὰ τὸ ἔτος 1450 ἑταιρείαν μετὰ τοῦ πλουσίου χρυσοχόου Ἰωάννου Φαύστου, ὅστις κατέβαλε τὰ ἀπαιτούμενα κεφάλαια, καὶ τοῦ καλλιγράφου Πέτρου Σχιφφένου, ὅστις ἐφεύρε τὴν τυπογραφικὴν μελάνην καὶ τὸ πρὸς κατασκευὴν τῶν στοιχείων κατάλληλον μεταλλικὸν μίγμα. Ἐκ τοῦ τυπογραφείου δὲ τῶν τριῶν τούτων ἀνδρῶν κατὰ τὸ 1456 ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον διὰ κινητῶν στοιχείων τυπωμένον βιβλίον, τὸ ὁποῖον ἦτο ἡ Ἁγία Γραφή ἐν τῇ λατινικῇ γλώσσῃ. Διετηρήθη δὲ ἡ τέχνη αὕτη κατ' ἀρχὰς μὲν μυστικῇ, ἀπὸ δὲ τοῦ ἔτους 1468 διεδόθη καὶ εἰς τὴν λοιπὴν Εὐρώπην, διότι πολλοὶ στοιχειοθέτη μετέβησαν εἰς διχφόρους χώρας τῆς Εὐρώπης καὶ κατέστησαν τὴν τέχνην γνωστὴν.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Β'

ΑΝΑΚΑΛΥΨΕΙΣ

§ 22. Ἀνακαλύψεις τῶν Πορτογάλων.

Ἀρ' ὅτου οἱ Ὄσμηνοι καὶ λοιποὶ βάρβαροι λαοὶ κατέλαβον τὰς δυτικὰς τῆς Ἀσίας χώρας, ἡ μετὰξὺ Εὐρώπης καὶ Ἰνδικῆς ἐμπο-

ρική συγκοινωνία ἐξετελεῖτο μετὰ μεγάλης δυσκολίας. Διὰ τοῦτο παρέστη ἡ ἀνάγκη εὐρέσεως νέας θαλασσίας ὁδοῦ. Οἱ Πορτογάλοι λοιπὸν καὶ ἰδίᾳ ὁ υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς Πορτογαλίας Ἰωάννου πρίγκιψ Ἑρρῆκος, ὁ ἐπικαλούμενος θαλασσοπόρος, ἐρευνήσαντες τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Ἀφρικῆς, κατώρθωσαν ν' ἀνακαλύψωσι τὰς νήσους Πορτοσάντον (1418) καὶ Μαδέραν (1419), βραδύτερον δὲ τὰς Καναρίους, τὰς Ἀζόρας, τοῦ Πρασίνου ἀκρωτηρίου καὶ τὴν Ἄνω Γουινέαν. Ἐπὶ δὲ τοῦ βασιλέως τῆς Πορτογαλίας Ἰωάννου τοῦ Β' (1481 - 1495) ἔφθασαν οἱ Πορτογάλοι εἰς τὴν Κάτω Γουινέαν, ὅπῃθεν ἐν ἔτει 1486 ὁ θαλασσοπόρος Διάζος κατώρθωσε νὰ προβῇ μέχρι τῆς μεσημβρινῆς ἄκρας τῆς Ἀφρικῆς. Ταύτην δὲ τὴν ἄκραν ὁ μὲν Διάζος ὠνόμασε τότε «Θυελλῶδες ἀκρωτήριο», διότι ἐνεκα τῶν ἐκεῖ πολλῶν τρικυμιῶν ὑπέστη πολλὰ θεινά, ὁ δὲ βασιλεὺς Ἰωάννης μετωνόμασεν αὐτὴν «Ἀκρωτήριο τῆς Καλῆς Ἑλπίδος», διότι ἐκ τῆς ἀνακαλύψεως ταύτης ἠλπίσε νὰ εὐρεθῶσι καὶ ἄλλαι χῶραι.

Μετὰ δέκα δ' ἔτη ἀπὸ τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ «Ἀκρωτηρίου τῆς Καλῆς Ἑλπίδος» κατώρθωσαν οἱ Πορτογάλοι διὰ τοῦ ἀτρομήτου αὐτῶν θαλασσοπόρου Βάσκου Δεγάμν νὰ εὕρωσι τὴν κατὰ θάλασσαν ὁδὸν πρὸς τὰς ἀνατολικὰς Ἰνδίας. Οὕτω δ' ἔκτοτε οἱ Εὐρωπαῖοι ἐλάμβανον ἀπ' εὐθείας ἅπαντα τὰ προϊόντα τῆς Ἀνατολῆς ἄνευ τῆς μεσιτείας τῶν Ἀράβων ἐμπόρων.

§ 23. Ἀνακάλυψις τῆς Ἀμερικῆς.

Ἐν ᾧ οἱ Πορτογάλοι ἐπεδίωκον νὰ εὕρωσι τὴν πρὸς τὰς ἀνατολικὰς Ἰνδίας θαλασσίαν ὁδὸν, εἰς μέγαν ἀνὴρ συνέλαβε τὴν ιδέαν, ὅτι ἦτο δυνατὸν νὰ κατορθώσῃ τοῦτο καὶ κατ' ἀντίθετον διεύθυνσιν πλέον πρὸς δυσμὰς. Ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος ἦτο ὁ Χριστόφορος Κολόμβος, ὅστις ἐγεννήθη τῷ 1456 ἐν Γενούῃ καὶ ἐσπούδασε τὰς μαθηματικὰς ἐπιστήμας ἐν Παισίᾳ. Ὁφελούμενος οὗτος ἐκ τῆς μαθηματικῆς ἐπιστήμης, ὑπελόγισεν, ὅτι, ἀφ' οὗ ἡ γῆ εἶναι σφαιροειδής, πλέων τις ἐξ Εὐρώπης πρὸς δυσμὰς ἔπρεπεν ἢ νὰ φθάσῃ εἰς τὰς παραλίας τῆς Κίνας ἢ ν' ἀπαντήσῃ πρὸς τούτων γῆν ἕως τότε ἄγνωστον. Ἀλλὰ πρὶν ἢ δυναθῆναι νὰ ἐπιχειρήσῃ τὸν πρὸς

δυσμάς ἐκεῖνον πλοῦν, εἶχε νὰ ὑπερνικήσῃ ὁ Κολόμβος πολλές δυσκολίας, διότι οὐδεὶς τῶν μοναρχῶν, παρ' ὧν ἐζήτησε συνδρομήν, ἔδειξε προθυμίαν νὰ βοηθήσῃ αὐτὸν πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ σκοποῦ του· μάλιστα δὲ πάντες οὗτοι ἐθεώρησαν αὐτὸν ἀνόητον. Τέλος δὲ μετὰ πολλές παρακλήσεις κατώρθωσε τῷ 1492 νὰ λάβῃ παρὰ τῆς βασιλίσσης τῆς Ἰσπανίας Ἰσαβέλλας τρία πλοῖα καὶ 120 ναύτας, ἔτι δὲ καὶ ὑπόσχεσιν νὰ εἶναι ἀντιβασιλεὺς τῶν ἀνα-

Χριστόφορος Κολόμβος.

καλυφθησομένων τόπων καὶ ν' ἀπολαμβάνῃ αὐτὸς καὶ οἱ ἀπόγονοὶ του τὸ δέκατον τῶν ἐκεῖθεν εἰσοδημάτων.

Ἀποπλεύσας ὁ Κολόμβος τῇ 3 Αὐγούστου 1492 ἐξ Ἰσπανίας καὶ πρὸς δυσμάς διευθυνόμενος μετὰ μακρὸν πλοῦν, καθ' ὃν οἱ ναῦται του ἀπώλεσαν πᾶσαν ἐλπίδα σωτηρίας, ἔφθασε τέλος εἰς μίαν τῶν νήσων τοῦ Βαλχαικοῦ λεγομένου συμπλέγματος, τὴν ὁποίαν ὠνόμασεν Ἅγιον Σωτήρα. Ἀφ' οὗ δὲ ἀνεκάλυψε καὶ ἄλλας τινὰς νήσους τοῦ αὐτοῦ συμπλέγματος, ἐξηκολούθησε τὸν πλοῦν του πρὸς μεσημβρίαν, ὅποτε ἀνακλύπτει πρῶτον μὲν τὴν νῆσον Κοῦβαν, ἔπειτα δὲ τὴν μεγάλην νῆσον Ἀίτην, ἣτις καὶ ὠνομάσθη Ἅγιος Δομίγγος ἢ μικρὰ Ἰσπανία. Ἀφ' οὗ δ' ἔκτισεν ἐνταῦθα

φρουρίον καὶ ἐγκυκτέστησεν ἐν αὐτῷ φρουράν, ἀπέπλευσεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ἔνθα ἐγένετο δεκτὸς θριαμβευτικῶς.

Ὁ Κολόμβος ἐπεχείρησε δύο ἀκόμη πλοῦς πρὸς τὸν νέον κόσμον κατὰ τὰ ἔτη 1493 καὶ 1498 καὶ ἀνεκάλυψε τὰς μικρὰς λεγομένας Ἀντίλλας καὶ τὴν Ἰαμαϊκὴν, προσέτι δὲ τὴν νῆσον Τριάδα καὶ τὰ βορεινικητορικὰ παράλια τῆς νοτίου Ἀμερικῆς. Ἀλλὰ παραδόξως διαβληθεὶς ὁ μέγας οὗτος ἀνὴρ εἰς τὸν βασιλέα τῆς Ἰσπανίας Φερδινάνδον, συνελήφθη ὡς ὑποπτος καὶ ἀπεστάλη εἰς τὴν Ἰσπανίαν σιδηροδέσμιος. Καὶ ἀπηλλάγη μὲν τῶν δεσμῶν καὶ τῆς φυλακῆς καὶ ἐπεχείρησε καὶ τέταρτον πλοῦν ὁ ἔνδοξος θαλασσοπόρος (1502 - 1504), ἀλλ' ἐκ τῆς λύπης του διὰ τὴν ἀχρηστίαν, ἣν εὗρεν, ἀπέθανε τῇ 20 Μαΐου 1506 ἐν Βαλλιαδολίδῳ, ἄγων τὸ 59 τῆς ἡλικίας ἔτος. Διέταξε δὲ νὰ ρίψωσιν ἐντὸς τοῦ τάφου του καὶ τὰς ἀλύσεις, δι' ὧν ἄλλοτε ἐδέθη. Τὰ δὲ ὄσθα του μετηνέχθησαν βραδύτερον εἰς Ἅγιον Δομίγγον καὶ ἐκεῖθεν τῷ 1791 εἰς τὴν Κοῦβαν καὶ ἐτάφησεν ἐν τῇ μητροπόλει τῆς Ἀβάνας.

Ἡ ἀγνωμοσύνη κατεδίωξε τὸν Κολόμβον καὶ μετὰ θάνατον ἀκόμη, διότι ἡ νέα ἡπειρος ἀντὶ νὰ ὀνομασθῇ ἐκ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἐκλήθη Ἀμερικὴ ἀπὸ τινος Ἀμερικού, ὅστις πρῶτος ἐδημοσίευσεν ἀκριβῆ περιγραφὴν καὶ χάρτην τῆς ἡπείρου ταύτης.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Γ'

§ 24. Θρησκευτικὰ μεταρρυθμίσεις ἐν τῇ δύσει.

Αἰτία τῆς ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ θρησκευτικῆς μεταρρυθμίσεως εἶναι καὶ κατὰ τὴν δεκάτην πέμπτην ἑκατονταετηρίδα σπουδαῖαι καταχρήσεις τοῦ κλήρου τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας, ἰδίᾳ δὲ ἡ ὑπὸ τοῦ πάπα Λέοντος τοῦ Γ' (1517) πώλησις συγχωροχαρτίων. Κατὰ τῶν καταχρήσεων τούτων ἐξηγέρθησαν πολλοὶ λόγιοι ἄνθρωποι, τελευταῖον δὲ ὁ κατὰ τὸ ἔτος 1483 γεννηθεὶς Μαρτίνος Λούθηρος, ὅστις ἦτο μοναχὸς καὶ διετέλει καθηγητῆς τῆς Θεολογίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Βιττεμβέργης. Καὶ ἀφωρίσθη μὲν ὁ Λούθηρος ὑπὸ τοῦ πάπα, διότι ἐτόλμησε νὰ ἐλέγξῃ πικρῶς τὰς

καταχρήσεις τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας· ἀλλ' οὗτος προστατευόμενος ὑπὸ τοῦ ἐκλέκτορος τῆς Σαξονίας Φρειδερίκου, κατώρθωσε διὰ τῶν θερμῶν λόγων του καὶ τῶν σοφῶν συγγραφεῶν του, δι' ὧν ἐστηλίτευε τὰς καταχρήσεις τοῦ πάπα, ν' ἀνστατώτῃ πᾶσαν τὴν Γερμανίαν. Ἐνεκκ τούτου συνεκλήθη ἐν Σπείρχ τῷ 1529 Δίαιτα (συνέδριον) πρὸς δικανόνισιν τῶν θρησκευτικῶν πραγμάτων. Ἐπειδὴ δὲ ὑπὸ τῆς πλειονοψηφείας τῆς Διαιτῆς ταύτης ἀπηγορεύθη πᾶς νεωτερισμὸς εἰς τὰ τῆς θρησκείας, οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Λουθήρου διεμαρτυρήθησαν κατ' αὐτῆς, ἐξ οὗ καὶ διμαρτυρομένοι (protestantes) ἔκτοτε ἐκλήθησαν. Τὸ δὲ ἐπόμενον ἔτος (1530) οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Λουθήρου θέλοντες νὰ δεῖξωσιν, ὅτι ἐπεθύμουν μόνον τὴν κατάπυξιν τῶν καταχρήσεων τοῦ πάπα καὶ τοῦ κλήρου, οὐχὶ δὲ τὴν ἐκ θεμελίων ἀντροπὴν τῆς θρησκείας, ὑπέβαλον εἰς τὴν ἐν Αὐγούστη συγκροτηθεῖσαν Δίαιταν τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεώς των, ἣτις ἀποτελεῖ τὴν βᾶσιν τῆς θρησκείας των. Ἐκτοτε δὲ ἡ θρησκευτικὴ μεταρρυθμισίς τοῦ Λουθήρου ἔλαβεν εὐρυτέραν ἐξάπλωσιν, οἱ δὲ λαοὶ τῶν γερμανικῶν καὶ ἄλλων κρατῶν διηροῦντο πλέον εἰς δύο ἀντιθέτους μερίδας, τοὺς διμαρτυρομένους καὶ τοὺς καθολικούς, ὧν ὁ φηκτισμὸς ἦτο μέγας. Τέλος δὲ βραδύτερον γενομένου τοῦ τριακονταετοῦς θρησκευτικοῦ πολέμου, συνωμολογήθη ἡ ἐν Βεστφαλίᾳ εἰρήνη (1647), δι' ἧς ἐπετράπη εἰς τοὺς διμαρτυρομένους νὰ ἔχωσιν ἴσιν πρὸς τοὺς καθολικούς πολιτικὰ δικαιώματα καὶ νὰ ἐξασκῶσιν ἐλευθέρως τὰ τῆς θρησκείας των.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ

ΓΑΛΛΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

§ 25. Αἷτια καὶ ἀφορμαὶ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως.

Ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ ἀνθρωπότης ὀφείλει πλεῖστα ἀγαθὰ, προέκυψεν ἐκ τῶν σπλάγγων τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ

‘Ο γαλλικός λαός ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ’ (1643) καὶ ἐφεξῆς ὑπέφερε μεγίστας καταθλίψεις καὶ πιέσεις ὑπὸ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν κύλικῶν του, ὑπὸ τῆς τάξεως τῶν εὐγενῶν καὶ ὑπὸ τῆς τάξεως τῶν κληρικῶν. Φόρους δυσβαστάκτους καὶ καταθλιπτικούς ὑπεχρεοῦτο νὰ πληρῶνῃ ὁ ἀτυχῆς λαός, ἐν ᾧ αἱ προνομιοῦχοι τάξεις τῶν εὐγενῶν καὶ τῶν κληρικῶν εἰς οὐδεμίαν φορολογίαν ὑπήγοντο. Ἐν γένει δὲ ὁ λαός εἰργάζετο χάριν τῶν προνομιοῦχων τάξεων. Βαθμηδὸν λοιπὸν καὶ κατ’ ὀλίγον ὁ καταθλιβόμενος οὗτος λαός, ὁ ὁποῖος ἦτο λαός δυστυχῆς, ἤρχισε νὰ ἐννοῆ, ὅτι τὴν δυστυχίαν του ὤφειλεν εἰς τὴν βασιλικὴν αὐλήν καὶ τὰς δύο προνομιοῦχους τάξεις· διὰ τοῦτο δὲ ἀνκρασμὸς ἤρχισεν εἰς τὰς τάξεις τοῦ λαοῦ κατὰ τῶν ἀνωτέρων τάξεων, ἐν γένει δὲ ἐπεθύμει ὁ λαός νὰ μεταρρυθμισθῇ τὸ πολίτευμα καὶ διὰ τοῦ νέου πολιτεύματος νὰ δοθῶσιν εἰς τὸν λαὸν δικαιώματα, νὰ ἔχῃσι δὲ καὶ αἱ ἀνώτεροι τάξεις τὰς ὑποχρεώσεις, τὰς ὁποίας εἶχε καὶ ὁ λαός.

Τιουτοτρόπως εἶχον τὰ πράγματα ἐν Γαλλίᾳ, ὅποτε βασιλεὺς τῆς Γαλλίας ἐγένετο ὁ Λουδοβίκος ΙΓ’ (1774—1793). Ὁ βασιλεὺς οὗτος εἶχε καρδίαν ἀγαθωπάτην καὶ ἤθελε ν’ ἀνγκουφίσῃ τὸν λαὸν καὶ νὰ ὑποβάλλῃ εἰς φορολογίαν καὶ τοὺς εὐγενεῖς καὶ τὸν κληρὸν, ἀλλ’ ἀτυχῶς εἶχε νοῦν ἀσθενῆ καὶ ἐστερεῖτο δυνάμει, τὴν ὁποίαν ἔπρεπε νὰ ἔχῃ, διὰ νὰ κατορθώσῃ ὅ,τι ἐπεθύμει· διὰ τοῦτο δὲ τὰ πράγματα ἐδεινοῦντο, ὁ ἀνκρασμὸς τοῦ λαοῦ ἐκορυφοῦτο, καὶ προσήγγιζεν ἡ φοβερὰ ὥρα τῆς ἐκρήξεως τῆς ἐπαναστάσεως.

§ 26. Συντακτικὴ συνέλευσις.

“Ἀλωδὶς τῆς Βασιλίδου. — Νομοθετικὴ συνέλευσις. Καθαίρεσις τοῦ βασιλέως.

Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα, ὅτε ἐν ἔτει 1788 ὑπουργὸς τῶν οικονομικῶν τῆς Γαλλίας ἐγένετο ὁ καὶ πρὶν διατελέσας ὑπουργὸς περίφημος Νέκκερος. Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἐπιθυμῶν ν’ ἀνγκουφίσῃ τὸν λαὸν καὶ νὰ συμφιλιώσῃ τὰς δύο προνομιοῦχους τάξεις μετὰ τοῦ λαοῦ, προσεπάθησε νὰ ὑποβάλλῃ τοὺς εὐγενεῖς καὶ κληρικούς εἰς

φορολογίαν, ἀλλ' αἱ προσπύθεισί του ἐνκυάγησαν, διότι αἱ δύο προνομιοῦχοι τάξεις δὲν ἀπεδέχοντο τὰς προτάσεις του. Τέλος δέ, ἐπειδὴ ὁ ἀναρχισμὸς τοῦ λαοῦ εἶχε φθάσει εἰς τὸ ὑψιστον σημεῖον, κατὰ συμβουλήν τοῦ Νεκκέρου συγκατένευσαν οἱ εὐγενεῖς καὶ ὁ κληρὸς νὰ ἐκλέξωσιν ἀντιπροσώπους, οἵτινες μετὰ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ λαοῦ ν' ἀποτελέσωσιν Ἐθνικὴν Συνέλευσιν, ἡ ὁποία νὰ κανονίσῃ τὰ πράγματα· αὕτη δὲ ἡ Ἐθνικὴ Συνέλευσις συνήλθεν

Λουδοβίκος 17'.

ἐν Βερσαλλίαις τῇ 5ῃ Μαΐου τοῦ ἔτους 1789. Ἄλλ' ἐν τῇ συνελεύσει τούτῃ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ διεφώνησαν πρὸς τοὺς ἀντιπρόσωπους τῶν δύο προνομιοῦχων τάξεων, διότι οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν δύο προνομιοῦχων τάξεων περιφρονοῦντες τοὺς ἀντιπρόσωπους τοῦ λαοῦ, ἐπέμενον νὰ ψηφίζωσι κατὰ τάξεις καὶ οὐχὶ κατὰ κεφαλὰς. Ἐνεκὰ λοιπὸν τούτου οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ ἐνωθέντες μετὰ πολλῶν ἀντιπροσώπων τοῦ κατωτέρου κλήρου, ἀπεκήρυξαν τοὺς ἀντιπρόσωπους τῶν δύο προνομιοῦχων τάξεων καὶ ἀπετέλεσαν μόνον αὐτοὶ τὴν λεγομένην Συντακτικὴν Ἐθνικὴν Συνέλευσιν· ὠρκίσθησαν δὲ νὰ μὴ διαλυθῶσι, πρὶν κανονίσωσι τὰ πράγματα τῆς πατρίδος των.

Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα συνέβαινον ἐν Βερσαλλίαις, ὁ λαὸς τῶν Παρισίων, ὅστις εἶχε κατενθουσιασθῆ διὰ τὰς ἐνεργείας τῆς Συντακτικῆς Συνελεύσεως, ἔμαθεν αἴφνης, ὅτι ὁ βασιλεὺς φοβηθεὶς τὴν Συντακτικὴν Συνέλευσιν, προσεκάλεσεν ἐν Βερσαλλίαις στρατεύματα Γερμανῶν καὶ Ἑλβετῶν, καὶ διὰ τῶν στρατευμάτων τούτων ἐσκόπει νὰ διαλύσῃ τὴν συνέλευσιν ταύτην· προσέτι δὲ ἔμαθεν ὁ λαός, ὅτι ὁ βασιλεὺς ἀπέλυσε καὶ τὸν Νέκκερον, ὃν ὁ λαὸς ἠγάπα. Ταῦτα λοιπὸν μαθὼν ὁ λαός, ἐξωργίσθη κατὰ τοῦ βασιλέως, καὶ τῇ 14ῃ Ἰουλίου τοῦ 1789 ὀπλισθεὶς, ὥρμησε κατὰ τῆς Βαστίλλης, ἣτις ἦτο φρούριον καὶ ἐχρησίμευεν ὡς φθερὰ εἰρηκτῆ τῶν πολιτικῶν ἐγκληματιῶν καὶ ἐν γένει τοῦ καταθλιβομένου λαοῦ· τὸ φρούριον δὲ τοῦτο ἐντὸς ὀλίγων ὥρων ἐκυρίευσεν ἐξ ἐφ' ἑαυτοῦ ὁ λαός καὶ ἀπηλευθέρωσε τοὺς κατακρατούμενους. Ὀλίγον δὲ μετὰ ταῦτα ἡ Συντακτικὴ Συνέλευσις κατήργησε τὰς προνομίας τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου καὶ ἀνεκέρυξε τὴν ἰσότητά τῶν δικαιωμάτων πάντων τῶν πολιτῶν, ἐν ἔτει δὲ 1791 ἔθεσε τὸν βασιλέα ὑπὸ αὐστηρὰν φύλαξιν, διότι ὁ βασιλεὺς φοβηθεὶς εἶχεν ἐπιχειρήσῃ νὰ δραπετεύσῃ. Τέλος δὲ ἡ συνέλευσις αὕτη, ἀφ' οὗ ἐκκρόνισε τὸ νέον πολίτευμα, διελύθη· διεδέχθη δ' αὐτὴν ἡ Νομοθετικὴ Συνέλευσις (τῷ 1791). Αὕτη δὲ ἡ συνέλευσις ἐκέρυξε τὸν βασιλέα ἔκπτωτον τοῦ θρόνου (τῇ 10ῃ Αὐγούστου τοῦ 1792) καὶ ἀπεφάσισε νὰ συγκαλέσῃ τὴν λεγομένην Συμβατικὴν Συνέλευσιν. Ἐν ᾧ δ' ἐγίνοντο ταῦτα, ἀφ' ἑνὸς μὲν σφαγαὶ πολυάριθμοι εὐγενῶν ἐτελοῦντο ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ οἱ Αὐστριακοὶ καὶ οἱ Πρῶσσοι ἔχοντες κηρύξῃ τὸν κατὰ τῆς Γαλλίας πόλεμον, ἐκυρίευσαν τὰς πόλεις τῆς Γαλλίας· ἀλλ' αἱ στρατικὴ αὐτὰι τῶν Αὐστριακῶν καὶ τῶν Πρῶσσων ἀπεκρούσθησαν ἐπὶ τέλους ὑπὸ τῶν γαλλικῶν στρατευμάτων ἀποτελεσματικῶς καὶ ἠναγκάσθησαν ν' ἀπέλθωσι τοῦ γαλλικοῦ ἐδάφους.

§ 27. Συμβατικὴ Συνέλευσις. — Καροτόμους τοῦ βασιλέως. — Τρομοκρατία. — Καροτόμους τῆς βασιλείας καὶ τῆς Ἑλισάβετ.

Τὸ πρῶτον ἔργον τῆς Συμβατικῆς Συνελεύσεως ἦτο ἡ κατάργησις τῆς βασιλείας καὶ ἡ ἀνακέρυξις τῆς δημοκρατίας (21 Σεπτεμβρίου 1792). Μετ' ὀλίγους δὲ μῆνας ἡ συνέλευσις αὕτη κατε-

δίκασε τὸν ἀτυχή βασιλέα Λουδοβίκον ὡς προδότην τῆς πατρίδος εἰς θάνατον καὶ ἐκχρητόμησεν αὐτὸν διὰ τῆς τότε ἐφευρεθείσης λαμητηρίου (21 Ἰανουαρίου 1793). Ἄλλ' ἔνεκεν τῆς κατατομήσεως τοῦ βασιλέως πᾶσα ἡ Εὐρώπη ἐφρικίωσε καὶ ἐξοργισθεῖσα κατὰ τῆς Γαλλίας, παρεσκευάζετο νὰ ἐπιτιθῆ κατ' αὐτῆς, πολλά δὲ γαλλικὰ πόλεις, αἱ ὁποῖαι ἦσαν φιλοβασιλικαί, ἀπεστάτησαν. Τοιοῦτοτρόπως ἐξωτερικὸς πόλεμος ἠπέλπει τὴν Γαλλίαν, ἐμφύλιος δὲ πόλεμος, διαρκέσας δύο ἔτη, κατεσπάρασεν αὐτήν. Ἐν ᾧ δ' ἐγένοντο ταῦτα, συνεστάθη ἐν Παρισίοις ἡ διὰ τὴν ὁμότητά τῆς δικδόντος «Ἐπιτροπεία τῆς κοινῆς σωτηρίας», τῆς ὁποίας προέσταντο ὁ Ῥοβεσπιέρος. Αὕτη δὲ ἡ ἐπιτροπεία ἐπὶ δέκα καὶ τέσσαρας μῆνας εἶχε δικτατορικὴν ἐξουσίαν· ἡ ἐποχὴ δὲ αὕτη τῶν 14 μηνῶν ὀνομάζεται ἐποχὴ τῆς τρομοκρατίας (2 Ἰουνίου 1793—27 Ἰουλίου 1794). Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐπαναστατικὸς στρατὸς διέτρεξεν ἔπασκν τὴν χώραν καὶ κατεδίκασεν εἰς θάνατον χιλιάδας εὐγενῶν καὶ κληρικῶν. Τότε δὲ καὶ ἡ ἀτυχῆς βασίλισσα Μαρία Ἀντωνιέτα καὶ ἡ ἀδελφὴ τοῦ βασιλέως Λουδοβίκου Ἐλισάβετ, ἀφ' οὗ ὑπέστησαν μυριάς κακώσεις ἐν τῇ φυλακῇ, ἐθελκώθησαν διὰ τῆς λαμητηρίου. Καὶ ἐν ᾧ ταῦτα ἐγένοντο ἐν Γαλλίᾳ, οἱ γαλλικοὶ στρατοὶ ἐπολέμουν τότε εἰς τὰ βόρεια μὲν τῆς Γαλλίας κατὰ τῶν Ἀυστριακῶν, Πρώσων καὶ Ὀλλανδῶν, εἰς τὰ νότια δὲ κατὰ τῶν Ἰσπανῶν καὶ τῶν Ἀγγλων. Οὗτοι δὲ οἱ γενναῖοι γαλλικοὶ στρατοὶ κτώρθωσαν ἐπὶ τέλους καὶ τοὺς ἐχθροὺς ν' ἀποκρούσωσι καὶ τὰς φιλοβασιλικὰς πόλεις τῆς Γαλλίας, αἱ ὁποῖαι εἶχον ἀποστατήσῃ, νὰ ὑποτάξωσι. Τότε γαλλικὸς στρατὸς ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Δηγομμιέρον ἐκυρίευσεν καὶ τὴν ὀχυρὰν Τουλῶνα, τὴν ὁποίαν εἶχον καταλάβῃ οἱ Ἀγγλοι· εἰς τὴν ἄλωσιν δὲ τῆς πόλεως ταύτης τὰ μέγιστα συνετέλεσεν ὁ τότε ἀξιωματικὸς τοῦ πυροβολικοῦ Ναπολέων Βοναπάρτης, ὅστις ἔκτοτε προήχθη εἰς τοὺς ἀνωτάτους βαθμοὺς.

§ 28. Διευθυντήριον. — Ναπολέων Βοναπάρτης.

Ὅτε προσήγγιζεν ἡ λήξις τῆς Συμβατικῆς Συνελεύσεως, ἡ συνέλευσις αὕτη ἐφήφισε τὴν μὲν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν νὰ ἔχη

πενταμελές Διευθυντήριο, τὴν δὲ νομοθετικὴν δύο βουλὰς, ἥτοι ἡ ἐκ 250 μελῶν ἀποτελουμένη Βουλὴ τῶν πρεσβυτέρων καὶ ἡ Βουλὴ τῶν πεντακοσίων· ἐκ τῶν βουλῶν δὲ τούτων ἡ μὲν τῶν πρεσβυτέρων ὤρισθη νὰ προτείνῃ τοὺς νόμους, ἡ δὲ τῶν πεντακοσίων νὰ ἐπικυρώνῃ ἢ ν' ἀπορρίπτῃ αὐτούς. Τέλος δὲ τῆς 27 Ὀκτωβρίου 1795 ἡ Συμβατικὴ Συνέλευσις διελύθη, ἀνέλαβε δὲ τὴν κυβέρνησιν τῆς χώρας τὸ Διευθυντήριο. Κατὰ τὴν ἐποχὴν δὲ ταύτην τῆς συστάσεως τοῦ Διευθυντηρίου ἡ Γαλλίαι, ἦν καὶ διετέλει ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ἐπικρατοῦσας, ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς

Ναπολέον ὁ Α'.

Αὐστρίας· ἐξαπέστειλε δὲ κατ' αὐτῆς τρία στρατεύματα. Ἐκ τῶν στρατευμάτων τούτων τὰ μὲν δύο προσέβαλον τὴν Αὐστρίαν παρὰ τὸν Ῥῆνον, τὸ δὲ τρίτον στρατεῦμα, τοῦ ὁποίου στρατηγὸς ἦτο ὁ Ναπολέον Βοναπάρτης, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν δὲ ταύτην ὁ Ναπολέον ἀνεδείχθη νικητὴς καὶ τροπαιοῦχος, διότι ἐκυρίευσεν πᾶσαν τὴν ἄνω Ἰταλίαν, ἔπειτα δὲ κατέλυσε τὴν ἐνετικὴν δημοκρατίαν καὶ ἠνάγκασε τὴν Αὐστρίαν νὰ παρχωρήσῃ εἰς τὴν Γαλλίαν τὴν Βελγικὴν καὶ τὴν Λομβαρδίαν. Μετὰ δὲ ταῦτα ὁ ἑνδοξὸς οὗτος στρατηγὸς μετὰ 30 000 στρατιωτῶν καὶ 14 πολεμικῶν πλοίων ἐξεστράτευσε κατὰ τῆς

Αιγύπτου καὶ ἐκυρίευσεν αὐτήν, ἔπειτα δέ, διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν Τουρκίαν νὰ ἐνισχύσῃ τὰς ἐν Αἰγύπτῳ στρατιωτικὰς δυνάμεις τῆς, ἐξεστράτευσεν εἰς τὴν Συρίαν, ἔνθα ἐκυρίευσεν πόλεις τινὰς καὶ ἐνίκησε τοὺς Τούρκους παρὰ τὸ ὄρος Θιβῶρ.

Μετὰ τὰς νίκας του ταύτης ὁ Ναπολέων ἐπιστρέψας εἰς Αἴγυπτον, ἔμαθεν, ὅτι τὰ πράγματα τῆς Γαλλίας εὐρίσκοντο εἰς οἰκτρὰν κατάστασιν ἕνεκα τῆς κακῆς κυβερνήσεως τοῦ Διευθυντηρίου καὶ ὅτι νέος συμμαχικὸς πόλεμος Αὐστρίας, Ἀγγλίας, Ῥωσσίας, Τουρκίας καὶ Νεαπόλεως ἠπεύλει τὴν Γαλλίαν. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἀφῆκε τὸν ἐν Αἰγύπτῳ στρατὸν του ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Κλέβερν καὶ ἐπανεῆλθεν εἰς Γαλλίαν. Ἐπανελθὼν δὲ εἰς Γαλλίαν, κατήργησε τὸ Διευθυντήριον καὶ συνέταξε νέον πολίτευμα, κατὰ τὸ ὁποῖον ἡ κυβέρνησις τῆς χώρας ἀνετέθη ἐπὶ δεκαετίαν εἰς τρεῖς ὑπευθύνους Ὑπάτους· πρῶτος δὲ τῶν ὑπάτων ἔγινεν αὐτὸς οὗτος ὁ Ναπολέων. Ἐπὶ τέλους δὲ ὁ ἐνδοξὸς οὗτος στρατηλάτης, ὅστις ἦτο τὸ μέγα προῖόν τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἀνηγορεύθη τῷ 1804 αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων· ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας δ' αὐτοῦ ἡ Γαλλία ἀνῆλθεν εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον τῆς δόξης.

ΒΙΒΛΙΟΝ Γ'
ΝΕΟΣ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΥΠΟ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΚΗΝ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑΝ

21
§ 29. Ὑποταγὴ τῆς κυρίως Ἑλλάδος
εἰς τοὺς Τούρκους.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ κατακτητὴς Μωάμεθ ὁ Β' δὲν εἶχε ποῦ νὰ ρίψῃ τὸ κατακτητικὸν του βλέμμα εἰμὴ εἰς τὰς χώρας τῆς κυρίως Ἑλλάδος, τὰς ὁποίας δὲν εἶχεν εἰσέτι ὑποτάξῃ, ἰδίως δὲ εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἔνθα δεσπόται ἦσαν οἱ δύο ἀδελφοὶ τοῦ ἀειμνήστου Κωνσταντίνου Θωμᾶς καὶ Δημήτριος. Τέλος δ' ἐν ἔτει 1461 ἐπελθὼν κατὰ τῆς Πελοποννήσου αὐτοπροσώπως, ἐγένετο κύριος αὐτῆς, ἐξαιρουμένων ὀλίγων τινῶν πόλεων (Κορώνης, Μεθώνης, Πύλου, Ἄργους, Ναυπλίου), τὰς ὁποίας κατεῖχον οἱ Ἑνετοί. Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν του δὲ ταύτην τὴν κατὰ τῆς Πελοποννήσου ὁ θηριώδης ἐκεῖνος σουλτᾶνος θέλων νὰ ἐμπνεύσῃ τὸν τρόμον, κατέσφαξε πλείστους τῶν κατοίκων. Μετὰ δὲ τὴν ὑποταγὴν τῆς Πελοποννήσου μετέβη εἰς Ἀθήνας, τὰς ὁποίας ἀπὸ τοῦ ἔτους 1458 εἶχε καταστήσῃ φόρου ὑποτελεῖς. Ἐνταῦθα δ' ἐλθὼν, τὸν μὲν ἡγεμόνα τῆς πόλεως Φράγκον Ἀκκιουσίλιον ἀπηγχόνισε, διότι εἶχε πληροφορηθῆ, ὅτι ὁ ὑποτελής οὗτος ἡγεμὼν ἐνήργει ν' ἀνακτήσῃ τὴν ἐλευθερίαν του· τὸν δὲ περιώνυμον Παρθενῶνα, τὸν ὁποῖον οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον μεταβάλλῃ εἰς ναὸν τῆς Θεοτόκου, μετεποίησεν εἰς ὀθωμανικὸν τέμενος. Μετὰ δὲ ταῦτα ὁ κατακτητὴς οὗτος ὤρμησε κατὰ τοῦ Γεωργίου Καστριώτου, ἀλλὰ τὸν ἦρωα τοῦτον δὲν ἠδυνήθη νὰ καταβάλλῃ καὶ ἠναγκάσθη νὰ συνομολογήσῃ μετ' αὐτοῦ εἰρήνην, δι' ἧς ἀνεγνώρισεν τὴν

ἀνεξκρησίαν του. Ἐπειτα δέ, ἀφ' οὗ κατέλυσε τὸ κράτος τῆς Τραπεζοῦντος καὶ ἐκυρίευσεν καὶ τὴν Λέσβον, διεξήγαγε διαφόρους κατὰ τῶν Ἑνετῶν πολέμους, διὰ τῶν ὁποίων ἐξηνάγηκε τοὺς Ἑνετοὺς νὰ παρχωρήσωσιν εἰς αὐτὸν τὴν Εὐβοίαν καὶ ἄλλας τινὰς κτήσεις τῶν (τὸ Τζίνκρον, τὸ Σκούταρι). Ἐν τέλει δὲ ἐπωφεληθεὶς ἐκ τοῦ θανάτου τοῦ Καστριώτου, ἐγένετο κύριος καὶ ἀπάσης τῆς Ἀλβανίας. Ταῦτα δὲ πάντα διαπραξίας, συνεπλήρωσε τὴν κατὰκτησιν ὀλοκλήρου τῆς κυρίως Ἑλλάδος καὶ δὲν εἶχε πλέον νὰ κατλάβῃ ἄλλας τινὰς ἑλληνικὰς χώρας εἰμὴ τὰς νήσους καὶ τὰς πόλεις, ἃς κατεῖχον οἱ Ἑνετοί. Τέλος δὲ μετὰ πάροδον ὀλίγων ἐτῶν ὁ κατὰκτητὴς Μωάμεθ ἀπέθνηκεν (1481). Ἐπὶ τῶν διαδόχων δ' αὐτοῦ κατεκτήθησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων αἱ πλεῖστα τῶν ἑλληνικῶν νήσων· ἐν ἔτει δὲ 1669 ἐπὶ σουλτάνου Μωάμεθ τοῦ Δ' ἐκυριεύθη ὑπ' αὐτῶν καὶ ἡ μεγαλόνησος Κρήτη.

Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα, ὅτε ἐν ἔτει 1685 καὶ 1686 ἐπελθὼν κατὰ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ Τούρκων ὁ στρατηγὸς τῆς ἐνετικῆς δημοκρατίας Μοροζίνης, ἐγένετο κύριος ἀπάσης τῆς Πελοποννήσου, πλὴν τῆς Μονεμβασίας· τῆς Πελοποννήσου δὲ γενόμενος κύριος ὁ Ἑνετὸς οὗτος στρατηγός, διηυθύνθη ἐν ἔτει 1687 κατὰ τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἐκυρίευσεν αὐτάς, ἐξαναγκάσας τοὺς ἐν τῇ Ἀκροπόλει Τούρκους νὰ παρδοθῶσι. Δυστυχῶς ὅμως, ὅτε ὁ Μοροζίνης ἐπολιόρκει τὴν Ἀκρόπολιν, ἐνετικὴ βόμβα πεσοῦσα ἐντὸς τοῦ Παρθενῶνος ἀνέφλεξε τὴν ἐν αὐτῷ φυλαττομένην ὑπὸ τῶν Τούρκων πυρίτιδα καὶ προξένησε σπουδαιότατην βλάβην εἰς τὸ ἔκτακτον τοῦτο ἀριστούργημα, τὸ ὅποιον μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐσώζετο ἀκέραιον. Ὡς νὰ μὴ ἤρκει δὲ ἡ καταστροφὴ αὕτη τοῦ Παρθενῶνος, οἱ Ἑνετοὶ ἀφῆρσαν τότε ἐξ Ἀθηνῶν καὶ πλεῖστα ἀρχαῖα ἀριστοτεχνήματα, τὰ ὅποια ἀπέστειλαν εἰς Ἑνετίαν.

Μετὰ ταῦτα οἱ Ἑνετοὶ διὰ τῆς ἐν ἔτει 1699 μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Τουρκίας γενομένης ἐν Καρλοβιτσῷ συνθήκης ἠναγκάσθησαν νὰ παρχωρήσωσιν εἰς τοὺς Τούρκους ἀπάσης τὰς ἐν Ἑλλάδι κτήσεις τῶν, πλὴν τῆς Πελοποννήσου, τῆς Βονίτισης, τῆς Πρεβέζης, τῆς Πάργας, τῶν Ἰονίων νήσων καὶ τοῦ Βουθρωτοῦ (φρουρίου ἰσχυροῦ, κειμένου ἐν τῇ ἀκτῇ τῆς Ἡπείρου καὶ κατένεκτι τῆς Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ ἴνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Κερκύρας)· ἐν ἔτει δὲ 1715 ἐπὶ σουλτάνου Ἀχμέτ τοῦ Γ' ἠναγκάσθησαν διὰ πολέμου νὰ παρχωρήσωσιν εἰς τοὺς Τούρκους καὶ τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν Βόνιτσαν, ἣν μετὰ δύο ἔτη πάλιν κατέλαβον. Ἐκτοτε δὲ πᾶσι αἱ ἑλληνικαὶ χῶραι διετελοῦν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Τούρκων, μόνον δὲ ἡ Βόνιτσα, ἡ Πρέβεζα, ἡ Πάργα, αἱ Ἰόνιοι νῆσοι καὶ τὸ Βουθρωτὸν ἔμειναν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Ἑνετῶν. Κατὰ δὲ τὸ ἔτος 1797, ὅποτε ἡ ἐνετικὴ δημοκρατία κατελύθη ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος, πᾶσι αἱ ἀνωτέρω κτήσεις τῆς Ἑνετίας περιῆλθον ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Γαλλίας, ἐν ἔτει δὲ 1800 ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας. Ἐκ τούτων δὲ πάλιν τὸ μὲν Βουθρωτὸν, ἡ Πρέβεζα καὶ ἡ Βόνιτσα κατελήφθησαν ὑπὸ τοῦ διαβοήτου πασσά τῶν Ἰωαννίνων Ἀλῆ, αἱ δὲ Ἰόνιοι νῆσοι καὶ ἡ Πάργα, περὶ ἧς κατωτέρω γενήσεται λόγος, κατὰ μὲν τὸ ἔτος 1807 περιῆλθον πάλιν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Γάλλων, κατὰ δὲ τὸ 1815 ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Ἀγγλῶν.

§ 30. Δεινοπαθήματα τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγόν.

Οἱ Ἕλληνες, ἀφ' οὗ ὑπεδουλώθησαν εἰς τοὺς Τούρκους, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἤρχισαν νὰ ὑποφέρωσι τὰ πάνδεινα ὑπὸ τῶν ἀγρίων κατακτητῶν. Πάντες οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τοῦ δωδεκάτου ἔτους τῆς ἡλικίας καὶ ἀνωτέρω ὑπεβλήθησαν εἰς φόρον κεφαλικόν, τὸν ὅποιον οἱ Τούρκοι ὀνομάζουσι χαράτσι. Διὰ τοῦ φόρου ἐκείνου οἱ Ἕλληνες ἐξηγόραζον ἐτησίως τὴν ζωὴν των· οὐδεὶς δὲ ἠδύνατο νὰ ζήσει, ἐὰν δὲν ἐπλήρωνε τὸν ἀτιμωτικὸν ἐκεῖνον φόρον· ὁ δὲ πληρώων ἐλάμβανε παρὰ τοῦ εἰσπράκτορος ἀπόδειξιν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐσημειοῦτο, ὅτι ὁ ἔχων τὴν ἀπόδειξιν ἐδικαιοῦτο νὰ φέρῃ ἐπὶ ἓν ἔτος τὴν κεφαλὴν του ἐπ' ὤμων.

Πάντα τὰ ἐν ταῖς πεδινοῖς τόποις κτήματα τῶν Ἑλλήνων κατέλαβον οἱ ἀνώτεροι ἀξιωματικοὶ καὶ οἱ διακεκριμένοι ἄλλοι Τούρκοι, εἰς δὲ τοὺς Ἕλληνας ἀφῆκαν μόνον τὰ ἐν ὄρεινοῖς τόποις κείμενα καὶ ἐπέβηλον εἰς αὐτοὺς νὰ πληρώνωσι εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον τὸ πέμπτον ἐκ τῶν εἰσοδημάτων αὐτῶν. Κατὰ δὲ τὰ

πρώτα ἔτη τῆς δουλείας εἰς οὐδέν τῶν Ἑλλήνων ἐπετρέπετο ὑπὸ τῶν κατακτητῶν νὰ φορῇ πολυτελεῖ ἐνδύματα καὶ νὰ ἵππευῇ ἵππον ἔχοντα ἐπίππιον. Ἐὰν δέ τις καθήμενος ἐπὶ ἵππου ἢ ἄλλου τινὸς φορηγοῦ ζώου συνήντα καθ' ὁδὸν Τοῦρκόν τινα, ὄφειλεν ἀμέσως νὰ κατέλθῃ καὶ νὰ προσκυνήσῃ λέγων «πολλὰ τὰ ἔτη σου, αὐθέντα μου».

Δικαιοσύνην οἱ Ἕλληνες σπανίως εὕρισκον ἐν τοῖς τουρκοῖς δικαστηρίοις. Τὸ πᾶν ἐξηρηχάτο ἐν αὐτοῖς ἀπὸ τοῦ ἱεροδικαστοῦ, ὅστις ἐδίκαζε κατ' ἀρέσκειαν. Ἄλλ' ἐκτὸς τούτων οἱ δυστυχεῖς Ἕλληνες τὰ μέγιστα ὑπέφερον ἐκ τοῦ φοβεροῦ φόρου τοῦ αἵματος, τὸν ὅποιον οἱ προπάτορες ἡμῶν ὠνόμαζον παιδομαζώμα. Ἐρπαζόν δηλαδὴ οἱ Τοῦρκοι τὰ νεκρὰ τέκνα τῶν χριστιανῶν καὶ ἀνκτρέφοντες αὐτὰ εἰς τὴν μωαμεθανικὴν θρησκείαν, κατέτασσον αὐτὰ εἰς τὰ φοβερὰ τῶν γενιτσάρων τάγματα, ἕτινα συνεστάθησαν ἐν ἔτει 1326 ὑπὸ τοῦ σουλτάνου Οὐρχάν τοῦ Α'. Ἀνῆλθον δὲ οἱ μέχρι τοῦ ἔτους 1826 ἄρπαγέντες παῖδες εἰς 500,000 καὶ ἐπέκεινα.

Ἄλλ' ὡς νὰ μὴ ἦρκουν πάντα ταῦτα, οἱ Τοῦρκοι ἐστέρινον τοὺς Ἕλληνας καὶ αὐτῆς τῆς πνευματικῆς τῶν μορφώσεως, διότι ἐκλείσαν πάντα τὰ σχολεῖα τῶν Ἑλλήνων· μόλις δὲ καὶ μετὰ στενοχωρίας διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῶν Πατριαρχείων ἀφῆκαν τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει πατριαρχικὴν σχολήν, ἣτις καλεῖται «Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή»· ἀλλὰ καὶ ταύτην ἄλλοτε μὲν ἐκλείον, ἄλλοτε δὲ πάλιν, καμπτόμενοι ἐκ τῶν παρχαλήσεων τοῦ πατριάρχου, ἄφινον νὰ λειτουργῇ. Ἐπολέμου δὲ οἱ Τοῦρκοι μετὰ τῆς λύσεως τὴν ἐλληνικὴν παιδείαν, διότι ἤθελον νὰ εἶναι οἱ Ἕλληνες ἀμαθεῖς· ἤλπιζον δὲ ὅτι τοιοῦτοτρόπως ἤθελον ἐπέλθῃ καιρός, καθ' ὃν οἱ Ἕλληνες καὶ ἐλευθερίαν ἤθελον λησμονήσῃ καὶ καταγωγὴν καὶ ἐθνικότητα. Ἐν τούτοις οἱ δυστυχεῖς Ἕλληνες, ἐπειδὴ ἐγνώριζον τὴν ἀξίαν τῶν γραμμάτων, πᾶν μέσον κατέβηλλον νὰ μὴ ἀφίνωσι τὰ τέκνα τῶν ὅλως ἀγράμματα καὶ τυφλὰ καὶ ἀπέστελλον αὐτὰ κρυφίως καὶ ἐν καιρῷ νυκτὸς εἰς τὸν οἶκον τοῦ ἱερέως ἢ τοῦ ψάλτου ἢ ἄλλου τινὸς ἐγγραμμάτου, διὰ νὰ μαθάνωσιν ὀλίγα γράμματα. Τέλος δέ, ἀφ' οὗ παρῆλθον δικαίωσις

περίπου ἔτη, κατὰ τὰ ὁποῖα ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως σχολείων σκότος ἀμχθείας ἐπεκράτησεν ἀνὰ τὰς ἐλληνικὰς χώρας, ἤρχισαν οἱ Ἕλληνες διὰ διαφόρων μέσων νὰ λαμβάνωσιν ἄδειαν παρὰ τῶν Τούρκων καὶ νὰ συνιστῶσι βιβλιοθηκῶν καὶ κατ' ὀλίγον σχολεία. Τοιοῦτοτρόπως καὶ πλεῖστοι πόλεις συνέστησαν τοιαῦτα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐδίδαχθη ὀνομαστοὶ τοῦ Γένους διδάσκαλοι, οἷοι ὁ Νεόφυτος Κουσοκαλυβίτης, ὁ Παναγιώτης Παλαμάς, ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις, ὁ Νικηφόρος Θεοτόκης καὶ πλεῖστοι ἄλλοι. Τὰ μέγιστα δὲ εἰς τὴν παιδείαν τοῦ Ἑθνους καὶ τὴν διαμόρφωσιν αὐτοῦ συνετέλεσε μετὰ ταῦτα ὁ σοφὸς Ἀδαμάντιος Κορκαῆς, ὅστις καὶ μὲν δὲν μετέτληε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ διδασκάλου, ἀλλὰ διὰ τῶν συγγραμμάτων του κατέδειξε πρὸς τοὺς Ἕλληνας τὴν προγονικὴν δόξαν καὶ ὑπέδειξεν εἰς αὐτούς, ὅτι διὰ τῆς ἀρετῆς καὶ χρηστοθείας ἤθελον κατορθώσῃ νὰ καταστῶσιν ἄξιοι τῆς ἐλευθερίας. Διὰ τοῦτο μάλιστα καὶ συχνὰ ἔγραφε καὶ ἔλεγε τὸ ἀληθινόνητον παράγγελμα. «Ἡ ἐλευθερία, τέκνα μου, δὲν ἀγχιπᾷ νὰ κατοικῇ εἰς τόπους, ὅπου δὲν βασιλεύει ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ χρηστοθέεια». Ἀπέθανε δὲ ὁ ἀνὴρ οὗτος ἐν Παρισίοις, ζήσας 85 ἔτη (1748—1833).

§ 31. Διάσωσις τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνισμοῦ.

Οἱ κατακτητῆς Τούρκοι ὑπῆρξαν μὲν ἀνηλεεῖς καὶ ἀπάνθρωποι πρὸς τοὺς δυστυχεῖς Ἕλληνας, ἀλλ' εὐτυχῶς δὲν κατώρθωσαν νὰ καταστρέψωσι τὸν ἐλληνικὸν ἔθνισμόν. Ὁ ἐλληνικὸς ἔθνισμός διεσώθη, τὴν δὲ σωτηρίαν του ὀφείλει εἰς τὴν ἱερὰν ἡμῶν θρησκείαν καὶ τὴν γλῶσσαν ἡμῶν, τὴν ὁποίαν διετήρησεν. Ὁ κατακτητῆς Μωάμεθ μετέβαλε μὲν τὸν νοὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας καὶ πολλοὺς ἄλλους χριστιανικοὺς ναοὺς εἰς ὀθωμανικὰ τεμένη, ἀλλ' ἐνόμισε συμφέρον νὰ φεισθῇ τῆς θρησκείας τοῦ κατακτηθέντος λαοῦ, καὶ μάλιστα ἐχορήγησεν εἰς τὸν τότε προχειρισθέντα πατριάρχην Γεώργιον Σχολάριον, τὸν μετονομασθέντα Γεννάδιον, προνομία τινε, διὰ τῶν ὁποίων κατέστησεν αὐτὸν θρησκευτικὸν καὶ πολιτικὸν ἀρχηγὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἑθνους. Τοιοῦτοτρόπως λοιπὸν ὁ κατακτητῆς, χωρὶς νὰ θέλῃ καὶ νὰ ἐνοσῇ, ἔθηκε τὴν βάσιν τῆς διασώσεως καὶ τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἑθνους.

Ἄλλ' ἐκτὸς τῆς θρησκείας καὶ τῆς γλώσσης εἰς τὴν διάσωσιν τῆς ἑλληνικῆς ἐθνικότητος συνετέλεσεν ὄχι ὀλίγον καὶ ἡ δικασθεῖσα ἐθνικὴ διοίκησις, διότι τὰ χωρία διετέλουν ὑπὸ τὴν διοίκησιν Ἑλλήνων προσεστώτων, οἱ ὅποιοι διὰ πατρικοῦ τρόπου ἔλθουν τὰς διαφορὰς τῶν χριστιανῶν συγχωρίων των καὶ προσεπάθουν νὰ προστατεύωσιν αὐτοὺς ἀπὸ τῶν κατὰχρήσεων τῶν Τούρκων ὑπαλλήλων· ἐκκλῶντο δὲ οἱ προσεστώτες οὗτοι ὑπὸ τῶν Τούρκων κοτζαμπάσιδες. Ἐκτὸς τούτων καὶ οἱ ἐν τῇ Δύσει σπουδάζοντες Ἕλληνες τὰ μέγιστα ὠφέλουν τὸν Ἑλληνισμόν, διότι ἐπανερχόμενοι εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐφείλκουν τὴν εὐνοίαν τῶν Τούρκων μεγιστάνων καὶ τοιοῦτοτρόπως δι' αὐτῶν κατώρθουν νὰ προστατεύωσι τοὺς ἀδικουμένους Ἕλληνας. Εἰς τοὺς πεπαιδευμένους δὲ τούτους οἱ Τούρκοι, οἵτινες ἦσαν καθροὶ καὶ ἀπκίδευτοι, ἤρχισαν νὰ χορηγῶσι διάφορα ἀξιώματα καὶ ἰδίως νὰ μεταχειρίζωνται αὐτοὺς ὡς διερμηνεῖς καὶ γραμματεῖς. Ἐκ τῶν δοθέντων δὲ εἰς τοὺς Ἕλληνας ἀξιομάτων ὀψηλότατον ἦτο τὸ τοῦ μεγάλου διερμηνέως τῆς Ὑψηλῆς Πύλης (τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως), τὸ ὅποιον συνεστάθη περὶ τὰ μέσα τῆς δεκάτης ἐβδόμης ἐκκτονταετηρίδος. Εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦτο πρῶτος ἀνῆλθεν ὁ Παναγιώτης Νικουσίος, ὅστις ἐβεβλήθη εἰς τὴν τύχην τῶν χριστιανῶν, καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Ἀλέξανδρος Μυροκοροδάτος, ὁ πρεσβύτερος, ὅστις ἔλαβεν ὑπὸ τοῦ σουλτάνου τὸν τίτλον τοῦ ἐκκαμπροστάτου καὶ τοῦ «ἐξ ἀπορρήτων» καὶ πολλὰχῶς ἐπροστάτευσε τὸν χριστιανισμόν.

Τέλος εἰς τὴν διάσωσιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἐθνισμοῦ καὶ τὴν ἀναγέννησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους τὰ μέγιστα συνετέλεσεν ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ ἡμιανεξαρτησία τῆς Μάνης, ἣτις ἀπὸ τοῦ ἔτους 1670 ἔλαβε τὸ δικαίωμα νὰ κυβερνᾶται ὑπὸ ἐγγωρίου ἡγεμόνος, ἀφ' ἑτέρου δὲ οἱ πρόμαχοι τῆς ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας κλέφται καὶ ἀρματωλοὶ.

24 § 32. Κλέφται.

Κλέφται κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας ἐκκλῶντο οἱ γενναῖοι ἐκεῖνοι ἄνδρες, οἵτινες, ἐπειδὴ δὲν ἠδύνωντο νὰ ὑποφέρωσι τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας, κατώκουν εἰς τὰ ἀπρόσιτα καὶ ἄβητα μέρη τῶν ὄρεων. Τὰ μέρη ταῦτα, εἰς τὰ ὅποια ἐνδιητῶντο, τὰ

ὠνόμαζον ἡμέριχ. Ἐκεῖθεν δ' ὀρμώμενοι ἐπεχείρουν συχνὰς κατὰ τῶν Τούρκων ἐπιδρομὰς καὶ προὔξουν εἰς αὐτοὺς μεγάλας ζημίας. Ὁ ἀρχηγὸς ἐκάστου σώματος κλεφτῶν, ὅστις ἦτο καὶ ὁ ἀνδρείοτατος καὶ συνετώτατος, ἐκαλεῖτο κηπετᾶνος, οἱ δὲ κλέφται ὠνόμαζοντο παλληκάρια· ἐκ τούτων δὲ πάλιν ὁ μετὰ τὸν ἀρχηγὸν πρῶτος κατὰ τὴν ἀνδρείαν, ὅστις ἐπέτρεχε θέσιν ὑπασπιστοῦ καὶ ὑπαρχηγοῦ, ὠνομάζετο πρωτοπαλληκῆρον. Διετέλουν δ' οἱ κλέφται ἐν ἀδελφικῇ μετὰ τῶν ἀγάπῃ καὶ ἦσαν ἀφωσιωμένοι πρὸς τὸν ἀρχηγόν, οὐδένα δ' ἄλλον ἐθεώρουν ὡς φυσικὸν ἐχθρόν των εἰ μὴ τὸν Τούρκον. Τόσον δ' ἐδιάλλκτος ἦτο ὁ κατὰ τῶν Τούρκων πόλεμος τῶν κλεφτῶν, ὥστε ὁσάκις πικρὰς τις ἢ βεζίρης προσεκάλει κλέφτην τινὰ νὰ προσκυνήσῃ, ὁ κλέφτης ἐκεῖνος ὑπερηφάνως ἀπήντη·

«Πασσᾶ μου ἔχω τὸ σπαθί, βεζίρη τὸ τουφέκι.

Κάλλιο νὰ ζῶ μὲ τὰ θηριὰ παρὰ νὰ ζῶ μὲ Τούρκους».

Ἐξων δ' οἱ κλέφται λιτότητα. Εὐτυχεῖς ἐθεώρουν ἑαυτοὺς, ὅτε εἶχον νὰ φάγωσι τὴν προσφιλεστάτην των τροφήν, ἣτις ἦτο ὀβελίαις ἀμνός (ἀρνὶ τῆς σούβλας). Ὅδοιποροῦντες καὶ μαχόμενοι ὡς μόνην τροφήν ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν ἐντὸς τοῦ σακκιδίου των ἄρτον, ὀλίγας ἐλαίας καὶ τεμάχιον τυροῦ· ἀλλὰ καὶ τῆς λιτοτάτης ταύτης τροφῆς ἠδύναντο μετ' ἀπαρκαμίλλου καρτερίας νὰ στερηθῶσι, διότι ἀντεῖχον ὑπερκθρώπως καὶ εἰς τὴν πείναν καὶ εἰς τὴν δίψαν. Παράδειγμα τῆς καρτερίας των ταύτης ἔχομεν τὸν Νικοτσάραν καὶ τοὺς συντρόφους του, οἱ ὅποιοι, ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας ἐν Μακεδονίᾳ μαχόμενοι, ὡς μόνην τροφήν καὶ ὡς μόνον ποτὸν εἶχον τὴν χιόνα. Ὑπέφερον δὲ πάντα ταῦτα οἱ γενναῖοι κλέφται, διότι ἐλκυνόμενοι ἐκ τοῦ σφοδροῦ ἔρωτος, ὃν εἶχον πρὸς τὴν ἐλευθερίαν, καὶ ἐκ τοῦ πόθου τῆς ἐκδικήσεως ὑπὲρ τῶν καταδυναστευομένων ὁμοφύλων καὶ ὁμοπίστων των, οὐδὲν ἄλλο ἐπεθύμουν εἰμὴ νὰ σφάζωσι Τούρκους. Αὕτη δὲ ἡ ἐπιθυμία τῶν κλεφτῶν κάλλιστα δεικνύεται ἐκ τινος περιωθέντος δημώδους ἄσματος, ἐν τῷ ὁποίῳ ἀπεικονίζεται ὁ κλέφτης ἀποχαιρετίζων τὴν μητέρα του. Ἐν τῷ ἄσματι δηλαδὴ ἐκείνῳ ὑπάρχει δίστιχον, ἐν τῷ

ὁποῖω σαφέστατα καταφαίνεται ὁ πόθος τοῦ κλέφτου. Ἔχει δὲ τὸ δίστιχον ὡς ἐξῆς:

«Θὰ φύγω, μάνα, καὶ μὴ κλαῖς, μόν' δός μου τὴν εὐχή σου
Κ' εὐχήσου με, μαννοῦλά μου, Τούρκους πολλοὺς νὰ σφάξω».

Τοιοῦτον λοιπὸν πόθον ἔχοντες οἱ κλέφται, ὄρμων εἰς χωρία καὶ εἰς πόλεις, οὐδὲν ἄλλο ζητοῦντες εἰμὴ Τούρκους. Ὁρμων δηλαδὴ πρὸς ἀναζήτησιν τουρκικῶν κεφαλῶν, ὡς κάλλιστα τοῦτο γίνεται φανερὸν ἐκ τοῦ δημῶδους ᾄσματος:

«Διψοῦν οἱ κάμποι γιὰ νερὰ
καὶ τὰ βουνὰ γιὰ χιόνια,
διψᾷ κι' ὁ δόλιος Ζαχαριάς
γιὰ τούρκικα κεφάλια».

Πρὸς τοὺς τυράννους τέλος οἱ κλέφται ἦσαν ἀμείλικτοι. Οὐδέποτε ἐχάριζον ζωὴν εἰς Τούρκους αἰχμαλώτους. Τοιοῦτοτρόπως δὲ καταδιώκοντες τοὺς Τούρκους, ἐγνώριζον εἰς τίνα βασκανιστήρια θὰ ὑπεβάλλοντο, ἐὰν συνελαμβάνοντο ὑπ' αὐτῶν. Διότι δ' ἐγνώριζον τὰ βασκανιστήρια, προυτίμων πάντοτε νὰ φονευθῶσι καὶ οὐχὶ νὰ παραδοθῶσι ζῶντες πρὸς αὐτούς. Διὰ τοῦτο ἡ μεγαλειτέρα εὐχή, τὴν ὁποίαν οἱ κλέφται ἔβλεπον πρὸς ἀλλήλους, ἦτο «καλὸ μολύβι». Ἡ Ἀλλοίμονον δὲ εἰς ἐκεῖνους τοὺς κλέφτας, οἵτινες συνελαμβάνοντο ζῶντες. Οἱ ἄγριοι Τούρκοι ἐπέβαλλον εἰς αὐτοὺς βασκανιστήρια φρικωδέστατα καὶ θανάτον μαρτυρικώτατον. Ἐθανάτουν δηλαδὴ αὐτούς, καταθραύοντες τὰ μέλη αὐτῶν διὰ σφύρας ἢ ἐκδέροντες αὐτούς, ζῶντας ἢ ἀνασκολοπίζοντες αὐτούς. Ἐν τούτοις οἱ γενναῖοι ἐκεῖνοι ἄνδρες ὑπέμενον ἀταράχως πάντα ταῦτα καὶ οὔτε ἐδάκρυον οὔτε ἐστέναζον οὔτε προσέφερον λέξιν, διὰ νὰ δεῖξωσι τὸ ἄλγος των.

§ 33. Ἄρματωλοί.

Ἀπὸ τῶν πρώτων χρόνων τῆς τουρκοκρατίας οἱ Ἐνετοὶ θέλοντες νὰ προφυλάττωσι τὰς ἐν Ἑλλάδι κτήσεις των ἀπὸ τῶν Τούρκων, προσελάμβανον Ἑλλήνας μαχητὰς καὶ ἀνέθετον εἰς αὐτούς τὴν φύλαξιν τῶν κτήσεών των. Οἱ τοιοῦτοι μάχιμοι ἄνδρες ἐκαλοῦντο ἄρματωλοί· εἰς δ' ἐκ τῶν ἀμαρτωλῶν ἐκείνων ἦτο καὶ

ὁ περὶ τὰ τέλη τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος ἀρχάσας Κορκόδειλος Κλαδάς, ὅστις ἐκτὸς τῶν ἄλλων ἀνδραγαθημάτων του κατώρθωσε νὰ σχηματίσῃ πολυάριθμον στρατὸν καὶ νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Τούρκους ἐκ πάντων τῶν μερῶν τῆς Μάνης. Τὸ σύστημα τοῦτο τῶν Ἑνετῶν ἐφάνη κατάλληλον ἔπειτα καὶ εἰς τοὺς Τούρκους, ὅπως δι' αὐτοῦ κατορθώσωσι νὰ ἐφελεύσωσι πρὸς ἑαυτοὺς τοὺς κλέφτας. Ἦρχισαν λοιπὸν καὶ οἱ Τούρκοι νὰ ἔρχωνται μετὰ κλεφτῶν εἰς ἰδιαιτέρως συμφωνίαις καὶ νὰ διορίζωσι πολλοὺς ἐξ αὐτῶν ἐπὶ μισθῶ φύλακας καὶ προστάτας ἐλληνικῶν μερῶν. Περιεποιῶντο δηλαδή τοὺς γενναίους ἐκείνους ἀνδρας, διότι δὲν ἠδύναντο νὰ θέσωσιν αὐτοὺς ὑπὸ τὸν ζυγόν. Οὗτοι δ' οἱ γενναῖοι κλέφται, οἵτινες ἀνελάμβανον τὴν φύλαξιν ἐλληνικῶν μερῶν, ἐκκλοῦντο, ὡς καὶ ἐπὶ Ἑνετῶν, ἀρματωλοί, τὰ δὲ ὑπ' αὐτῶν φυλακτόμενα μέρη ὠνομάζοντο ἀρματωλίαι. Ἐν τούτοις οἱ ἀρματωλοὶ ἐκεῖνοι μεθ' ὅλας τὰς περιποιήσεις τῶν Τούρκων ἀπεστρέφοντο τοὺς Τούρκους καὶ πάντοτε προσεπάθουν νὰ βοηθῶσι μυστικῶς τοὺς κλέφτας. Ἐπειδὴ δὲ οὐδέποτε εἶχον ἐμπιστοσύνην εἰς τοὺς Τούρκους, ὅτε συνεκρούοντο πρὸς αὐτούς, ἐγκατέλειπον τὸ ἀρματωλίαι των καὶ ἐγίνοντο πάλιν κλέφται. Ἀλλὰ βεβχίως οὔτε ὅλοι οἱ κλέφται ἔγιναν ἀρματωλοὶ οὔτε ὅλοι οἱ ἀρματωλοὶ ἔγιναν πάλιν κλέφται.

25 34. Ἐπανάστασις τοῦ 1770 καὶ 1787.

Οἱ ἀτελεύτητοι πρὸς τοὺς τυράννους πόλεμοι τῶν ἀρματωλῶν καὶ κλεφτῶν ὄχι ὀλίγον συνετέλεσαν, ὅπως καὶ οἱ λοιποὶ Ἕλληνες μὴ μένωσι πάντοτε μετὰ τὰς χεῖρας ἐσταυρωμένους. Οἱ προπάτορες ἡμῶν μιμούμενοι τοὺς προμάχους ἐκείνους τῆς ἐλευθερίας, πολλὰκις ἔλαβον τὰ ὅπλα ἀπὸ χεῖρας καὶ συμμαχοῦντας μετὰ τῶν Ἑνετῶν προσεπάθουσι νὰ ἐπανακτήσωσι τὴν ἐλευθερίαν των. Ἀλλ' αἱ διάφοροι αὗται ἐπαναστάσεις τῶν Ἑλλήνων ἦσαν τοπικαί. Διὰ τοῦτο εὐκόλως κατεβάρλλοντο ὑπὸ τῶν Τούρκων, ὑπὸ τῶν ὁποίων ἀπνηθρόπως οἱ ἐπαναστάται κτεσφάζοντο. Τέλος δὲ μετὰ πολλὰς ἐπαναστάσεις καὶ ἀνηλεεῖς σφαγὰς ἀπελπισθέντες πλέον οἱ Ἕλληνες ἐκ τῆς Ἑνετίας, ἔστρεψαν τὰς ἐλπίδας των εἰς τὴν ὁμόδοξον Ῥωσσίαν. Οἱ Ῥῶσοι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς Πέτρου τοῦ μεγάλου ὡς

μόνον ὄνειρον εἶχον νὰ κατακτήσωσι τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ νὰ ἐκδιώξωσι τοὺς Τούρκους ἐκ τῆς Εὐρώπης. Διὰ τοῦτο περιεποιούντο τοὺς Ἕλληνας, πολλοὺς δ' αὐτῶν κατέτασσον ἐν τῇ στρατιωτικῇ καὶ πολιτικῇ τῆς Ῥωσσίας ὑπηρεσίᾳ καὶ δὲν ἔπαυον ὑποκινούντες τοὺς Ἕλληνας εἰς ἐπαναστάσεις. Ἡ κυριωτέρα δ' ἐπαναστάσις ἐκ τῶν γενομένων καθ' ὑποκίνησιν τῆς Ῥωσσίας εἶναι ἡ ἐν ἔτει 1770.

Αἱ διὰ τὴν ἐπαναστάσιν τοῦ 1770 ἐνέργειαι τῆς Ῥωσσίας ἤρχισαν ἐν ἔτει 1766 διὰ τοῦ ἐκ Πετρούπολεως εἰς τὴν Ἑλλάδα σταλέντος Γεωργίου Παπαζώλη, ὅστις ἦτο Μακεδὼν καὶ ὑπῆρέτει εἰς τὸν Ῥωσσικὸν στρατὸν ὡς λοχαγὸς τοῦ πυροβολικοῦ. Καὶ πρῶτον μὲν ὁ ἀνὴρ οὗτος ἦλθεν εἰς Ἥπειρον, ἐνθα κληρικοί τε καὶ ἀρχιερωτοί, πρῶτοντες καὶ λαὸς ὑπεδέχθησαν ἐνθουσιωδῶς τὰς προτάσεις καὶ ὑποσχέσεις αὐτοῦ· ἔπειτα δὲ κατελθὼν εἰς Ἀχαρνανίαν, συνενόηθη μετὰ δικφόρων προυχόντων καὶ ἀρχιερωτῶν, ἐξαπέστειλε δὲ πολλοὺς τῆς μελετωμένης ἐπαναστάσεως κήρυκας εἰς Νκυπακτίαν, Δωρίδα καὶ Παρνασσίδα. Μετὰ δὲ ταῦτα διαπεράσας εἰς Πελοπόννησον, ἦλθεν εἰς Οἴτυλον, ἐνθα διὰ πολλῶν ὑποσχέσεων προσεπάθησε νὰ ἐξεγείρῃ εἰς ἐπαναστάσιν τοὺς Μανιάτας· ἀλλ' οἱ Μανιάται διδαχθέντες ἐκ τῆς πείρας τῶν προηγουμένων ἐπαναστάσεων, εἶπον εἰς αὐτόν, ὅτι τότε μόνον ἤθελον ἐξεγερθῆ, ὅπότε ἤθελον ἴδῃ ἐν Πελοποννήσῳ Ῥωσσικὴν ἐπικουρίαν. Τὴν ἀποκρίσιν δὲ ταύτην τῶν Μανιατῶν λαθὼν ὁ Παπαζώλης, μετέβη εἰς Καλάμας, ἐνθα διὰ πολλῶν ὠσχύτως ἐπαγγελιῶν καὶ προτροπῶν προσεπάθησε νὰ ἐξεγείρῃ εἰς ἐπαναστάσιν τὸν ἐξέχοντα Μανιάτην Παναγιώτην Μπενάκη καὶ τοὺς ἐκεῖ ἄλλους Ἕλληνας· ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα ταυύτην σχεδὸν ἀπάντησιν ἔλαβεν, ὅποιαν εἶχε λάβῃ ἐν Οἴτύλῳ.

Μετὰ ταῦτα ὁ μὲν Παπαζώλης ἦλθεν εἰς συνεννόησιν μετὰ δικφόρων ἀρχιερέων καὶ προυχόντων ἄλλων πόλεων τῆς Πελοποννήσου, διάφοροι δὲ ἄλλοι τῆς ἐπαναστάσεως κήρυκες διέτρεχον τὴν ἕλην Ἑλλάδα καὶ τὰς βορειοτέρας χώρας Μολδαυίαν, Βλαχίαν, Σερβίαν καὶ Μαυροβούνιον, κατηγούντες τοὺς χριστιανοὺς καὶ προτρέποντες αὐτοὺς νὰ λάβωσι τὰ ὅπλα ὑπὲρ τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος.

Διὰ τῶν ἐνεργειῶν λοιπὸν τούτων μέγας ἀναβρασμὸς ἐπεκράτει καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν ἐλληνικὴν χερσόνησον, πάντες δὲ μετ' ἀγωνίας ἀνέμενον τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ἡ Ῥωσσία ἤθελε δώσει τὸ σύνθημα τῆς ἐξεγέρσεως, ἀποστέλλουσα πολεμεφόδια καὶ ἐπικουρίας. Ἀλλὰ δυστυχῶς ὁ μέγας οὗτος ἀναβρασμὸς τῶν χριστιανῶν δὲν διέφυγε τὴν προσοχὴν τῶν Τούρκων. Διὰ τοῦτο πρὶν ἢ γίνῃ τι σπουδαῖον, προέβησαν οἱ Τούρκοι εἰς ἀνηλεεῖς κατὰ τῶν χριστιανῶν σφαγάς, μὴ φεισθέντες μηδ' αὐτοῦ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Μελετίου τοῦ Β', ὃν ἐστρέβλωσαν καὶ ἡμιθανῆ ἐξώρισαν εἰς Τένεδον. Τέλος δέ, ἐν ᾧ οἱ Τούρκοι ἐξηκολούθουν τὰς σφαγάς, κατέπλευσε περὶ τὸ τέλος Φεβρουαρίου τοῦ ἔτους 1770 εἰς Οἴτυλον ἡ πρώτη μοῖρα τοῦ ῥωσικοῦ στόλου ὑπὸ τὸν ναύαρχον Θεόδωρον Ὁρλώφ.

Ἄφ' οὗ κατέπλευσεν ὁ ῥωσικὸς οὗτος στόλος, πρῶτοι ἔλαβον τὰ ὄπλα οἱ Μανιάται, οἵτινες καὶ συνεκρότησαν δύο στρατιωτικὰ σώματα, ὧν τὸ μὲν ἐκυρίευσε τὴν Κυπρισισίαν, τὸ δὲ τὸν Μισθραν· ἔπειτα δὲ ἐπανάστησαν τὸ Αἴγιον, ἡ Κορινθία, ἡ Ἀνδρίτσαινα, ὁ Βάλτος, ἡ Βόνιτσα, τὸ Ἀγρίνιον, τὸ Ἀγγελόκαστρον, τὸ Μεσολόγγιον, ἡ Ναυπακτία, τὸ Λιδωρικιον, ἡ Πικρασσίς, ἡ Λεβάνδαια, ἡ Μεγαρίς καὶ ἡ Κρήτη. Τέλος δέ, ἐν ᾧ ἡ ἐπανάστασις διεδίδετο, κατὰπλέει εἰς Κορώνην τῇ 23 Ἀπριλίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους καὶ ἡ δευτέρα μοῖρα τοῦ ῥωσικοῦ στόλου ὑπὸ τὸν Ἀλέξιον Ὁρλώφ. Ἄλλ' ἀτυχῶς αἱ ἠνωμέναι αὐταὶ δύο μοῖραι τοῦ ῥωσικοῦ στόλου οὐδὲν σπουδαῖον ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος τῶν Ἑλλήνων κατόρθωσαν, ἡ δὲ τουρκικὴ κυβέρνησις ἀπέστειλε κατὰ τῆς Ἑλλάδος πολυάριθμα στίφη Ἀλβανῶν πρὸς κατάσβεσιν τῆς ἐπανάστασεως. Τέλος δὲ μετ' οὐ πολὺ αἱ δύο μοῖραι τοῦ ῥωσικοῦ στόλου ἀπέπλευσαν, ἡ δ' ἐπανάστασις κατεσβέσθη ὑπὸ τῶν λυσσαλέων Ἀλβανῶν, οἵτινες κατέκλυσαν τὴν Ἑλλάδα. Τῆς ἐπανάστασεως δὲ τρυφῆς ἀποτέλεσμα ἦτο, ὅτι οἱ δυστυχεῖς Ἕλληνες ἐγκατελείφθησαν ὑπὸ τῶν Ῥώσων εἰς τὴν θηριωδίαν τῶν Ἀλβανῶν καὶ Τούρκων. Αἱ συμφοραί, τὰς ὁποίας ὑπέστησαν τότε οἱ Ἕλληνες, εἶναι ἀπερίγραπτοι· χιλιάδες ἐξ αὐτῶν ἐσφάγησαν· ἀρχιερεῖς ἐβασανίσθησαν· πόλεις ἠρημώθησαν· ἐν γένει δὲ πᾶν θηριῶδες διεπράχθη.

Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες, ἂν καὶ ἀπκνθρωπότατα κατεδιώχθησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων διὰ τὴν μετὰ τῶν Ῥώσων συμμάχίαν των, πάλιν κατὰ τὸ ἔτος 1787, ὁπότε ἐκηρύχθη πόλεμος μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας, δὲν ὤκνησαν, καθ' ὑποκίνησιν καὶ πάλιν τῆς Ῥωσσίας, νὰ ἐξεγερθῶσι κατὰ τῶν Τούρκων. Ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ εἰς ἤρωσ διεφημίσθη, οὗτος δὲ εἶναι ὁ ἐν Λεβχδεῖα γεννηθεὶς καὶ εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ῥωσσίας κατὰκτηθεὶς περίφημος θαλασσομάχος Λάμπρος Κατσώνης, ὅστις κατὰ τὴν ἰδικὴν του στόλον καὶ παρακλῶν μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν περίφημον κλέφτην Ἀνδρίτσον (τὸν συνήθως καλούμενον Ἀνδρουτσον), ἐτέλεσεν ὑπεράνθρωπα θαλάσσια κατορθώματα ἀνὰ τὰς ἑλληνικὰς θαλάσσας καὶ ἐπὶ ὀλόκληρον τετραετίαν (1788—1792) κατέστη ὁ φόβος καὶ ὁ τρόμος τῶν Τουρκικῶν πλοίων. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπανάστασις αὕτη ἀπέβη εἰς τοὺς Ἕλληνας ὡσάυτως ὀλεθρία, διότι ἡ Ῥωσία συν-ομολογήσασα ἐν ἔτει 1792 εἰρήνην πρὸς τοὺς Τούρκους, δὲν ἐφρόντισε ποσῶς περὶ τῆς Ἑλλάδος. Τοιοῦτοτρόπως οἱ Ἕλληνες ἔμειναν καὶ πάλιν ὑπὸ τὴν θηριωδίαν τῶν Τούρκων.

§ 35. Ῥήγας Βελεστινλῆς (Φεραῖος).

Καθ' ὃν χρόνον οἱ Ἕλληνες μετὰ τὰς ἀποτυχούσας ἐπαναστάσεις ὑπέφερον τὰ πάνδεινα ἐκ τῆς θηριωδίας τῶν Τούρκων, ἀνεφάνη ὁ φιλόπατρις καὶ ἐνθουσιώδης Ῥήγας. Ὁ μέγας οὗτος ἀνὴρ ἐγεννήθη τῷ 1757 εἰς χωρίον τι τῆς Θεσσαλίας, ὀνομαζόμενον Βελεστινον (τὰς ἀρχαίας Φεράς). ἐκ τοῦ ὀνόματος δὲ τοῦ χωρίου του ἐπωνομάζετο Βελεστινλῆς καὶ ὑπὸ τὸ ἐπώνυμον τοῦτο ἀνεφάνη καὶ ἀνεδείχθη ἐν τῷ κόσμῳ· οὐδέποτε δὲ καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ Ῥήγας ἐπωνομάσεν ἑαυτὸν ἄλλως εἰμὴ Βελεστινλῆν. Ἄξιον λοιπὸν ἀπορίας εἶναι πῶς ἐν τοῖς ἔπειτα χρόνοις πρὸς ἐπωνυμίαν τοῦ Ῥήγα ἐλήφθη τὸ ἀρχαῖον ὄνομα τῆς πατρίδος του καὶ ἐπωνομάσθη Φεραῖος.

Τὰ πρῶτα μαθήματα διήκουσεν ὁ Ῥήγας εἰς τὰ ἐν Ζαγορά σχολεῖα, ὅπου καὶ διεκρίθη διὰ τὴν ἐπιμέλειάν του. Ἀπ' ἐκεῖ μετέβη εἰς χωρίον τι τῆς Θεσσαλίας ὀνομαζόμενον Κισσόν, ἔνθα νεώτατος ὢν ἐδίδαξεν ἐπὶ τινι χρόνον ὡς διδάσκαλος. Ἄλλ' ὁ

Ῥήγας ἦτο νέος φιλελεύθερος καὶ δὲν υπέφερε νὰ βλέπη τὰ δεινά, τὰ ὁποῖα υπέφερον οἱ Ἕλληνας ὑπὸ τῶν Τούρκων τῆς Θεσσαλίας. Διὰ τοῦτο, ἐν ᾧ ἀκόμη ἦγε τὸ δέκατον ἔνκτον ἔτος τῆς ἡλικίας του, ἐγκατέλιπε τὴν φιλὴν πατρίδα καὶ ἀπῆλθεν εἰς Βουκουρέστιον· ἐκεῖ δὲ συνεπλήρωσε τὰς σπουδὰς του, ἐξέμαθε ξένας γλώσσας καὶ ἐν τέλει διωρίσθη γραμματεὺς τοῦ ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας Νικολάου Μυρογένους.

Ἄλλ' ἐν Βουκουρεστίῳ ζῶν ὁ Ῥήγας, δὲν ἠδύνατο νὰ μείνη

Ῥήγας Φεραῖος.

ἦσυχος, διότι πάντοτε εἶχε κατὰ νοῦν τὰ δεινά, τὰ ὁποῖα υπέφερον οἱ Ἕλληνας ὑπὸ τῶν Τούρκων· νυχθημερόν δὲ ἄλλο τι δὲν ἐσκέπτετο εἰμὴ πῶς νὰ ἐλευθερωθῇ ἡ Πατρίς. Ἐπειδὴ δὲ ἦτο ἀνὴρ μεγαλεπήβολος, συνέλαβε τὴν ἰδέαν νὰ ἐγείρῃ αὐτὸς τοὺς Ἕλληνας εἰς μεγάλην κατὰ τῶν Τούρκων ἐπανάστασιν καὶ τοιούτοτρόπως νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Πατρίδος. Ἐν ἔτει λοιπὸν 1796 μετέβη εἰς Βιέννην καὶ ἐκεῖ ἐδημοσίευσε διάφορα βιβλία καὶ μέγαν χάρτην τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου, θέλων διὰ πάντων αὐτῶν νὰ δικαλωτίσῃ τοὺς Ἕλληνας ὅσοι ἦσαν ἄλλοτε

καὶ ὅποιοι ἦσαν τότε. Εἰς τὴν πολύμοχθον ταύτην ἐργασίαν του εἶχεν ὡς συνεργάτας ὁ Ῥήγας νέους τινὰς φιλοπάτριδας καὶ ἐνθουσιώδεις, οἱ ὅποιοι ὄχι μόνον πρὸς τὴν συνεργασίαν των εἰς τὸν Ῥήγαν καὶ ἐδαπάνων χρήματα πρὸς τύπωσιν τῶν βιβλίων του, ἀλλὰ καὶ ἀνελάμβανον ἢ ἀποστέλλωσιν αὐτὰ πανταχοῦ, ὅπου ἔπαλλον ἐλληνικαὶ καρδίαι. Ταῦτα δὲ πάντα καὶ ὁ Ῥήγας καὶ πάντες οὗτοι οἱ ἑταῖροί του ἔπραττον ἐν ἀρχῇ μυστικότητι, προφυλασσόμενοι ἀπὸ τῶν αὐστριακῶν ἀρχῶν, διότι ἡ Αὐστρία διέκειτο φιλικώτατα πρὸς τὴν Τουρκίαν καὶ κατεδίωκε τοὺς ἐχθροὺς τῆς Τουρκίας.

Ἐν τούτοις ὁ Ῥήγας ἐπεθύμει νὰ ἔλθῃ ταχέως πραγματοποιημένα τὰ ὑπὲρ τῆς ἀναστάσεως τῆς πατρίδος ὄνειρά του. Διὰ τοῦτο δὲν περιωρίσθη εἰς μόνη τὰ βιβλία, ἀλλὰ συνέστησε καὶ συνωμοτικὴν ἐταιρίαν, ἡ ὁποία παρεσκεύαζε τὴν μεγάλην τῶν Ἑλλήνων ἐξέγερσιν. Τῆς συνωμοτικῆς ταύτης ἐταιρίας ἀρχηγὸς ἦτο αὐτὸς οὗτος ὁ Ῥήγας. Ἐνεκὰ λοιπὸν τούτου εἶχεν ἀδιάκοπον ἀλληλογραφίαν μετὰ διαφόρων ἀρχατωλῶν, ἐπισκόπων, ἐμπόρων καὶ ἄλλων προυχόντων τῆς Ἑλλάδος, ἀκόμη δὲ μετὰ τινῶν ἐπισήμων Τούρκων, τοὺς ὁποίους κατάρθωσε νὰ καταστήσῃ στενοὺς φίλους του. Ἄλλ' ἐκτὸς τοῦ Ῥήγα καὶ οἱ ἑταῖροί αὐτοῦ δὲν ἔπαυον γράφοντες πρὸς πολλοὺς ἐγκρίτους Ἑλληνας· πολλοὶ δὲ τούτων μάλιστα εἶχον ἔλθῃ εἰς συνεννόησιν καὶ μετὰ διαφόρων εὐγενῶν Γάλλων, ζητοῦντες παρ' αὐτῶν τὴν σύμπραξιν τῆς Γαλλίας ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν Ἑλλήνων. Τοιοῦτοτρόπως λοιπὸν τὰ πράγματα διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Ῥήγα καὶ τῶν ἑταίρων του παρεσκευάσθησαν καλῶς. Τέλος δὲ, ὅτε ὑπὸ πάντων τούτων ἐκρίθη, ὅτι ἔφθασεν ἡ κατὰλληλος στιγμή τῆς ἐνάρξεως τῆς ἐπαναστάσεως, ἐδημοσίευσεν ὁ Ῥήγας ἐπαναστατικὴν πρὸς τοὺς Ἑλληνας προκήρυξιν, ἐν τῇ ὁποίᾳ περιέλαβε καὶ τὸν περίφημον Θούριόν του, τὸ ἀλησμόνητον δηλαδὴ ποίημα·

Ὡς πότε, καλλιχάρια, νὰ ζῶμεν 'ς τὰ στενά,
μονάχοι ἄν λιοντάρια, 'ς ταῖς βάραις, 'ς τὰ βουνά,
σπηλαιῖς νὰ κατοικοῦμεν, νὰ βλέπωμεν κλαδιά,
νὰ φεύγωμι' ἀπ' τὸν κόσμον γιὰ τὴν πικρὴ σκλαβιά;

νά γάνωμεν ἀδέλφια, πατρίδα καὶ γονεῖς,
 τοὺς φίλους, τὰ παιδιὰ μας κι' ὅλους τοὺς συγγενεῖς ;
 Καλλίτερα μιᾶς ὥρας ἐλεύθερη ζωὴ
 παρὰ σαράντα χρόνων σκλαβιὰ καὶ φυλακὴ.

Ἄφ' οὗ ἐδημοσίευσεν ὁ Ῥήγας τὴν προκήρυξίν του καὶ ἔλαβε μεθ' ἑαυτοῦ ἰκανὰ ἀντίτυπα, διὰ νὰ δικμοιράζῃ ὅπου θὰ διήρχετο, ἀνεχώρησεν ἐκ Βιέννης σκοπῶν νὰ μεταβῇ εἰς Πελοπόννησον καὶ ἀπ' ἐκεῖ ν' ἀρχίσῃ τὴν ἐπανάστασιν. Ἄλλ' ἀτυχῶς, ὅτε ὁ μέγας οὗτος ἀνὴρ ἔφθασεν εἰς Τεργέστην, ὁ διοικητὴς τῆς Τεργέστης λαμβάνει μυστικὴν ἀγγελίαν, ὅτι ὁ τυχιδιώτης Ῥήγας Βελεστινλῆς ἦτο ἀρχηγὸς συνωμοτῶν κατὰ τῆς Τουρκίας. Ἀμέσως λοιπὸν ὁ διοικητὴς οὗτος συλλαμβάνει τὸν Ῥήγαν καὶ δικτάσσει νὰ γίνῃ ἔρευνα εἰς τὰ κιβώτια, τὰ ὁποῖα ὁ Ῥήγας ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἀνευρέθησαν ἀντίτυπα τῆς ἐπανάστατικῆς προκηρύξεως, ἀπέστειλεν αὐτὸν δέσμιον εἰς Βιέννην. Ἐκεῖ δὲ ὠδηγηθεὶς ὁ Ῥήγας ἐνώπιον τοῦ ἀνακριτοῦ, ὅχι μόνον δὲν ἠνέθη τὰς ἐνεργείας του, ἀλλὰ καὶ εἶπε πρὸς αὐτὸν τὰς ἐξῆς ἀξιωμαθημονεύτους λέξεις: «Ἐπιθυμῶ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ. Μετὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς μου τοῦτο ἔχω ὡς πρῶτον πόθον, νὰ ἴδω ἐκδιωκομένους τοὺς Τούρκους ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος, ἐπειδὴ προτιμῶ νὰ ἔχω κυρίρχον τὸν διάβολον μᾶλλον παρὰ τοιοῦτον τύραννον, οἷος ὁ Τούρκος». Ἐνώπιον δὲ τοῦ αὐτοῦ ἀνακριτοῦ συλληφθέντες ὠδηγήθησαν καὶ ἐννέα ἐκ τῶν ἐταίρων τοῦ Ῥήγας, ἐκ τῶν ὁποίων ἑπτὰ ἐκρίθησαν ἔνοχοι. Μετὰ ταῦτα ὁ Ῥήγας καὶ οἱ ἑπτὰ ἐταῖροί του ὠδηγήθησαν εἰς Βελιγραδίον δεδεμένοι ἀνὰ δύο, ὡς πρόβατα ἐπὶ σφαγῆν, καὶ παρεδόθησαν εἰς τὸν πασσᾶν τοῦ Βελιγραδίου. Οὗτος δέ, ἀφ' οὗ ἐφυλάκισε καὶ τοὺς ἄλλους ἐντὸς σκοτεινῆς φυλακῆς, νύκτα τινὰ διέταξε τὸν στραγγαλισμὸν αὐτῶν. Τοιοῦτοτρόπως λοιπὸν ἀπέθνηεν ὁ πρωτομάρτυς τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας Ῥήγας μετὰ τῶν ἑπτὰ ἐταίρων του. Ἦτο δὲ τότε Ἰούνιος τοῦ ἔτους 1797. Λέγεται δέ, ὅτι ἀποθνήσκων ὁ πρωτομάρτυς Ῥήγας ἀνέκραξεν: «Οἱ Ἕλληνες θέλουσί ποτε ἐκδικηθῆ τὸν θάνατόν μου· ἰκανὸν ἔσπειρα σπῆρον· θέλει βλαστήσῃ, καὶ τὸ γένος μου θέλει συλλέξῃ τὸν γλυκὺν αὐτοῦ καρπὸν».

Τῷ ὄντι δὲ εἰς τὴν μεγάλην τοῦ Ἔθνους ἐπανάστασιν ὄχι ὀλίγον συνετέλεσεν ὁ γενναῖος Ῥήγας. Ἡ δὲ Ἑλλάς, ὡς ἰεράν τὴν μνήμην τοῦ ἀνδρὸς δικτηροῦσα, ἔστησε τὸν ἀνδριάντα αὐτοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸ τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου.

§ 36. Ἀλῆ - πασόας.

Πάντες οἱ Τούρκοι ὑπῆρξαν θηριώδεις πρὸς τοὺς ἀτυχεῖς Ἑλληνας, ἀλλὰ πάντας ὑπερέβη ὁ ἄγριος Τουρκκλβανὸς Ἀλῆς. Ὁ διαβόητος οὗτος ἀνὴρ ἐγεννήθη τῷ 1741 ἐν Τεπελενίῳ τῆς Ἀλβανίας· καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἦτο ληστής, ἔπειτα δὲ βεθμηδὸν διὰ τῆς πονηρίας του, τῆς πικρογίας του καὶ τῶν δολοφονιῶν του κατώρθωσε ν' ἀναγνωρισθῆ ὑπὸ τοῦ σουλτάνου διοικητῆς τῆς Ἡπείρου. Ὡμότερος καὶ ἀγριώτερος τύραννος τοῦ Ἀλῆ δὲν ἐγεννήθη. Πόλεις ὀλοκλήρους ἠρήμωσεν· οἰκογενεῖας ὀλοκλήρους ἐξήφανισε· περιουσίας ὀλοκλήρους ἤρπασεν· ἀπειρακίθιμους δ' ἀθώους ἔρριψεν εἰς τὰς φυλακάς, ἐνθα διὰ πολλῶν βασάνων ἐθανάτωσεν αὐτούς. Ἦτο δηλαδή ὁ Ἀλῆς ἀνθρωπόμορφον τέρας, τὸ ὅποσον ἐξέβρασεν ὁ ἄδης πρὸς βάσκανον τῶν ἀνθρώπων. Ἀλλ' ὡς νὰ μὴ ἤρκει ἡ θηριωδία του αὕτη, ἦτο προσέτι καὶ ὑποκριτὴς καὶ δόλιος. Καὶ ὑποκριτὴς μὲν μέχρις αὐτοῦ τοῦ σημείου ἦτο, ὥστε, ὅτε μὲν συνανεστρέφετο μετὰ Γάλλων, διεβεβαίωσεν αὐτούς, ὅτι ἐξετίμα καὶ ἐλάτρευε τὴν δυτικὴν Ἑκκλησίαν· ὅτε δ' εὕρισκετο μετὰ Τούρκων, ἐδείκνυεν εἰς αὐτούς, ὅτι ἦτο πιστότατος ὀπαδὸς τοῦ Κορνήου, ὅτε δὲ συνωμίλει μεθ' Ἑλλήνων, ἔλεγεν εἰς αὐτούς, ὅτι ἦτο φίλος τοῦ Χριστοῦ θερμότητος. Δόλιος δὲ μέχρις αὐτοῦ τοῦ βεθμοῦ ἦτο, ὥστε κρυφίως μὲν διέτασσε νὰ θανατώνωσιν οἰκείους του καὶ φίλους του, ἐν τῷ φανερῷ δὲ ἐπένθει καὶ ἔκλαιε διὰ τὸν θάνατον αὐτῶν. Τέλος ὁ μισάνθρωπος ἐκεῖνος Ἀλῆς ἦτο τοιοῦτος, ὥστε οὐδ' αὐτοὶ οἱ στενώτατοι συγγενεῖς του εἶχον ἐμπιστοσύνην εἰς αὐτόν. Ὁ τερατώδης λοιπὸν οὗτος Ἀλῆς, ἔχων στρατὸν ἐκ δώδεκα περίπου χιλιάδων ἀνδρῶν, κατώρθωνε διὰ τοῦ φόβου καὶ τοῦ τρόμου νὰ κρατῆ ὑπὸ τὸν ζυγὸν δύο ἑκατομμύρια Ἑλλήνων, Ἀλβανῶν καὶ Τούρκων· μόνοι δ' οἱ Σουλιῶται, οἵτινες εἶχον τὰ

χωρία των ¹ ἐπὶ ἀπροσίτου ὄρους τῆς Ἠπείρου, δὲν ἔκλιναν τὴν κεφαλὴν πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ τερατώδους ἐκείνου ἀνθρώπου.

§ 37. Πρῶτοι ἥρωικοὶ ἀγῶνες τῶν Σουλιωτῶν κατὰ τοῦ Ἀλῆ-πασῶ.

Ὁ Ἀλῆς, ἀφ' οὗ ἔγινε παντοδύναμος, ἐθεώρει αἰσχος ν' ἀνεχθῆται τοὺς ὀλίγους ἐκείνους Σουλιώτας ἐλευθέρους. Διὰ τοῦτο κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ ἔτους 1790 ὤρμησε κατ' αὐτῶν, ἄγων πολὺν στρατόν. Ἀλλὰ διὰ τῆς ἐκστρατείας ταύτης οὐδὲν κατώρθωσε, διότι κατενικήθη καὶ κατεδιώχθη ὑπὸ τῶν Σουλιωτῶν μέχρι τῶν Ἰωννίνων. Μετὰ τὴν ἥττάν του εἶδεν ὁ πανούργος Ἀλῆς, ὅτι μόνον διὰ τοῦ δόλου ἤθελε δυνηθῆ νὰ κυριεύσῃ τὸ Σοῦλι. Διὰ τοῦτο κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1792 ἐκστρατεύσας κατὰ τοῦ Σουλίου μετὰ 13 400 Τουρκαλβανῶν, διεκήρυξεν, ὅτι διηυθύνετο κατὰ τοῦ Ἀργυροκάστρου. Διὰ νὰ ἐξαπατήσῃ δ' ἀκόμη περισσότερον τοὺς Σουλιώτας, ἐζήτησε τὴν συμμαχίαν αὐτῶν. Ἀλλ' οἱ Σουλιῶται, ἐπειδὴ ἐγνώριζον τὸν δόλιον χαρακτῆρα τοῦ πανούργου Ἀλῆ, δὲν ἀπέστειλαν πρὸς αὐτὸν εἰμὴ ἐβδομήκοντα μόνον μαχητὰς ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Λάμπρου Τζαβέλλα, ἔχοντος μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν νεαρὸν υἱὸν τοῦ Φῶτον. Καὶ πραγματικῶς εἰς τοῦτο οἱ Σουλιῶται δὲν ἠπατήθησαν, διότι ὁ Ἀλῆς καὶ τὸν Λάμπρον καὶ τὸν Φῶτον καὶ τοὺς λοιποὺς Σουλιώτας ἐλθόντας εἰς τὸ στρατόπεδόν του ἐδέσμευσε· τὴν δ' ἐπομένην ἀποστείλας τὸν Φῶτον καὶ τοὺς λοι-

¹ Οἱ Σουλιῶται κατ' ἀρχὰς μὲν εἶχον τέσσαρα χωρία ἐπὶ τοῦ ὄρους κείμενα, βραδύτερον δὲ καὶ ἄλλα ἑπτὰ κείμενα εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους. Τὰ ἐπὶ τοῦ ὄρους χωρία τῶν Σουλιωτῶν, τὰ ὁποῖα ἀπετέλουν τὸ καλούμενον *Τετραχώριον*, ἦσαν τὸ Σοῦλι, ἡ Κιάφα, ὁ Ἀβαρίκος καὶ ἡ Σαμονίβα καὶ ἐκείντο πλησίον ἀλλήλων. Πλησίον δὲ τῆς Κιάφας ἦτο βράχος ἀπότομος, ὅστις ἐκαλεῖτο Ἰκοῦγι. Ἐπὶ τοῦ βράχου ἐκείνου ἀνηγέρθη μικρὸν πλὴν τρομερὸν φρούριον, ἐντὸς τοῦ ὁποῖου ὑπῆρχεν ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς. Τὰ δὲ εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους κείμενα χωρία τῶν Σουλιωτῶν, τὰ ὁποῖα ἀπετέλουν τὸ καλούμενον *Ἑπταχώριον*, ἦσαν τὸ Τσεκοῦρι, τὸ Ἀλποχώρι, ἡ Γιανόλα, τὸ Περιχάτι, ἡ Βίλα, οἱ Κοντάται καὶ τὸ Τσιφλίκι. Πάντα τὰ χωρία τῶν Σουλιωτῶν ὀνομάζονται γενικῶς Σοῦλι, οἱ δὲ κάτοικοι αὐτῶν γενικῶς Σουλιῶται.

πὸς Σουλιώτας εἰς Ἰωάννινα καὶ παραλαβὼν μεθ' ἐξυτοῦ τὸν Λάμπρον, ὤρμησε μετὰ τοῦ στρατοῦ του κατὰ τοῦ Σουλίου, ἐλπίζων ὅτι θὰ εὕρῃ τοὺς Σουλιώτας ἀπαρκασκευοὺς. Ἀλλ' εὐτυχῶς οἱ Σουλιῶται ἦσαν ἑτοιμοὶ, καὶ διὰ φοβεροῦ πυρὸς ὑποδεχθέντες τὸν Ἀλῆν ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ ὑποχωρήσῃ.

Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν ταύτην ὁ Ἀλῆς ἀπεφάσισε νὰ γίνῃ κύριος τοῦ Σουλίου, μεταχειριζόμενος ὡς ὄργανόν του αὐτὸν τὸν Λάμπρον Τζαβέλλαν. Προσεκάλεσε δηλαδὴ αὐτὸν καὶ τῷ εἶπε· «Τζαβέλλα, ἡ ἰδική σου ζωὴ καὶ τοῦ παιδιοῦ σου εἶναι σήμερον εἰς χεῖράς σου. Ἐὰν μοῦ παρκαδώσῃς σήμερον τὸ Σοῦλι, θὰ σου χαρίσω τὴν ζωὴν σου καὶ τὸ παιδί σου καὶ θὰ σου χαρίσω καὶ χρήματα καὶ δόξαν· ἄλλως θὰ σὰς ψήσω ζωντανούς καὶ θὰ κάμω τὸ Σοῦλι χορτάρι νὰ μὴ φυτρώσῃ». Ταῦτα δ' ἀκούσας ὁ Τζαβέλλας, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ λυτρωθῇ ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ τυράννου καὶ νὰ σπεύσῃ πρὸς βοήθειαν τῆς πατρίδος του, ὑπεσχέθη νὰ κάμῃ τοῦτο, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ μεταβῆ εἰς τὸ Σοῦλι καὶ νὰ συνεννοηθῇ καὶ μετὰ τῶν ἄλλων ὀπλαρχηγῶν. Πράγματι δὲ ὁ Ἀλῆς πιστεύσας τὸν Τζαβέλλαν ἀπέλυσεν αὐτόν· ἐκράτησεν ὅμως ὡς ὄμηρον τὸν υἱὸν τοῦ Τζαβέλλαν Φῶτον, ἀγνοῶν ὅτι εἰς τὸν Σουλιώτην προσφιλεστέρα τῶν τέκνων ἦτο ἡ πατρίς.

Ἐπιστρέψας ὁ Τζαβέλλας εἰς τὸ Σοῦλι ὡς πρώτην φροντίδα του ἔσχε νὰ προπαρκασκευάσῃ τοὺς Σουλιώτας πρὸς πόλεμον ἔπειτα δὲ ἀπέστειλε πρὸς τὸν Ἀλῆν ἐπιστολὴν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐγραψε πρὸς αὐτὸν τὰ ἐξῆς· «Χαίρω, διότι ἐγέλασα ἓνα δόλιον καὶ ἀπιστον ἄνθρωπον. Εἶμαι ἐδῶ, διὰ νὰ προστατεύσω τὴν πατρίδα μου. Ἦξεύρω, ὅτι ὁ υἱὸς μου θ' ἀποθάνῃ· ἀλλ' ἐγὼ θὰ τον ἐκδικήσω πρὶν ἀποθάνω. Ἐὰν ὁ υἱὸς μου δὲν μένῃ εὐχαριστημένος ν' ἀποθάνῃ διὰ τὴν πατρίδα του, δὲν εἶναι ἄξιός νὰ ζήσῃ καὶ νὰ γνωρίζηται ὡς υἱὸς μου. Προχώρησε λοιπόν, ἀπιστε· εἶμαι ἀνυπόμονος νὰ ἐκδικηθῶ». Ταύτην δὲ τὴν ἐπιστολὴν λαβὼν ὁ Ἀλῆς ὠργίσθη, καθὼς ἦτο ἐπόμενον, μέχρι λύσεως καὶ διετάξε νὰ ὀρμήσῃ ὁ στρατός του κατὰ τοῦ Σουλίου. Ἡ εἰκοστῆ λοιπὸν Ἰουλίου τοῦ ἔτους 1792 συνήφθη φοβερὸς μεταξὺ Ἀλβανῶν καὶ Σουλιωτῶν ἀγών, κατὰ τὸν ὁποῖον ἔλαβον μέρος καὶ τριακόσκιι γυναῖκες ἔχουσαι

ἀρχηγόν τὴν ἀτρόμητον σύζυγον τοῦ Τζαβέλλα Μόσχων. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν μάχην ταύτην τοιαύτην ἦταν καὶ πανωλεθρίαν ὑπέστη ὁ Ἄλῃς, ὥστε ἠναγκάσθη ὄχι μόνον νὰ φύγῃ κατησχυμένος, ἀλλὰ καὶ νὰ δεχθῆ συνθήκην, διὰ τῆς ὁποίας ὤφειλε ν' ἀποδώσῃ εἰς τὸ Σούλι τὸν Φῶτον καὶ τοὺς λοιποὺς αἰχμαλώτους Σουλιώτας. Ὅτε δ' ἐγένοντο ταῦτα πρὸ τοῦ Σουλίου, ὁ ἐν Ἰωαννίνοις Βελῆς, υἱὸς τοῦ Ἄλῃς, ἐπειδὴ εἶχε μάθῃ τὰ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Τζαβέλλα, διέταξε νὰ φέρωσιν ἐνώπιόν του τὸν Φῶτον καὶ εἶπε πρὸς αὐτόν, ὅτι εἶχε σκοπὸν νὰ τον ψήσῃ ζωντανόν· ἀλλ' ὁ ἀτρόμητος Φῶτος ἀπεκρίθη· «Δὲν φοβοῦμαι. Ἄν με ψήσῃς, ὁ πατήρ μου θὰ ἐκδικήσῃ τὸν θανατόν μου». Τὴν ἥρωικὴν δὲ ταύτην ἀπάντησιν ἀκούσας ὁ Βελῆς, ἀπεφάσισε νὰ φονεύσῃ αὐτόν· ἀλλ' εὐτυχῶς δὲν προέλαβε νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἀπόφασίν του, διότι ἡ μετὰ τὸν Ἄλῃ-πασσᾶ καὶ Σουλιωτῶν εἰρήνην εἶχε συνομολογηθῆ.

Τοιουτοτρόπως διὰ τῆς νίκης τῶν Σουλιωτῶν ἐσώθη καὶ τὸ Σούλι καὶ ὁ Φῶτος καὶ οἱ λοιποὶ αἰχμαῶτοι. Ἀλλὰ κατὰ τὴν φονικὴν ἐκείνην μάχην ἐπληρώθη ὁ Λάμπρος· ἐκ τῆς πληγῆς του δὲ ταύτης ἀπέθανε μετὰ ταῦτα, καταλιπὼν ἀντάξιον διάδοχόν του τὸν περίφημον υἱόν του Φῶτον.

§ 38. Τελευταῖος ἥρωικὸς ἀγὼν τῶν Σουλιωτῶν κατὰ τοῦ Ἄλῃ-πασσᾶ.

Ὁ ἄγριος Ἄλῃς δὲν ἠδύνατο νὰ ἡσυχάσῃ, ἐν ὅσῳ τὸ ὑπερήφανον Σούλι ἔμεινε ἐλεύθερον. Διὰ τοῦτο, ἀφ' οὗ ἐπὶ ἑπτὰ μόνον ἔτη κατώρθωσε νὰ τηρήσῃ τὴν μετὰ τῶν Σουλιωτῶν εἰρήνην, ὥρμησεν ἐν ἔτει 1800 αἰφνιδίως κατὰ τοῦ Σουλίου μετὰ δεκακισχιλίων Τουρκαλβανῶν καὶ περιέκλεισεν αὐτὸ πανταχόθεν. Ἀλλ' οἱ Σουλιῶται, οἵτινες καὶ τροφὰς καὶ πολεμεφόδια εἶχον, ὄχι μόνον ἀντεῖχον γενναίως, ἀλλὰ καὶ προὔξενον εἰς τοὺς Τουρκαλβανούς πλείους καταστροφάς. Ὁ Φῶτος Τζαβέλλας μάλιστα τοιοῦτον ὄλεθρον προὔξενει εἰς τοὺς ἐχθρούς, ὥστε οἱ Σουλιῶται, ὅτε ἤθελον νὰ ὀρκισθῶσιν, ὠρρίζοντο «εἰς τὸ σπαθὶ τοῦ Τζαβέλλα». Πόσον δὲ γενναίως οἱ λεοντόκαρδοι Σουλιῶται ἀπέχρουν τὰς ἐφόδους τῶν ἐχθρῶν καὶ πόσον περιεφρόνου αὐτούς, ἀποδεικνύεται κάλλιστα

καὶ ἐκ τῆς φαιδρότητος, τὴν ὁποίαν εἶχον. Ὅτε δηλαδὴ ἀπεπλυνήθη εἰς ὄνος των καὶ ἐνέπεσεν εἰς χεῖρας τῶν πολιορκητῶν, ἔστειλαν καὶ τον ἐζήτησαν, ὑποσχεθέντες ν' ἀποδώσωσι τὴν ἀξίαν αὐτοῦ· ἀφ' οὗ δὲ οἱ Τοῦρκοι συγκιτένευσαν καὶ ἀπέδωσαν τὸν ὄνον, οἱ Σουλιῶται ἀπέστειλαν πρὸς αὐτοὺς ὡς ἀντάλλαγμα Τοῦρκον κίχμαλωτον, πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν συλληφθέντα, εἰπόντες ὅτι ἀπέστειλαν ἴσον ἀντὶ ἴσου. Ἐν τούτοις μετὰ τριετῆ ὑπεράνθρωπον ἀγῶνα οἱ γενναῖοι Σουλιῶται, οἱ ὁποῖοι δὲν κατεβάλλοντο ὑπὸ τῶν ὄπλων τοῦ Ἀλῆ, ἐπέπρωτο νὰ καταβληθῶσι διὰ προδοσίας. Εὐρέθη δηλαδὴ προδότης τις, Πίλιος Γούσης καλούμενος, ὅστις διὰ στενωπῶν ἀγνώστων εἰς τοὺς Τούρκους ὠδήγησεν εἰς τὸ κυρίως Σοῦλι πεντακκοσίους Ἀλβανούς. Οἱ δὲ Σουλιῶται εὐρεθέντες τότε μεταξὺ δύο πυρῶν, διότι ἔμπροσθεν μὲν προσεβάλλοντο ὑπὸ τῶν ἔξωθεν ἐφορμώντων Τούρκων, ὀπίσθεν δὲ ὑπὸ τῶν μετὰ τοῦ Γούση, κατέφυγον εἰς τὴν ἀγίαν Παρασκευὴν καὶ ἐκεῖθεν, ἀπειγνοσμένον ἀγῶνα ἀγωνιζόμενοι, ἀπέκρουον τοὺς κατ' αὐτῶν ἐφορμῶντας ἐχθρούς. Ἀλλ' ὡς νὰ μὴ ἤρχουν ταῦτα, ἐξήντησαν οἱ γενναῖοι ἐκεῖνοι ἄνδρες τὰς τροφὰς των καὶ ἤρχισαν νὰ τρώγωσι βίβλας καὶ φλοιούς δένδρων· προσέτι δὲ ἐστεροῦντο καὶ ὕδατος, διότι οἱ ἐχθροὶ εἶχον ἀποκόψη τὰς πηγὰς. Ἐπὶ ἐπτὰ ὀλοκλήρους ἡμέρας ὕδωρ δὲν εἶχον· ἐδρόσιζον δὲ τὰ χεῖλη των διὰ σπόγγων, τοὺς ὁποίους ἔβρεχον, κρεμώντες αὐτοὺς διὰ μακρῶν σχοινίων εἰς τὰς κοιλάτητας τῶν βράχων, εἰς τὰς ὁποίας ἀπέμεναν ὀλίγον ὕδωρ ἐκ τῆς βροχῆς. Ἐν τοιαύτῃ λοιπὸν θέσει εὐρισκόμενοι οἱ ἥρωες ἐκεῖνοι καὶ οὐδαμῶθεν ἐλπίζοντες βοήθειαν, ἐνέδωσαν πλέον νὰ προτείνωσι πρὸς τὸν ἀρχηγὸν τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων Βελῆν, υἱὸν τοῦ Ἀλῆ, συνθήκην, ἀλλ' ὑπὸ ὄρους ἐντίμου. Ἡ συνθήκη ἔγινε δεκτὴ· διὰ ταύτης δ' ἐπατρήπετο εἰς αὐτοὺς ν' ἀπέλθωσιν ἀνενόχλητοι μετὰ τῶν ὄπλων των. Ἦτο δὲ τότε Δεκέμβριος τοῦ ἔτους 1803.

§ 39. Ἀναχώρησις τῶν Σουλιωτῶν ἀπὸ τοῦ Σουλίου. — Παράβασις τῆς συνθήκης ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ. Τραγικὸς θάνατος 60 Σουλιωτιστῶν.

Μετὰ τὴν υπογραφὴν τῆς συνθήκης οἱ λεοντόκαρδοι Σουλιῶται δακρυρροοῦντες καὶ στεναζόντες ἐγκατέλιπον τὴν πατρίδα των.

Ἄνχωροῦντες οἱ γενναῖοι ἐκεῖνοι μαχηταί, διηρέθησαν εἰς τρία σώματα, ἐξ ὧν τὸ μὲν ἐτάπη πρὸς τὴν Πάργαν, τὸ δ' ἕτερον πρὸς τὸ ὑπεράνω τοῦ Ἀχέροντος ποταμοῦ ὑφούμενον ἀπότομον καὶ κρημνώδες Ζάλογκον, τὸ δὲ τρίτον πρὸς τὴν Ῥαυιάσαν. Εἰς δ' ἀτρόμητος μοναχός, ὁ Σαμουήλ, μετὰ πέντε Σουλιωτῶν παρέμεινεν ἐν τῷ φρουρίῳ τῆς ἀγίας Παρρασκευῆς, καὶ, καθ' ἣν στιγμήν εἶχον εἰσβάλλει εἰς αὐτὸ πολλοὶ τῶν ἐχθρῶν, ἔθηκε πῦρ εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην καὶ ἀνετινάχθη εἰς τὸν ἀέρα μετὰ τῶν συντρόφων του καὶ πεντακοσίων ἐχθρῶν.

Ἄλλ' ἐν ᾧ οἱ γενναῖοι Σουλιῶται ἐβάδιζον οἱ μὲν πρὸς τὴν Πάργαν, οἱ δὲ πρὸς τὸ Ζάλογκον, οἱ δὲ πρὸς τὴν Ῥαυιάσαν, αἴφνης ὁ ἄπιστος Ἀλῆς ἀθετεῖ τοὺς ὄρους τῆς συνθήκης καὶ ἐπιπίπτει κατὰ τῶν πρὸς τὴν Πάργαν βαδίζόντων, συγχρόνως δὲ ἀποστέλλει ἄλλον στρατὸν κατὰ τῶν πρὸς τὸ Ζάλογκον πορευομένων. Καὶ αὐτὸς μὲν οὐδὲν σχεδὸν κατώρθωσε, διότι οἱ Σουλιῶται, πλησίον τῆς Πάργας εὐρισκόμενοι, προέλαβον καὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν ἀπολέσαντες ὀλίγους· ἀλλ' ὁ στρατὸς ὁ ἐπιτεθείς κατὰ τῶν πρὸς τὸ Ζάλογκον πορευομένων κατώρθωσε νὰ περικλείσῃ τοὺς ἀτυχεῖς αὐτοὺς Σουλιώτας ἐπὶ τοῦ κρημνώδους ἐκείνου Ζαλόγκου. Ἐκεῖθεν δ' οἱ γενναῖοι οὗτοι ἄνδρες ἀπέκρουον τὰς ἐφόδους τῶν ἐχθρῶν, ἀλλὰ τέλος ἐξήντησαν καὶ τὰς ὀλιγίστας τροφὰς τῶν καὶ τὰ πολεμεφοδία τῶν καὶ διετέλουν ἐν μεγίστῳ ἀπελπισμῷ. Τότε λοιπὸν ἐξήκοντα Σουλιώτισσαι, προβλέπουσαι τὰς βρασάνους καὶ τὰς ἀτιμώσεις, τὰς ὁποίας θὰ ὑφίσταντο, ἂν περιέπιπτον εἰς χεῖρας τοῦ ἀπανθρώπου Ἀλῆ, ἀνήλθον εἰς τὸν ὑψηλότερον τοῦ Ζαλόγκου βράχον, κάτωθεν τοῦ ὁποίου εἰς φοβερὸν βάθος δικρῆσει ὁ Ἀχέρων ποταμός, καὶ κατεκρήμνισαν ἐκεῖθεν τὰ φίλτατά των τέκνα· ἔπειτα δὲ, κρατούμεναι ἀπὸ τῶν χειρῶν, ἐσχημάτισαν χορὸν, εἰς ἐκάστην στροφήν τοῦ ὁποίου ἡ ἐκάστοτε σύρουσα τὸν χορὸν ἀπεσπᾶτο τοῦ χοροῦ καὶ κατεκρημνίζετο εἰς τὸ φοβερὸν ἐκεῖνο βάθος. Τοιοῦτοτρότως δὲ ἀπέθανον πᾶσαι, καταλιποῦσαι ἀμίμητον παράδειγμα γυναικείας ἀνδρείας. Οἱ δ' ἄνδρες μετὰ τὸν τραγικὸν τοῦτον θάνατον τῶν γυναικῶν πλήρεις θλίψεως καὶ φρίκης ὤρμησαν ξιφῆρεις κατὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ διέσχισαν τὰς τάξεις

αὐτῶν· ἀλλ' ἐκ τῶν ὀκτακοσίων διεσώθησαν μόνον ἑκατὸν πενήκοντα, οἵτινες καὶ κατέφυγον εἰς τὴν Πάργον.

Μετὰ ταῦτα τὰ τουρκικὰ στρατεύματα ὤρμησαν εἰς Ῥωνιάσαν, ἔνθα τὰ παιδία καὶ αἱ γυναῖκες εἴκοσι σουλιωτικῶν οἰκογενειῶν εἶχον ζητήσῃ καταφύγιον. Ἀφ' οὗ δὲ κατέσφαξαν πάντα ἐκεῖνα τὰ ἀθῶα πλάσματα καὶ ἀπάσας τὰς γυναῖκας, ὤρμησαν κατὰ τῆς μονῆς τοῦ Σέλιτσου, ὅπου εἶχον ἀποσυρθῆ χίλιοι Σουλιῶται, καὶ μετὰ τετράμηνον ἀγῶνα κατέστρεψαν τοὺς γενναίους ἐκεῖνους Σουλιώτας, πλὴν 45, οἵτινες διεσώθησαν εἰς τὴν Πάργον. Πάντες δὲ οἱ εἰς Πάργον περιωθέντες Σουλιῶται μετέβησαν ἔπειτα εἰς Κέρκυραν.

§ 40. Ἀρματωλοὶ τοῦ Ὀλύμπου.

Ὁ Ἄλῃς, ἀφ' οὗ ἔγινε κύριος τοῦ Σουλίου, ἐστράφη κατὰ τῶν ἀρματωλῶν τοῦ Ὀλύμπου καὶ διὰ τοῦ δόλου καὶ τῆς βίας κατώρθωσε νὰ ὑποτάξῃ τινὰς ἐξ αὐτῶν. Ἀλλ' ἐκ τῶν ἀρματωλῶν ἐκείνων τοῦ Ὀλύμπου ὑπῆρξαν καὶ πολλοί, οἵτινες ὄχι μόνον δὲν ὑπετάχθησαν εἰς τὸν Ἄλῃν, ἀλλὰ καὶ ἐξηκολούθησαν φοβεροῦς κατ' αὐτοῦ καὶ κατὰ τῶν ἄλλων Τούρκων ἀγῶνας. Ἐκ τῶν γενναίων ἐκείνων ἀνδρῶν περιφημότετοι ὑπῆρξαν ὁ Νίκος Τσάρας καὶ ὁ Εὐθύμιος Βλαχάβας.

Νίκος Τσάρας. — Ὁ Νίκος Τσάρας, ὅστις Νικοτσάρας συνήθως ἐκκληῖται, ἐγεννήθη εἰς τὸ χωρίον Γιαννωτά, κείμενον εἰς τὰς ὑπωρεῖας τοῦ Ὀλύμπου· ἦτο δὲ υἱὸς τοῦ περιφήμου Πάνου Τσάρα, ὁ ὁποῖος ἦτο ἀρματωλὸς τοῦ Βλαχολιβιάδου τῆς Ἐλασσῶνος. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του ὁ Νικοτσάρας ἔλαβε τὸ ἀρματωλικὸν τοῦ Βλαχολιβιάδου καὶ δὲν ἐπέτρεπε νὰ πατήσῃ εἰς αὐτὸ οὔτε ληστής οὔτε Τούρκος. Ἀλλὰ μετὰ τινὰ χρόνον ὁ Ἄλῃ-πασσᾶς, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ κατκρίψῃ τὴν δύναμιν τοῦ Νικοτσάρα, διώρισεν ἀντ' αὐτοῦ ἀρματωλὸν τοῦ Βλαχολιβιάδου ἄλλον τινά. Ἔνεκα τούτου λοιπὸν ὁ Νικοτσάρας ἔγινε κλέφτης καὶ, διατρέχων τὴν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Ἄλῃ-πασσᾶ Θεσσαλίαν, ἐπέφερε μυρίας καταστροφὰς εἰς τοὺς Τούρκους, ἔπειτα δὲ κατάρτισκε στολίσκον περιέπλεε τὰ μέγρι τοῦ Ἑλλησπόντου περὰ τὰ καὶ συνελάμβανε

πᾶν τουρκικὸν πλοῖον, τὸ ὁποῖον συνήντη. Μετὰ δὲ ταῦτα (τῷ 1807) ὁ γενναῖος οὗτος ἀνὴρ μετὰ 250 κλεφτῶν καὶ 300 Θεσσαλῶν, Μακεδόνων καὶ νησιωτῶν ἀνέλαβε νὰ σπεύσῃ πρὸς βοήθειαν τῶν Σέρβων, οἵτινες εἶχον ἐπαναστατήσῃ κατὰ τῶν Τούρκων, ἀπεφάσισε δὲ νὰ διασχίσῃ τὴν Μακεδονίαν καὶ Βουλγαρίαν καὶ τοιουτοτρόπως νὰ φθάσῃ εἰς Σερβίαν. Ἀνεχώρησε λοιπὸν μετὰ τῶν 550 ἀνδρῶν του καὶ ὤρμησεν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Τοῦτον δὲ ἰδόντες οἱ Τοῦρκοι, ἐπέπεσον κατ' αὐτοῦ μετὰ μανίας, ἀλλ' οὗτος κατόρθωσε νὰ κατατροπώσῃ αὐτούς καὶ νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὸν Αἴμον. Ἐν τούτοις διευθυνόμενος πρὸς τὸν Αἴμον, εἶδεν ὅτι οἱ Τοῦρκοι πανταχόθεν συγκεντρωθέντες εἶχον καταλάβῃ τὰς διόδους. Ἐν ἀμηχανίᾳ λοιπὸν εὑρεθείς καὶ μὴ ἔχων ὁδηγούς, οἱ ὅποιοι νὰ ὠδήγουν αὐτὸν δι' ἄλλης ὁδοῦ, ἀπεφάσισε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τοιουτοτρόπως ἤρχισε τὴν πλήρη κινδύνων κάθοδόν του, ἡ ὁποία ὑπῆρξε τόσον ἐνδοξος, ὅσον καὶ ἡ κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους κάθοδος τῶν στρατιωτῶν τοῦ Ξενοφώντος. Καὶ πρῶτον μὲν διέσχισε τοὺς Τούρκους, οἱ ὅποιοι ἐπὶ τοῦ ὄρους Μενοικέως εἶχον πολιορκήσῃ αὐτόν· ἔπειτα δέ, καταβάς εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Νέστου καὶ πολεμῶν νύκτα καὶ ἡμέραν πρὸς τοὺς ἀπειραρίθμους ἐχθρούς, ἔφθασεν εἰς τὴν Ζύγκαν καὶ κατέλαβεν αὐτὴν διὰ τῆς βίας. Ἐκεῖ περικυκλωθεὶς ὑπὸ δεκαπεντακισχιλίων ἐχθρῶν, ἐπολέμει ἐπὶ τρία ἡμερονύκτια ὑπερᾶνθρώπως. Ὅτι δὲ πραγματικῶς ὑπεράνθρωποι ἦσαν οἱ ἀγῶνες οὗτοι τοῦ Νικοτσάρα, καταδεικνύεται καὶ ἐκ τοῦ ἐξῆς δημῶδους ἄσματος.

Τί ἔχουν τῆς Ζύγκας τὰ βουνὰ καὶ στέκουν βουρκομένα:
μήπως γαλάζι τὰ βαρεῖ, μήπως βαρὺς χειμῶνας;
οἷτε γαλάζι τὰ βαρεῖ, οὔτε βαρὺς χειμῶνας·
ὁ Νικοτσάρας πολεμᾷ με τρία βιλαέτια,
μὲ Σέρρας καὶ μ' Ἀράχωβα, μὲ δώδεκα ταμπούρια.

Τέλος ἐξέλιπον τὰ πολεμεφῶδικα τῶν γενναίων ἐκείνων ἀνδρῶν. Διὰ τοῦτο ὁ ἀτρόμητος Νικοτσάρας, ἐξεληθὼν τὴν νύκτα, διηυθύνθη πρὸς τὸν Στρυμονικὸν κόλπον, ὅπου ἤλπιζεν ὅτι ἤθελεν εὑρῆ τὰ ῥωσικὰ πλοῖα. Ἀλλά, διὰ νὰ κατορθώσῃ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν παρλίαν, δὲν ἦτο εὐκόλον, διότι ὤφειλε νὰ διέλθῃ τὴν ἐπὶ τοῦ Ἀγγίτου

ποταμοῦ γέφυραν, ἣ ὁποῖα ἐφυλάσσετο ἐκατέρωθεν ὑπὸ πολλῶν Τούρκων καὶ εἶχε σιδηρᾶς πύλας, φραγμένας δυνατὰ καὶ δεμέναις μὲ διπλῆν ἄλυσιν. Ἐν τούτοις ὁ γενναῖος Νικοτσάρας ἀποφασίζει νὰ ὑπερνικήσῃ καὶ τοὺς κινδύνους τούτους. Καὶ πρῶτον μὲν ὁρμᾷ καὶ διασκορπίζει τοὺς Τούρκους, τοὺς φυλάσσοντας τὴν πρώτην πύλην τῆς γεφύρας· ἔπειτα δὲ κόπτει τὴν ἄλυσιν, θραύει τὴν πρώτην πύλην, εἰσέρχεται εἰς τὴν γέφυραν, θραύει τὴν δευτέραν πύλην, κατακόπτει τοὺς ἔξω τῆς δευτέρας πύλης φυλάσσοντας Τούρκους καὶ φθάνει εἰς Πράουσαν (Πράβι), ἔνθα ὀχυρωθεὶς διενυκτέρευσεν. Ἄπ' ἐκεῖ ἀνχωρεῖ περὶ τὰ χαράγματα καὶ διὰ τοῦ Παγγαίου ὄρους καταβαίνει εἰς τὴν παραλίαν καὶ διὰ τῆς περαθλασσίας ὁδοῦ εἰσελθὼν εἰς τὴν Χαλκιδικὴν Χερσόνησον κατέφυγεν εἰς τὰς μονὰς τοῦ Ἁγίου Ὀρους· ἀπ' ἐκεῖ δὲ διὰ πλοίων ἔφθασε τέλος εἰς Σκόπελον (20 Σεπτεμβρίου 1807). Τοιοῦτοτρόπως λοιπὸν διὰ μυρίων κινδύνων διελθὼν ὁ Νικοτσάρας ἐσώθη. Κατὰ τὴν περίφημον δ' ἐκείνην ἐκστρατείαν του καὶ ἐπιστροφὴν του ἀπώλεσε 370 ἄνδρας· πάντες δὲ οἱ ἐπιζήσαντες, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ Νικοτσάρας, ἔφερον πολλὰς πληγὰς.

Φθᾶσκει εἰς Σκόπελον ὁ Νικοτσάρας, εἶδεν, ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ μεταβῆ εἰς Ὀλύμπου, διότι ὁ Ἄλῃ-πασσᾶς, θέλων νὰ καταστρέψῃ τοὺς ἀρματωλοὺς τοῦ Ὀλύμπου, εἶχεν ἀποστείλῃ εἰς τὴν Θεσσαλίαν στίφη Ἀλβανῶν. Ἐνεκὰ τούτου λοιπὸν ὤπλισε πλοῖον καὶ δι' αὐτοῦ κατέστη ὁ τρόμος τῶν Τούρκων ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἔπλεον τὸν κόλπον τῆς Θεσσαλονίκης. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐλθὼν εἰς Σκιάθου ἠνώθη μετὰ τῶν ἐκεῖ συνελθόντων ἀρματωλῶν τοῦ Ὀλύμπου, οἱ ὅποιοι εἶχον ὀπλίσην καταδρομικὸν στόλον. Διὰ τοῦ στόλου δὲ τούτου, τοῦ ὁποίου ναύαρχος μὲν ἦτο ὁ Ἰωάννης Σταθᾶς, ὑποναύαρχος δὲ ὁ Νικοτσάρας, διέπραξαν οἱ γενναῖοι ἐκεῖνοι ἀρματωλοὶ πλεῖστα κατορθώματα, διότι καὶ τὰ μέχρι τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας τουρκικὰ παράλια ἐλεηλάτησαν καὶ πλεῖστα τουρκικὰ πλοῖα συνέλαβον. Διὰ τὰ κατορθώματά των δ' ἐκεῖνα ἠναγκάσθη ὁ σουλτᾶνος νὰ δικτάξῃ τὸν Ἄλῃν νὰ παύσῃ τὸν κατ' αὐτὸν ἄγριον πόλεμον καὶ ν' ἀποσύρῃ ἀμέσως τοὺς Ἀλβανοὺς ἐκ τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῆς Θεσσαλίας· συγχρόνως δὲ ὁ πατρι-

άρχης Κωνσταντινουπόλεως κατ' ἀπαίτησιν τοῦ σουλτάνου προέ-
 τρεψε τοὺς γενναίους ἐκείνους ἀρματωλοὺς νὰ διακλυθῶσι καὶ νὰ
 ἐπανεέλθωσιν εἰς τὰς πατρίδας των, ἀπειλήσας, ὅτι ἤθελεν ἀφορίσῃ
 αὐτούς, ἐὰν ἠπειθούνη. Πάντες λοιπὸν οἱ ἀρματωλοὶ ὑπακούσαντες
 ἀνεχώρησαν εἰς τὰς πατρίδας των ἐκτὸς τοῦ Νικοτσάρου, ὅστις
 μεθ' ἐνὸς πλοίου διέμεινεν ἐν Σκοπέλῳ. Μετ' ὀλίγον χρόνον ὁμοίως,
 ἐν ᾧ ὁ Νικοτσάρος εἶχε προσορμισθῆ εἰς παρλίαν τινα, Ἄλβανοὶ
 πολλοὶ ἐνεδρεύοντες προσέβαλον τοὺς ἐξεληθόντας εἰς τὴν ξηρὰν
 ναύτας τοῦ Νικοτσάρου. Κατὰ τὴν κρίσιμον δ' ἐκείνην στιγμήν
 ἀποβιβάσθη ὁ Νικοτσάρος, διεσκόρπισε μὲν τοὺς ἐχθρούς, ἀλλ', ὅτε
 ἐπέστρεφεν ἀμέρινος εἰς τὸ πλοῖον, Ἄλβανός τις ὀπίσθεν δένδρου
 κρυπτόμενος ἐπλήγωσεν αὐτὸν θανασίμως. Μετεκομίσθη δὲ ὁ γεν-
 ναῖος Νικοτσάρος ὑπὸ τῶν ναυτῶν του ἀμέσως εἰς τὸ πλοῖον καὶ
 ἐκεῖ μετ' ὀλίγον ἐξέπνευσεν ἐν ἡλικίᾳ τριάκοντα καὶ ἐξ ἐτῶν,
 ἐτάφη δὲ ἐν Σιάθῳ.

Εὐθύμιος Βλαχάβας. — Ὁ Εὐθύμιος Βλαχάβας ἦτο υἱὸς
 τοῦ ἀρματωλοῦ Ἀθανασίου Βλαχάβα. Κατὰ τὴν νεανικήν του
 ἡλικίαν ἐνεκλείσθη ὑπὸ τοῦ πατρὸς του εἰς μοναστήριον πρὸς τὸν
 σκοπὸν ν' ἀσπασθῆ τὸν μοναχικὸν βίον καὶ μετὰ πάροδον ἐτῶν
 πινῶν ἐχειροτονήθη ἱερεύς. Ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς
 του ὁ λεοντόκαρδος Εὐθύμιος, ἐπειδὴ δὲν ὑπέφερε τὸν τουρκικὸν
 ζυγόν, ἐξεδύθη τὸ ἱερατικὸν ἔνδυμα καὶ κατετάχθη μετὰ τῶν
 κλεφτῶν καὶ ἔπειτα διωρίσθη ἀρματωλὸς τῶν Χασίων. Ἀρμα-
 τωλὸς γενόμενος ὁ Βλαχάβας, πρῶτον μὲν ἐβοήθησε τὸν πασσᾶν
 τῆς Ἠπείρου Ἀλῆν, πολεμοῦντα πρὸς τὸν ἀντάρτην πασσᾶν τῆς
 Σκόδρας Μουσταφᾶν, ἔπειτα δὲ διωργάνωσεν ἐπανάστασιν κατὰ
 τοῦ Ἀλῆ-πασσᾶ καὶ ὥρισεν ἡμέραν ἐνάρξεως τῆς ἐπαναστάσεως
 ἐκείνης τὴν ἐπέτειον τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἧτοι
 τὴν 29 Μαΐου τοῦ ἔτους 1868. Ἀλλ' ἀτυχῶς τὸ σχέδιον τοῦτο
 τοῦ Βλαχάβα ἐγίνε γνωστὸν εἰς τὸν Ἀλῆν ὑπὸ προδότου τινός.
 Ἔνεκα τούτου ἠναγκάσθη ὁ Βλαχάβας νὰ μὴ περιμείνη τὴν ὀρι-
 σμένην ἡμέραν, κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ ἤρχοντο καὶ οἱ ἄλλοι ἀρμα-
 τωλοὶ, ἀλλ' ὕψωσε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως τῇ 5 Μαΐου.
 Ἀμέσως δὲ μετὰ τὴν ὕψωσιν τῆς σημαίας, ἐπιτεθεῖς κατὰ τῆς

Καλαμπάκας ἐκυρίευσεν αὐτήν καὶ ἀφῆκεν ἐν αὐτῇ τὸν ἀδελφόν του Θεόδωρον μετὰ ἑξακοσίων ἀνδρῶν. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἡ ἐπανάστασις αὕτη ἀπέτυχεν, ὁ δὲ Βλαχάβας νικηθεὶς ἠναγκάσθη νὰ υποχωρήσῃ εἰς τὸν Ὀλύμπου. Ἀπ' ἐκεῖ δὲ μετὰ ταῦτα διηυθύνθη εἰς Σκιάθου καὶ ἐνωθεὶς μετὰ τοῦ Νικοτσάρα καὶ ἄλλων ἀρματωλῶν συνεκρότησε μετ' αὐτῶν ἀξιόλογον στολίσκου. Τέλος, ἀφ' οὗ διέπραξε πολλὰ κατὰ θάλασσαν κατορθώματα, ὑπήκουσεν εἰς τὰς προτροπὰς τοῦ οἰκουμενικοῦ πκτριάρχου καὶ ἀπεχώρησε λαβὼν παρὰ τοῦ σουλτάνου ἀμνηστειάν. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ὁ γενναῖος οὗτος ἀνὴρ, συλληφθεὶς ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν διὰ δόλου, ἀπήχθη δέσμιος εἰς τὰ Ἰωάννινα καὶ ἐκεῖ κατὰ διαταγὴν τοῦ αἰμοβόρου Ἀλῆ-πασσά ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον.

30 § 41. Πώλησις τῆς Πάργας.

Ἀπαλλαγεὶς ὁ Ἀλῆς τοῦ Νικοτσάρα, τοῦ Βλαχάβα καὶ τῶν ἄλλων ἀρματωλῶν τοῦ Ὀλύμπου, δὲν εἶχε πλέον ποῦ νὰ στρέψῃ τὸ ἄγριον καὶ ἀρπακτικὸν βλέμμα του εἰμὴ πρὸς τὴν ἐλευθέραν πόλιν τῆς Ἠπείρου Πάργαν. Προσεπάθησε λοιπὸν διὰ πολλῶν κολακευτικῶν μέσων, προσέτι δὲ καὶ διὰ τῶν ὄπλων νὰ γίνῃ κύριος αὐτῆς, ἀλλὰ δὲν το κατόρθωσεν. Ἐν τούτοις ὅ,τι δὲν κατόρθωσεν διὰ τῆς πειθοῦς καὶ διὰ τῆς βίας, τὸ κατόρθωσεν ἐν ἔτει 1819 διὰ τῶν χρημάτων. Προέτεινε δηλαδὴ εἰς τοὺς Ἀγγλοὺς, οἵτινες εἶχον τὴν Πάργαν ὑπὸ τὴν προστασίαν των, νὰ τὴν παραδώσωσιν εἰς αὐτὸν ἐπὶ τῷ ὄρω νὰ πληρώσῃ ἀποζημιώσιν· οἱ δὲ Ἀγγλοὶ, ἀποδεχθέντες τὴν πρότασιν τοῦ Ἀλῆ, ἐζήτησαν δι' ἀποζημιώσιν 150 000 λιρῶν καὶ ὄρισαν ὡς ἡμέραν παραδόσεως τῆς πόλεως τὴν 19 Μαΐου τοῦ ἔτους 1819. Οἱ Πάργιοι, ὅτε ἔμαθον, ὅτι ἡ πκτρίς των ἐπωλήθη καὶ τὰ στρατεύματα τοῦ Ἀλῆ ἐπλησίαζον πρὸς τὴν πόλιν, τοιαύτην φρίκην ἠσθάνθησαν καὶ ὑπὸ τοιοῦτου ἀπελπισμοῦ κατελήφθησαν, ὥστε πάντες ἐφώναζαν «θάνατος». Ἀπεφάσισαν δηλαδὴ κατὰ τὰς πρώτας ἐκείνας στιγμὰς τοῦ ἀπελπισμοῦ των νὰ θανατώσωσι τὰς οἰκογενεῖας των, διὰ νὰ μὴ περιπέσωσιν εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἀπίστων, καὶ ὕστερον ν' ἀγωνισθῶσιν ἀπεγνωσμένον ἀγῶνα καὶ ν' ἀποθάνωσι πάντες. Ἀλλ' ἔπειτα

ψυχρότερον σκεφθέντες ἀπεφάσισαν νὰ ἐγκταλίπωσι τὴν πατριδῶν τῶν σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις καὶ τοιουτοτρόπως νὰ μὴ ἴδωσι τὴν ὄψιν τοῦ Ἄλῃ καὶ τῶν ἄλλων Τούρκων. Ἀφ' οὗ δὲ ἀπεφάσισαν τοῦτο, ἀνοίξαντες τοὺς τάφους τῶν προγόνων τῶν καὶ συγγενῶν τῶν, συνήθρισαν τὰ ὄστᾶ καὶ ἀνάψαντες ἐν τῇ ἀγορᾷ μεγάλην πυρὰν ἔκαυσαν αὐτά. Ἐπειτα δὲ παραλθόντες τὴν κόνιν τῶν καέντων ὄστῶν καὶ τὰς εἰκόνας τῶν ἁγίων, ἀπέπλευσαν εἰς τὰς Ἰονίους νήσους.

Διὰ τὴν συμφορὰν ταύτην τῶν Παργίων ὑπάρχει τὸ ἐξῆς δημῶδες ἄσμη·

Τρία πουλιὰ ἀπ' τὴν Πρέβεζα διαβήκανε ἔς τὴν Πάργα,
τῶνα κυττάει τὴν ξενιτεῖάν, τᾶλλο τὸν Ἀἰ Γιαννάκη,
τὸ τρίτο τὸ κατάμαυρο μοιρολογαίει καὶ λέγει·
Πάργα, Τουρκιὰ σὲ πλάκωσε, Τουρκιὰ σὲ τριγυρίζει·
δὲν ἔρχεται γιὰ πόλεμο, μὲ προδοσιὰ σὲ παίρνει·
Βεζύρης δὲν σε νίκησε μὲ τὰ πολλὰ τᾶσκέρια.
Ἐφεῦγαν Τούρκοι ἄν λαγοὶ τὸ Παργηνὸ τουφέκι,
κ' οἱ Διάπηδες δὲν ἤθελαν νὰ ληθοῦν νὰ πολεμήσουν.
Εἶγες λεβέντες ἄν θηριὰ, γυναῖκες ἀνδρειωμέναις,
πῶτρωγαν βόλγα γιὰ ψωμί, μπαροῦτι γιὰ προσφάγι.
Τᾶσπρα πουλῆσαν τὸ Χριστό, τᾶσπρα πουλοῦν κ' ἐσένα.
Πᾶρτε, μαννάδες, τὰ παιδιὰ, παπάδες τοὺς ἁγίους.
Ἄστε, λεβέντες, τᾶρματα, ἀφήστε τὰ τουφέκια.
Σκάψτε πλατεῖάν, σκάψτε βαθειὰ ὄλοι σας τὰ κιβούρια·
τὰνδρειωμένα κόκκαλα ξεθάψτε τῶν γονιῶν σας.
Τούρκους δὲν ἐπροσκύνησαν. Τούρκοι μὴ τὰ πατήσουν.

§ 42. Ἐπάνοδος τῶν Σουλιωτῶν εἰς τὸ Σοῦλι. Θάνατος τοῦ Ἄλῃ-πασσᾶ.

Μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Πάργης ὁ Ἄλῃ-πασσᾶς ἔφθασε πλέον εἰς τὴν ὑψίστην δόξαν του, διότι ἤρχε τῆς Ἀλβανίας, τῆς Ἡπείρου, τῆς Θεσσαλίας καὶ μεγάλου μέρους τῆς Μακεδονίας. Ἄλλ' ἐπὶ τέλους ἔφθασε καὶ ἡ ἡμέρα τῆς καταστροφῆς του. Ἐν ἔτει δηλαδή 1820 ἐκηρύχθη ὑπὸ τοῦ σουλτάνου ἀποστάτης καὶ ἐχθρὸς τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἐπολιορκήθη ἐν τῷ φρουρίῳ του ὑπὸ τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων, τῶν ὁποίων ἀρχιστράτηγος

ἦτο ὁ Παχό-μπεης. Ἐν τῇ περιπτώσει δὲ ταύτῃ ὁ Τούρκος οὗτος ἀρχιστράτηγος πολιορκῶν τὸν Ἀλῆν προσεκάλεσεν ὡς συμμάχους τοὺς ἀσπύνοδους τοῦ Ἀλῆ ἐχθρούς, ἦτοι τοὺς ἐν Κερκὺρα εὐρισκομένους Σουλιώτας, ὑποσχθεῖς ν' ἀποδώσῃ εἰς αὐτοὺς τὸ Σοῦλι, τὸ ὅποσον κατεῖχον στρατεύματα τοῦ Ἀλῆ. Τὴν πρόσκλησιν δὲ ταύτην τοῦ Παχό-μπεη μετὰ χαρᾶς ἀποδεχθέντες οἱ γενναῖοι ἐκεῖνοι Σουλιῶται, οἵτινες ἐπὶ δέκα καὶ ἐπτὰ ἔτη μετὰ στεναγμῶν καὶ πόθου μακρόθεν ἔβλεπον τὰ πάτρια ὄρη, ἀπέστειλαν πρὸς αὐτὸν τρικκοσίους ἄνδρας. Ἐλθόντες δὲ οἱ ἄνδρες εἰς τὸ πολιορκοῦν τὰ Ἰωάννινα τουρκικὸν στρατόπεδον, ἠγωνίσθησαν ὅπως συνήθως ἠγωνίζοντο, ἀλλὰ τάχιστα ἐνόησαν, ὅτι ἡ περὶ ἀποδόσεως τῆς πατρίδος τῶν ὑπόσχεσις τοῦ Παχό-μπεη ἦτο ψευδής· διὰ τοῦτο δὲ κρυφίως διὰ τοῦ περιφήμου ἀρχηγοῦ τῶν Μάρκου Βότσκηρη ἦλθον εἰς συνενόησιν μετὰ τοῦ Ἀλῆ. Τότε δ' ὁ Ἀλῆς, ὅστις ἔνεκεν τῆς πολιορκίας εὕρισκετο ἐν μεγάλῳ κινδύνῳ, θέλων νὰ κατὰστήσῃ αὐτοὺς συμμάχους του, ἀπεδέχθη τὴν πρότασιν αὐτῶν καὶ διέταξε τοὺς κατέχοντας τὸ Σοῦλι ὁπαδοὺς του νὰ παραδώσωσιν αὐτὸ εἰς τοὺς Σουλιώτας. Οὕτω λοιπὸν οἱ Σουλιῶται, ἐγκαταλιπόντες τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον, κατέλαβον τὴν προσφιλεῖ πατρίδα τῶν καὶ ἔκτοτε ἐκεῖθεν ὀρμώμενοι ἐπολέμουν πρὸς τοὺς πολιορκοῦντας τὰ Ἰωάννινα Τούρκους. Ἐπολέμουν δὲ πρὸς τοὺς Τούρκους ἐκείνους, οὐχὶ βεβχίως διὰ νὰ σώσωσι τὸν Ἀλῆν, ὃν ἐβδελύσσοντο, ἀλλὰ διότι ἤθελον νὰ δώσωσι τὸ σύνθημα τῆς μεγάλης τοῦ ἔθνους ἐπαναστάσεως, ἣτις πρὸ ἐτῶν πρερσκευάζετο διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, μετὰ τῆς ὁποίας ἐγκρίτως οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Σουλιωτῶν εἶχον συνεννοηθῆ. Τέλος δέ, ἀφ' οὗ οἱ Σουλιῶται κατέλαβον τὸ Σοῦλι, ὁ σουλτάνος ἰδὼν ὅτι ὁ Παχό-μπεης ἦτο ἀνίκανος νὰ καταβάλλῃ τὸν Ἀλῆν, διώρισεν ἀρχιστράτηγον τῶν κατὰ τοῦ Ἀλῆ στρατευμάτων τὸν γενναῖον καὶ ἔμπειρον πασσᾶν τῆς Πελοποννήσου Χουρσίτ (τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1821). Ἐλθὼν δ' ὁ Χουρσίτ κατὰ τοῦ Ἀλῆ μόλις μετὰ ἓν ἔτος (τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1822), κατώρθωσε νὰ καταβάλλῃ καὶ φονεύσῃ αὐτόν. Τοιοῦτοτρόπως λοιπὸν ἐξέλιπεν ὁ αἰμοβόρος καὶ πκνοῦργος Ἀλῆς, ὅστις τοσαῦτα κακὰ προξένησεν εἰς τοὺς προπάτορας ἡμῶν. Ἐν τούτοις

μεθ' ὅλα τεύχεα, χωρὶς νὰ θέλῃ ὁ ἀπίσιος ἐκεῖνος ἀνὴρ, ὠφέλησε τὰ μέγιστα τὴν Πατριδὰ ἡμῶν, διότι ἔνεκα τῆς ἀποστασίας αὐτοῦ ἐξηναγκάσθη ὁ σουλτᾶνος νὰ ἀποστείλῃ κατ' αὐτοῦ μεγίστην στρατιὰν καὶ τοιοῦτοτρόπως νὰ μὴ ἔχῃ πολλὴν διαθέσιμον στρατιωτικὴν δύναμιν πρὸς κατὰσβεσιν τῆς ἀρξικμένης Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως.

§ 43. Δυνάμεις τῶν Ἑλλήνων.—Ἀνάπτυξις τοῦ ναυτικοῦ των.

Οἱ Ἕλληνες μεθ' ὅλας τὰς συμφοράς, ἃς ὑπέστησαν μετὰ τὰς ἀποτυχούσας Ἐπαναστάσεις των, δὲν ἐδειλίασαν καὶ δὲν ἀπεγοητεύθησαν. Ἐδιδάχθησαν ὅμως, ὅτι τὸ πᾶν ὄφειλον νὰ ἐλπίζωσιν ἀπὸ τῶν ἰδικῶν των δυνάμεων. Δυνάμεις δὲ εἶχον οἱ Ἕλληνες πρῶτον μὲν τὴν φιλοπατρίαν των καὶ τὸν ἥρωισμόν των, δεύτερον δὲ τὰ πολεμικὰ σώματα τῶν ἀρματωλῶν καὶ κλεφτῶν, τρίτον δὲ τὸ ναυτικόν των, τὸ ὁποῖον τὰ μέγιστα εἶχεν ἀναπτυχθῆ. Εἶχε δ' ἀναπτυχθῆ τὸ ναυτικόν τῶν Ἑλλήνων, διότι τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα, καὶ ἰδίως τῆς Ὑδρως, τῶν Σπετσῶν καὶ τῶν Ψαρῶν, δυνάμει τῆς ἐν ἔτει 1783 συνομολογηθείσης ῥωσσοτουρκικῆς συνθήκης ἔπλεον ὑπὸ σημαίαν ῥωσικὴν καὶ μετέφερον εἰς διαφόρους λιμένας τῆς Τουρκίας καὶ τῆς δυτικῆς Εὐρώπης ἐμπορεύματα καὶ ἰδίως σιτηρά. Ἐπειδὴ δὲ πειραταὶ ἐξ Ἀλγερίας ἐμάστιζον τὴν Μεσόγειον, τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα ὠπλίζοντο διὰ τηλεβόλων. Τοιοῦτοτρόπως δὲ πρὸς σωτηρίαν τῆς Ἑλλάδος ἀνεπτύχθη τὸ πολεμικόν ναυτικόν τῶν Ἑλλήνων, τὸ ὁποῖον εἶναι ἕτοιμον νὰ τελέσῃ θριαμβούς.

§ 44. Παραμοναὶ τῆς μεγάλης τῶν Ἑλλήνων Ἐπαναστάσεως.—Φιλικὴ Ἐταιρεία.

Αἱ σφραγὶ καὶ βικιστήτες τῶν Τούρκων, τὰ ἐνθουσιώδη ποιήματα τοῦ Ῥήγα, αἱ συμβουλαὶ τῶν ἐπισκόπων καὶ ἱερέων καὶ αἱ προτροπαὶ τοῦ Κοραῆ τοσοῦτον εἶχον ἐπενεργήσῃ εἰς τὰς καρδίας τῶν Ἑλλήνων, ὥστε ἐν Ἑλλάδι ἐπεκράτει πλεον ἢ ἰδέα, ὅτι τὸ Ἔθνος ἔπρεπε νὰ ἐξεγερθῆ σύσσωμον κατὰ τῶν τυράννων. Ἀλλὰ,

διὰ τὴν κακορθωθῆ μεγάλη κατὰ τῶν τυράννων ἐπανάστασις, ἔπρεπε ν' ἀνιχνυῶσιν ἄνδρες κατάλληλοι νὰ προπαρασκευάσωσι τὸ Ἔθνος. Τοιοῦτοι ἄνδρες ἀνεφάνησαν ἐν ἔτει 1814, οἱ ὅποιοι, διὰ τὴν προπαρασκευάσωσι καὶ ἐξεγείρωσι τὸ Ἔθνος σύσσωμον κατὰ τῶν τυράννων, συνέστησαν τὴν Φιλικὴν Ἐταιρείαν.

Ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία συνεστάθη ἐν Ὀδησσῷ τῆς Ῥωσσίας τῷ 1814 ὑπὸ τριῶν φιλοπατριδῶν ἀνδρῶν, τοῦ Σκουφᾶ, τοῦ Τσακάλωφ καὶ τοῦ Ξάνθου. Σκοπὸς τῆς μυστικῆς ταύτης ἐταιρείας ἦτο ἡ προπαρασκευὴ καὶ ἡ γενικὴ ἐξέγερσις τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Τούρκων. Ἐπειδὴ δὲ πάντες οἱ Ἕλληνες ἦσαν πρόθυμοι διὰ τὴν ἐξεγερθῶσι κατὰ τῶν τυράννων, ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία ἐντὸς ὀλίγου χρόνου ἐξέτεινεν ἐξ Ὀδησσοῦ τὰς μυστικὰς ἐνεργείας τῆς πανταχοῦ, ὅπου ὑπῆρχον Ἕλληνες, καὶ περιέλαβεν ὡς μέλη πολυακρίθους ἀρχιερεῖς, ἱερεῖς, λογίους, προεστῶτας, προκρίτους, ἀρχατωλοὺς, κλέφτας, νευτικοὺς καὶ πολιτικοὺς ἄνδρας. Πανταχοῦ ἐνεργεῖαι πυρετώδεις καὶ προπαρασκευαὶ μυστικαὶ πρὸς ἐπανάστασιν ἐγίνοντο ὑπὸ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, πλεῖστα δὲ μέλη αὐτῆς ἔτρεχον ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν καὶ ἀπὸ χωρίου εἰς χωρίον πρὸς παρασκευὴν καὶ ἐξέγερσιν τοῦ λαοῦ. Ἐν τοῖς ναοῖς οἱ ἱερεῖς ἀνεγίνωσκον εὐχὰς ὑπὲρ τῆς εὐδωδέσεως τοῦ ἀγῶνος ἐν ταῖς πόλεσι καὶ τοῖς χωρίοις οἱ νέοι ἔψαλλον τὰ ᾄσματα τοῦ Ῥήγῃ· ἐν ἀποκρύφοις τόποις οἱ σιδηρουργοὶ καὶ οἱ ὀπλοποιοὶ κατεσκευάζον ὅπλα καὶ πολεμεφόδια· ἐπὶ τῶν ὁρέων τέλος οἱ ἄνδρες ἐγυμνάζοντο εἰς τὴν σκοποβολήν. Ἐν ᾧ δὲ πάντα ταῦτα ἐτελοῦντο, οἱ Τούρκοι οὐδὲν ἐνόουν, διότι, καὶ ἂν ποτε συνελθιδάνατο τις ἐπ' αὐτοφώρῳ ἀγοράζων πυρίτιδα, ἐδικαιολογεῖτο λέγων ὅτι ἠγόραζε τὴν πυρίτιδα διὰ τοὺς λύκους. Οἱ παιμένες μάλιστα, διὰ τὴν κατὰστήσωσι ταῦτα πιστευτά, ἐθροῦβουν τὴν νύκτα ἐντὸς τῶν δασῶν καὶ πυροβολοῦντες ἐφώναζον «λύκος! λύκος!»· οἱ δὲ Τούρκοι τόσον εὐκόλως ἐπίστευον ταῦτα, ὥστε ὅσοι ἐξ αὐτῶν εἶχον κοινὰ ποιμνία μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἔδιδον εἰς αὐτοὺς πυρίτιδα καὶ σφαίρας διὰ τοὺς λύκους! Ἄλλ' ἐκτὸς τῶν ἀπὸ τῆς δικήφωρος πόλεις Τούρκων καὶ αὐτῆ ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις ἔμενε τετυφλωμένη καὶ οὐδὲν ἐνόει, ἂν καὶ ἡ ἔδρα τῶν ἐργασιῶν τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας ἀπὸ τοῦ ἔτους

1818 εἶχε μετενεχθῆ ἐν αὐτῇ τῇ Κωνσταντινουπόλει. Τέλος ἡ ἐπανάστασις ἀπεφασίσθη καὶ ἡ ἀρχηγία τοῦ κινήματος ἀνετέθη ὑπὸ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας εἰς τὸν Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην, ὅστις ἦτο στρατηγὸς τοῦ ῥωσικοῦ στρατοῦ καὶ ὑπαξιπιστὸς τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας, ὑπὸ τοῦ ὁποῦ καὶ ἠγαπήτο διὰ τὰς ἀρετὰς του καὶ τὴν γενναϊότητά του. Ἔνεκα τῆς γενναϊότητός του μάλιστα ὁ Ὑψηλάντης εἶχεν ἀπολέσει καὶ τὸν δεξιὸν βραχίονα εἰς τινὰ μεταξὺ Ῥώσων καὶ Γάλλων μάχην κατὰ τὸ ἔτος 1812.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

ΠΡΩΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ 1821

§ 45. Ἐπανάστασις ἐν Μολδαυίᾳ καὶ Βλαχίᾳ.

Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης ἀπεδέχθη τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος ὄχι μόνον μετὰ προθυμίας, ἀλλὰ καὶ μετ' ἐνθουσιασμοῦ. Κατὰ μῆνα λαοπὸν Φεβρουάριον τοῦ ἔτους 1821 διαβάς τὸν ποταμὸν Προῦθον, ὕψωσε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Ἰασιῶ τῆς Μολδαυίας· ἐκεῖ δὲ ἐξέδωκε καὶ προκήρυξιν, διὰ τῆς ὁποίας προέτρπε τοὺς ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγὸν νὰ ἐξεγερθῶσι, βεβαίῳν αὐτοὺς ὅτι μεγάλη τις δύναμις, ἡ Ῥωσσία, ἤθελε παρασταθῆ προστατίς τῶν δικαίων των. Εἰς τὴν φωνὴν δὲ ταχύτην τοῦ Ὑψηλάντου ἔσπευσαν ὑπὸ τὴν σημαίαν του χιλιάδες μαχητῶν Ἑλλήνων, Σέρβων καὶ Βουλγάρων ὑπὸ διαφόρους ἀρχηγούς. Ὡν ἀξιολογώτεροι ἦσαν ὁ Γεωργάκης Ὀλύμπιος, ὁ Φαρμάκης καὶ ὁ Ἀθανάσιος Καρπενησιώτης. Ἀνχωρήσας δὲ ἐξ Ἰασιῶ ὁ Ὑψηλάντης, διηυθύνθη πρὸς τὴν Βλαχίαν, ὅποτε πεντακόσιοι νέοι τῶν πλουσιωτάτων καὶ εὐγενεστάτων οἰκογενειῶν ἐτάχθησαν ὑπὸ τὰς σημαίας του καὶ ἀπετέλεσαν, κατὰ τὸ ἀρχαῖον θηβαϊκὸν παράδειγμα, τὸν ἱερὸν λόχον, ἀπόφασιν ἔχοντες νὰ νικήσωσιν ἢ ν' ἀποθάνωσιν. Ἀλλ' ὁ ἀγὼν μεθ' ὅλην τὴν ἀνδρείαν Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

τοῦ Ὑψηλάντου καὶ τῶν ἐπανάστατῶν ἀπέτυχεν ἕνεκα πολλῶν αἰτίων, ἰδίως δὲ ἕνεκα τῆς ἀντιπράξεως καὶ προδοσίας τῶν ἐντοπίων. Ὁ δὲ Ὑψηλάντης μετὰ μάχην τινά, συνκρθεῖσεν παρὰ τὸ Δραγατσάνιον, καθ' ἣν ὑπερίσχυσεν διὰ τὸ πολυάριθμον οἱ Τοῦρκοι καὶ ἔπεσον τετρακόσιοι ἐκ τῶν ἱερολοχιτῶν, ἠναγκάσθη ν' ἀπέλθῃ. Μετέβη δὲ εἰς Αὐστρίαν, ἐλπίζων νὰ διέλθῃ ἐκεῖθεν εἰς ῥωσικὸν ἔδαφος, κατόπιν δὲ νὰ καταβῇ εἰς Πελοπόννησον, ἐνθα ἡ ἐπανάστασις προώδευεν. Ἄλλ' ἀτυχῶς ὁ γενναῖος οὗτος ἀνὴρ

Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης.

συνελήφθη ὑπὸ τῶν Αὐστριακῶν καὶ ἐρρίφθη εἰς τὰς φυλακάς. μόλις δὲ τῷ 1827 τῇ μεσιτεῖα τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας ἀπεφυλακίσθη πάσχων ἐκ χρονίου νοσήματός, ἐξ οὗ μετ' ὀλίγον (τὸν Αὐγούστον τοῦ 1828) ἀπέθανεν ἐν Βιέννῃ.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ὑψηλάντου ἡ ἐπανάστασις αὐτὴ κατεσβέσθη. Ἐκ τῶν γενναίων δὲ συμμαχητῶν τοῦ Ὑψηλάντου ὁ μὲν Ἀθανάσιος Καρπενησιώτης ἔπεσε γενναίως μαχόμενος παρὰ τὸ χωρίον Σκουλένιον, τὸ κείμενον παρὰ τὸν Προῦθον, ὁ δὲ Γεωρ-

γάκης Ὀλύμπιος καὶ ὁ Φαρμάκης μετὰ 350 πιστῶν ὀπαδῶν των, ἐν ᾧ προσεπάθουν νὰ διαφύγωσι καὶ διὰ τῆς Τρανσυλβανίας κατέλθωσιν εἰς τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα, προυδόθησαν ὑπὸ τῶν ἐντοπίων καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ καταφύγωσιν εἰς τὴν μονὴν τοῦ Σήκου, ἔνθα καὶ περιεκυκλώθησαν μετ' ὀλίγον ὑπὸ πολλῶν χιλιάδων ἐχθρῶν. Ἐνταῦθα ὁ μὲν Γεωργάκης μετὰ 41 ἀνδρῶν καταλαβὼν τὸ κωδωνοστάσιον ἔθηκε μετ' ὀλίγον πῦρ εἰς τὴν ἐν αὐτῷ πυριτιδαποθήκην καὶ ἔθαψεν ὑπὸ τὰ ἐρείπια τοῦ καταπεσόντος κωδωνοστασίου καὶ ἑαυτὸν καὶ τοὺς κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν εἰσβαλόντας εἰς αὐτὸ Τούρκους καὶ τοὺς συντρόφους του, ἐκτὸς ἑνός, ὡς ἐκ θαύματος σωθέντος· ὁ δὲ Φαρμάκης μετὰ τῶν λοιπῶν ἀνδρῶν καταλαβὼν τὴν μονὴν, ἀπέκρουσεν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας τοὺς Τούρκους, ἀλλ' ἐπὶ τέλους συνελήφθη ὑπ' αὐτῶν διὰ δόλου καὶ ὠδηγήθη εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἔνθα ἐξεδάφη ζῶν.

§ 46. Ἄφιξις Παπαφλέσα καὶ Κολοκοτρῶνη εἰς Πελοπόννησον.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους 1820 ἀφίκετο εἰς τὴν Πελοπόννησον ὁ ἐνθουσιώδης φιλικὸς καὶ ἀτρόμητος συνωμότης Γρηγόριος Δικαῖος, ἀρχιμανδρίτης, ὅστις συνήθως ἐπεκαλεῖτο Παπαφλέσας. Ὁ ἀνὴρ οὗτος συνεννοούμενος μετὰ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ φιλικῶν ἔτρεχεν ἀπὸ χωρίου εἰς χωρίον καὶ διέδιδεν εἰς τοὺς ἀπλοῖκούς χωρικοὺς, ὅτι ἐπλησίαζεν ἡ ἡμέρα τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ ὅτι ἡ Ῥωσσία ἀπέστελλεν εἰς τὴν Ἑλλάδα πολεμεφόδιον καὶ στρατόν· πρὸς δὲ τούτοις ἰδιωτικέρως καὶ ἐμπιστευτικῶς δῆθεν προσέθετεν, ὅτι ἔμελλε νὰ δολοφονηθῇ ὁ σουλτάνος καὶ νὰ κηρῆ ἡ Κωνσταντινούπολις. Ἐκ τῶν διαδόσεων δὲ τούτων τοῦ Παπαφλέσα καὶ τῶν ἄλλων φιλικῶν πάντες ἐνεθουσιάσθησαν καὶ περιέμενον τὴν ἀγίαν ἐκείνην ἡμέραν τῆς ἀνάρξεως τοῦ ἀγῶνος.

Ἐν ᾧ τὰ πράγματα εὐρίσκοντο ἐν τοιαύτῃ καταστάσει, φθάνει εἰς Μάνην κατὰ Ἰανουάριον τοῦ ἔτους 1821 ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος, ὅστις εἶχε πλυσθῆ διὰ νὰ ἀναλάβῃ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἀγῶνος ἐν Πελοποννήσῳ· οὗτος δὲ ἦτο ὁ μέγας τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν Θεόδω-

ρος Κολοκοτρώνης, ὅστις ἀπὸ τοῦ ἔτους 1818, φεύγων τὰς κατὰ-
διώξεις τῶν ἐν Πελοποννήσῳ Τούρκων, ἔμενεν εἰς τὰς Ἰονίους νήσους
καὶ ὑπηρετεῖ ἐν τῷ στρατῷ τοῦ Ἰονίου κράτους ὡς λοχαγὸς καὶ
ἔπειτα ὡς ταγματάρχης. Ἡ ἄφιξις τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου ἐνεθάρρυνε
πάντας τοὺς Πελοποννησίους, διότι ὁ Κολοκοτρώνης διὰ τὴν
ἀνδρείαν του καὶ τὴν φρόνησίν του ἦτο ἀνὴρ, εἰς τὸν ὁποῖον πάντες
εἶχον ἐμπιστοσύνην καὶ πεποίθησιν.

§ 47. Μέτρα τῶν Τούρκων ἐν Πελοποννήσῳ πρὸς πρόληψιν τῆς Ἐπαναστάσεως. — Ὁ Γερμανὸς εὐλόγει τὴν οὐμναίαν.

Μετὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ τὰς πολλὰς τῶν Ἑλλή-
νων ὑπόπτους κινήσεις ἤρχισαν πλέον οἱ ἐν Πελοποννήσῳ Τούρ-
κοι νὰ ἐννοῶσιν, ὅτι οἱ Ἕλληνας προτίθεντο νὰ λάβωσι τὰ ὅπλα.
Ἐνόμισαν λοιπὸν, ὅτι, διὰ νὰ μακτιώσωσι πᾶν ἐπαναστατικὸν
κίνημα, ἔπρεπε νὰ δεσμεύσωσι τοὺς προκρίτους τῶν Ἑλλήνων καὶ
τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ ἔπειτα νὰ προβῶσιν εἰς γενικὰς σφαγὰς. Διὰ
τοῦτο λοιπὸν προσεκάλεσαν πάντας τοὺς προκρίτους καὶ ἀρχιερεῖς
τῆς Πελοποννήσου εἰς Τρίπολιν, ἣ ὁποία ἦτο ἔδρα τοῦ πασσαῦ τῆς
Πελοποννήσου. Τὴν πρόσκλησιν δὲ τχύτην λαβόντες οἱ ἀρχιερεῖς
καὶ οἱ πρόκριτοι κατεθορυβήθησαν, ὡς ἦτο ἐπόμενον, καὶ δὲν ἐγνώ-
ριζον τί νὰ πράξωσι. Τέλος δὲ μετὰ τινὰς ἡμέρας πολλοὶ ἐκ τού-
των θέλοντες νὰ διασκεδάσωσι τὰς ὑποψίας τῶν Τούρκων, ἀπε-
φάσισαν νὰ θυσιασθῶσι χάριν τῆς ἐλευθερίας τῆς Πατρίδος καὶ
μετέβησαν εἰς Τρίπολιν, ἔνθα καὶ ἀμέσως ἐφυλακίσθησαν· ὁ δὲ
ἀρχιεπίσκοπος Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς καὶ οἱ πρόκριτοι τῶν
Καλαβρύτων, Πατρῶν καὶ Αἰγίου, Ζαήμης, Χαραλάμπης, Λόν-
τος καὶ ἄλλοι, ἀπεφάσισαν νὰ προφασισθῶσιν ἀσθένειαν καὶ ἄλλα
κωλύματα καὶ νὰ μὴ μεταβῶσιν εἰς Τρίπολιν. Ἀλλὰ μετὰ τινὰς
ἡμέρας καὶ ὁ Γερμανὸς καὶ οἱ πρόκριτοι οὗτοι διετάχθησαν ὑπὸ
τῶν Τούρκων νὰ μεταβῶσιν εἰς Τρίπολιν ἀνευ ἀναβολῆς. Πάντες
λοιπὸν οὗτοι, ἐπειδὴ δὲν ἠδύναντο ν' ἀποφύγωσιν, ἀνχωροῦσιν ἐκ
Πατρῶν καὶ λαμβάνουσι τὴν εἰς Τρίπολιν ἄγρουν (27 Φεβρουα-

ρίου 1821). Τὴν ὁδὸν δὲ ταύτην λαβόντες, πᾶν ἄλλο εἶχον κατὰ νοῦν, οὐχὶ δὲ καὶ νὰ μεταβῶσιν εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην, διότι κάλλιστα πλέον εἶχον ἐννοήσῃ, ὅτι ὁ σκοπὸς τῶν Τούρκων ἦτο ὀλέθριος. Διὰ τοῦτο δὲ ὁδοιποροῦντες προσεποιήθησαν, ὅτι ἔλαβον ἐπιστολὴν παρὰ τινος τῶν ἐν Τριπόλει Τούρκων φίλων των, δι' ἧς ἀνηγγέλλετο εἰς αὐτοὺς ὅτι θάνατος τοὺς περιέμενε, καὶ ἐπιστρέψαντες πρὸς τὰ ὀπίσω διηυθύνθησαν εἰς τὸ χωρίον Καρνέσι. Ἀπὸ τοῦ χωρίου δὲ τούτου, ἀφ' οὗ ἀπέστειλαν εἰς Τρίπολιν καὶ πρὸς τὸν

Γερμανὸς ἀρχιεπίσκοπος Π. Πατρῶν.

διοικητὴν Καλαβρύτων ἐπιστολάς, δι' ὧν ἐμέμφοντο πικρῶς τὴν ἀπιστίαν τῶν Τούρκων, μετέβησαν εἰς τὴν μονὴν τῆς Ἁγίας Λαύρας, ἐνθα καὶ ἀπεφάσιον νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὰς πατρίδας των, διὰ νὰ στρατολογήσωσιν ὀπλοφόρους πρὸς ἔναρξιν τῆς κατὰ τῶν Τούρκων ἐπαναστάσεως. Ἐκεῖ δὲ ἐν τῇ μονῇ τῆς Ἁγίας Λαύρας πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς των ὁ ἀρχιεπίσκοπος Γερμανὸς ὕψωσε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἠυλόγησεν αὐτήν, πάντες δ' οἱ πρόκριτοι καὶ οἱ ἄλλοι, οἵτινες εἶχον συρροῦσθαι ἐκεῖ, ὠρίσθησαν ἐπ' αὐτῆς ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς Πατρίδος.

§ 48. Ἐκρηξίς τῆς Ἐπαναστάσεως ἐν Ἑλλάδι.

Ὡς ἡμέρα τῆς ἐνάρξεως τῆς Ἐπαναστάσεως ἐν Πελοποννήσῳ εἶχεν ὀρισθῆ ὑπὸ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας ἡ 25 Μαρτίου τοῦ ἔτους 1821. Ἄλλ' ἡ κατὰ τῆς Τουρκικῆς ἀποστασίας τοῦ Ἀπῆ-πασσᾶ, ἡ ἐκ Πελοποννήσου ἀναχώρησις τοῦ ἰκκνοῦ καὶ δραστηρίου Χουρσίτ-πασσᾶ, μεταβάντος εἰς Ἰωάννινα κατὰ τοῦ ἀποστάντος Ἀλῆ, ἡ ἐπανάστασις τῶν Σουλιωτῶν, συγκρούσεις τινές ἐν τῇ ἐπικρατῆι Κκαλθρότων γενόμενα μετὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ Τούρκων, ἡ συγκίνησις τέλος, ὑπὸ τῆς ὁποίας κατελήφθησαν οἱ Ἕλληνας, ὅτε ἔμαθον τὴν ἐν Μολδαυίᾳ καὶ Βλαχίᾳ ἐνάρξιν τῆς ἐπαναστάσεως, συνετέλεσαν, ὥπως ὁ ἐν Πελοποννήσῳ ἀναρχισμὸς ἀνέληθ ἄχρις αὐτοῦ τοῦ βελμοῦ, ὥστε ἡ ἐνάρξις τοῦ ἀγῶνος νὰ ἐπιταχυνθῆ. Τῇ εἰκοστῇ δευτέρᾳ λοιπὸν Μαρτίου τοῦ ἔτους 1821 κατέβησαν ἀπὸ τῶν ἀποτόμων βράχων τῆς Μάνης ὁ Πέτρος Μαυρομιχάλης, ὅστις ἐκκληῖτο Πετρόμπεης, διότι εἶχε διορισθῆ ὑπὸ τῆς Πύλης βένης (ἡγεμῶν) τῆς Μάνης, ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, ὁ Πικραφλέσκας καὶ ἄλλοι ὀπλαρχηγοὶ μετὰ δισχιλίων ἐπαναστατῶν καὶ πολιορκήσαντες τοὺς ἐν Κλάμικις Τούρκους ἠνάγκασαν αὐτοὺς τὴν ἐπομένην ἡμέραν νὰ παραδοθῶσιν. Ἐκ τῶν παραδοθέντων δὲ Τούρκων ἄλλους μὲν διένειμκν μετὰ τῶν ὡς δούλους, ἄλλους δ' ἐφόνευσαν. Τὴν δ' ἐπομένην ἐτέλεσαν λειτουργίαν καὶ ἐπληγύρισαν τὴν νίκην τῶν ἐλληνικῶν ὅπλων. Ἀμέσως μετὰ ταῦτα ὁ Πετρόμπεης μετ' ἄλλων ἐξεχόντων προσώπων ἐσχημάτισε τοπικὸν τι συμβούλιον, τὸ ὁποῖον ἐκλήθη «Μεσσηνιακὴ Γερουσία»· αὕτη δὲ ἡ Γερουσία, τῆς ὁποίας πρόεδρος ἦτο αὐτὸς οὗτος ὁ Πετρόμπεης, ἐξέδωκε τῇ 28 Μαρτίου δικκήρυξιν πρὸς τοὺς εὐρωπαϊκοὺς λαοὺς, διὰ τῆς ὁποίας διεκήρυττεν, ὅτι οἱ Ἕλληνας εἶχον ἀπόφασιν ν' ἀποσεισῶσι τὸν τουρκικὸν ζυγὸν καὶ πρὸς τοῦτο ἐπεκαλοῦντο τὴν βοήθειαν τῶν φιλελευθέρων Εὐρωπαίων εἰς ἀνταμοιβὴν τῶν ἐκδουλεύσεων, τὰς ὁποίας οἱ προπάτορες αὐτῶν εἶχον προσφέρει εἰς τὸν εὐρωπαϊκὸν πολιτισμὸν.

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ὁ Πετρόμπεης καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ

εισήρχοντο θρικμβευτικῶς εἰς Κκλάμεις, ὁ ἀρχιεπίσκοπος Γερμανὸς καὶ οἱ πρόκριτοι Κκλαβρύτων, Πκτρῶν καὶ Αἰγίου, πκρκολουθούμενοι ὑπὸ δεκκισχιλίων ὄπλοφόρων, εἰσέβαλον εἰς Πάτρας καὶ ἀμέσως ἀπέστειλαν πανταχοῦ, ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος, ἐπκνστατικὰς προκηρύξεις. Πρὸς δὲ τοὺς ἐν Πάτραις ἐδρεύοντες προζένους τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν ἀπέστειλαν δικκλήρυξιν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἔγραψαν τὰ ἐξῆς: «Πάντες οἱ Ἕλληνες ἐξηγέρθημεν καὶ ἀπεφασίσκαμεν νὰ νικήσωμεν ἢ ν' ἀποθάνωμεν· εἴμεθα δὲ πεπεισμένοι, ὅτι λαοὶ καὶ ἡγεμόνες θ' ἀναγνωρίσωσι τὸ δίκκιον τοῦ ἀγῶνος ἡμῶν καὶ θὰ συνδράμωσιν ἡμᾶς, ἀνκλογιζόμενοι πόσα ἐπκρχζν οἱ πρόγονοὶ μας ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπότητος».

Καθὼς εἰς μόνος σπινθῆρ ἀρκεῖ διὰ ν' ἀνάψη πυρίτιδα, τοιουτοτρόπως ἡ ἐν Κκλάμαις καὶ Πάτραις ἐπκνάστασις ἦτο ἀρκετὴ νὰ μεταδώσῃ τὴν ἐξέγερσιν ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα. Τὸ Αἶγιον, ἡ Κόρινθος καὶ πᾶσαι σχεδὸν αἱ πόλεις τῆς Πελοποννήσου ὡς ἐκ συνθήματος ἐπκνέστησαν, ἡ δὲ χαρμόσυνος ἀγγελία τῆς ἐπκνστατάσεως μετεδόθη ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν, ἀπὸ χωρίου εἰς χωρίον, ἀπὸ νήσου εἰς νῆσον. Τοιουτοτρόπως ἐν βραχεῖ χρόνῳ τὸ πῦρ διεδόθη πκνταχοῦ τῆς Ἑλλάδος καὶ πάντες ἐξηγείροντο, διὰ νὰ θρκύσωσι τὰς ἀλύσεις των. Πκνταχοῦ δὲ τῆς Πελοποννήσου δὲν ἠκούετο ἄλλο τι εἰμὴ «Μὴ μείνη Τούρκος ἔς τὸν Μοριά, μηδὲ ἔς τὸν κόσμον ὅλον».

Τὴν ἔκρηξιν τῆς ἐπκνστατάσεως λκμπρότκτα ἐχαρκκτήρισεν ὁ ἀείμνηστος ποιητὴς Σολωμὸς διὰ τοῦ ἐξῆς ποιήματος:

Ἐάν τῇ σπῖθα κρυμμένη ἔς τῇ στάχτη

Ἐκρυβότουν γιὰ μᾶς ἑλευθεριά.

Ἦλθ' ἡμέρα, πετιέται, ἀνάφτει,

Ἐξανοίχθη σὲ κάθε μεριά.

«Ἦλθ' ἡμέρα» φωνάζουν τὰ χεῖλη,

Ποῦ κλεισμένα τὰ εἶχ' ἡ σκλαβιά,

Καὶ μὲ μιὰς ἐπετάχθησαν χίλιοι

Κι' ἄλλοι χίλιοι πετιῶνται μὲ μιὰ.

Τρέχουν ἄρματ' ἀρπάζουν μὲ βία.

Τὸ σταυρὸ γιὰ σημεῖο ἕνας βαστᾷ.

Καὶ γυναῖκες, παιδιὰ, τοὺς φωνάζουν.
 Ὁρμισθῆτε γιὰ τὴν Ἑλευθεριά.
 Τοῦτ' ἡ ἡμέρα, π' ὁ Θεὸς εἶχε στείλῃ
 Τὸν υἱὸν του ἔς τὸν κόσμον γιὰ μᾶς.
 Τοῦτ' ἡ ἡμέρα, ἀδελφια καὶ φίλοι,
 Εἶν' ἡμέρα μεγάλης χαρᾶς.
 Ἐὰν θεριά ὄλοι ὠρμήσανε τότε,
 Μπαίνουν μέσα εἰς τὴν Ἐκκλησιά,
 Συγγωροῦνται κι' ἀγκάλας ἀνοίγουν.
 Παίρνουν ὄλοι τὴν θεῖα εὐλογία.
 Τί εὐλογία ἦτο ἐκεῖνη ἡ θεῖα!
 Τῶν Ἑλλήνων ἀνάψ' ἡ καρδιά,
 Τὸν Σταυρὸ γιὰ βοήθεια εἶχανε πάντα
 Κι' ἀποκτῆσαν μ' αὐτὸν Ἑλευθεριά.

Ἄφ' οὗ ἤχησεν ἡ φωνὴ τῆς ἐλευθερίας, οἱ ἐν Πελοποννήσῳ κηκοικοῦντες Τούρκοι φοβηθέντες ἐγκατέλιπον τὰς ἀτειχίστους πόλεις καὶ ἔσπευδον μετὰ τῶν γυναικῶν καὶ τέκνων των ν' ἀσφαλίσθωσιν εἰς τὰ διάφορα φρούρια, ἰδίᾳ δὲ εἰς τὴν τεταειχισμένην Τρίπολιν. Μόνοι δὲ οἱ κηκοικοῦντες τὸ χωρίον Λάλα τῆς Ἡλείας περιβόητοι διὰ τὴν ἀνδρείαν των Τουρκικῶνοι δὲν ἀφῆκαν τὸ χωρίον των εἰμὴ κατὰ μῆνα Ἰούνιον, ἀφ' οὗ προηγουμένως ἀπέκρουσαν τὸ ὑπὸ τὸν Ἀνδρέαν Μεταξῆν καὶ Γεώργιον Πλαπούταν ἐπελθόν κατ' αὐτῶν ἐπικνηστικὸν σῶμα, τὸ ἀποτελούμενον ἐκ Κεφαλλήνων, Ζακυνθίων καὶ Πελοποννησίων.

§ 49. Σφαγαὶ καὶ βιαιότητες τῶν Τούρκων. Ἄπαγχονίσις τοῦ πατριάρχου.

Ὅτε ἔφθασεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἡ εἰδήσις τοῦ κινήματος τοῦ Ὑψηλάντου καὶ τῆς ἐν Πελοποννήσῳ Ἐπανάστασεως, ὁ σουλτάνος Μαχμουτ ὁ Β' ἐξωργίσθη καὶ διέταξε νὰ φυλακίσωσι καὶ ν' ἀποκεφαλίσωσι διαφόρους ἐπισήμους Ἑλλήνας, κατὰ τῶν ὁποίων συνελάμβανεν ὑπονοίας, ὅτι ὑπεβοήθουν τὴν Ἐπανάστασιν. Ἄλλ' ἀτυχῶς, ἐν ᾧ πολλοὶ ἐφυλακίζοντο καὶ μυριστρόπως ἐβάσανίζοντο, ἐπληροφορήθη ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις, ὅτι τολμηροὶ τινες Ἑλλήνες συνώμοσαν ἐν Κωνσταντινουπόλει νὰ πυρπολήσωσι τὸν ναύ-

σταθμον, νά φονεύσωσι τόν σουλτάνον μεταβαίνοντα εἰς τὸ τζαμίον, νά κυριεύσωσι τὸ πυροβολικὸν καὶ νά ὀπλίσωσιν ἅπαντας τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει χριστιανούς. Αἱ εἰδήσεις αὗται τοσοῦτον πικρῶζοναν τὸν φόβον καὶ τὴν ὀργὴν τῶν Τούρκων, ὥστε ἀδιακρίτως οὗτοι ἤρχισαν νά σφάζωσι καὶ νά καταδιώκωσι τοὺς χριστιανούς. Κατὰ δὲ τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα (10 Ἀπριλίου) ἀπεστάλη ὑπὸ τῆς Ἵψηλῆς Πύλης δῆμιος, ὅστις παρέλαβε τὸν

Γρηγόριος ὁ Ε΄.

λείμνηστον οἰκουμενικὸν πατριάρχην Γρηγόριον τὸν Ε΄, ἐκ Δημητσάνης καταγόμενον, καὶ ἐκρέμασεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ἀνωφλίου τῆς μεσσίας πύλης τῶν Πατριαρχείων. Αὕτη δὲ ἡ πύλη ἕνεκα τοῦ ἀποτροπικίου ἐκείνου ἀνόσιουργήματος μένει μέχρι σήμερον κατάκλειστος.

Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας τὸ ἱερόν τοῦ πατριάρχου λείψανον ἔμενε κρεμάμενον· τὴν δὲ τετάρτην μετὰ προηγουμένην συνάνεσιν τῆς Πύλης παρέλαβον αὐτὸ οἱ Ἑβραῖοι, οἱ ὅποιοι δέσαντες τοὺς πόδας

του ἔσυρον αὐτὸ ἀπὸ τῶν Πατριαρχείων μέχρι τοῦ αἰγικλοῦ βλασφημοῦντες καὶ πτύοντες αὐτό. Ἀπ' οὗ δ' ἔφθασαν εἰς τὸν αἰγικλόν, παρέδωσαν αὐτὸ εἰς τὸν δῆμιον, ὅστις καὶ τὸ κατεβύθισεν εἰς τὴν θάλασσαν. Μετὰ τινὰς δ' ἡμέρας εἶδε τὸ πτώμα ἐπιπλέον τῆς θαλάσσης Κεφαλλὴν τις πλοίαρχος, Σκλάβος ὀνομαζόμενος, καὶ ἀμέσως ἀνείλκυσε αὐτὸ κρυφίως καὶ μετεκόμισεν εἰς Ὀδησσόν. Ἐκεῖ κατὰ διαταγὴν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας Ἀλεξάνδρου τοῦ Α' τὸ λείψανον τοῦ μάρτυρος τῆς ἐθνικῆς παλιγγενεσίας ἐτάφη μετὰ μεγάλης πομπῆς καὶ παρατάξεως. Τῷ δὲ 1871 ἐκομίσθη εἰς Ἀθήνας καὶ μετὰ βασιλικῶν τιμῶν κατετέθη ἐν τῷ μητροπολιτικῷ ναῷ ἐντὸς μαρμαρίνης λάρνακος. Ἐμπροσθεν δὲ τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου ἀνηγέρθη τῷ 1871 ὁ ἀνδρὶς αὐτοῦ, ὅποτε ὁ ἐθνικὸς ἡμῶν ποιητὴς Ἀριστοτέλης Βαλκωρίτης ἀπήγγειλε τὸ θυμωστὸν ποίημα·

Πῶς μᾶς θεωρεῖς ἀκίνητος ; Ποῦ τρέχει ὁ λογισμὸς σου ;
 Τὰ φτερωτά σου τὰ ὄνειρα ; Γιατί 'ς τὸ μέτωπό σου
 νὰ μὴ φυτρῶνουν. Γέροντα, τόσες χρυσαῖς ἀχτίδες,
 ὅσες μᾶς δίδ' ἡ ὄψις σου παρηγοριᾶς κ' ἐλπίδες ; κ λ π.

§ 50. Νεαὶ σφαγαί.—Ἀποτελέσματα τῶν σφαγῶν.

Μετὰ τὸν τραγικὸν τοῦ πατριαρχοῦ θάνατον, τὸν ὅποιον ἐθρήνησαν ὄχι μόνον οἱ Ἕλληνες, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ φιλόθρωποι χριστιανοί, ἐσφάγησαν πλεῖστοι ἀρχιερεῖς, ἱερεῖς καὶ πολιτικοὶ ἄνδρες ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ὁμοίαι δ' ἐγένοντο ἐν Ἀδριανουπόλει, Θεσσαλονίκῃ, Σμύρνῃ, Κύπρῳ καὶ ἀλλαχοῦ. Ἐνόμισαν οἱ Τούρκοι, ὅτι διὰ τῶν σφαγῶν θὰ ἐπτοοῦντο οἱ κατὰ τῆς τυραννικῆς λαβόντες τὰ ὄπλα Ἕλληνες καὶ θὰ ἐπιπτον εἰς τοὺς πόδας τοῦ σουλτάνου ζητοῦντες ἔλεος. Ἀλλ' αἱ σφαγαὶ καὶ αἱ ὠμότητες ὄχι μόνον δὲν ἔπικυσαν τὴν Ἐπανάστασιν, ἀλλὰ καὶ κατέστησαν αὐτὴν γενικωτέραν, διότι οἱ Ἕλληνες, ἐννοήσαντες ὅτι δὲν ἦτο πλέον δυνατὸν νὰ συμβιβασθῶσι πρὸς τοὺς ἐξαγκριωθέντας Τούρκους, προτίμησαν μᾶλλον ν' ἀποθάνωσι μαχόμενοι ἢ νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς αὐτούς. Ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον λοιπὸν τῆς Ἑλλάδος δὲν ἀντή-

χει πλέον ἄλλο τι μετὰ τὰς ὑπὸ τῶν Τούρκων γενομένας σφαγὰς, εἰμὴ αἱ λέξεις «ἐλευθερία ἢ θάνατος».

§ 51. Διασκορπισμὸς τῶν περὶ τὴν Καρύταιναν Ἑλλήνων.— Συμβούλιον ὀπλαρχηγῶν ἐν Χρυσοβίτιῳ.— Στρατηγικὸν ὁχέδιον τοῦ Κολοκοτρώνη.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῶν Καλαμῶν ὁ Κολοκοτρώνης δὲν ἀφῆκε νὰ παρέλθῃ καιρὸς, ἀλλ' ἀμέσως ἐνωθεὶς μετ' ἄλλων ὀπλαρχηγῶν διηυθύνθη πρὸς τὴν Καρύταιναν καὶ καταλαβὼν τὰ ἐκεῖ στενὰ τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου κατετρόπωσε τουρκικὸν τι ἀπόσπασμα, ἀποτελούμενον ἐκ πεντακοσίων σχεδὸν ἀνδρῶν (27 Μαρτίου). Τοῦτο δὲ τὸ κατόρθωμα τοῦ Κολοκοτρώνη, τὸ ὅποσον διεφημίσθη ἀνὰ τὴν Πελοπόννησον, ἐγένετο αἰτία νὰ προσέλθωσιν εἰς τὸν πολιορκουῦντα τὴν Καρύταιναν Κολοκοτρώνην ἐξαισχυλίοι μαχηταὶ Ἕλληνες ὑπὸ διαφόρους ὀπλαρχηγούς. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον, ὅτε ἐπεφάνη τουρκικὸς στρατὸς ἐκ δισχιλίων πεζῶν καὶ ἐπτακοσίων ἰππέων, ἐπερχόμενος ἐκ Τριπόλεως εἰς βοήθειαν τῶν ἐν Καρυταίνῃ πολιορκουμένων, πάντες οἱ περὶ τὸν Κολοκοτρώνην καὶ τοὺς ἄλλους ὀπλαρχηγούς ἄνδρες, ὧν οἱ πλεῖστοι ἦσαν ἄοπλοι καὶ ἀσύντακτοι, καταληφθέντες ὑπὸ τρόμου διασκορπίσθησαν. Μετὰ τὴν φυγὴν δὲ τούτων πάντες οἱ ὀπλαρχηγοὶ μετέβησαν εἰς Χρυσοβίτισιον καὶ ἐκεῖ συνελθόντες εἰς συμβούλιον ἀπεφάσισαν νὰ ὑποχωρήσωσιν εἰς Μεσσηνίαν· μόνος δὲ ὁ Κολοκοτρώνης ἀντέστη, διότι τὸ στρατηγικὸν τοῦ σχέδιον ἦτο νὰ καταλαμβάνωσιν οἱ Ἕλληνες τὰς ὄρεινὰς καὶ ὄχυράς ἐκεῖνας θέσεις τὰς περὶ τὴν Τρίπολιν, διὰ νὰ κατορθωθῇ εὐχερῶς ἡ ἄλωσις τῆς πόλεως ἐκείνης καὶ ἀσφαλισθῇ τοιοῦτοτρόπως ἡ Ἐπανάστασις. Διὰ τοῦτο δὲ πρὸς τοὺς ἀποφασίσαντας ν' ἀναχωρήσωσιν ὀπλαρχηγούς εἶπε· «Δὲν πηγάζω πουθενά. Ἄν θέλετε σεῖς, τραβάτε. Ἐγὼ θὰ μείνω ἐδῶ, ὅπου καὶ τὰ βουνὰ καὶ τὰ πουλιὰ μὲ γνωρίζουν. Ἄν χαθῶ, κάλλιο νὰ με φάνε τὰ κοράκια τοῦ τόπου μου». Καὶ οὗτοι μὲν ἀνεχώρησαν εἰς Μεσσηνίαν, οἰκτιρόντες τὸν ἄνδρα διὰ τὴν ἀπόφασίν του· ὁ δὲ Παπαφλέσας θέλων νὰ ἐμπιάξῃ αὐτόν, εἶπεν ἀναχωρῶν εἰς ἓνα τῶν στρατιωτῶν

«Μείνε σύ μαζί του, γιὰ νὰ μὴ τον φάνε οἱ λύκοι». Μετὰ δὲ ταῦτα ὁ Κολοκοτρώνης, ἀφοῦ ἔμεινε μόνος, εἰσῆλθεν εἰς ἐκκλησιδίον τι, ἐκεῖ πλησίον κείμενον, καὶ προσηυχῆθη πρὸς τὴν Πανηγίαν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς Πατρίδος. Μετ' ὀλίγου δὲ ἡμέρας κατώρθωσε νὰ συναθροίσῃ εἰς Πιάναν, χωρίον ἀπέχον τρεῖς περίπου ὄρους ἐκ Τριπόλεως, τρικκοσίους ἄνδρας· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον (τῆ 5 Ἀπριλίου) καὶ οὗτοι μόλις εἶδον τουρκικὸν στρατὸν ἐπερχόμενον

Κολοκοτρώνης.

ἐκ Τριπόλεως διεσκορπίσθησαν. Οὕτω δὲ καὶ πάλιν ὁ Κολοκοτρώνης ἔμεινε μόνος. Ἐν τούτοις ὁ ἀκκμπος οὗτος ἀνὴρ, ἂν καὶ ἔβλεπεν ὅτι τὰ πολεμικὰ πράγματα δὲν ἔβαινον καλῶς, δὲν ἀπηλπίσθη, ἀλλ' ἔγραφεν ἀδικοῦτως πρὸς τοὺς διαφόρους ὀπλαρχηγοὺς παριστῶν εἰς αὐτοὺς ἀναγκάζειν τὴν κατάληψιν τῶν περὶ τὴν Τρίπολιν ὄρεινῶν καὶ ὄχυρῶν θέσεων καὶ διαβεβχιῶν αὐτούς, ὅτι διὰ τῆς τοιαύτης πολιορκίας ἢ παράδοσις τῆς στερουμένης τροφῶν Τριπόλεως ἤθελεν εἶναι ἀφεντος. Τέλος δὲ διὰ τῆς ἀκάμπτου

ισχυρογνωμοσύνης τοῦ Κολοκοτρώνη κατωρθώθη ὁ πόθος αὐτοῦ, διότι μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἦλθον πρὸς αὐτὸν διάφοροι ὀπλαρχηγοί, οὔτινες καὶ κατέλαβον τὰς περὶ τὴν Τρίπολιν ὄρεινὰς καὶ ὄχυρὰς θέσεις, ἐξ ὧν ἦτο καὶ τὸ ὄχυρόν Βαλτετίον.

§ 52. Ἡ ἐν Βαλτετίῳ μάχη.

Ὁ διοικητὴς τῆς Πελοποννήσου Χουρσίτ πασσαῆς, ὅστις εὐρίσκατο ἐν Ἰωαννίνοις πολεμῶν πρὸς τὸν ἀποστατήσαντα τοῦ σουλτάνου Ἀλῆν, ὅτε ἔμαθε τὴν ἐπανάστασιν τῆς Πελοποννήσου, ἐφοβήθη μήπως ἀπολέσῃ τὴν ἐν Τριπόλει οἰκογένειάν του καὶ τοὺς

Πετρόμπης Μαυρομηχάλης.

θησαυρούς του. Διὰ τοῦτο ἀπέστειλεν εἰς τὴν Πελοπόννησον 3 500 Ἄλβανούς ὑπὸ τὸν ὑποστράτηγόν του Μουσταφάμπην. Ἀνχωρήσας δὲ ὁ Μουσταφάμπης ἐξ Ἰωαννίνων ἦλθεν εἰς Πάτρας καὶ ἐκ Πατρῶν εἰς Αἴγιον καὶ ἐπυρπόλησεν αὐτό. Ἐπειτα διηυθύνθη εἰς Κόρινθον καὶ διέλυσε τὴν πολιορκίαν τοῦ Ἀκροκορίνθου καὶ μετὰ ταῦτα εἰς Ναύπλιον καὶ διέλυσεν ὠσαύτως τὴν τοῦ Ναυ-

πλίου πολιορκίαν· τέλος δὲ ἔφθασεν εἰς Τρίπολιν. Ἐν Τριπόλει εὐρισκόμενος ὁ Μουσταφάμπεης ἔμαθεν, ὅτι τὸ πρὸς τὴν Τρίπολιν χωρίον Βαλτετσίου εἶχε καταλάβῃ ὁ Ἡλίας καὶ ὁ Κυριακούλης Μουρομιχάλης μετὰ 845 Ἑλλήνων. Διὰ τοῦτο τῇ 12 Μαΐου ὤρμησε κατὰ τοῦ Βαλτετσίου μετὰ δωδεκακισχιλίων Τουρκαλβανῶν καὶ 1500 ἰππέων. Ἄλλ' ἐν ᾧ ἐπετίθεντο οἱ Τοῦρκοι κατὰ τῶν ἐν Βαλτετσίῳ, φθάνει κίφνης ὁ Κολοκοτρώνης εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ἀπέναντι βουνοῦ καὶ διὰ τῆς βροντώδους φωνῆς του φωνάζει· «Τοῦρκοι, ζωντανούς θὰ σας πιάσω· εἶμαι ὁ Κολοκοτρώνης». Οἱ Τοῦρκοι, ὅτε ἤκουσαν τὴν φωνὴν τοῦ Κολοκοτρώνη, ἐδειλίχθησαν μὲν, ἀλλ' ἐξηκολούθουν εἰσέτι τὰς ἐπιθέσεις των, οἱ δ' Ἑλληνες τοῦ Βαλτετσίου ἔλαβον μέγα θάρρος καὶ ἀπέκρουον ὡς ἥρωες τοὺς ἐχθρούς. Τέλος ὁ Κολοκοτρώνης μετὰ τῶν 700 στρατιωτῶν του καὶ ὁ Πλαπούτας μετὰ τῶν 800 στρατιωτῶν του καταλαμβάνουσι τὰ πλάγια τοῦ τουρκοικοῦ στρατοῦ καὶ ἤρχισαν φοβερὸν πῦρ κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Ἡ μάχη διήρκεσε καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ἐπικνελήφθη δὲ τὴν ἐπομένην. Τέλος οἱ Ἑλληνες ἀνεδείχθησαν νικητὴ καὶ ἔτρεψαν τοὺς Τοῦρκους εἰς φυγὴν. Τόσον δ' ἀκράτητος ἦτο ἡ φυγὴ τῶν ἐχθρῶν, ὥστε πολλοὶ ἐξ αὐτῶν, διὰ τὴν ἀναγκάζουσι τοὺς καταδιώκοντας αὐτοὺς Ἑλληνες νὰ σταματῶσιν, ἔροιστον χυμὰ τὰ ἐκ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου ἀπαστράπτοντα ὄπλα των.

Κατὰ τὴν μάχην ταύτην καὶ μὲν τῶν Τοῦρκων ἐφονεύθησαν ἑξακόσιοι καὶ ἐπληγώθησαν πλεῖστοι, ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων ἐφονεύθησαν τέσσαρες καὶ ἐπληγώθησαν δέκα ἐπτὰ. Αὕτη δὲ ἡ νίκη τῶν Ἑλλήνων, ἡ ὁποία εἶναι ἡ πρώτη νίκη αὐτῶν, ἐνέπνευσεν εἰς μὲν τοὺς Ἑλληνες μέγαν ἐνθουσιασμὸν καὶ ἐμψύχωσιν, εἰς δὲ τοὺς Τοῦρκους τὴν δειλίαν. Οἱ Ἑλληνες, οἵτινες ἐφευγον, ὅτε ἤκουον «ἔρχονται οἱ Τοῦρκοι», ἤρχισαν ἔκτοτε νὰ ἐρωτῶσι· «ποῦ εἶναι οἱ Τοῦρκοι ;».

§ 53. Ἡ παρὰ τὰ Δολιανὰ μάχη.

Μετὰ τινὰς ἡμέρας ἀπὸ τῆς μάχης τοῦ Βαλτετσίου ὁ Μουσταφάμπεης ἀπεφάσισε ν' ἀποπλύνῃ τὸ ὄνειδος τῆς ἥττης του. Διὰ τοῦτο κατὰ τὴν νύκτα τῆς 17 πρὸς τὴν 18 Μαΐου ὤρμησε

μετὰ ἐξκκισχιλίων πεζῶν καὶ ἑππέων κατὰ τῶν παρὰ τὰ Δολιανὰ ὠχυρωμένων διακοσίων Ἑλλήνων, τῶν ὁποίων ἀρχηγὸς ἦτο ὁ περιώνυμος Νικήτας Σταματελόπουλος, ὁ ἐπιλεγόμενος συνήθως Νικηταρᾶς. Ἐπὶ ἔνδεκα ὄρας οἱ Τούρκοι ἐπετίθεντο κατὰ τῶν ὠχυρωμένων Ἑλλήνων καὶ ἀπεκρούοντο ὑπ' αὐτῶν γενναίως. Τέλος ἔφθασεν εἰς τὸν Νικήτην ἐπικουρία ἐκ Βερβαίνων καὶ οἱ Τούρκοι ἐτράπησαν εἰς ἄτακτον φυγὴν, ἀπολέσαντες τρεῖς σημαίας καὶ ἐγκαταλιπόντες τρία πυροβόλα. Ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ, καθ' ἣν ἐκ μὲν τῶν Τούρκων ἐφονεύθησαν 70, ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων δύο, ὁ Νικήτας τσαούτην ἔδειξεν ἀνδρείαν, ὥστ' ἐπωνομάσθη ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν του Τουρκοφάγος. Τοιοῦτοτρόπως διὰ τῆς μάχης ταύτης αἱ μὲν ἐλπίδες τῶν Ἑλλήνων ἐπολλαπλασιάσθησαν, ἡ δὲ δειλία τῶν Τούρκων ἠυξήθη. Ἐκτοτε δὲ δὲν ἀπέμενεν ἄλλο εἰς τοὺς Ἑλληνας ἢ νὰ ἐπιταχύνωσι τὴν ἔλθωσιν τῆς Τριπόλεως, ἣτις ἦτο ἡ πρωτεύουσα τῆς Πελοποννήσου. Πρὸς τοῦτο δὲ μετὰ φρονήσεως εἰργάζετο ὁ Κολοκοτρώνης, ὅστις, καταλαμβάνων τὰς κατὰκλήλους ὄχυράς θέσεις καὶ προχωρῶν, ἐπλησίαζε πρὸς τὴν πόλιν.

§ 54. Μάχη ἐν Θερμοπύλαις.— Ἡρωικὸς θάνατος τοῦ Διάκου.

Καθ' ὃν χρόνον ὁ Μουσταφάμπεης εἰσῆρχετο εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἄλλο τουρκικὸν στράτευμα, συγκροτούμενον ἐξ 9 000 Τουρκαλβανῶν καὶ διοικούμενον ὑπὸ τῶν ὑποστρατήγων Ὁμέρ Βρουῶνη καὶ Μεχμέτ Κιοσέ, ἀνεχώρησεν ἐκ Λαμίας κατὰ διαταγὴν τοῦ Χουραΐτ, διὰ νὰ προχωρήσῃ εἰς τὴν ἀνατολικὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ καταστέσῃ τὴν ἐκεῖ ἐκραγεῖσαν ἐπανάστασιν. Ἐναντίον τῆς κατερχομένης ταύτης στρατιᾶς ἀντεπεξῆλθαν τρεῖς γενναῖοι ὀπλαρχηγοί, ἧτοι ὁ Ἀθανάσιος Διάκος, ὅστις εἶχεν ἀνυψώσῃ τὴν σημαίαν τῆς ἐπανάστασεως ἐν Λεβαδείᾳ, ὁ Πανουργιᾶς, ὅστις εἶχεν ἀνυψώσῃ τὴν σημαίαν ἐν Ἀμφίσῃ, καὶ ὁ Δουβουνιώτης ἦγον δὲ οἱ τρεῖς οὗτοι χιλίους περίπου μαχητὰς. Ἐκ τούτων ὁ μὲν Διάκος κατέλαβε τὴν ἐπὶ τοῦ Σπερχειοῦ ποταμοῦ γέφυραν τῆς Ἀλαμάνης καὶ τὰ πλησίον ὑψώματα, τὰ ὁποῖα κεῖνται εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν Θερμοπυλῶν, ὁ δὲ Πανουργιᾶς καὶ ὁ Δουβουνιώ-

της κατέλαβον τὰ πλάγια τοῦ Διάκου. Ἄλλ' ἐπελθόντες κατὰ μῆνα Ἀπρίλιον οἱ ὑπὸ τὸν Ὁμέρ Βρυώνην Τουρκαλβανοί, πρῶτον μὲν τρέπουσιν εἰς φυγὴν τὸν Πανουργιᾶν καὶ Δουβουινιώτην, ἔπειτα δὲ συνάπτουσι πεισματώδη πρὸς τὸν Διάκον μάχην (τῆ 23 Ἀπριλίου 1821), καθ' ἣν ἐκ τῶν τετρακοσίων συντρόφων τοῦ Διάκου 40—50 ἔμειναν μέχρι τέλους εἰς τὸν τόπον τῆς μάχης, οἱ δὲ λοιποὶ φοβηθέντες ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Διάκος, ἐὰν ἤθελεν, ἠδύνατο μετὰ ταῦτα νὰ φύγῃ μετὰ τῶν πιστῶν ἐκείνων συντρόφων του καὶ τοιουτοτρόπως νὰ σωθῆ, ἀφ' οὗ μάλιστα οἱ

Ἀθανάσιος Διάκος.

ὀλίγοι ἐκεῖνοι σύντροφοί του πολλάκις κατὰ τὴν μάχην παρεκάλεσαν αὐτὸν νὰ φύγῃ καὶ μάλιστα ἔφερον πρὸς αὐτὸν καὶ ἵππον, διὰ τοῦ ὁποίου ταχέως νὰ φύγῃ. Ἄλλ' ὁ γενναῖος οὗτος ἀνὴρ, ἂν καὶ ἔβλεπε πλησιάζουσαν τὴν καταστροφὴν του, δὲν ἤκουσε τὰς παρακλήσεις τῶν συντρόφων του, ἀλλ' ἐξηκολούθει νὰ πολεμῇ πρὸς τοσαύτας χιλιάδας, διότι ἤθελεν ἐκεῖ εἰς τὰς Θερμοπύλας ὡς νέος Λεωνίδας νὰ δείξῃ εἰς ὅλον τὸν κόσμον πόσον ἔξοχος εἶναι ἡ ἑλληνικὴ ἀνδρεία. Ἐξηκολούθει λοιπὸν νὰ μάχηται ὡς γίγας. Ἄλλ' ἐπὶ τέλους πίπτουσι νεκροὶ πάντες οἱ σύντροφοί του, αὐτὸς δὲ πληγώνεται κατὰ τὸν δεξιὸν ὦμον καὶ συλλαμβάνεται ζῶν. Τότε δ' οἱ

Τοῦρκοι πλήρεις χαρῆς ὠδήγησαν τὸν ἥρωα Διαῖκον εἰς Λαμίαν. Ἐκεῖ ὁ Ὁμέρ Βρυώνης προσκαλεῖ αὐτὸν ἐνώπιόν του καὶ ἐρωτᾷ αὐτὸν περὶ τῆς ἐπαναστάσεως. Εἰς τὴν ἐρώτησιν δὲ ταύτην ὁ Διαῖκος ἀπεκρίθη ἀφόβως, ὅτι τὸ ἔθνος τῶν Ἑλλήνων ἀπεφάσισε νὰ χαθῆ ἢ νὰ ἐλευθερωθῆ. Ταῦτα δ' ἀκούσας ὁ συνάδελφος τοῦ Βρυώνη Μεχμέτ Κιοσέ καὶ θαυμάσας τὴν ἀφοβίαν τοῦ ἀνδρὸς εἶπε πρὸς αὐτόν· «Σοὶ χαρίζω τὴν ζωὴν καὶ ἀναλαμβάνω νὰ σε θεραπεύσω, ἐὰν θελήσης νὰ με ὑπηρετήσης πιστῶς». — «Ὅχι, ἀπεκρίθη ὁ Διαῖκος, δέν σε ὑπηρετῶ». — «Ναί, λέγει ὁ Μεχμέτ, ἀλλὰ θὰ σε φονεύσω». — «Ἄν με φονεύσης, ἀπεκρίθη ὁ ἥρωας, τὸ ἔθνος μου δέν θὰ ζημιωθῆ, διότι ἔχει πολλοὺς Διάκους». Μετὰ τὴν ἀπόκρισιν δὲ ταύτην ὁ Διαῖκος ἐφυλακίσθη, τὴν δὲ ἐπομένην ἀνηγγέλθη εἰς αὐτὸν ὅτι δέν θὰ θανατωθῆ, ἐὰν γίνῃ Τοῦρκος· ἀλλὰ τὴν πρότασιν ταύτην ἀκούσας ὁ ἥρωας ἀπεκρίθη μετ' ἀγανακτήσεως καὶ ὑπερηφανίας· «Ἑλλην ἐγεννήθηκα καὶ Ἑλλην θ' ἀποθάνω». Ταῦτα δ' εἰπὼν παρεδόθη ὑπὸ τῶν Τούρκων εἰς τοὺς δημίους, οἵτινες ὠδήγησαν αὐτὸν εἰς τὸν ὀρισθέντα τοῦ μαρτυρίου τόπον. Ἐκεῖ δέ, πρὶν ὑποστῆ τὸν μαρτυρικὸν θάνατον, ἔρριψε τὸ βλέμμα του πέριξ καὶ, ἰδὼν τὰ ἠνθισμένα δένδρα καὶ τὴν χλοερὰν πεδιάδα, εἶπε τὸ ὠραῖον δίστιχον·

Γιὰ δὲς καιρό, τοῦ διάλεξε ὁ Χάρος νὰ με πάρῃ,
Τώρα π' ἀνθίζουν τὰ κλαριά καὶ βγάν' ἡ γῆ χορτάρι.

Τέλος οἱ ἀπάνθρωποι Τοῦρκοι ἀνεσκολόπισαν τὸν Διαῖκον ζῶντα καὶ ἔθεσαν αὐτὸν εἰς τὴν πυράν. Ὁ δὲ ἥρωας Διαῖκος ὑπέφερε τὸ μαρτύριον ἀταράχως καὶ οὔτε ἐδάκρυσεν οὔτε ἐστέναξεν οὔτε εἶπε λέξιν τινά, διὰ νὰ δείξῃ τὸ ἄλγος του.

Ὁ ἥρωισμὸς τοῦ Διαῖκου κατὰ τὴν μάχην τῶν Θερμοπυλῶν καὶ ἡ γενναιοφυχία αὐτοῦ κατὰ τὴν ὥραν τοῦ μαρτυρίου του δεικνύονται κάλλιστα ἐκ τοῦ ἐξῆς ὠραίου δημῶδους ᾠσματος·

«Καρδιά, παιδιά μου, φώναζε, παιδιά, μὴ φοβηθῆτε·
«Ἄνδρεῖα, ὡσὰν Ἑλληνες, ὡσὰν Γραικοὶ σταθῆτε». —
Ἐκεῖνοι ἐφοβήθησαν κ' ἐσχόρπισαν ἔς τοὺς λόγγους·
Ἐμεῖν' ὁ Διαῖκος ἔς τὴ φωτιὰ μὲ δεκοχτῶ λεβέντες.
Τρεῖς ὥρες ἐπολέμαε μὲ δεκοχτῶ χιλιάδες·

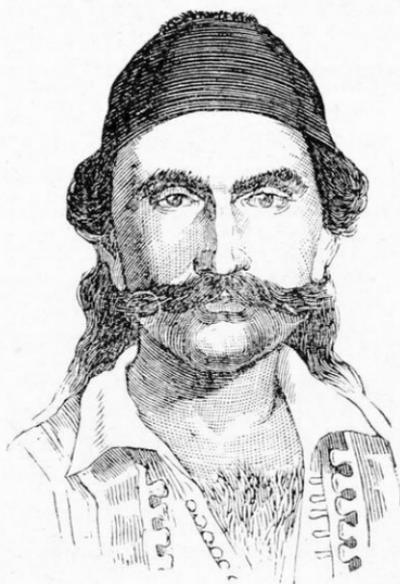
Ἐσχίσθηκε τὸ τουφέκι του κ' ἐγένηκε κομμάτια
 Καὶ τὸ σπαθί του ἔσυρε καὶ ἔς τὴν φωτιά ἐμβήκεν.
 Ἐκοψε Τούρκους ἄπειρους κ' ἔφτα μπουλουκμπασίδες.
 Πλήν τὸ σπαθί του ἔσπασεν ἀπὸ τὴν χούφταν,
 Κ' ἔπεσεν ὁ Διαῖκος ζωντανὸς εἰς τῶν ἐχθρῶν τὰ χέρια.
 Χίλιοι τὸν πῆραν ἀπ' ἐμπρὸς καὶ δυὸ χιλιάδες πίσω.
 Κι' Ὁμὲρ Βρυώνης μυστικὰ ἔς τὸν δρόμο τὸν ἐρώτα·
 « Γίνεσαι Τοῦρκος, Διαῖκό μου, τὴν πίστι σου ν' ἀλλάξης ;
 « Νὰ προσκυνᾷς εἰς τὸ τζαμί, τὴν ἐκκλησιά ν' ἀφήσης ; » —
 Κι' ἐκεῖνος τ' ἀπεκρίθη καὶ μὲ θυμὸν τοῦ λέγει·
 « Πᾶτε κ' ἐσεῖς κ' ἡ πίστις σας, μουρτάτες, νὰ χαθῆτε·
 « Ἐγὼ Γραικὸς γεννήθηκα, Γραικὸς θέλ' ἀποθάνω.
 « Ἄν θέλετε χίλια φλωριά καὶ χίλιους μαχμουτιέδες,
 « Μόνον πέντ' ἕξι ἡμερῶν ζωῆν νὰ μοῦ χαρίστε,
 « Ὅσον νὰ φθάσ' ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ ὁ Θανάσης Βάιης ». —
 Ἐὖν τ' ἄκουσ' ὁ Χαλίμπεης, μὲ δάκρυα φωνάζει·
 « Χίλια πουγγιά σᾶς δίνω ἴγώ, κὶ ἀκόμα πενταχόσια,
 « Τὸν Διαῖκο νὰ χαλάσετε, τὸν φοβερὸ τὸν κλέφτη·
 « Ὅτι θὰ σῶσῃ τὴν Τουρκιά καὶ ὅλο τὸ Δοβλέτι ». —
 Τὸν Διαῖκο τότε πῆρανε, καὶ ἔς τὸ σουβλί τὸν ἔβαλαν·
 Ὀλόρθον τὸν ἐστήσανε, κὶ αὐτὸς χαμογελοῦσε.

§ 55. Ὀδύσσεὺς Ἀνδρίτσος καὶ τὸ χάνι τῆς Γραβιάς.

Τὸν ἥρωικὸν θάνατον τοῦ Διαῖκου ἐξεδίκησε μετ' ὀλίγας ἡμέρας
 ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδρίτσος, ὁ συνήθως λεγόμενος Ἀνδρουτσος, υἱὸς
 τοῦ περιφήμου κλέφτου Ἀνδρίτσου. Ὁ γενναῖος οὗτος Ὀδυσσεὺς,
 θέλων νὰ ἐμποδίσῃ τὴν πορείαν τοῦ ὑπὸ τὸν Ὁμὲρ Βρυώνην τουρ-
 κικοῦ στρατοῦ, ἔσπευσε μετ' ἄλλων τῆ 8 Μαΐου εἰς Γραβιάν, ἔνθα
 ὑπῆρχε μικρὸν τι πλινθόκτιστον χάνι. Φθάσας δὲ πρὸ τοῦ χανίου
 εἶπε πρὸς τοὺς συντρόφους του « Ὅστις θέλει νὰ κλεισθῇ μετ' ἐμοῦ
 εἰς τὸ χάνι, ἄς πιεσθῇ εἰς τὸν χορὸν » καὶ ἤρχισε νὰ χορεύῃ ἄδων
 τὸ ἄσμα τῶν κλεφτῶν « Κάτω ἔς τοῦ Βάλτου τὰ χωριά ». Ἀμέσως
 117 συνεδέθησαν ὕπισθεν αὐτοῦ, ὁ εἰς κατόπιν τοῦ ἄλλου, καὶ
 τοιουτοτρόπως χορεύοντες εἰσῆλθον εἰς τὸ χάνι, τὸ ὁποῖον ὠχύρω-
 σαν ἀνοίξαντες ἐπὶ τοῦ τοίχου πολεμίστρας. Δὲν παρήλθε πολὺς
 χρόνος, ὅποτε ἐφάνη ὁ Ὁμὲρ Βρυώνης ἄγων περὶ τὰς 9 000

Τούρκων. Τοῦ τουρκικοῦ τούτου στρατοῦ προυπορεύετο ἔφιππος δερβίσης. Τοῦτο δὲ ἰδὼν ὁ Ὀδυσσεὺς ἠρώτησεν ἀλβανιστί· «Ποῦ πηγάζεις, δερβίσης»; ὁ δὲ δερβίσης ἀπεκρίθη· «Νὰ σφάξω ἀπίστους ἐχθροὺς τοῦ προφήτου». Ἀλλὰ πρὶν τελειώσῃ τὴν τελευταίαν του λέξιν ὁ δερβίσης, σφαῖρα τοῦ Ὀδυσσεῶς ἔρριψεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ἵππου νεκρὸν.

Φθάσαντες οἱ Τούρκοι πρὸ τοῦ χανίου καὶ ἰδόντες τὸν ἱερόντων

Ὀδυσσεὺς Ἀνδροῦτος.

δερβίσην κατακείμενον νεκρὸν κατελήφθησαν ὑπὸ τσακῦτης λύσσης, ὥστε ὄρμησαν κατὰ τοῦ χανίου ὡς δαιμονιῶντες καὶ προσεπάθουν νὰ ρίψωσι τὸ ἀσθενὲς ἐκεῖνο οἰκοδόμημα ὠθοῦντες αὐτὸ διὰ τῶν ὤμων. Ἀλλ' ἂν καὶ τσακῦτην λύσσαν εἶχον, ταχέως ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσι, διότι οἱ ἐκ τοῦ χανίου ἀκατάπυστοι πυροβολισμοὶ πολλοὺς ἐξ αὐτῶν εἶχον ρίψῃ νεκρούς. Διὰ τεσσάρων ἐφάδων ἐπεχείρισαν οἱ Τούρκοι ν' ἀνατρέψωσι τὸ ἔνδοξον ἐκεῖνο χάνι, ἀλλ' ἐν ἀπάσῃς ἀπέτυχον καὶ κατησχυμμένοι

ὑπεχώρησαν. Τοσαῦτα δ' ἦσαν τὰ πρὸ τοῦ χανίου τουρκικὰ πτώματτα, ὥστε ταῦτα ἠμποδίζον πλέον τοὺς κατὰ τοῦ χανίου ἐφορμῶντας. Ὁ Ὁμέρ Βρυώνης λοιπόν, βλέπων ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ κυριεύσῃ τὸ χάνι, ἀπέστειλεν εἰς Λαμίαν ἄνδρας διὰ νὰ μετακομίσωσι τηλεβόλα. Ἄλλ' οἱ ἐν τῷ χανίῳ ἐξεληθόντες μετὰ τὸ μεσονύκτιον ἠσύχως, διήλθον διὰ μέσου τῶν ἐχθρικῶν πτωμάτων καὶ ἔφυγον εἰς τὸ βουνόν. Κατὰ τὸν ἥρωικόν δὲ τοῦτον ἀγῶνα ἐκ μὲν τῶν Ἑλλήνων ἐφρονεύθησαν μόνον τέσσαρες, ἐκ δὲ τῶν Τούρκων ἐφρονεύθησαν καὶ ἐτραυματίσθησαν ὑπὲρ τοὺς χιλίους. Τοσοῦτος δὲ φόβος κατέλαβε τοὺς Τούρκους, ὥστε δὲν ἐτόλμησαν νὰ προχωρήσωσι κατὰ τῆς Ἀμφίσσης, ἀλλ' ἔλαβον τὴν πρὸς τὴν Βοιωτίαν ἀγροσάν. Εἰσβαλόντες δ' ἐνταῦθα ἐκυριεύσαν τὴν Λεβάδειαν· ἔπειτα δὲ λαβόντες ἐπικουρίαν ἐκ 2 500 ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν Δεμήρ πασσάν εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ Εὐβοίαν, ἐνθα ὅμως οὐδὲν ἠδυνήθησαν νὰ κατορθώσωσι.

§ 56. Πρῶτον κατὰ θάλασσαν κατόρθωμα τῶν Ἑλλήνων.

Ὅτε ἡ ἐπανάστασις διεδίδετο πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος, ὁ ἑλληνικὸς στόλος, ἀποτελούμενος ἐκ πλοίων τῆς Ὑδρας, τῶν Σπετσῶν καὶ τῶν Ψαρῶν, ἦτο ἕτοιμος νὰ κάμῃ ἐναρξίν τῶν θριάμβων του. Κατὰ μῆνα λοιπόν Μάϊου τοῦ 1821 ἐξέπλευσε πρὸς συνάντησιν τοῦ τουρκικοῦ στόλου, τοῦ ἐκπλεύσαντος ἐκ τοῦ Ἑλλησπόντου ἐναντίον τῆς Σάμου, καὶ συνήντησε κατὰ τὴν βορειοδυτικὴν ἄκρην τῆς Λέσβου τουρκικὴν τινα φρεγάταν, ἣτις ἦτο προφυλακίς τοῦ τουρκικοῦ στόλου καὶ εἶχεν 84 πυροβόλα καὶ πλήρωμα 1100 ἀνδρῶν· διηυθύνετο δὲ ἡ φρεγάτα αὕτη εἰς Χίον, διὰ ν' ἀναμείνη ἐκεῖ καὶ τὰ ἄλλα τουρκικὰ πλοῖα, ἀλλ' ἕνεκα τῆς ἐμφανίσεως τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου, ὑπὸ τοῦ ὁποίου κατεπυροβολεῖτο, ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς Ἐρισσόν, λιμέναν τῆς Λέσβου. Κατὰ τῆς φρεγάτας ταύτης ἀπέστειλεν ὁ ναύαρχος Ἰάκωβος Τομπάζης δύο ἀνδρείους Ψαριανούς πυρπολητὰς τὸν Καλαφάτην καὶ τὸν Παπανικολῆν (τῇ 27 Μαΐου). οὗτοι δέ, ἂν καὶ ἐπυροβολοῦντο δι' ἀκαταπαύστου πυροβολισμοῦ ὑπὸ τῆς φρεγάτας καὶ τῶν ἐν αὐτῇ Τούρ-

κων, κατόρθωσαν ὄχι μόνον νὰ πλησιάσωσι τὴν φρεγάταν ταύτην καὶ νὰ προσκολλήσωσιν εἰς αὐτὴν τὰ πυρπολικά των καὶ νὰ θέσωσι πῦρ εἰς αὐτά, ἀλλὰ καὶ ν' ἀπομακρυνθῶσι μετὰ ταῦτα διὰ λέμβων ἀνενόχλητοι. Ἐκ τῶν πυρπολητῶν δὲ τούτων ὁ μὲν Καλαφάτης οὐδεμίαν προξένησε βλάβην εἰς τὴν φρεγάταν, διότι τὸ πυρπολικόν του ἀνεπιτηδείως παρασκευασθὲν ἐκάη ἀνωφελῶς· ὁ δὲ Παπανικολῆς κατόρθωσεν ὅ,τι ἐπεθύμει, διότι τὸ πυρπολικόν του ἀμέσως μετέδωκε τὸ πῦρ εἰς τὸ ἐχθρικὸν ἐκεῖνο πλοῖον. Ματαίως οἱ Τοῦρκοι προσεπάθησαν ν' ἀποσπάσωσι τὸ ὀλέθριον τοῦτο πυρπολικόν καὶ νὰ κατασβέσωσι τὴν πυρκαϊάν τῆς φρεγάτας. Αἱ φλόγες ἀνεπήδων πανταχόθεν. Τέλος δὲ μετ' ὀλίγον ἀνεφλέχθη καὶ ἡ πυριτιδαποθήκη καὶ τοιουτοτρόπως ἡ φρεγάτα ἀνετινάχθη εἰς τὸν ἀέρα· ἀπωλέσθησαν δὲ μετ' αὐτῆς καὶ πάντες οἱ ἐπ' αὐτῆς ἐχθροί, πλὴν ἑαυτῶ.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν ταύτην τοῦ ἐχθρικοῦ πλοίου οἱ Ἕλληνες ἐν χαρᾷ καὶ ἀγαλλιάσει ἀπέπλευσαν εἰς Ψαρά, ἔνθα καὶ ἠὺχαρίστησαν τὸν Θεὸν τελέσαντες λαμπρὰν δοξολογίαν. Τὴν δ' ἐπομένην ἀποπλεύσαντες τῶν Ψαρῶν διηυθύνθησαν κατὰ τοῦ τουρκικοῦ στόλου, ὅστις ἐφάνη καταπλέων πρὸς τὴν Λέσβον. Κατὰ τοῦ τουρκικοῦ ὄμιου στόλου δὲν προέλαβον οἱ Ἕλληνες νὰ ἐπιτεθῶσι, διότι ὁ στόλος οὗτος, μαθὼν τὴν καταστροφὴν τῆς φρεγάτας καὶ ἰδὼν τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα ἐρχόμενα κατ' αὐτοῦ, κατελήφθη ὑπὸ τρόμου καὶ ἐπέστρεψεν εἰς Ἑλλάσποντον.

Τὸ ἐν Ἐρισσῷ κατόρθωμα τῶν Ἑλλήνων, τὸ ὁποῖον εἶναι τὸ πρῶτον κατὰ θάλασσαν κατόρθωμα αὐτῶν, ὑφ' ὅλης τῆς ἐπόψεως εἶναι σπουδαιότατον. Εἶναι τόσον σπουδαῖον, πρῶτον μὲν διότι οἱ Ἕλληνες, πρῶτην φοράν τότε μεταχειρισθέντες πυρπολικόν πλοῖον, ἐδιδάχθησαν τὴν ὠφέλειαν καὶ χρῆσιν τοῦ καταστρεπτικοῦ ἐκεῖνου ὄπλου, δευτέρον δὲ διότι ὁ τουρκικὸς στόλος καὶ οἱ Τοῦρκοι ναῦται ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἀγῶνος κατεστάθησαν δειλοὶ καὶ ἄτολμοι.

§ 57. Ἡ παρὰ τὰ Βασιλικά μάχη.

Καθ' ὃν χρόνον ὁ Ὁμερ Βρυώνης κυριεύσας τὴν Λεβάδειαν προυχώρει εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ εἰς Εὐβοίαν, νέος τουρκικὸς στρα-

τός, ἀποτελούμενος ἐξ 7 000 πεζῶν καὶ ἵππέων καὶ διοικούμενος ὑπὸ τοῦ στρατάρχου Βευῦράν πασσᾶ καὶ τῶν ὑποστρατηγῶν Μερμὶς πασσᾶ καὶ Σιαχῆ Ἄλῃ πασσᾶ, ἔφθασεν εἰς Λαμίαν· ἔσπευδε δὲ ὁ νέος οὗτος στρατός νὰ ἐνωθῆ μετὰ τοῦ Ὁμερ Βρυώνη καὶ εἰσβάλη μετ' αὐτοῦ εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἔνθα οἱ Ἕλληνες ἐπολιόρκουν τὴν Τρίπολιν. Κατ' ἀκολουθίαν ἡ ἐν Πελοποννήσῳ ἐπανάστασις διέτρεχε μέγαν κίνδυνον. Ἀλλὰ κατὰ τῆς ἐπερχομένης ταύτης στρατιᾶς ἀντεπεξῆλθον δισχιλίοι περίπου Ἕλληνες ὑπὸ τὸν Δουβουνιώτην, τὸν Πανουργιᾶν καὶ τὸν Γούραν, ἀπόφασιν ἔχοντες νὰ ἐμποδίσωσι τὴν πρὸς τὰ πρόσω πορεῖαν αὐτῆς. Πρὸς τὸν σκοπὸν λοιπὸν τοῦτον οἱ γενναῖοι ἐκεῖνοι Ἕλληνες κατέλαβον ὀχυρωτάτας θέσεις, κειμένως παρὰ τὰ Βασιλικά (χωρίον, νῦν ἔρημον, κείμενον μεταξὺ τῶν Θερμοπυλῶν καὶ τῆς ἀρχαίας Ἐλατείας)· κατέλαβον δὲ τὰς ὀχυρὰς ταύτας θέσεις, διότι κάτωθεν αὐτῶν διήρχετο ἡ ἐκ Λαμίας εἰς Λεβάνθαιαν δημοσία ὁδός, διὰ τῆς ὁποίας ὁ τουρκικὸς στρατός ἐμελλε νὰ διέλθῃ. Καὶ τῷ ὄντι τῇ 26 Αὐγούστου ἔφθασαν οἱ Τούρκοι πρὸ τῶν ὀχυρῶν ἐκείνων θέσεων· ἀμέσως δὲ ἤρχισεν ἐνταῦθα φοβερὰ μάχη, καθ' ἣν οἱ μὲν ἐχθροὶ μετ' ἀκρατήτου ὀργῆς προσεπάθουν νὰ διέλθωσιν, οἱ δὲ Ἕλληνες μετ' ἀπαραδειγματίστου ἀνδρείας ἀπέκρουον αὐτούς. Τέλος μετὰ πολύωρον καὶ πεισματωδέστατον ἀγῶνα οἱ Τούρκοι ἐτράπησαν εἰς φυγὴν καὶ ἐπέστρεψαν κακῶς ἔχοντες εἰς Πλατανιὰν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Λαμίαν· ἔκτοτε δὲ ὁ Βευῦράν πασσᾶς οὔτε ἠκούσθη οὔτε ἐγένετο γνωστὸν τί ἀπέγεινε.

Κατὰ τὴν μάχην ταύτην ἐκ μὲν τῶν Τούρκων ἐφονεύθησαν 700 καὶ ἠχμαλωτίσθησαν 221, ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων ἐφονεύθησαν 10 καὶ ἐπληρώθησαν 30. Ἐν γένει δὲ ἡ νίκη αὕτη τῶν Ἑλλήνων ὑπῆρξε περιφανής, διότι πολεμήσαντες οὗτοι πρὸς τετραπλασίαν δύναμιν, ὄχι μόνον ἐφόνευσαν καὶ ἠχμαλώτισαν τόσον πολλοὺς ἐχθροὺς, ἀλλὰ καὶ ἔλαβον πλεῖστα λάφυρα. Ἦσαν δὲ τὰ λάφυρα 370 πολεμικοὶ ἵπποι, πληθὺς ὑποζυγίων, 8 τηλεβόλα, 18 σημαῖαι, 9 φορτία πολεμοφοδίων καὶ 400 ἄμαξαι πλήρεις τροφῶν. Τέλος ἡ νίκη αὕτη εἶναι πολλοῦ λόγου ἀξία, διότι δι' αὐτῆς ἀπεσοβήθη ὁ κίνδυνος, τὸν ὁποῖον ἤθελε διατρέξῃ ἡ Πελοπόννησος.

§ 58. Ἔλθωσις τῆς Τριπόλεως.

Τὸ σοβαρώτατον πολεμικὸν κατόρθωμα ἐκ τῶν γενομένων ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς Ἐπαναστάσεως εἶναι ἡ ἔλθωσις τῆς Τριπόλεως, διότι διὰ τῆς ἀλώσεως τῆς πρωτευούσης ταύτης τῆς Πελοποννήσου ἐξησφαλίσθη ὁ ἀγὼν ἐν Πελοποννήσῳ. Ἐγένετο δὲ ἡ ἔλθωσις τῆς πόλεως ταύτης ὡς ἐξῆς.

Μετὰ τὴν ἐν Βαλτετσίῳ καὶ Δολιανοῖς μάχην οἱ ἐν Πελοποννήσῳ Ἕλληνες, καταλαμβάνοντες τὰς πρὸς τὴν Τρίπολιν ὀχυράς θέσεις, προυχώρουσιν ὀλίγον κατ' ὀλίγον πρὸς αὐτήν· τέλος δὲ ἀπὸ τῆς δεκάτης Αὐγούστου, ὅτε ὁ Κολοκοτρώνης ἐν λαμπρᾷ μάχῃ παρὰ τὸν Μύτικον (πλησίον τῆς ἀρχαίας Μαντινείας) ἐνίκησε καὶ ἀπέκρουσε τὰ τουρκικὰ στρατεύματα, οἱ Ἕλληνες ἐπολιορκήσαν τὴν Τρίπολιν στενῶς. Οἱ κατὰ τῆς Τριπόλεως ἐπελθόντες Ἕλληνες ἦσαν δωδεκακισχίλιοι περίπου· οἱ δὲ πολιορκούμενοι ἀνῆρχοντο εἰς 32 000 καὶ ἐστεροῦντο τροφῶν. Διὰ τοῦτο λίαν ἐνωρίς ἦλθον εἰς διαπραγματεύσεις πρὸς τοὺς πολιορκουμένους περὶ παραδόσεως. Ἄλλ' αἱ διαπραγματεύσεις αὗται εἰς οὐδὲν ἀποτέλεσμα ἀπέληξαν, διότι οἱ Τούρκοι ἐζήτουν παρὰ τῶν Ἑλλήνων ἔνοπλον ἔξοδον καὶ ἀσφαλῆ συνοδείαν μέχρι λιμένος τινός, οἱ δ' Ἕλληνες ἀπήτουν παράδοσιν ἄνευ ὄρων. Ἀφ' οὗ ἀπέτυχον αἱ διαπραγματεύσεις, οἱ ἐν Τριπόλει Ἀλβανοὶ ἐδήλωσαν εἰς τὸν Κολοκοτρώνην, ὅτι ἦσαν ἔτοιμοι νὰ ἐγκαταλίπωσι τοὺς ὀμοθρήσκους τῶν Τούρκους καὶ ν' ἀναχωρήσωσιν. Ὁ Κολοκοτρώνης, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ ἐξασθενίσῃ ὀλοτελεῶς τὴν δύναμιν τῶν πολιορκουμένων, ἀπεδέχθη τὴν πρότασιν τῶν Ἀλβανῶν καὶ ὥρισεν εἰς αὐτούς ὡς ἡμέραν ἐξόδου τὴν 23 Σεπτεμβρίου. Ἀπὸ τῆς πρωῆς λοιπὸν τῆς 23 Σεπτεμβρίου κίνησις μεγάλη ἐπεκράτει ἐν Τριπόλει, διότι, ἐν ᾧ οἱ Ἀλβανοὶ ἠτοιμάζοντο πρὸς ἀναχώρησιν, οἱ ἐγγύριοι ἐφώναζον κατ' αὐτῶν καὶ δὲν εἴζευρον τί ν' ἀποφασίσωσι. Τέλος ἀπεφάσισαν νὰ συσχεφθῶσι περὶ τοῦ πρακτέου· πρὸς τοῦτο δὲ συνῆλθον ἄπικντες εἰς τὸ διοικητήριον.

Ἄλλ' ἐν ᾧ ἐγίνοντο ταῦτα, οἱ Ἕλληνες στρατιῶται παρετήρησαν, ὅτι ἡ ἀνατολικομεσημβρινὴ πλευρὰ τοῦ τείχους ἔμμενεν ἀφροῦ-

ρητος. Ἀμέσως λοιπὸν πεντήκοντα Ἕλληνες ἀνερριχθήθησαν εἰς τὸ τεῖχος καὶ, ἀφ' οὗ ἔπηξαν ἐπ' αὐτῶν τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν, ἐπήδησαν ἐντὸς τῆς πόλεως καὶ ἤνοιξαν τὰς πύλας. Τοιουτοτρόπως πάντες οἱ πολιορκηταὶ ὤρμησαν αἴφνης ἐντὸς τῆς πόλεως. Φοβερὰ ὑπῆρξε τότε ἡ θέσις τῶν Τούρκων. Οἱ Ἕλληνες στρατιῶται, οὐδὲν ὀλως ὑπακούοντες εἰς τοὺς ἀρχηγούς των Θεόδωρον Κολοκοτρώνην, Πετρόμπεην, Πλαπούταν καὶ λοιποὺς καὶ δίψην ἐκδικήσεως ἔχοντες, ἐπεδόθησαν εἰς φοβερὰν σφαγὴν καὶ λεηλασίαν, τὰ πάντα πυρπολοῦντες καὶ καταστρέφοντες. Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας διήρκεσεν ἡ σφαγὴ καὶ ἡ λεηλασία· δωδεκακισχίλια δὲ πτώματα Ὀθωμανῶν, Ὀθωμανίδων καὶ Ἑβραίων ἐκάλυψεν τὸ ἔδαφος, οἱ δὲ λοιποὶ ἠχμαλωτίσθησαν καὶ ἔπαθον μυριάς συμφοράς. Μόνοι δὲ οἱ πρὸ τῆς ἀλώσεως συνθηκολογήσαντες Ἄλβανοὶ δὲν ἐκακοποιήθησαν, ἀλλὰ μάλιστα ἀπεστάλησαν ὑπὸ τοῦ Κολοκοτρώνη εἰς τὴν Ἥπειρον, συνοδευθέντες μέχρις Αἰγίου ὑπὸ τοῦ Πλαπούτα. Ἐκ δὲ τῶν ἐν Τριπόλει Ἑβραίων οὐδεὶς ἐσώθη. Πάντας τούτους ἐθανάτωσαν οἱ Ἕλληνες μετὰ μανίας, διότι ἠθέλησαν νὰ ἐκδικήσωσι τὸν χλευασμὸν, τὸν ὁποῖον ὑπέστη ὑπὸ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑβραίων τὸ λείψανον τοῦ πατριάρχου. Ἡ ἄλωσις τῆς Τριπόλεως εἶναι τὸ σπουδαιότατον ἔργον τῆς ἐν Πελοποννήσῳ ἐπαναστάσεως, διότι οἱ Τούρκοι ἔκτοτε ἔτρεμον τοὺς Ἕλληνας. Διὰ ταύτης δὲ τῆς ἀλώσεως ἐξησφαλίσθη ὁ ἑλληνικὸς ἀγὼν ἐν Πελοποννήσῳ.

§ 59. Πρώτη ἐν Ἐπιδαύρῳ Ἐθνικὴ Συνέλευσις.

Ὅτε ἔληγε τὸ ἔτος 1821, συνεκροτήθη ἐν Ἐπιδαύρῳ ἡ πρώτη τῶν Ἑλλήνων Ἐθνικὴ Συνέλευσις, τῆς ὁποίας πρόεδρος ἔγινεν ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος. Αὕτη δὲ ἡ Συνέλευσις ἐψήφισε τὸ πρῶτον πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος. Συνέστησε δὲ δύο σώματα πολιτικά, τὸ Βουλευτικόν, τὸ ὁποῖον ἀπετελεῖτο ἐξ ἑβδομήκοντα ἀντιπροσώπων τῶν ἐπαρχιῶν καὶ ἔργον εἶχε νὰ βουλευήηται καὶ νὰ ἀποφασίζῃ περὶ τῶν πρακτέων, καὶ τὸ Ἐκτελεστικόν, τὸ ὁποῖον ἀπετελεῖτο ἐκ πέντε μελῶν καὶ ἔργον εἶχε νὰ ἐκτελῇ τὰ βουλευμᾶτα. Ἐξελέγη δὲ πρόεδρος τοῦ μὲν Βουλευτικοῦ ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης, ἀδελφὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου, τοῦ δὲ Ἐκτε-

λεστικοῦ ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδατος. Ὑπὸ τῆς συνελεύσεως ταύτης ἐκτὸς τῶν ἄλλων ὠρίσθη ἡ σημαία τοῦ Ἔθνους νὰ εἶναι κυκλόλευκος ἀντὶ τῆς ἕως τότε μελαίνης.

ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ 1822

§ 60. Καταστροφὴ τῆς Χίου.

Οἱ κάτοικοι τῆς νήσου Χίου ἦσαν φύσει πρᾶοι καὶ εἰρηνικοί. Διὰ τοῦτο κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς Ἐπαναστάσεως δὲν ἔλαβον ἀνὰ χεῖρας τὰ ὄπλα κατὰ τῶν τυράννων. Ἄλλ' ἐν ᾧ οἱ εἰρηνικοὶ Χῖοι ἔμενον ἡσυχοὶ καὶ ἠῦχοντο ὑπὲρ τῆς εὐοδώσεως τοῦ ἀγῶνος, αἴφνης ὁ διοικητὴς τῆς Σάμου Λυκοῦργος Λογοθέτης, τῇ προτάσει Χίων τινῶν ἀποβὰς εἰς Χίον τῇ 10 Μαρτίου 1822 μετὰ 2 500 ἀνδρῶν, ἀποκλείει τὴν τουρκικὴν φρουρὰν καὶ καλεῖ τοὺς Χίους εἰς τὰ ὄπλα. Οἱ Χῖοι, ἂν καὶ ἦσαν φιλήσυχοι καὶ ἀπειροπόλεμοι, ὅτε εἶδον τοὺς περὶ τὸν Λυκοῦργον ἐπαναστάτας, κατελήφθησαν ὑπὸ μεγίστου ἐνθουσιασμοῦ καὶ ὡς ἐκ τούτου εὐχαρίστως πλέον ὕψωσαν τὴν σημαίαν τῆς Ἐπαναστάσεως. Δυστυχῶς ὅμως, ὅτε ἡ ἐπανάστασις τῆς Χίου ἔγινε γνωστὴ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὁ σουλτᾶνος τοσοῦτον ἐξηγηριώθη, ὥστε διέταξε νὰ συλληφῶσιν οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπίσημοι Χῖοι καὶ ἄλλοι μὲν ἐκ τούτων νὰ θανατωθῶσιν, ἄλλοι δὲ νὰ ριφθῶσιν εἰς τὰς φυλακάς. Συγχρόνως δὲ ἀπέστειλεν εἰς Χίον τὸν ἐκ 46 πλοίων στόλον τοῦ μετὰ ἑπτακισχιλίων ὀπλοφόρων καὶ διέταξε τοὺς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ σατράπας του νὰ μεταβιβάσωσι τάχιστα εἰς Χίον στρατεύματα πρὸς γενικὴν σφαγὴν τῶν ἐπαναστατῶν.

Περὶ τὸ τέλος Μαρτίου ἔφθασεν εἰς Χίον ὁ τουρκικὸς στόλος ὑπὸ τὸν ναύαρχον Καρὰ-Ἀλῆν καὶ ἤρχισε τὸν κανονιοβολισμόν, συγχρόνως δ' ἀπεβίβασεν εἰς τὴν νῆσον τοὺς ἑπτακισχιλίους στρατιώτας. Ἀποβιβάσθέντες δ' οὗτοι εἰς τὴν νῆσον καὶ ἐνωθέντες μετὰ τῶν ἐκ τοῦ φρουρίου ἐξεληθόντων Τούρκων καὶ τῶν ἐκ τῆς Ἀσίας τὴν ἐπομένην ἡμέραν ἐπελθόντων πολυκρίθμων τούρκικῶν σιφῶν, ἐπετέθησαν κατὰ τῶν στρατιωτῶν τοῦ Λυκούργου καὶ ἔτρεψαν

αὐτοὺς εἰς φυγὴν. Ἐπειτα εἰσελθόντες εἰς τὴν πόλιν καὶ πυρπολήσαντες αὐτὴν ἐπεδόθησαν εἰς ἀρπαγὴν, αἰχμαλωσίαν καὶ σφαγὴν. Ἐντρομοὶ οἱ Χῖοι ἔτρεχον εἰς τὰ ὄρη καὶ ἐκρύπτοντο εἰς χραδράς καὶ σπήλαια· ἀλλὰ πανταχοῦ οἱ ἀτυχεῖς εὗρισκον τὸν θάνατον, διότι τὰ ἄγρια ἐκεῖνα τῶν Τούρκων στίφη κατεπλημύθησαν ἄπασαν τὴν νῆσον. Ἄσυλον ἐζήτουν οἱ καταδιωκόμενοι, πλὴν οὐδαμοῦ εὗρισκον τοιοῦτον. Οἱ ἄγριοι σφαγεῖς οὐδὲν ἐσεβάσθησαν. Τὰ πάντα ἐμίλκνυ. Πανταχοῦ τρέχοντες ἔσφαζον. Καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐν τῷ νοσοκομείῳ, τυφλοκομείῳ καὶ φρενοκομείῳ κατέσφαζον. Καθ' ὅλην τὴν νῆσον τὸ αἶμα τῶν ἀθῶων Χίων ἔρρεεν ἄφθονον. Πανταχοῦ δὲν ἤκούοντο εἰμῆ αἱ γοεραὶ καὶ σπαραξικάρδιοι φωναὶ τῶν ῥιπτομένων κάτω πρὸς σφαγὴν ἀόπλων ἀνδρῶν, γυναικῶν καὶ παιδῶν. Εἰς εἴκοσι καὶ τρεῖς χιλιάδας ἀνήλθον τὰ σφαγέντα ἐκεῖνα ἀθῶα πλάσματα, εἰς τεσσαράκοντα δὲ καὶ ἑπτὰ χιλιάδας οἱ αἰχμάλωτοι, οἵτινες ἐπωλήθησαν ἔπειτα ὡς δούλοι ἐν Σμύρῃ καὶ ταῖς κυριωτέροις ἀγοραῖς τῆς Ἀνατολῆς. Ἄνα πᾶσαν δὲ τὴν νῆσον δὲν ἔβλεπέ τις ἄλλο ἢ σωροὺς ἐρειπίων καπνιζόντων καὶ πτώματα. Τοιουτοτρόπως ἢ ἄλλοτε εὐδαίμων ἐκεῖνη νῆσος μετεβλήθη εἰς τρομακτικὸν κοιμητήριον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔκειντο ἄταφα αἰμόφυρτα πτώματα.

§ 61. Ἀνδραγαθῆματα τοῦ Κανάρη.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Χίου ὁ ἑλληνικὸς στόλος, ὅστις ἀπετελεῖτο ἐκ 48 μικρῶν πλοίων καὶ 18 πυρπολικῶν καὶ διωκεῖτο ὑπὸ τοῦ περιφήμου καὶ κυματοχρῶος νευάρχου Ἀνδρέου Μικούλη, ἔκαμιν ἀποπεύρας τινὰς κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ἀλλ' ἀπέτυχε καὶ ἀπέπλευσεν εἰς τὰ Ψαρά. Συνελθόντες δ' ἐκεῖ εἰς συμβούλιον οἱ Ἕλληνες πλοίαρχοι, ἀπεφάσισαν νὰ ἐκπέμψωσιν ἐν καιρῷ σκοτεινῆς νυκτὸς δύο πυρπολικά πλοῖα κατὰ τοῦ ἐν τῷ λιμένι τῆς Χίου προσωρμισμένου τουρκικοῦ στόλου καὶ νὰ κλύσωσι τὴν νευαρχίδα τοῦ αἰμοχροῦς Καρᾶ - Ἀλῆ καὶ ἄλλο ἐν πλοῖον. Πρὸς τοῦτο λοιπὸν ἀπεστάλη ἐπὶ τοῦ ἐνός μὲν πυρπολικοῦ ὁ ἀτρόμητος Ψαριανὸς Κωνσταντῖνος Κανάρης, ἐπὶ δὲ τοῦ ἄλλου ὁ ἐπίσης ἀνδρεῖος Ὑδραῖος Ἀνδρέας Πιπῖνος· ἐκάτερος δὲ τούτων εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ

καὶ ναύτας τινάς. Τὰ δύο ταῦτα πυρπολικὰ εἰσέπλευσαν ἐντὸς τοῦ λιμένος τῆς Χίου περὶ τὸ μεσονύκτιον τῆς ἡμέρας πρὸς τὴν 7ην Ἰουνίου· διηυθύνθησαν δὲ τὸ μὲν τοῦ Κανάρη κατὰ τῆς ναυαρχίδος, τὸ δὲ τοῦ Πιπίνου κατ' ἄλλου μεγάλου ὠσχύτως πλοίου. Ἄπαντα τὰ τουρκικὰ πλοῖα κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην ἦσαν κατὰφωτα, διότι ἡ νύξ ἐκείνη ἦτο ἡ τελευταία νύξ τοῦ Ῥαμαζζάν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ Ῥαμαζζάν εἶναι θρησκευτικὴ νηστεία τῶν Μωαμεθικ-

Κωνσταντῖνος Κανάρης.

νῶν, καθ' ἣν ἐπὶ μῆνα τὴν μὲν ἡμέραν νηστεύουσι, τὴν δὲ νύκτα ἐπιδίδονται εἰς εὐωχίας, κατὰ τὴν τελευταίαν ἐκείνην νύκτα ὁ ναύαρχος συνεωχεῖτο μετὰ τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ στόλου καὶ τοῦ στρατοῦ. Διὰ τοῦτο ἐν τῇ ναυαρχίδι, καθ' ἣν ὄραν ἔφθασεν ὁ Κανάρης, ἦσαν συνηγμένοι τρισχίλιοι περίπου Τούρκοι.

Οὔτε ὁ Κανάρης οὔτε ὁ Πιπίνος ἀφῆκον νὰ πκρέλθῃ καιρός, ἀλλ' ἀμέσως πλησιάσαντες προσεκόλλησαν τὰ πυρπολικὰ των,

ἔβαλον πῦρ εἰς αὐτὰ καὶ διὰ λέμβων ἀπεμακρύνθησαν. Ἐκ τῶν πυρπολητῶν ὅμως τούτων ὁ Ἰδραῖος πυρπολητὴς δὲν ὑπῆρξεν εὐτυχής, διότι τὸ πυρπολικόν του ἐνοήθη ὑπὸ τῶν ναυτῶν τοῦ πλοίου ἐκείνου ἐγκαιρῶς καὶ ἀπεσπάσθη ἀπὸ τοῦ πλοίου. Ὁ δὲ Κανάρης ὑπῆρξεν εὐτυχής, διότι αἱ φλόγες τοῦ πυρπολικοῦ του ἀνεδόθησαν εἰς τὴν ναυαρχίδα ἀκαριαίως. Διὰ τοῦτο καὶ πλήρης χαρᾶς ὁ γενναῖος Ψαριανός, ὅτε ἀπεμακρύνετο τῆς ναυαρχίδος, ἀνεφώνησεν «Αὐτὴ εἶναι ὠραία φωτοχυσία, παληότουρκοι». Μετ' ὀλίγον ἡ ἀναφλεχθεῖσα ναυαρχίς ἐφάνετο ὡς ἡφαίστειον ἀναπέμπον φλόγας οὐρανομήκεις. Πάντες οἱ ἐν αὐτῇ ἄνδρες πλήρεις τρόμου καὶ μετ' ἀπελπιστικῶν κραυγῶν ἐπήδων εἰς τὰς λέμβους, διὰ νὰ σωθῶσιν· ἀλλ' αἱ λέμβοι ἕνεκα τοῦ βάρους ἀνετρέποντο καὶ ἐβυθίζοντο αὐτανδρῶν. Ὁ δὲ αἰμοδόρος ναύαρχος Καραῖ-Ἀλῆς, ὅστις ὤρμησεν ἐκ τῶν πρώτων ἐν τῷ μέσῳ τῆς συγχύσεως καὶ ταρχαῖς, διὰ νὰ σωθῆ, ὅτε ἐπεβιάσθη εἰς τὴν λέμβον, ἐπληρώθη καιρῶς ὑπὸ ἀνημμένου ἰστοῦ, καταπεσόντος ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του, καὶ μετηνέχθη κακῶς ἔχων εἰς τὴν ξηρὰν, ἔνθα καὶ ἐξέπνευσε. Τέλος μετὰ παρέλευσιν μιᾶς ὥρας τὸ πῦρ τῆς καιομένης ναυαρχίδος μετεδόθη εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην καὶ τοιουτοτρόπως ἡ ναυαρχίς ἀνετινάχθη εἰς τὸν ἀέρα μεθ' ὅλων τῶν ἐν αὐτῇ ἀνδρῶν. Τὸ μέγα τοῦτο κατόρθωμα τῶν Ἑλλήνων τοσοῦτον τρόμον ἐνέβαλεν εἰς τοὺς Τούρκους, ὥστε ἀμέσως οὗτοι ἀπέπλευσαν εἰς τὸν Ἑλλησπόντον. Οἱ δὲ Ἕλληνες πυρποληταὶ ἐπανεληθόντες εἰς τὰ Ψαρὰ ἐγένοντο δεκτοὶ ὑπὸ τοῦ λαοῦ μετ' ἀγαλλιάσεως καὶ ἐνθουσιασμοῦ. Μετὰ ταῦτα (τῆς 28 Ὀκτωβρίου) ἐπυρπολήθη ὑπὸ τοῦ Κανάρη παρὰ τὴν Τένεδον καὶ ἡ ὑποναυαρχίς, ἣτις περιεῖχεν ὀκτακοσίους ἄνδρας.

§ 62. Ἀτυχεῖς μάχαι τῶν Ἑλλήνων ἐν Πέτα καὶ Φαναρίῳ.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλῆ-πασσᾶ τῶν Ἰωαννίνων ὁ Χουρσίτ πασσᾶς μεταβὰς εἰς Λάρισαν προπαρασκευάσθη νὰ κατασβέσῃ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν. Ἀπεφάσισε δὲ νὰ ἐπιτεθῆ κατὰ τῶν ἀγωνιζομένων ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας Σουλιωτῶν καὶ ἔπειτα νὰ προ-

χωρήσει εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ τὴν Πελοπόννησον. Κατὰ μῆνα λοιπὸν Μάιον ὤρμησε κατὰ τοῦ Σουλίου· ἀλλ' εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τοιαύτην φθορὰν ὑπέστη, ὥστε ἐν ἀγκυρακτῆσει ἀνέκραζεν· «Ὁ Θεὸς ἀφῆρσεν ἀπὸ τοὺς πιστοὺς τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν ἔδωκεν εἰς τοὺς γκιαούρηδες». Ἐξακολουθήσας δὲ μετ' ἐπιμονῆς τὰς ἐπιθέσεις του κατὰ τοῦ Σουλίου ἠναγκάσθη ἐπὶ τέλους νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν Ἠπειρον καὶ μετέβη εἰς Λάρισσαν, διὰ νὰ προετοιμασθῇ καλῶς

Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος.

διὰ τὴν κατὰ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου ἐκστρατείαν· ἀνέθηκε δὲ τὴν ἐξακολουθήσειν τῆς πολιορκίας τοῦ Σουλίου εἰς τὸν Ὁμῆρ Βρυώνην. Ἐν τῇ περιστάσει λοιπὸν ἐκείνῃ οἱ Σουλιῶται, οἵτινες ἦσαν χίλιοι μόνον, ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῶν ἄλλων Ἑλλήνων. Εἰς τὴν φωνὴν δὲ ταύτην τῶν Σουλιωτῶν ἔσπευσαν πενταχόσιοι Μανιάται ὑπὸ τὸν ἥρωα τοῦ Βαλτετσίου Κυριακούλην Μαυρομιχάλην καὶ τρισχίλιοι ἄλλοι Ἕλληνες καὶ φιλέλληνες ὑπὸ τὸν Ἀλέξανδρον Μαυροκορδάτον. Ἄλλ' ἀτυχῶς

καὶ οἱ Μανιᾶται ἐνικήθησαν ἐν Φαλήρῳ, ἀπολέσαντες μάλιστα καὶ τὸν γενναῖον ἀρχηγόν των Κυριακούλην, καὶ οἱ τρισχιλίοι Ἕλληνες καὶ φιλέλληνες ἔπαθον πικνωλεθρίαν παρὰ τὸ χωρίον Πέττα. Ἦτο δὲ τότε Ἰούλιος τοῦ 1822.

§ 63. Ἐκστρατεία καὶ καταστροφὴ τοῦ Δράμαλη.

Καθ' ὃν χρόνον ὁ Ὁμὲρ Βρυώνης ἐπολέμει πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἐν Ἠπείρῳ, ὁ σουλτᾶνος ἀπεφάσισε ν' ἀποστείλῃ ἄλλον ἰσχυρὸν στρατὸν κατὰ τῆς ἀνατολικῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ Πελοποννήσου. Τοιοῦτοτρόπως ἤλπιζεν, ὅτι ἤθελε κητσβέσῃ τὴν ἐπανάστασιν. Ἐξέλεξε δὲ στρατηγὸν οὐχὶ τὸν Χουρσίτ, ἀλλὰ τὸν ἄριστον ἐκ τῶν στρατηγῶν τοῦ Μαχμούτ πασσᾶν, ὅστις, ἐπειδὴ κητήγετο ἐκ Δράμας τῆς Μακεδονίης, ἐπωνομάζετο Δράμακλης. Ὁ νέος λοιπὸν οὗτος στρατάρχης, παρὰλθὼν 24 000 πεζῶν, ἐξακισχιλίους ἰππεῖς καὶ ἰσχυρὸν πυροβολικόν, εἰσήλκεν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ λεηλατῶν τὰς χώρας, δι' ὧν διήρχετο, ἔφθασε τῇ 5 Ἰουλίου εἰς Κόρινθον, καὶ ἐκ Κορίνθου, ἀφ' οὔ ἔγινε κύριος τοῦ Ἀκροκορίνθου, εἰς Ἄργος, σκοπῶν νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν πορείαν του μέχρις Ἀρκαδίας καὶ ν' ἀνκητήσῃ τὴν Τρίπολιν. Ἀλλὰ φθάσας εἰς Ἄργος εὔρε τὴν Ἀκρόπολιν τῆς πόλεως ἐκείνης κητεγομένην ὑπὸ τοῦ Ὑψηλάντου μετὰ 700 Ἑλλήνων. Διὰ τοῦτο ἠναγκάσθη νὰ πκύσῃ τὴν πορείαν του καὶ νὰ πολιορκήσῃ τὴν ἀκρόπολιν.

Ἐν ᾧ ὁ Δράμακλης ἠσχολεῖτο εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς ἀκροπόλεως, ἔφθασεν ἐκ Τριπόλεως ὁ Κολοκοτρώνης, ἄγων δεκακισχιλίους μαχητὰς καὶ κητέλαβε τοὺς Μύλους. Ἐκεῖθεν κατ' ἀρχὰς ἐβοήθησε τοὺς ἐν τῇ ἀκροπόλει ν' ἀντιστῶσιν, ὕστερον δὲ διηυκόλυνε τὴν ἐκ τῆς ἀκροπόλεως ὑποχώρησιν αὐτῶν· ἐπεδίωξε δὲ ὁ Κολοκοτρώνης ν' ἀντιστῇ ἐπὶ τινὰς ἡμέρας ἡ ἀκρόπολις, διότι ἐγνώριζεν, ὅτι ὁ Δράμακλης ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ ὀλίγας μόνον τροφὰς θὰ ἠναγκάζετο μετὰ τινὰς ἡμέρας νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς Κόρινθον πρὸς ἐπισίτισιν τοῦ στρατοῦ του. Πράγματι δὲ ὁ Δράμακλης μετὰ τινὰς ἡμέρας περιῆλθεν εἰς τὴν ἐσχάτην ἀμνηχανίαν ἕνεκα τῆς

παντελοῦς στερήσεως τροφῶν καὶ ὕδατος καὶ εὐρέθη εἰς τὴν ἀνάγκη νὰ σκεφθῆ περὶ ταχείας ἐπανόδου εἰς Κόρινθον. Ἄλλὰ τὴν ἀπόφασιν ταύτην τοῦ Δράμαλι λίαν ἐνωρὶς ἐνόησεν ὁ Κολοκοτρώνης. Διὰ τοῦτο τάχιστα ἀνεχώρησε μετὰ 2 350 ἀνδρῶν καὶ διευθυνθεὶς εἰς τὰ στενά τῶν Δερβενακίων ἐτοποθέτησε τοὺς στρατιώτας του ἐντὸς χαράδρου, ὅπισθεν βράχων καὶ θάμνων. Ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἀνεχώρησεν ἐξ Ἄργους τῆ 26 Ἰουλίου· ὅτε δὲ οἱ Τούρκοι ἱππεῖς εἰσῆλθον εἰς τὰ στενά, φοβερὸν πῦρ ὑπεδέχθη αὐτούς. Ἐντρομοὶ λοιπὸν πάντες οἱ Τούρκοι ἱππεῖς τε καὶ πεζοί, ὑποχωρήσαντες ἀνέβησαν εἰς τὸ ὕψωμα τοῦ Ἁγίου Σώστου καὶ διέφυγον τὸν ἐκ τοῦ Κολοκοτρώνη κίνδυνον. Ἄλλ' αἰφνης κατὰ διαταγὴν τοῦ στρατηγικωτάτου Κολοκοτρώνη ἔφθασαν ἐκεῖ ὁ Νικηταρᾶς, ὁ Παπαφλέσας καὶ ὁ Ὑψηλάντης καὶ καταλαβόντες λόφον τινὰ φράσσοντα τὴν χαράδραν, διὰ τῆς ὁποίας διήρχοντο οἱ Τούρκοι, ἤρχισαν σφοδρὴν κατ' αὐτῶν πῦρ. Οἱ Τούρκοι, πρὸ τῶν φονικῶν ὅπλων τοῦ Νικηταρᾶ καὶ τοῦ Παπαφλέσα εὐρεθέντες, πυροβολούμενοι δὲ καὶ ὅπισθεν ὑπὸ τοῦ ἐπελθόντος κατ' αὐτῶν Κολοκοτρώνη, εὐρέθησαν εἰς θέσιν δεινὴν. Περισσότεροι τῶν τρισχιλίων ἔπεσον νεκροὶ καὶ ἄπειρα λάφυρα περιῆλθον εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων. Ἐκεῖ ὁ Νικηταρᾶς ὠνομάσθη καὶ πάλιν Τουρκοφάγος. Ὁ δὲ Δράμαλης, ἰδὼν τὴν καταστροφὴν ταύτην τοῦ στρατοῦ του, τοσοῦτον ἐφοβήθη, ὥστε καθ' ὅλην τὴν ἐπιούσαν ἔμεινεν ἐν Ἄργει, τῆ δὲ 28 Ἰουλίου μετὰ τοῦ ὑπολειπομένου εἰς αὐτὸν στρατοῦ ἤρχισε νὰ ὑποχωρῆ εἰς Κόρινθον διὰ τοῦ Ἁγιορίου καὶ οὐχὶ διὰ τοῦ Δερβενακίου. Ἄλλ' ἐν ᾧ διήρχετο διὰ τοῦ Ἁγιορίου, ἐπετέθησαν κατ' αὐτοῦ ὁ Νικηταρᾶς, ὁ Ὑψηλάντης καὶ ὁ Παπαφλέσας καὶ ἐφόνευσαν περὶ τοὺς χιλίους ἐκ τῶν στρατιωτῶν του. Μετὰ πολλὰς ἐπὶ τέλους ζημίας κατώρθωσεν ὁ Δράμαλης νὰ διέλθῃ καὶ νὰ διευθυνθῆ κακῶς ἔχων εἰς Κόρινθον.

Τοιοῦτον οἰκτρὸν τέλος ἔλαβεν ἡ ἐκστρατεία τοῦ Δράμαλι. Κατεστραχημένος καὶ κατησχυμμένος ἐπανῆλθε πλέον εἰς Κόρινθον καὶ ἐκεῖ ἐκ τῆς μεγάλης του θλίψεως ἀσθενήσας ἀπέθανε περὶ τὰ τέλη Ὀκτωβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους. Τὰ δὲ λείψανα τοῦ στρατοῦ του ἐλαττωθέντα ἐκ τοῦ πολέμου, τῆς πείνης καὶ τῶν ἀσθενειῶν

εις 4 000 ἄνδρας κατεστράφησαν κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος παρὰ τὴν Ἀκράταν ὑπὸ τῶν δύο Ζαημαίων, τοῦ Λόντου, τοῦ Πετμεζᾶ καὶ τοῦ Χαραλάμπη. Ὀφείλεται δὲ ἡ καταστροφή αὕτη τοῦ Δράμαλη εἰς τὸν στρατηγικὸν ἰδίως νοῦν τοῦ Κολοκοτρώνη. Διὰ τοῦτο πολὺ δικαίως ἡ μὲν Γερουσία ἐξέλεξε τὸν Κολοκοτρώνη ἀρχιστράτηγον τῆς Πελοποννήσου, οἱ δὲ Πελοποννήσιοι ὠνόμασαν αὐτὸν πατέρα.

§ 64. Ἄλωσις τοῦ Παλαμηδίου. — Παράδοσις τοῦ Ναυπλίου.

Πρὸ τῆς εἰσβολῆς τοῦ Δράμαλη οἱ Ἕλληνες εἶχον πολιορκίῃ τὸ ὄχυρόν τοῦ Ναυπλίου φρούριον Παλαμηδίου, εἶχον δὲ πολλὰς ἐλπίδας ταχέως νὰ γίνωσι κύριοι καὶ τοῦ φρουρίου τούτου καὶ τῆς πόλεως, διότι οἱ πολιορκούμενοι ἔστεροῦντο τροφῶν. Μετὰ δὲ τὴν καταστροφὴν τοῦ Δράμαλη ὁ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀποκλεισμός τοῦ φρουρίου τούτου ὑπῆρξε τοιοῦτος, ὥστε οἱ πολιορκούμενοι κατ' οὐδένα τρόπον ἠδύναντο νὰ εἰσκαγάωσιν εἰς τὸ Ναύπλιον τροφάς. Διὰ τοῦτο πάντες οἱ πολιορκούμενοι ὑπέφερον ἐκ τῆς πείνης τὰ πάνδεινα καὶ μάλιστα εἶχον καταντήσῃ νὰ τρώωσι ζῶα ἀκάθαρτα, δέρματα βεβρασμένα καὶ πᾶν ὅ,τι εὔρισκον. Ἐν τοιαύτῃ δὲ θέσει εὔρισκόμενοι οὗτοι εἶχον πλέον ἀρχίσῃ διαπραγματεύσεις μετὰ τῶν Ἑλλήνων περὶ παραδόσεως τοῦ φρουρίου καὶ τῆς πόλεως. Ἄλλ' ἐν ᾧ προσέβαινον αἱ διαπραγματεύσεις, παρουσιάζον-
ται αἴφνης εἰς τὸν ἀρχηγὸν τῶν πολιορκούντων Ἑλλήνων Σταϊκὸν Σταϊκόπουλον δύο Τούρκοι λιποτάκται καὶ ἀγγέλλουσιν εἰς αὐτόν, ὅτι πάντες σχεδὸν οἱ φρουροὶ τοῦ Παλαμηδίου καταλιπόντες τὰς θέσεις των εἶχον καταβῆ εἰς τὴν πόλιν, διὰ νὰ λάβωσι μέρος εἰς τὸ γενικὸν συμβούλιον, τὸ ὅποσον ἐγένετο διὰ τὴν παράδοσιν. Ταῦτα δ' ἀκούσας ὁ Σταϊκὸς δὲν ἀφῆκε νὰ παρέλθῃ καιρὸς, ἀλλ' ἀμέσως παρασκευάζει κλίμακας καὶ περὶ τὸ μεσονύκτιον ἀνέρχεται μετὰ τῶν στρατιωτῶν του εἰς τὸ φρούριον καὶ καταλαμβάνει αὐτὸ (80 Νοεμβρίου). Πλήρεις χαρᾶς οἱ Ἕλληνες διὰ τὴν ἔλωσιν τοῦ ἀπορρήτου ἐκείνου φρουρίου ἀμέσως μετὰ τὴν ἀνάβασίν των ἤρχισαν νὰ πυροβολῶσιν εἰς τὸν ἀέρα, ἐφώναζον δὲ πρὸς τοὺς ἐν Ναυ-

πλίω Τούρκους «Καλῶς σὰς ἡῦραμεν ἀγάδες». Οἱ δ' ἐν Ναυπλίῳ Τούρκοι, ὅτε εἶδον ὅτι τὸ ἀπόρθητον ἐκεῖνο τῆς πόλεως προπύργιον ἐκυριεύθη, ὑπὸ τοιοῦτου φόβου καὶ τρόμου κατελήφθησαν, ὥστε περιέτρεχον τὰς ἀγυῖας τῆς πόλεως ὡς παρὰ φρονες. Ἐν ᾧ δ' ἐγίνοντο ταῦτα, φθάνει εἰς τὸ Παλαμῆδιον ὁ Κολοκοτρώνης καὶ προσκαλεῖ τοὺς ἐν Ναυπλίῳ Τούρκους νὰ παρκαδώσωσι τὴν πόλιν καὶ τὰς κλεῖς τῶν φρουρίων αὐτῆς, ἠπειλήσει δ' αὐτοὺς ὅτι, ἐὰν βραδύνωσιν, ἤθελε διατάξῃ τὴν ἔνκρξιν τοῦ βομβαρδισμοῦ τῆς πόλεως. Ἐν τῇ δεινῇ δὲ ταύτῃ θέσει εὐρεθέντες οἱ Τούρκοι ἠναγκάσθησαν πλεόν νὰ συνθηκολογήσωσιν. Διὰ τῆς συνθήκης δὲ ταύτης αὐτοὶ μὲν ὑπεχρεώθησαν νὰ παρκαδώσωσι τὴν πόλιν καὶ τὰς κλεῖς τῶν φρουρίων, οἱ δ' Ἕλληνες ὑπεσχέθησαν ν' ἀποστείλωσιν αὐτοὺς δι' ἑλληνικῶν πλοίων ἀσφαλῶς εἰς Μ. Ἀσίαν. Τέλος οἱ δύο οὗτοι ὄροι τῆς συνθήκης διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ τοῦ κατὰ καλὴν τύχην καταπλεύσαντος τότε εἰς τὸ Ναύπλιον Ἄγγλου ναυάρχου Ἀμιλτῶν ἐξετελέσθησαν ἀκριβῶς. Οὕτω δὲ καὶ τὸ Ναύπλιον παρεδόθη καὶ οἱ Τούρκοι ἀπέπλευσαν εἰς Μ. Ἀσίαν ἀνενόχλητοι.

§ 65. Καταστροφὴ τοῦ Σουλίου.

Ὅτε ἐν Πελοποννήσῳ κατεστρέφετο ὁ Δράμκιλης, οἱ ἐν Ἠπειρῷ στρατηγοὶ Ὁμέρ Βρυώνης καὶ Μεχμέτ Ῥεσίτ πασσαῶς, ὁ ἐπικλούμενος Κιουταχῆς, ἐπολιόρκουν τὸ Σούλι στενωῶς. Οἱ γενναῖοι Σουλιῶται, ἂν καὶ μετὰ τὴν ἐν Φαναρίῳ καὶ Πέτρα καταστροφὴν τῶν Ἑλλήνων οὐδεμίαν βοήθειαν περιέμενον πλεόν, ἐν τούτοις ἀνθίσταντο ἥρωικῶς. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους μετ' ἀντίστασιν, διαρκέσασαν μέχρι τοῦ Σεπτεμβρίου, ἠναγκάσθησαν ἕνεκα παντελοῦς ἐλλείψεως τροφῶν νὰ συνομολογήσωσι πρὸς τὸν Ὁμέρ συνθήκην, καθ' ἣν ὑπεχρεώθησαν νὰ ἐγκαταλίπωσι τὸ Σούλι. Ἐκ τῶν Σουλιωτῶν δ' ἐκείνων ἄλλοι μὲν μετέβησαν εἰς τὰς Ἰονίους νήσους, ἄλλοι δὲ κατῆλθον εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ ἐνωθέντες μετὰ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων ἐξήκολούθησαν τὸν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγῶνα.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Σουλιωτῶν εἰσβάλλοντες οἱ Τούρκοι εἰς τὰ χωρία τῶν Σουλιωτῶν κατέστρεψαν αὐτὰ διὰ τοῦ πυρός.

Ἐκτοτε ἐκεῖ, ὅπου ἔκειτο τὸ τετραχώριον (Σουλι, Κιάφα, Ἄβαρικός καὶ Σαμονίβα), δὲν ὑπάρχει ἄλλο τι εἰμὴ ἐρείπια· μόνον δὲ ἐκ τοῦ ἑπταχωρίου σφύζονται ἤδη τρία χωρία (τὸ Τσεκουρι, τὸ Ἄλποχωρι καὶ ἡ Γκιανόλα), ἀλλὰ καὶ ταῦτα δυστυχῶς κατοικοῦνται νῦν ὑπὸ Τουρκλβανῶν.

§ 66. Πρώτη πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου.

Μετὰ τὴν κατὰστροφὴν τοῦ Σουλίου ὁ Ὁμέρ Βρυώνης καὶ ὁ Κιουταχῆς ὤρμησαν μετὰ 11 000 ἀνδρῶν εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ περὶ τὰ τέλη Ὀκτωβρίου ἔφθασαν πρὸ τοῦ Μεσολογγίου καὶ ἐπολιορκήσαν αὐτὸ πανταχόθεν, ἐν ᾧ συγχρόνως ὁ Ἰουσοῦφ πικρῶς ἀπέκλεισεν αὐτὸ ἀπὸ θαλάσσης. Ἐν Μεσολογγίῳ ὑπῆρχον μόνον ἐξακόσιοι περίπου μαχηταί, ὧν ἀρχηγοὶ ἦσαν ὁ Μαυροκορδαῆτος καὶ ὁ περίφημος Σουλιώτης Μᾶρκος Βότσαρης. Πρὸ τοῦ κινδύνου δ' ἐκείνου εὐρεθέντες οἱ ὀλίγοι ἐκεῖνοι Ἕλληνες ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰδοποίησαν τοὺς ἐν Πελοποννήσῳ Ἕλληνας, ἀφ' ἑτέρου δέ, διὰ νὰ κερδήσωσι χρόνον, προσεποιήθησαν, ὅτι ἤθελον νὰ κερδώσωσι τὴν πόλιν καὶ ἤρχισαν διαπραγματεύσεις μετὰ τοῦ Ὁμέρ Βρυώνη. Ἄλλ' ἐν ᾧ ὁ Ὁμέρ Βρυώνης ἕνεκα τῶν ἐνεργουμένων διαπραγματεύσεων ἐθεώρει βεβαίαν τὴν παράδοσιν τοῦ Μεσολογγίου, φθάνει αἴφνης πρὸ τοῦ ὄρου τῆς πόλεως ὁ Ὑδρακὴς στόλος, ὁ ὁποῖος τρέπει τὸν ὑπὸ τὸν Ἰουσοῦφ στόλον εἰς φυγὴν καὶ ἀποβιβάζει εἰς τὴν πόλιν τροφὰς καὶ πολεμεφόδια καὶ σῶμα ἐκ χιλίων Πελοποννησίων ὑπὸ τὸν Πετρόμπεην, Ζαχίμην καὶ Δεληγιάννην. Τότε λοιπὸν οἱ πολιορκούμενοι ἐμήνυσαν εἰς τὸν Ὁμέρ Βρυώνη· «Ἐὰν θέλῃς τὸ Μεσολόγγι, ἔλα νὰ το πάρῃς». Ὁ δὲ Ὁμέρ Βρυώνης μετὰ τὴν ἀποτυχίαν του ταύτην δὲν ἀπηλπίσθη, ἀλλ' ἀπεφάσισε νὰ κάμῃ γενικὴν ἔφοδον κατὰ τὴν νύκτα τῆς 24 πρὸς τὴν 25 Δεκεμβρίου, διότι ἐπίστευεν ὅτι κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην ἕνεκα τῆς ἑορτῆς τῶν Χριστουγέννων πάντες οἱ πολιορκούμενοὶ ἔμελλον νὰ εἶναι ἐν ταῖς νυκτὶς. Ἄλλ' ἡ ἀπόφασις αὕτη τοῦ Ὁμέρ ἔγινε γνωστὴ εἰς τοὺς πολιορκουμένους διὰ τινος Ἑλλήνου κυνηγοῦ τοῦ Ὁμέρ, Ἰωάννου Γούναρη καλουμένου. Διὰ τοῦτο οἱ πολιορκούμενοι κατέλαβον κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην τὰς καταλλήλους

θήσεις. Ὅτε λοιπὸν ὤρμησαν οἱ Τοῦρκοι, φοβερὸν πῦρ ὑπεδέχθη αὐτοῦς. Ἔνεκα δὲ τῆς ἀπροσδοκῆτος ταχύτης κατκταστροφῆς ἔντρομοι ἐτράπησαν εἰς φυγὴν, ἀφ' οὗ ἀφῆκον ἐπὶ τοῦ πεδίου διακοσίους περίπου νεκρούς. Ἐν τούτοις ὁ Ὁμέρ Βρυώνης τακτοποιήσας τὸν στρατὸν τοῦ ἐπανελάθε τὴν πολιορκίαν. Ἀλλὰ μετὰ τινος ἡμέρας ἀφ' ἑνὸς μὲν ἔνεκα τοῦ βραχυτάτου χειμῶνος καὶ τῆς ἐλλείψεως τροφίμων, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι ἔμαθον ὅτι πρὸς βοήθειαν τῶν πολιορκουμένων ἤρχετο ὁ Ὀδυσσεύς, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα τρόμον ἐνέπνεεν εἰς τοὺς Τούρκους, ἔλυσε τὴν πολιορκίαν κατὰ λιπὼν πρὸ τοῦ Μεσολογγίου ἀπάσας τὰς ἀποσκευὰς τοῦ στρατοῦ του καὶ ἀρκετὰ τηλεβόλα. Ἐκ τοῦ στρατοῦ δ' ἐκείνου τοῦ Ὁμέρ πεντακόσιοι ἐπνίγησαν ἐν τῷ Ἀχελῷφ, διότι ὁ ποταμὸς οὗτος καθ' ἣν ἡμέραν διήρχοντο αὐτὸν οἱ Τοῦρκοι εἶχε πλημμυρῆσαι· οἱ δὲ περισωθέντες κακῶς ἔχοντες μετέβησαν εἰς Ἡπειρον.

ΤΡΙΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ 1823

§ 67. Δευτέρα ἐν Ἀστρει Ἐθνικὴ Συνέλευσις.

Κατὰ μῆνα Μάρτιον τοῦ 1823 συνεκροτήθη ἐν Ἀστρει ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Πετρόμπεη ἡ δευτέρα Ἐθνικὴ Συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων, ἣτις ἐτροποποίησε τὸ πολίτευμα καὶ διώρισε νέαν κυβέρνησιν (τὸ ἐκτελεστικὸν σῶμα). Τὴν νέαν κυβέρνησιν συνεκρότησαν ὁ Σωτήριος Χαραλάμπης, ὁ Ἀνδρέας Ζαΐμης, ὁ Ἀνδρέας Μεταξῆς καὶ ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Πετρόμπεη. Ἐδρα δὲ τῆς κυβερνήσεως ὠρίσθη ἡ Τρίπολις, ἀλλὰ τὰ μέλη αὐτῆς διεσκορπίσθησαν εἰς διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς Ἐπαναστάσεως.

§ 68. Εἰσβολὴ τοῦ Μουσταῖ ἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα. — Θάνατος τοῦ Μάρκου Βότσαρη.

Ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις, ἀποτυχοῦσα τὸ πρῶτον καὶ δεύτερον ἔτος νὰ καταβάλῃ τὴν Ἐπανάστασιν, ἀπέστειλε τῷ 1823 κατὰ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος τὸν Μουσταῖν πικρῶν μετὰ 16 000 ἐκλε-

κτῶν Τουρκλβανῶν. Ἐν ᾧ δὲ ἐπῆρχετο ὁ Μουσταῆς, ὁ γενναῖος Σουλιώτης Μᾶρκος Βότσαρης μνησθάνει, ὅτι ἡ πρωτοπορεία τοῦ Μουσταῆ, ἀποτελουμένη ἐκ πεντακισχιλίων ἀνδρῶν καὶ διοικουμένη ὑπὸ τοῦ Τσελαλεδίν βέη, ἐστρατοπέδευσε παρὰ τὸ Καρπενήσιον. Τοῦτο μνηθὼν ἀπεφάσισε νὰ ἐπιτεθῆ κατὰ τοῦ Τσελαλεδίν, συνεννοήθη δὲ καὶ μετ' ἄλλων Ἑλλήνων νὰ ἐπιτεθῶσιν οὗτοι συγχρόνως ἐξ ἄλλων μερῶν. Ἔσπευσε λοιπὸν μετὰ 350 Σουλιωτῶν εἰς τὴν ὀρισθεῖσαν θέσιν καὶ περιέμενε τὸ σύνθημα διὰ τὴν κοινὴν

Μᾶρκος Βότσαρης.

ἐπίθεσιν. Ἄλλ' ἐπειδὴ παρήλθεν ἡ προσδιορισθεῖσα ὥρα καὶ οἱ ἄλλοι Ἕλληνες δὲν εἶχον ἐμφανισθῆ, ἀπεφάσισε νὰ ἐκτελέσῃ μόνος τὸ τολμηρὸν σχέδιον καὶ τὴν νύκτα τῆς 9 Αὐγούστου ἐφόρηξ' ἑξίφηρης κατὰ τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου. Ἡ καταστροφή, ἣν προξένησεν ὁ ἀτρόμητος Σουλιώτης, ὑπῆρξεν ἀπερίγραπτος, ὁ δὲ φόβος, ὑπὸ τοῦ ὁποίου κατελήφθησαν οἱ ἐχθροί, μέγιστος. Ἄλλ' ἀτυχῶς ἐν τῇ ὁρμῇ του ὁ γενναῖος Μᾶρκος ὕψωσε τὴν κεφαλὴν του ὑπεράνω μάνδρας τινός, διὰ νὰ προκηρύξῃ μὴ τυγὼν ἐντὸς Πηφιοποιήθηκε ἀπὸ το Ἰστυπούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

αὐτῆς ἦτο ὁ Τσελαλεδίν. Κατὰ τὴν στιγμὴν δ' ἐκείνην σφαῖρα ἐχθρική ἐπληξεν αὐτὸν ἐπὶ τοῦ μετώπου καὶ τὸν ἔρριψε νεκρὸν. Οἱ Σουλιῶται ἐνίκησαν νίκην λαμπράν, ἀλλ' ἀπώλεσαν τὸν ἀριστον ἄνδρα των, καὶ διὰ τοῦτο θρηνοῦντες καὶ ὀδυρόμενοι ἐπέστρεψαν εἰς Μεσολόγγιον κομίζοντες καὶ τὸν νεκρὸν τοῦ ἀρχηγοῦ των, τὸν ὁποῖον καὶ ἐκήδευσαν μετὰ μεγίστων τιμῶν. Τότε δὲ ἡ ἀδελφὴ τοῦ Μάρκου, ἀποτρέπουσα τὴν σύζυγον αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ νὰ θρηνῇ, εἶπεν ἐν σπαρτιατικῇ ἀληθῶς μεγαλοφροσύνῃ τὰ ἑξῆς: «Δὲν πρέπει ἡμεῖς ἡ Σουλιώτισσας νὰ κλαῖμε τοὺς ἄνδρας μας, ὅταν σκοτώνωνται, γιὰτὶ εἴμαστε ὅλαις συνειθισμέναις νὰ τους βλέπουμε νὰ σκοτώνωνται ἔς τὸν πόλεμον καὶ νὰ πηγαινῶν ἴσως ἀρνιὰ σφακτὰ καὶ μυρωδάτα εἰς τὸν ἄλλον κόσμον καὶ ὄχι ἴσως φοβίμικ ἔς τὸ κρεββάτι τους».

§ 69. Πολιορκία τοῦ Αἰτωλικοῦ.

Ἡ παρὰ τὸ Καρπενήσιον νίκη τῶν Σουλιωτῶν οὐδαμῶς ἀνέκοψε τὴν πορείαν τοῦ Μουσταῆ. Ὁ πασσαὶς οὗτος, προχωρήσας πρὸς τὴν Αἰτωλίαν καὶ ἐνωθεὶς καθ' ὁδὸν μετὰ τοῦ Ὁμέρ Βρυώνη ἄγοντος τετρακισχιλίους ἄνδρας, διηθύνθη κατὰ τοῦ Αἰτωλικοῦ καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς Ὀκτωβρίου ἐπολιορκήσεν αὐτό. Ἡ πόλις αὕτη, ἣτις Ἀνατολικὸν τότε ἐκαλεῖτο, ἦτο καλῶς ὠχυρωμένη καὶ περιεῖχε διςχιλίους κατοίκους, ἐξ ὧν πεντακόσιοι ἦσαν ἔνοπλοι. Εἶχον δὲ οἱ πολιορκούμενοι τροφὰς ἀφθόνας, διότι ἐλάμβανον αὐτὰς ἐξ ἄλλων μερῶν διὰ θαλάσσης, ἀλλ' ἔπασχον ἐκ λειψυδρίας, διότι, λαμβάνοντες τὸ ὕδωρ ἑξωθεν, δὲν ἠδύναντο κατὰ τὴν πολιορκίαν νὰ προμηθεύωνται αὐτὸ εὐκόλως.

Τὰς προσβολὰς των κατὰ τοῦ Αἰτωλικοῦ ἤρχισαν οἱ ἐχθροὶ τῆ 5 Ὀκτωβρίου τοῦ 1823 δι' ἀκταπαχύστου ἐκπυρσοκοροτήσεως ἐξ τηλεβόλων των. Ἐν τούτοις μεθ' ὅλους τοὺς κανονιοβολισμοὺς των καὶ μεθ' ὅλας τὰ προσπαθείας των εἶδον μετ' ὀλίγον ὅτι οὐδὲν ἠδύναντο νὰ κατορθώσωσι. Διὰ τοῦτο μετὰ τινὰς ἡμέρας προέτειναν εἰς τοὺς πολιορκουμένους συμβιβασμὸν· ἀλλὰ τὸν συμβιβασμὸν τοῦτον οἱ πολιορκούμενοι μεθ' ὑπερηφανίας ἀπέρριψαν καὶ ἐξηκολούθουν μετὰ θάρρους ἀντέχοντες. Οὕτω δ' εἶχον τὰ πράγματα,

ὁπότε ἡμέραν τινὰ βόμβη ἐχθρική, διατρυνήσασα τὴν στέγην τοῦ ἐν τῇ πόλει ναοῦ τοῦ ἀρχιεγγέλου Μιχαήλ καὶ καταπεσοῦσα ἐπὶ τοῦ πλικοστρώτου ἐδάφους τοῦ ναοῦ, ἐσχημάτισε ῥήγμα, ἐκ τοῦ ὁποίου πρὸς χάραν καὶ ἐκπληξιν τῶν πολιορκουμένων ἀνέβλυσε πότιμον ὕδωρ. Τὸ θαῦμα δὲ τοῦτο ἰδόντες οἱ πολιορκούμενοι ἐδόξασαν τὸν Θεὸν καὶ ἐνεπλήσθησαν πλεόν μεγίστου θάρρους. Τὸ θάρρος δὲ τοῦτο καὶ τὴν ἀντοχὴν τῶν πολιορκουμένων ἰδὼν ὁ Μουσταῆς, φοβούμενος δὲ καὶ τὸν προχωροῦντα χειμῶνα, ἀπεφάσισε νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν. Τῇ τριακοστῇ λοιπὸν Νοεμβρίου, ἀφ' οὗ ἔκκυσε τὰς σκηνάς του καὶ ἀπέστειλε τὰ τηλεβόλα του εἰς τὰ τουρκικὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα ἀπέκλειον τὸν λιμῆνα τοῦ Μεσολογίου, ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν καὶ κατεσπευσμένως, ὡς ἂν ἐφοβεῖτο καταδίωξιν, ἀπῆλθεν εἰς Ἡπειρον.

Καθ' ὅλην τὴν κατὰ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος ἐκστρατεῖαν ταύτην τοῦ Μουσταῆ ἀπωλέσθησαν διςχίλιοι ἐκ τῶν ἐχθρῶν καὶ ἠχμαλωτίσθησαν 190. Ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων ἐφονεύθησαν περὶ τοὺς δικασίους καὶ ἠχμαλωτίσθησαν ἐννέα. Τὸ δὲ Αἰτωλικόν, κατὰ τοῦ ὁποίου ἐρρίφθησαν περισσότερα τῶν διςχιλίων βομβῶν, ἐλαχίστην βλάβην ἔπαθε.

§ 70. Φιλελληνισμός. — Βύρων.

Οἱ ἐνδοξοὶ ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων ἐξήγειραν, ὡς ἦτο ἐπόμενονον, καὶ ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἐν Ἀμερικῇ τὸν φιλελληνισμόν, ἥτοι τὴν ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων συμπάθειαν τῶν πεπολιτισμένων ἀνθρώπων. Εἰς τὰ πλεῖστα πεπολιτισμένα κράτη ἰδρύθησαν σύλλογοι καὶ εἰταιρίαι πρὸς συλλογὴν χρημάτων, πολεμεφοδίων καὶ ἄλλων πραγμάτων καὶ πρὸς ἀποστολὴν ἄξιωματικῶν καὶ στρατιωτῶν. Ἄνδρες πάσης τάξεως καὶ πάσης ἡλικίας ἔγιναν φιλέλληνες. Πάντων δὲ τούτων θερμότατος φιλέλληνας ἀνεδείχθη ὁ τότε διάδοχος τῆς Βαυαρίας πρίγκιψ Λουδοβίκος. Ἐν ταῖς αὐλαῖς τῶν ἡγεμόνων τῆς Εὐρώπης, ἐν ταῖς πανεπιστημίαις, ἐν ταῖς λέσχαις καὶ πανταχοῦ ἀντήχει τὸ ὄνομα τῶν Ἑλλήνων, τῶν ὁποίων αἱ νῆκτι κατὰ τῶν κολοσσιζίων δυνάμειν τῆς Τουρκίας κατεγοήτευον τοὺς φιλέλληνας. Καὶ ἦσαν μὲν φιλέλληνες πολλοὶ εἰς διαφόρους εὐρωπαϊκὰς

καὶ ἀμερικανικὰς χώρας, ἀλλ' οἱ πλεῖστοι ἦσαν ἐν Ἀγγλίᾳ. Ἐν Λονδίῳ μάλιστα συνεστάθη καὶ ἡ «Φιλελληνικὴ ἑταιρεία», ἡ ὁποία ὄχι ὀλίγον συνετέλεσεν εἰς τὴν εὐδωσίαν τοῦ ἀγῶνος τῶν Ἑλλήνων, διότι μέλη τῆς ἑταιρείας ταύτης ἔγιναν ἄνδρες ἐπίσημοι, ὧν ἐπισημότετος ἦτο ὁ λόρδος Βύρων.

Ὁ πλουσιώτατος λόρδος καὶ μέγας τῆς Ἀγγλίας ποιητὴς Βύρων, ὅστις διὰ τῶν λαμπρῶν του ποιημάτων ἐθρήνησε τὴν δου-

Βύρων.

λεύουσιν καὶ τυραννουμένην Ἑλλάδα, ἦτο φιλέλληνας μέχρις αὐτοῦ τοῦ βαθμοῦ, ὥστε ἀπεφάσισε νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ βοηθήσῃ αὐτὴν ἐκ τοῦ πλησίον. Ἀφ' οὗ λοιπὸν κατέλιπε δόξαν, τιμὰς καὶ πλοῦτην, ἦλθε κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1823 εἰς Μεσολόγγιον, καὶ ἀφ' ἐνὸς μὲν διὰ τῶν συμβουλῶν του, ἀφ' ἐτέρου δὲ διὰ τῶν χρημάτων του ἐβοήθει τὰ μέγιστα τοὺς ἀγωνιζομένους. Μόνον διὰ σιτηρέσια ἐδαπάνη καθ' ἑβδομάδα δισχίλια τάλληρα· περὶ τὰς εἴκοσι δὲ χιλιάδας ταλλήρων ἐδώρη-

σεν εἰς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν. Μετὰ ταῦτα ὁ μέγας οὗτος ἀνὴρ ἀπεφάσισε νὰ σπεύσῃ καὶ εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν. Διὰ τοῦτο ἀπετέλεσεν ἐκ τῶν στρατιωτῶν τοῦ Μάρκου Βότσαρη σουλιωτικὴν σωματοφυλακὴν καὶ ἤσκει αὐτὴν κατὰ τὸν εὐρωπαϊκὸν τρόπον. Ἄλλ' ἀτυχῶς ἀφ' ἑνὸς μὲν ἕνεκα τῶν πολλῶν κλόπων του καὶ τῶν ταλαιπωριῶν του, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἕνεκα τοῦ νοσηροῦ κλίματος τοῦ Μεσολογγίου, κατελήφθη ὑπὸ σφοδροῦ πυρετοῦ καὶ ἀπέθανε τῇ 7 Ἀπριλίου 1824, ἡμέρᾳ τοῦ Πάσχα, θρηνούμενος ὑπὸ πάντων τῶν Ἑλλήνων. Αἱ τελευταῖαι λέξεις τοῦ Βύρωνος ἦσαν· «Ἐλλάς! σοὶ ἔδωκα πᾶν ὅ,τι δύναται νὰ δώσῃ ἄνθρωπος, τὰ πλοῦτή μου, τὸν καιρὸν μου, τὴν υἰεῖάν μου καὶ αὐτὴν τώρα τὴν ζωὴν μου. Εἴθε ἡ θυσία μου ν' ἀποβῇ πρὸς εὐτυχίαν σου». Πρὸς τιμὴν τοῦ Βύρωνος ἀνηγέρθη νῦν ἐν Ἀθήναις παρὰ τὸ Ζάππειον ὁ ἀνδριὰς αὐτοῦ. Εἶναι δὲ οὗτος καλλιτέχνημα, τὸ ὁποῖον ἀπεικονίζει τὴν Ἑλλάδα δεχομένην εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς τὸν μέγαν ποιητὴν τὸν διὰ τῶν ποιημάτων του θρηνήσαντα τὴν τυρκαδικὴν δουλείαν τῆς.

ΤΕΤΑΡΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ 1824

§ 71. Ὑποταγὴ τῆς Κρήτης καὶ τῆς Κόδου.

Ὁ σουλτᾶνος, πεισθεὶς ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ κατασβέσῃ τὴν Ἐπαναστάσιν, εἶχε ζητήσῃ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1822 τὴν βοήθειαν τοῦ ὑποτελοῦς τοῦ ἡγεμόνος τῆς Αἰγύπτου Μεχμέτ-Ἀλῆ· εἶχε δὲ δωρήσῃ εἰς αὐτὸν τὴν ἀνυπότακτον Κρήτην. Ἀπὸ τοῦ ἔτους λοιπὸν ἐκεῖνου ὁ Μεχμέτ-Ἀλῆς ἀπέστειλεν εἰς Κρήτην διαφόρους στρατιᾶς, ἀλλ' οὐδὲν κατῴρωνε, διότι αἱ στρατιαί του ἐνικῶντο καὶ περιεκλείοντο εἰς τὰ βόρεια παράλια φρούρια τῆς νήσου. Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα, ὅτε ἐν ἔτει 1824 ἀπέστειλεν ὁ Μεχμέτ-Ἀλῆς κατὰ τῆς Κρήτης τὸν Χουσεῖν πιασσᾶν μετὰ μεγάλου στόλου καὶ πολλοῦ στρατοῦ· ἐλθὼν δ' ὁ Χουσεῖν εἰς Κρήτην καθυπέταξεν αὐτὴν καὶ ἄλλους μὲν τῶν κατοίκων κατέσφαξεν, ἄλλους δὲ ἐπώλησεν ὡς ἀνδράποδα εἰς τὰς ἀγορὰς τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ ἄλλων πόλεων. Μετὰ ταῦτα ὁ αἰμοβόρος Χουσεῖν ὄρμησε κατὰ τῆς Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Κάσου και μετὰ γενναίῳ τῶν κατοίκων ἀντίστασιν ἔγινε κύριος αὐτῆς. Ἐκ τῶν κατοίκων δὲ τῆς νήσου τοὺς μὲν ἄνδρας καὶ τὰς γυναῖκας κατέσφαξε, τὰς δὲ νέας καὶ τοὺς παῖδας ἐπώλησεν ὡς ἀνδράποδα. Ταῦτα δικπραξίας ὁ Χουσεῖν ἀπέπλευσεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν.

§ 72. Καταστροφή τῶν Φαρῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Ἐν ᾧ οἱ Αἰγύπτιοι κατέστρεφον τὴν Κάσον, ὁ Σουλτᾶνος φιλοτιμούμενος νὰ μὴ φανῆ ὑποδέεστος τοῦ Μεχμέτ - Ἄλῃ ἀπέστειλε κατὰ τῶν Φαρῶν στόλον ἐκ 235 μικρῶν τε καὶ μεγάλων πλοίων ὑπὸ τὸν ναύαρχον Χοσρέφ πασσᾶν. Κατακοῦντο δὲ τὰ Φαρὰ ὑπὸ 7 000 Φαριανῶν καὶ 25 000 προσφύγων ἐκ Χίου, Σμύρνης, Κυδωνιῶν καὶ ἄλλων μερῶν καὶ ἐφρουροῦντο ὑπὸ τρισχιλίων μόνον ἀνδρῶν, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ 1200 ἦσαν Μακεδόνες. Ὁ Χοσρέφ ἔφθασε πρὸ τῶν Φαρῶν τῇ 21 Ἰουνίου καὶ ἤρχισεν ἀμέσως νὰ πυροβολῇ σφοδρῶς τὴν πόλιν· τέλος δὲ κατώρθωσε ν' ἀποβιβάσῃ στρατὸν εἰς μέρος τι τῆς νήσου ἀπροφύλακτον καὶ ταιουτοτρόπως τάχιστα νὰ περιζώσῃ τοὺς Φαριανούς καὶ νὰ διασκορπίσῃ αὐτούς. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης σφαγὴ καὶ λεηλασία ἤρχισεν ἀνὰ πᾶσαν τὴν νῆσον. Ὁ ἀήρ ἐγεμίσθη ἐκ τῶν γοερῶν φωνῶν, θρήνων καὶ ὀδυρμῶν τῶν σφαζομένων καὶ ἐκ τῶν ἀλαλαγμῶν τῶν σφαζόντων. Πλεῖστοι γυναῖκες κρατοῦσαι τὰ τέκνα των εἰς τὰς ἀγκάλας των ἐρρίφθησαν μετ' αὐτῶν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἐπνίγησαν, διὰ νὰ μὴ πέσωσιν εἰς χεῖρας αἰμοχαρῶν νικητῶν. Τέλος δὲ ἡ πόλις ἐπυρπολήθη. Τὴν δὲ ἐπιούσαν ἐπετέθησαν οἱ Τούρκοι κατὰ τοῦ Πακλιοκάστρου κειμένου εἰς τὴν ΜΔ. ἄκρον τῆς νήσου, ἔνθα εἶχον καταφύγη 120 ἄνδρες καὶ πλῆθος γυναικῶν καὶ παιδῶν. Πάντες οὗτοι οἱ πολιορκούμενοι ἀνθίσταντο ὑπερκαρῶπως, τέλος δὲ περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου καταβλήθentes ἔθηκον πῦρ εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην καὶ συνετάφησαν μετὰ δισχιλίων Τούρκων, οἵτινες κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην εἶχον εἰσβάλλῃ ἐντὸς τοῦ Πακλιοκάστρου. Τοιοῦτον θάνατον προετίμησαν πάντες. Διὰ τοῦτο πικρατοῦ δὲν ἔβλεπέ τις ἄλλο ἢ εἰρήνην κεννίζοντα. Οἱ Φαριανοὶ ἀπώλεσαν τὴν πατρίδα καὶ τὴν ζωὴν καὶ τὰ πάντα·

ἀλλ' ἔμεινε δι' αὐτοὺς δόξα ἀθάνατος, ἣν ἐξύμνησαν πολλοὶ ποιη-
ταί, ἐν οἷς καὶ ὁ περίφημος Σολωμὸς διὰ τῆς λαμπρῆς ταύτης ᾠδῆς·

«Στῶν Ψαρῶν τὴν ὀλόμαυρη βάρχη
περπατῶντας ἢ δόξα μονάχη,
μελετᾷ τὰ λαμπρὰ παλληκάρια
καὶ ἔς τὴν κόμη στεφάνι φορεῖ,
καμωμένο ἀπὸ ἴλιγα χορτάρια,
ποῦχαν μείνη ἔς τὴν ἔρημη γῆ».

**§ 73. Διάσωσις τῆς Σάμου ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ
στόλου.—Νίκαι τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου κατὰ τοῦ
τουρκο-αἰγυπτιακοῦ.**

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Ψαρῶν ὁ Χοσρέφ ἀπεφάσισε νὰ
κυριεύσῃ τὴν Σάμον καὶ ἀπέπλευσε πρὸς αὐτήν. Ἄλλ' ἐν τῷ
μεταξὺ τῆς Σάμου καὶ τῆς Μ. Ἀσίας πορθμῷ ἠγκυροβόλοι πρὸς
διάσωσιν τῆς Σάμου ὁ ὑπὸ τὸν ἀντιναύαρχον Γ. Σαχτούρην ἑλλη-
νικὸς στόλος, ὅστις ἀπετελεῖτο ἐκ 35 πολεμικῶν πλοίων καὶ 5
πυρπολικῶν. Ἰδὼν δ' ὁ Σαχτούρης τὸν τουρκικὸν στόλον ἐπι-
πλέοντα ἀποστέλλει κατ' αὐτοῦ τὰ πυρπολικά καὶ ἐν πολεμικῶν.
Καὶ ὁ μὲν γενναῖος Κανάρης ἐφορμήσας μετὰ τοῦ πυρπολικοῦ του
κατὰ τῆς μεγαλειτέρας τουρκικῆς φρεγάτας ἀνετίναξεν αὐτήν εἰς
τὸν ἀέρα, ὁ δὲ Λέκας Ματρώζης ἐπυρπόλησε τὴν Τυνησίαν ναυαρ-
χίδα, ὁ δὲ Γεώργιος Βατικιώτης ἄλλο Τυνησίον πλοῖον. Μετὰ τὰς
καταστροφὰς ταύτας, καθ' ἃς ἀπωλέσθησαν δισχίλιοι Τούρκοι, ὁ
Χοσρέφ ἀπέπλευσεν εἰς Κῶν, ὅπως ἀναμείνῃ τὸν αἰγυπτιακὸν στό-
λον. Τοιοῦτοτρόπως λοιπὸν ἡ Σάμος διεσώθη ἐκ τοῦ κινδύνου.

Αἱ ὑπὸ τοῦ Χοσρέφ ἀναμενόμενα ἐξ Αἰγύπτου ναυτικὰ καὶ
πεζικὰ δυνάμεις ἔφθασαν εἰς Κῶν κατὰ μῆνα Αὐγούστου ὑπὸ τὴν
ἀρχηγίαν τοῦ αἰμοδόρου Ἰμβράῆμ πασσᾶ, θετοῦ υἱοῦ τοῦ Μεχμέτ-
Ἄλη. Ἀπετελοῦντο δὲ αἱ δυνάμεις τοῦ Ἰμβράῆμ ἐκ 56 μεγάλων
πλοίων, 150 φορτηγῶν, 16 000 πεζῶν καὶ 2 000 ἰππέων· ἐνω-
θεῖσαι δὲ αἱ δυνάμεις αὗται μετὰ τοῦ ὑπὸ τὸν Χοσρέφ στόλου
ἀπετέλεσαν φοβερωτάτην κατὰ τῶν Ἑλλήνων δύναμιν. Ἄλλ' ἐν
καὶ τοιαύτας δυνάμεις εἶχεν ἡ Τουρκία πρὸς κατάσβεσιν τῆς

Ἐπαναστάσεως, ὃ ὑπὸ τὸν ναύαρχον Ἄνδρέαν Μιαούλην ἑλληνικὸς στόλος, ὅστις ἀπετελεῖτο ἐξ 70 μόνων πλοίων, τοιοῦτους θριάμβους ἐτέλεσεν ἐν τῷ Αἰγαίῳ πελάγει κατὰ τῶν καλοσσιαίων

Ἄνδρέας Μιαούλης.

ἐκείνων τῆς Τουρκίας ναυτικῶν δυνάμεων, ὥστε μετὰ τινος ναυμαχίας ἠνάγκασε τὸν μὲν Χοσρέφ νὰ φύγῃ εἰς Ἑλλάσποντον, τὸν δὲ στόλον τοῦ Ἰμβραήμ νὰ διασκορπισθῇ, αὐτὸν δὲ τὸν Ἰμβραήμ νὰ καταφύγῃ εἰς Κρήτην.

§ 74. Μάχη τῆς Ἄμπλιανης.

Καθ' ὃν χρόνον ἐγίνοντο ταῦτα κατὰ τῶν Ψαρῶν καὶ τῆς Σάμου, ὁ σουλτᾶνος ἀπέστειλε κατὰ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος τὸν στρατάρχην του Δερβίς-πασσᾶν, διατάξας αὐτὸν νὰ προσπαθήσῃ διὰ πικρῶς μέσου νὰ καταβάλῃ τὴν Ἐπικρασίαν. Ὁ στρατάρχης λοιπὸν οὗτος ἐκπληρῶν τὴν δικταγὴν τοῦ κυρίου του ἔφθασε περὶ τὰ μέσα Ἰουνίου μετὰ 15 000 ἀνδρῶν εἰς τὸ παρὰ τὴν Ὑπάτιν χωρίον Λιανοκλάδι. Εἰς τὸ χωρίον ἐκεῖνο εἶχεν ἀποστείλῃ πρὸ δύο Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ἡμερῶν πλεῖστα κιβώτια πλήρη πολεμεφοδίων, ἀλλὰ κερκυνὸς πεσὼν εἰς τὸν πύργον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐφυλάσσοντο, ἀνέφλεξεν αὐτὰ καὶ μετ' αὐτῶν κατέκλυσε καὶ τοὺς φυλάσσοντας αὐτὰ Τούρκους στρατιώτας. Διὰ τοῦτο δὲ φθάσας εἰς Λικνοκλάδι ὁ Δερβίς ἠναγκάσθη νὰ στρατοπεδεύσῃ ἀναμμένων τὴν ἀποστολὴν νέων πολεμεφοδίων. Ἐν τῷ χωρίῳ δὲ τούτῳ εὐρισκόμενος, πρὶν ἢ ἐκστρατεύσῃ πανστρατιᾷ, προαπέστειλε τοὺς ὑποστρατήγους τοῦ Ἰουσοῦφ πασᾶν καὶ Ἀμπάτ πασᾶν μετὰ ἐξκκισχιλίων πεζῶν καὶ χιλίων ἵππέων, ἵνα διὰ Γραβιῆς καὶ Ἀμπλικιανῆς εἰσβάλῳσιν εἰς Ἀμφισσαν· συγχρόνως δὲ παρήγγειλεν εἰς μὲν τὸν Ὁμέρ πασᾶν τῆς Καρύστου νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Ἀττικὴν, εἰς δὲ τὸν ἐν Πρεβέζῃ διατρέιθοντα Ὁμέρ Βρυώνην νὰ εἰσβάλῃ δι' Ἀκκρηνικίας εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα. Ἐν τέλει δὲ πρὸς πάντας τοὺς ὑποστρατήγους τοῦ ἐκείνου παρήγγειλεν, ἀφ' οὗ διέλθωσι τὰς χώρας διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου, νὰ συγκεντρωθῶσιν εἰς Ναύπακτον, ἔνθα καὶ αὐτὸς ἔμελλε νὰ διευθυνθῇ.

Ἄλλ' ἐν ᾧ τοιαῦτα ἐνήργει καὶ διέτασεν ὁ Δερβίς, οἱ Ἕλληνες δὲν ἔμενον ἀργοί. Ἐνεακόσιοι περίπου ἄνδρες ὑπὸ τὸν Πανουργιᾶν, Δαγκλήν, Περρκιθὸν καὶ ἄλλους ὀπλαρχηγούς ἔσπευσαν νὰ ἐμποδίσωσι τὴν εἰς Ἀμφισσαν εἰσβολὴν τῶν Τούρκων καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον κατέλαβον τὰς περὰ τὸ χωρίον Ἀμπλικιανὴν ὄχυράς τοῦ Παρνασσοῦ θέσεις, κατώθεν τῶν ὁποίων ἄγει ἡ ἀπὸ Λαμίας εἰς Ἀμφισσαν ὁδός. Ἐνταῦθα δέ, ὅτε ἔφθασαν τὰ ὑπὸ τὸν Ἰουσοῦφ καὶ Ἀμπάτ στρατεύματα, ἤρχισε μάχη φονικὴ, καθ' ἣν ματαίως οἱ Τούρκοι δι' ἀλλεπαλλήλων ἐφόδων προσεπάθον νὰ διέλθωσι τὴν ὁδόν. Αἱ ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων διήρκεσαν καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν (13 Ἰουλίου 1824)· τέλος δὲ περὶ τὴν ἑσπέραν κατενικήθησαν οἱ Τούρκοι καὶ ἐτράπησαν εἰς ἄτακτον καὶ αἰσχροὴν φυγὴν, οἱ δὲ Ἕλληνες ἐν βοῇ καὶ ἀλαλαγμῷ κατεδίωξαν αὐτούς. Κατὰ τὴν φυγὴν ταύτην οἱ Τούρκοι, θέλοντες ν' ἀνακόπτωσι τὴν ὁρμὴν τῶν Ἑλλήνων, ἔρριπτον χαμὰ τὰ ὄπλα των καὶ τὰ κοσμήματά των· ὅσοι δ' ἐξ αὐτῶν συνελαμβάνοντο, ἐγονυπέτουσαν πρὸ τῶν ποδῶν τῶν νικητῶν καὶ ἱκετευτικῶς ἐκράυγαζον «Ἄλλάχ, ἀλλάχ· ἀμάν, ἐφέντη μου».

Κατὰ τὴν μάχην ταύτην ἐφρονεύθησαν διςχιλίοι περίπου ἐκ τῶν ἐχθρῶν, ἄπειρα δὲ λάφυρα, ἵπποι, ἡμίονοι, τροφί, πολεμεφόδια, δύο τηλεβόλα καὶ ἡ σικηνὴ τοῦ Ἰουσοῦ περιήλθον εἰς χεῖρας τῶν νικητῶν· ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων ἐφρονεύθησαν 37. Ὑπὸ τοιούτου δὲ φόβου διὰ τὴν καταστροφὴν των κατελήφθησαν οἱ ἐχθροί, ὥστε ὄχι μόνον δεν ἐπεχείρησαν νὰ ἐπανεέλθωσι κατὰ τῶν ἐν Ἀμπλιανῆ ὠχυρωμένων Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ διελύθησαν. Τοιουτοτρόπως ἡ ἐστρατεία τοῦ στρατάρχου Δερβίς πασσᾶ ἀπέτυχεν οἰκτρῶς καὶ ἐματαιώθη. Διὰ τοῦτο δὲ ὁ στρατάρχης οὗτος ἐθεωρήθη ὑπὸ τοῦ σουλτάνου ἀνάξιος καὶ οὐ μόνον καθηρέθη τοῦ ἀξιώματος, ἀλλὰ καὶ ἀπεκεφαλίσθη.

ΠΕΜΠΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ 1825

§ 75. Ἀπόβασις τοῦ Ἰμβραῖυ εἰς τὴν Πελοπόννησον.—Μάχην ἐν Κρεμμυδίῳ.—Κατάληψις τῆς Σφακτηρίας ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ πτώσις αὐτῆς.—Θαλάσσια κατορθώματα Ἑλλήνων.—Σχέδιον Κανάρον.—Μάχην ἐν Μανιακίῳ.—Λεσλασίου τοῦ Ἰμβραῖυ.

Ὁ Ἰμβραῖυ πασσᾶς, ἂν καὶ ἀπώλεσε καὶ πλοῖα καὶ στρατὸν πολὺν ἐν ταῖς κατὰ τῶν Ἑλλήνων νυμαχίαις, δὲν ἀπέβαλε τὸ θάρρος του. Ἐπεθύμει νὰ καθυποτάξῃ τὴν Πελοπόννησον καὶ νὰ μετοικίσῃ τοὺς κατοίκους τῆς εἰς Αἴγυπτον, ἀντ' αὐτῶν δὲ νὰ κατοικίσῃ τὴν χώραν δι' Ἀράβων. Τῆ 12 λοιπὸν Φεβρουαρίου τοῦ 1825 ἀπεβίβασε παρὰ τὴν Μεθώνην 4 000 πεζοὺς καὶ 400 ἵππεῖς, τῆ δὲ 5 Μαρτίου 7 000 ἀκόμη πεζοὺς καὶ 400 πάλιν ἵππεῖς. Διὰ τοῦ καλῶς δὲ διοργανωμένου τούτου στρατοῦ του ταχέως ἔγινε κύριος τῆς ἐπαρχίας Κορώνης, ἔκαυσε πάντα τὰ χωρία αὐτῆς καὶ συνέλαβε πολλοὺς αἰχμαλώτους. Ἐπειτα ἐν τινι μάχῃ, γενομένη παρὰ τὸ Κρεμμυδιον (6 Ἀπριλίου), κατενίκησε τὸν ἐκ τετρακισχιλίων ἀνδρῶν ἀποτελούμενον ἑλληνικὸν στρατὸν, φρονεύσας περὶ τοὺς 500 καὶ αἰχμαλωτίσας πολλοὺς.

Ἐν ᾧ ταῦτα διέπραττεν ὁ Ἰμβραῖυ, ὀκτακόσιοι Ἕλληνες μετὰ Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

τινων φιλελλήνων, θέλοντες νά διασώσωσιν ἀπὸ τῶν χειρῶν τῶν Αἰγυπτίων τὰ φρούρια τῆς Πύλου, κατέλαβον τὴν νῆσον Σφακτηρίαν, πέντε δὲ ἑλληνικά πλοῖα ἠγκυροβόλησαν ἐν τῷ ὄρμῳ τῆς νήσου ταύτης. Κατὰ τῶν Ἑλλήνων δὲ τούτων ἀπέστειλεν ὁ Ἰμβρακίμ τὸν αἰμοδόρον Χουσεῖν μετὰ στόλου ἰσχυροῦ, ἀποτελουμένου ἐξ 90 πλοίων· ὁ δὲ Χουσεῖν μετὰ τῆς δυνάμεως ταύτης κατὰ τῆς Σφακτηρίας καταπλεύσας κατώρθωσε μετὰ σφοδρὸν καὶ ἀκκτάπαυστον κανονιοβολισμόν ν' ἀποβιάσῃ εἰς τὴν νῆσον χιλιάδας τινὰς Ἀράβων. Πάντες δ' οὗτοι οἱ ἀποβιβάσθέντες εἰς τὴν νῆσον Ἀρχεὺς ἐπελθόντες κατὰ τῶν Ἑλλήνων κατετρόπωσαν αὐτοὺς καὶ τοιοῦτοτρόπως μετ' ὀλίγον ἐγένοντο κύριοι καὶ τῶν φρουρίων τῆς Πύλου. Κατὰ τὸν ἀγῶνα δὲ τοῦτον τὸν ἐν Σφακτηρίᾳ ἐφονεύθησαν ἐκ τῶν Ἑλλήνων 350, ἠχμηλωτίσθησαν δὲ 200· οἱ δὲ λοιποὶ κατέφυγον εἰς τὰ πέντε ἐκεῖνα πλοῖα, ἅτινα καὶ κατώρθωσαν νά πλεύσωσι διὰ μέσου τῶν ἐχθρῶν καὶ ὡς ἐκ θαύματος νά σωθῶσιν.

Ἐπίγον δὲ ὕστερον ἔφθασεν εἰς τὰ πελάγια ἐκεῖνα ἡ ὑπὸ τὸν Μικούλην μοῖρα τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου καὶ διὰ τῶν πυρπολικῶν κατέκαυσεν ἐν Μεθώνῃ ἑννέα τουρκικὰ πλοῖα· μετ' ὀλίγον δὲ ἡ ὑπὸ τὸν Σαχτούρην δευτέρᾳ μοῖρα τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου, ἥτις ἀπετελεῖτο ἐξ 20 πλοίων καὶ 8 πυρπολικῶν, νυμκαχίσασα παρὰ τὸν Κεφηρέα πρὸς τὸν ὑπὸ τῶν Χοσεῖν τουρκικὸν στόλον, τὸν ἀποτελούμενον ἐκ 51 πλοίων, ἐνίκησέ νικην περιφανῆ καὶ ἔτρεψεν αὐτὸν εἰς ἄτακτον φυγὴν. Καθ' ὃν δὲ χρόνον οἱ ἑλληνικοὶ στόλοι κατώρθουν τὰ ἐνδοξὰ ταῦτα κατορθώματα, ὁ ἀτρόμητος πυρπολικτὴς Κανάρης ἀπεφάσισε νά ἐκτελέσῃ μέγα τι σχέδιον. ἤτοι ν' ἀποπλεύσῃ μετὰ τριῶν πυρπολικῶν καὶ δύο πολεμικῶν πλοίων εἰς Ἀλεξάνδρειαν καὶ νά πυρπολήσῃ τὸν ἐκεῖ ἠγκυροβολημένον αἰγυπτιακὸν στόλον. Καὶ ἀπέπλευσεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν· ἀλλὰ τὸ περὶ τὸν στόλον τοῦτο σχέδιόν του ἀπέτυχεν ἕνεκα τοῦ πνεύσαντος ἐναντίου ἀνέμου.

Ἐν ᾧ δὲ τοιαῦτα κατὰ θάλασσαν ἐγίνοντο, ὁ ἐν Πελοποννήσῳ Ἰμβρακίμ ἐξακολουθῶν τὴν κατάκτησιν τῆς χώρας κατενίκησε τῇ 20 Μαΐου τοὺς Ἑλληνας ἐν Μανιακίῳ, ἔνθα ἔπεσον πάντες, ἐν οἷς καὶ ὁ ἀνδρεὺς ἀρχηγὸς αὐτῶν Παπαφλέσας, ὅστις ἦτο τότε

ὑπουργός τῶν Ἑσωτερικῶν. Μετὰ δὲ ταῦτα, ἀφ' οὗ ἐπυρπόλησε τὰς Καλάμας καὶ τὰ Πέριζ, ἐκυρίευσεν τὴν Τρίπολιν. Ἐκεῖθεν διηυθύνθη κατὰ τοῦ Ναυπλίου, ἀλλὰ παρὰ τοὺς Μύλους 350 Ἑλληνας μετ' ὀλίγων φιλελλήνων ὑπὸ τὸν Ὑψηλάντην, τὸν Μακρυγιάννην καὶ Κωνσταντῖνον Μαυρομιχάλην ἠμπόδισαν τὴν πορείαν του. Ὄρμησε λοιπὸν τότε εἰς τὸ Ἄργος καί, ἀφ' οὗ ἐπυρπόλησεν αὐτό, ἐπέστρεψεν εἰς Τρίπολιν, ὅπουθεν ἐπετέθη κατὰ τοῦ ἐν Τρικώρφοις στρατοπεδεύσαντος Γενναίου Κολοκοτρώνη (υἱοῦ τοῦ γέροντος Κολοκοτρώνη) καὶ ἐνίκησεν αὐτόν. Ἐκτοτε ὁ Ἰμβραῖμ μέχρι τέλους Σεπτεμβρίου δὲν ἔπικυεν ἀπὸ τοῦ νὰ ληληλατῆ τὴν χώραν. Ἄλλ' ἐνῶ φρίκη καὶ τρόμος εἶχε καταλάβῃ τοὺς κατοίκους, πολλοὶ δὲ ἐξ αὐτῶν ἐζήτουν σωτηρίαν εἰς τὰ ὄρη, εἰς ἀνήρ δὲν ἔπικυεν ἀπὸ τοῦ ν' ἀγωνίζηται κατὰ τοῦ Ἰμβραῖμ καὶ ἄλλοτε μὲν νὰ ὑποχωρῆ, ἄλλοτε δὲ νὰ ἐπιτίθεται κατ' αὐτοῦ καὶ νὰ προξενῆ εἰς αὐτὸν ζημίαις. Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἦτο ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης.

§ 76. Δευτέρα πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου.

Ὁ σουλτᾶνος ἀκούων τὰς θαυμαστάς νίκαις τοῦ ὑποτελοῦς Ἰβραῖμ, διὰ τῶν ὁποίων οὗτος ἐν ὀλίγῳ χρονικῷ διαστήματι κατώρθωσε νὰ γίνῃ κύριος τῆς Πελοποννήσου, ἠθέλησε καὶ αὐτὸς φιλοτιμούμενος νὰ καθυποτάξῃ τὴν ἄλλην Ἑλλάδα. Πρὸς τοῦτο ἐθεώρησεν ἀναγκαῖον νὰ καθυποτάξῃ κατὰ πρῶτον τὸ ἥρωικὸν Μεσολόγγιον, τὸ ὅποσον ἦτο ἡ ἐστία τῆς ἐν τῇ Στερεῇ Ἑλλάδι Ἐπαναστάσεως. Πρὸς ἐπιτέλεσιν λοιπὸν τοῦ σκοποῦ του ἐξέλεξεν ἀρχιστράτηγον τὸν Μεχμέτ-ῚΡεσίτ πασσᾶν, τὸν ἐπιλεγόμενον Κιουταχῆν, τὸν ὅποσον καὶ ἀπέστειλε κατὰ τοῦ Μεσολογγίου μετὰ 20 000 ἀνδρῶν, εἰπὼν εἰς αὐτόν «Τὸ Μεσολόγγιον ἢ τὴν κεφαλὴν σου».

Ἐκστρατεύσας ὁ Κιουταχῆς μετὰ τοῦ ἐξ 20 000 ἀνδρῶν στρατοῦ του διήλθεν ἀκωλύτως τὴν Αἰτωλίαν καὶ Ἀκαρνανίαν καὶ ἐπὶ τέλους τῇ 15 Ἀπριλίου ἔφθασεν πρὸ τοῦ Μεσολογγίου καὶ ἤρχισε νὰ πολιορκῆ αὐτὸ ἀπὸ ξηρᾶς· ὁλόκληρος δὲ ὁ ὑπὸ τὸν Χοσρέφ πασσᾶν τουρκικὸς στόλος καταπλεύσας τὴν 28 Ἀπριλίου

ἀπέκλεισεν αὐτὸ καὶ ἀπὸ θαλάσσης. Ἐφρουρεῖτο δὲ ἡ πόλις ὑπὸ τετρακισχιλίων ἀνδρῶν καὶ εἶχεν ὀχυρωθῆ ἄρκούντως, ἀλλὰ περιεἶχεν ὀλίγας τροφάς. Ἡ πρώτη ἔφοδος τῶν ἐχθρῶν ὑπῆρξε λυσσαλέα. Δεκακισχίλιοι Ἀλβανοὶ ὤρμησαν ν' ἀνχθῶσιν ἐπὶ τοῦ τείχους Βότσαρη, ἀλλὰ ταχέως ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ τῶν πολιορκουμένων. Τὴν πρώτην ἔφοδον διεδέχθη μετὰ τινος ἡμέρας ἄλλη ἔφοδος καὶ ταύτην πάλιν ἄλλη καὶ οὕτω καθεξῆς, ἀλλὰ πᾶσαι ἀπεκρούσθησαν γενναίως. Ἐν τούτοις οἱ πολιορκούμενοι διέτρεχον κίνδυνον, διότι εἶχον ὀλίγας τροφάς καὶ δύο μόνον πίθους πυρίτιδος. Ἀλλὰ τῇ 23 Ἰουλίου ἔφθασε πρὸ τοῦ Μεσολογγίου ὁ ὑπὸ τὸν Ἀνδρέαν Μικαύλην ἐκ 40 πλοίων ἀποτελούμενος ἑλληνικὸς στόλος, ὅστις ἐφορμήσας κατὰ τοῦ τουρκικοῦ ἐπυρπόλησε δύο μονόκρατα, συνέλαβεν ἑπτὰ κωνιοφόρους καὶ ἐν τέλει τρέψας αὐτὸν εἰς φυγὴν εἰσήγαγεν εἰς τὸ Μεσολόγγιον τροφάς καὶ πολεμφοδία. Ἐκ τῆς λαμπρᾶς ταύτης νίκης τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ἐνθουσιασθέντες οἱ πολιορκούμενοι ὤρμησαν τὴν νύκτα τῆς 25 Ἰουλίου κατὰ τοῦ τουρκικοῦ στρατοπέδου καὶ μετὰ τρίωρον μάχην, καθ' ἣν κατέστρεψαν πλεῖστα πολιορκητικὰ ἔργα τῶν Τούρκων, ἐπκνήθον εἰς τὴν πόλιν κομίζοντες πολλὰς σημαίας, πλεῖστα λάφυρα καὶ αἰχμαλώτους. Ἀλλὰ μεθ' ὅλα ταῦτα ὁ Τούρκος στρατηγὸς δὲν ἀπέβαλε τὸ θάρρος του, ἀλλ' ἐπέμενε ἀνεγείρων νέα ὀχυρώματα καὶ περιέμενε τὴν κατάλληλον στιγμήν, διὰ νὰ ἐπιχειρήσῃ νέαν ἔφοδον. Μετὰ ταῦτα οἱ πολιορκούμενοι, ἐνισχυθέντες διὰ νέων ἐπικουριῶν, ἔκαμον δύο νέας νυκτερινὰς ἐξόδους καὶ προξένησαν εἰς τὸν Κιουταχῆν νέας καταστροφάς. Ἐν τούτοις ὁ Κιουταχῆς, ἂν καὶ εἶχεν ἀπολέσῃ τὰ δύο τρίτα τοῦ στρατοῦ του ἐκ τῶν μαχῶν, τῶν ἐπιδημιῶν καὶ τῶν λιποταξιῶν, ἐξηκολούθει νὰ ἐπιμένῃ καὶ ἀπεφάσισε νὰ διαχειμάσῃ πρὸ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως, ἀναμένων τὸν Χοσρέφ. Ἐν ᾧ λοιπὸν ἀπηλπισμένος διεχειμάζετο πρὸ τοῦ Μεσολογγίου, φθάνει αἴφνης πρὸς βοήθειάν του κατὰ διαταγὴν τοῦ σουλτάνου ὁ θηριώδης Ἰμβράὴμ μετὰ εἰκοσакισχιλίων Αἰγυπτίων.

§ 77. Ἐξακολούθησις τῆς δευτέρας πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου.—Ἐξοδος τῶν ἐν αὐτῷ πολιορκουμένων.

Ἐπανεληθὼν ὁ Ἰμβραήμ κατὰ τοῦ Μεσολογγίου κατ' ἀρχάς μὲν ἐπεχείρησε νὰ κυριεύσῃ αὐτὸ ἄνευ τῆς συμπράξεως τοῦ Κιουταχῆ, διότι ἐνόμιζεν, ὅτι τὸ Μεσολόγγιον ἦτο ἀπλοῦς φράκτης. Ἄλλ' ἔπειτα, ἀφ' οὗ ἠγωνίσθη ἐπὶ 15 ἡμέρας, ἐπίσθη, ὅτι ἡ ἄλωσις ἦτο ἀδύνατος καὶ ἠνώθη μετὰ τοῦ Κιουταχῆ. Τοιοῦτοτρόπως ἀμφοτέροι οἱ στρατηγοὶ ἤρχισαν τὰς ἐφοδούς των. Καὶ πρῶτον μὲν ἐκυρίευσαν τὸ Βασιλάδιον (25 Φεβρουαρίου), ἔπειτα δὲ τὸ προπύργιον τοῦ Αἰτωλικοῦ, τὸν Ντολμαῦν (28 Φεβρουαρίου). Διὰ τοῦτο οἱ κάτοικοι τοῦ Αἰτωλικοῦ ἠναγκάσθησαν νὰ παραδοθῶσιν, ἀφ' οὗ διὰ συνθήκης ἠσφαλίσθη ἡ ζωὴ των, καὶ ἀπεστάλησαν εἰς Ἄρταν. Μετὰ ταῦτα οἱ ἐχθροὶ ἤρχισαν φοβεράς ἐφοδούς κατὰ τῆς Κλεισόδης, ἣτις ἦτο τὸ ἰσχυρότατον προπύργιον τοῦ Μεσολογγίου. Πρῶτος ἐπετέθη κατ' αὐτῆς ὁ Κιουταχῆς μετὰ δισχιλίων Τούρκων, ὅποτε καὶ ἐπληρώθη εἰς τὸν μηρὸν· ἔπειτα δὲ μετὰ τῶν Αἰγυπτίων ἐφόρμησεν ὁ αἰμοβόρος ἐκεῖνος Χουσεῖν πασσάς, ὅστις καὶ ἐφονεύθη. Πᾶσα τέλος αἰ κατὰ τῆς Κλεισόδης ἔφοδοι ἀπεκρούσθησαν. Κατ' ἀκολουθίαν τὸ Μεσολόγγιον ἴστατο ἀκλόνητον.

Ἄλλὰ τὸ ἠρωικὸν Μεσολόγγιον, τὸ ὅποσον τόσον γενναίως ἀπέκρουσε τοσαύτας χιλιάδας βαρβάρων, ἔμελλε νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὸν φοβερώτατον ἐχθρὸν, τὴν πείναν. Αἱ τροφὰι εἶχον ἐκλίπη ἐντελῶς, ματαίως δὲ ὁ Μικούλης μετὰ 30 πλοίων προσεπάθησε νὰ διαρρήξῃ τὸν ἀπὸ θαλάσσης ἀποκλεισμὸν (31 Μαρτίου). Ὠχροὶ καὶ κάτισχνοὶ οἱ πολιορκούμενοι ἔτρωγον δέρματ᾽ αἰ, σκόληκας, μῦς, φύκη καὶ πᾶν ὅ,τι εὔρισκον. Θανατηφόροὶ νόσοι ἐμάστιζον τὴν ἐνδοξὸν πόλιν, πολλοὶ δὲ ἀπέθνησκον καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς ὁδοῖς. Ἐκ τῶν δωδεκακισχιλίων κατοίκων τρισχίλιοι εἶχον ἀποθάνῃ ἐκ τῆς πείνης καὶ τῶν νόσων, οἱ δ' ἐπιζῶντες κοίλους ἔχοντες τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ εἰς σκελετοὺς μεταβεβλημένοι ὠμοῖαζον πρὸς φάσματ᾽ ἀνθρώπων πλανώμενα. Ἐν τοιαύτῃ θέσει εὐρισκόμενοι οἱ

ἤρωες ἐκεῖνοι ὄφειλον πλέον νὰ ἐκλέξωσιν ἢ ν' ἀποθάνωσι πάντες ἐκ τῆς πείνης ἢ νὰ διασχίσωσι ξιφῆρεις τὰς τάξεις τῶν ἐχθρῶν. Συνελθόντες λοιπὸν εἰς γενικὴν συνάθροισιν ἀπεφάσισαν, ἀφοῦ κούσωσι πᾶσαν τὴν κινητὴν περιουσίαν των, νὰ κάμωσιν ἔξοδον. Ὁρίσταν δὲ διὰ τὴν τολμηρὰν ἐκείνην ἔξοδον τὴν νύκτα τῆς 10ης Ἀπριλίου (1826) καὶ συγχρόνως εἰδοποίησαν περὶ τούτου καὶ τὸν ἐν Πλατάνῳ στρατοπεδεύοντα ἥρωα Γεώργιον Καραϊσκάκη. Ἄλλ' ἀτυχῶς ἀφ' ἐνὸς μὲν τὴν γενναίαν ἀπόφασιν τῶν πολιορκουμένων ἔμαθεν ὁ Ἰμβραχὴμ παρὰ τινος Βουλγάρου προδύτου, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὁ Καρραϊσκάκης ἦτο τότε ἀσθενής.

Ἐκ τῶν ἑνεακισχιλίων κητοίκων τοῦ Μεσολογγίου τρισχίλιοι μόνον ἦσαν ὄπλοφόροι, οἱ δὲ λοιποὶ ἦσαν γέροντες καὶ γυναικόπαιδα. Οὗτοι οἱ τρισχίλιοι ἀνέλαβον νὰ δικσώσωσιν ὅσους τῶν κητοίκων ἤθελον δυνηθῆ. Ἡ νύξ τέλος τῆς 10ης Ἀπριλίου ἔφθασε καὶ πάντες ἠτοιμάσθησαν, ὅπως τὸ μεσονύκτιον ἐξέλθωσι. Μόνον οἱ ἀσθενεῖς καὶ οἱ γέροντες ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι δὲν ἠδύνκντο νὰ βελτίσωσιν, ἐγκτελείποντο ἐξ ἀνάγκης, ἀλλὰ καὶ οὗτοι συνεσωρεύθησαν εἰς στερεὰς οἰκίας καὶ ἦσαν ἔτοιμοι ν' ἀνάψωσι πυρίτιδα, διὰ ν' ἀνατιναχθῶσιν εἰς τὸν ἀέρα· σπαρακτικωτάτη δὲ ἦτο ἡ στιγμή, καθ' ἣν οὗτοι ἀπεχωρίζοντο τῶν ἀναχωρούντων. Οἱ πολιορκούμενοι, ἀγνοοῦντες τὴν προδοσίαν καὶ ἔχοντες ἐλπίδας περὶ τῆς ἐπιτυχίας τοῦ τολμημάτος, ἐτάχθησαν κατὰ τὴν ὀρισμένην νυκτερινὴν ὥραν παρὰ τὰ τεῖχη τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς εἰς τρεῖς σώματα, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ μὲν πρὸς τὰ δεξιὰ ὠδηγεῖτο ὑπὸ τοῦ Νότη Βότσικρη, τὸ δὲ πρὸς τὰ ἀριστερὰ ὑπὸ τοῦ Μακρη, τὸ δὲ ἐν τῷ μέσῳ ὑπὸ τοῦ Κίτσου Τζαβέλλα. Διελθόντες δὲ πάντες οἱ μαχηταὶ σιωπηλοὶ τὴν ἐξωτερικὴν τάφρον καὶ ἀκολουθούμενοι ὑπὸ τῶν γυναικοπαίδων καὶ τῶν γερόντων ἔπεσον πρηνεῖς καὶ ἀνέμενον τὸ σύνθημα τοῦ Καρραϊσκάκη, ἀγνοοῦντες ὅτι ὁ Καρραϊσκάκης ἦτο ἀσθενής. Ἀφ' οὗ δὲ ἐπὶ μίαν ὥραν ματαίως ἀνέμενον, ἀνεπήδησαν περὶ τὸ μεσονύκτιον ἅμα τῇ ἀνατολῇ τῆς σελήνης καὶ ὤρμησαν ἐμπρός. Ἄλλ' ἀτυχῶς οἱ ἐχθροὶ ἠγρούπνουν καὶ αἰφνης διὰ φοβερῶν πυροβολισμῶν ἐξέπληξαν τὸ ἀπροφύλακτον ἐκεῖνο πλῆθος. Σύγχυσις καὶ ταραχὴ φοβερὰ ἐπηκολούθησε κατὰ τὴν σι-

γμῆν ἐκείνην. Πάντες εὐρέθησαν ἐν ἀπογνώσει φωνὴ δέ τις «Ὅπισω, ὀπίσω» κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἠκούσθη. Ἐν μέσῳ τῆς ταραχῆς ἐκείνης δισχίλιοι ἄνδρες καὶ τετρακόσιαι γυναῖκες διήλθον διὰ τῶν τουρκικῶν χαρκαωμάτων καὶ ἔφθασαν εἰς τὰς ὑπορείας τοῦ Ζυγοῦ, ἐνθα κίφινιδίως προσεβλήθησαν ὑπὸ ἐνεδρευόντων Ἀλβανῶν· ἀπ' ἐκεῖ δὲ μετὰ αἰματηρὸν ἀγῶνα, καθ' ὃν ἀπωλέσθησαν καὶ ἄνδρες πολλοὶ καὶ γυναῖκες πολλαί, ἔφθασαν μετὰ πολλὰς κκουχίας εἰς Ἀμφισσαν, ὅπου μετρηθέντες εὐρέθησαν 1 300 ἐν ὄλῳ.

Οἱ δὲ λοιποὶ 6 600 ἐν τῇ ταραχῇ τῶν ἐνόμισαν, ὅτι διὰ τῆς φωνῆς «Ὅπισω, ὀπίσω» ἐδόθη διαταγὴ πρὸς ὑποχώρησιν. Διὰ τοῦτο ἐστράφησαν πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν· ἀλλὰ ταυτοχρόνως μετ' αὐτῶν εἰσώρμησαν καὶ τὰ ἄγρια τῶν Αἰγυπτίων καὶ Τούρκων στίφη. Τὸ θέαμα κατὰ τὴν ἀπαισίαν ἐκείνην ὄραν ἦτο φρικῶδες. Πανταχοῦ σφαγὴ· πανταχοῦ πῦρ· πανταχοῦ λεηλασίαι· ὅχι ὀλίγαι δὲ ἐκρήξεις ἐπηκολούθησαν, αἵτινες συνέθαψαν Ἑλληνας καὶ Μωαμεθανούς. Ἐκεῖ κατὰ τὴν φρικτὴν ἐκείνην ὄραν γέροντες τρευματικές ἔθηκε πῦρ εἰς τὸν πλήρη πυρίτιδος ὑπόνομον καὶ ἀνετινάχθη εἰς τὸν ἀέρα μετὰ χιλίων ἐχθρῶν. Ἐκεῖ ἄλλος τῆς ἐλευθερίας μάρτυς, ὁ Χρῆστος Καψάλης, ὅστις εἶχε κλεισθῆ ἐν μεγάλῳ οἰκοδομήματι μετὰ 1800 γερόντων, γυναικῶν καὶ παιδῶν, ἀφ' οὗ περιέμενον, ἕως οὗ συνήχθησαν δισχίλιοι βάρβαροι περὶ τὸ κτίριον, ἐπλησίασε δᾶδα ἀνημμένην εἰς βαρέλιον πλήρες πυρίτιδος καὶ συνετάφη μετὰ πιστῶν καὶ ἀπίστων. Τοιοῦτοτρόπως λοιπόν, ὅτε ἀνέτειλεν ἡ 11 Ἀπριλίου, τὸ ἐνδοξον Μεσολόγγιον ἦτο μεταβεβλημένον εἰς ἐρείπιαι, ἅτινα ἐκάλυπτον χιλιάδας πτωμάτων. Μετὰ τῆς πτώσεως τοῦ Μεσολογγίου κατεσβέσθη καὶ ἡ ἐπανόστασις ἐν τῇ δυτικῇ Ἑλλάδι.

§ 78. Πρῶτον περὶ Ἑλλάδος πρωτόκολλον Ἀγγλίας καὶ Ῥωσσίας.— Ἡ ἐν Ἐπιδαύρῳ τρίτη Ἑθνικὴ Συνέλευσις.

Αἱ κατὰστροφαι καὶ αἱ σφαγαί, αἵτινες ἐτελοῦντο ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς χώραις, καὶ οἱ ἥρωικοὶ κατὰ τῶν

τυράννων ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων διήγειραν, ὡς ἦτο ἐπόμενον, τὴν ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων συμπάθειαν καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν εὐρωπαικῶν κυβερνήσεων. Ὅθεν πρὸ τῆς πτώσεως τοῦ Μεσολογγίου ὁ πρωθυπουργὸς τῆς Ἀγγλίας Γεώργιος Κάνιγγ ἀπέστειλεν εἰς Πετρούπολιν τὸν Λόρδον Οὐελλιγκτῶνα, ὅπως συνεννοηθῆ μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας καὶ τῶν ὑπουργῶν αὐτοῦ περὶ βελτιώσεως τῆς τύχης τῶν Ἑλλήνων. Ἡ βελτιώσις τῆς τύχης τῶν Ἑλλήνων ἀπεφασίσθη ὁμοφώνως ἐν Πετροπόλει ὑπὸ τῶν Ῥώσων ὑπουργῶν καὶ τοῦ λόρδου Οὐελλιγκτῶνος. Πάντες δὲ οὗτοι ὑπέγραψαν τῇ 23 Μαρτίου 1826 τὸ πρῶτον περὶ Ἑλλάδος πρωτόκολλον, διὰ τοῦ ὁποίου αἱ δύο δυνάμεις Ἀγγλίας καὶ Ῥωσσίας ἀνελάμβανον νὰ καταπάσῃσι τὸν μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας πόλεμον. Ὀλίγας δ' ἡμέρας μετὰ ταῦτα (6 Ἀπριλίου) συνηλθεν ἐν Ἐπιδαύρῳ ἡ τρίτη Ἐθνικὴ τῶν Ἑλλήνων Συνελεύσις ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Πανούτσου Νοταρᾶ. Ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως ταύτης ἐξελέχθησαν δύο ἐπιτροπαί, ἡ διοικητικὴ ἐπιτροπὴ καὶ ἡ ἐπιτροπὴ τῆς Συνελεύσεως. Καὶ ἡ μὲν πρώτη ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ἀνδρέου Ζαχίμη ἀνέλαβε τὴν ἔλην κυβέρνησιν τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων, ἡ δὲ δευτέρα ἀνέλαβε νὰ διαπραγματευθῆ διὰ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτοῦ τῆς Ἀγγλίας τὸν συμβιβασμὸν μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας.

§ 79. Δευτέρα εἰσβολὴ τοῦ Ἰμβραῖμ εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Μεσολογγίου ὁ Ἰμβραῖμ ἠρίθμει μόνον τετρακισχιλίους πεζοὺς καὶ ἑξκοσίους ἵππεῖς. Μετὰ τοῦ στρατοῦ λοιπὸν τούτου εἰσβαλὼν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ παραλαβὼν τὴν ἐν Πάτραις καὶ Ἡλείᾳ φρουρὰν ὤρμησεν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐπυρπόλησε τὰ Καλάβρυτα καὶ τὴν Ἀνδρίτσαιναν. Μετὰ ταῦτα ἐξεστράτευσε κατὰ τῆς Μάνης, τὴν ὁποίαν ματαίως ἐπεχείρησε νὰ ὑποτάξῃ. Ἀπ' ἐκεῖ διηυθύνθη εἰς τὴν Ἀρχαδίαν καί, ἀφ' οὗ διεσκόρπισε τοὺς παρὰ τὴν Ἀλωνίσταιναν Ἑλληνας, ἐπυρπόλησε τὴν Βυτίναν καὶ προχώρησε λεηλατῶν μέχρι Ἀστρους. Ἀνχωρήσας ἀπὸ τοῦ Ἀστρους, διηυθύνθη πάλιν

κατὰ τῆς Μάνης καί, συνάψας ἐν Πολυκράβῳ φονικὴν πρὸς τοὺς Μανιάτας μάχην, ἐνίκηθη κατὰ κράτος καὶ ἐπέστρεψεν εἰς Τρίπολιν κατησχυμμένος. Μετὰ ταῦτα διήλθε διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου τὴν Μεσσηνίαν, τὴν Ἀχαΐαν, τὴν Κορινθίαν καὶ τὴν Ἀργολίδα καὶ τέλος ἀπῆλθεν εἰς Μεθώνην.

§ 80. Ἔλθωσις τῶν Ἀθηνῶν καὶ πολιορκία τῆς Ἀκροπόλεως ὑπὸ τοῦ Κιουταχῆ.

Μετὰ τὴν κατάσβεσιν τῆς ἐπαναστάσεως ἐν τῇ δυτικῇ Ἑλλάδι ὁ Κιουταχῆς ἐπῆλθε κατὰ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. Ἀφ' οὗ λοιπὸν διήλθε τὴν Λοκρίδα, Φωκίδα καὶ Βοιωτίαν, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀττικὴν μετὰ ὀκτακισχιλίων πεζῶν, δισχιλίων ἵππέων καὶ 25 τηλεβόλων καὶ ἐπολιορκήσας τὰς Ἀθήνας (16 Ἰουνίου). Ἡ πολιορκία τῶν Ἀθηνῶν διήρκεσε μόνον δύο περίπου μῆνας, διότι τῇ 13 Αὐγούστου ἐκυρίευσεν αὐτάς. Μετὰ δὲ τὴν ἔλθωσιν τῶν Ἀθηνῶν ἐπολιορκήσας τὴν Ἀκρόπολιν, ἔνθα ἦσαν ὠχυρωμένοι 1400 ἄνδρες ὑπὸ τὸν Γούραν. Τοιοῦτοτρόπως ἐκινδύνευε καὶ τὸ τελευταῖον προπύργιον τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. Ἐν τῇ δεινῇ λοιπὸν ἐκείνῃ περιστάσει ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἔρριψεν ὅλας τὰς ἐλπίδας τῆς πρὸς τὸν στρατηγικώτατον Καρραϊσκάκη, ὃν καὶ διώρισεν ἀρχιστράτηγον τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. Ὁ δὲ γενναῖος οὗτος ἀνὴρ, ἀπελθὼν ἐκ Ναυπλίου μετὰ 600 ἀνδρῶν καὶ ἐνωθεὶς ἐν Ἐλευσίνι μετὰ τῶν ὀπλαρχηγῶν Κριεζώτου, Βάσσου καὶ Πανουργιᾶ, οἵτινες εἶχον περὶ τοὺς δισχιλίους ἄνδρας, καὶ τοῦ Γάλλου συνταγματάρχου Φαβιέρου, ὅστις εἶχε δισχιλίους τακτικούς στρατιώτας καὶ φιλέλληνας, κατέλαβε τὸ Χαϊδάριον, τὸ ὁποῖον ἀπέχει τῶν Ἀθηνῶν περὶ τὴν μίαν ὥραν καὶ ἡμίσειαν· κατέλαβε δὲ ὁ Καρραϊσκάκης τὸ Χαϊδάριον, διότι ἤθελε νὰ παρενοχλῇ ἐκεῖθεν τὸν Κιουταχῆν καὶ νὰ μὴ ἀφίνη αὐτὸν νὰ ἐπιτίθεται κατὰ τῆς Ἀκροπόλεως. Τοὺς ἐν Χαϊδαρίῳ δὲ τούτους μχηστὰς ἰδὼν ὁ Κιουταχῆς ἀπέστειλε κατ' αὐτῶν τὸ ἵππικόν του, ἀλλ' οἱ γενναῖοι ἐκεῖνοι μχηστοὶ ἀπέκρουσαν αὐτό. Μετὰ ταῦτα ὁμοῦς οἱ ἐν Χαϊδαρίῳ εὐρισκόμενοι ἐν ἀταξίᾳ ἕνεκα ἔριδος, γενομένης μετρεῦ Καραϊσκάκη καὶ Φαβιέρου, προσεβλήθησαν καὶ πάλιν ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ ἵππικοῦ

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

καὶ νικηθέντες ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσιν εἰς Ἐλευσίνα. Ἐνεκὰ τούτου ἡ Ἀκρόπολις διέτρεχε τὸν ἔσχατον κίνδυνον. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐφρονεύθη καὶ ὁ φρουράρχος τῆς Ἀκροπόλεως Γούρας καὶ διεδέχθη αὐτὸν ὁ Μακρυγιάννης. Τότε δὲ ὁ γενναῖος Κριεζώτης, θέλων νὰ ἐνισχύσῃ τὴν φρουρὰν τῆς Ἀκροπόλεως, κατώρθωσε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν μετὰ 300 ἀνδρῶν. Βραδύτερον δὲ (30 Νοεμβρίου), ὅποτε οἱ πολιορκούμενοι ἐστεροῦντο πυρίτιδος, κατώρθωσεν ὁ Φαβιέρος μετὰ 650 ἀνδρῶν, ὧν ἕκαστος ἔφερεν ἐπ' ὤμου σάκκον περιέχοντα δέκα ὀκάδας πυρίτιδος, νὰ διασχίσῃ τὰς τουρκικὰς τάξεις καὶ πανταχόθεν πυροβολούμενος νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Κατὰ τὴν ἥρωικὴν ταύτην εἴσοδον τοῦ Φαβιέρου ἐφρονεύθησαν ὀκτὼ ἐκ τῶν στρατιωτῶν του καὶ ἐπληγώθησαν 14, ἐν οἷς καὶ αὐτὸς ὁ Φαβιέρος.

§ 81. Στρατηγικὰ κατορθώματα τοῦ Καραϊσκάκη.

Γεώργιος Καραϊσκάκης.

Ἐν ᾧ διήρκει ἡ πολιορκία τῆς Ἀκροπόλεως, ὁ Καραϊσκάκης, Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τοῦ Ἰνστιτούτου Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

θέλων ν' ἀποκόψῃ πᾶσαν συγκοινωνίαν τοῦ Κιουταχῆ μετὰ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ ν' ἀναζωπυρήσῃ τὴν ἐν τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι σβεσθεῖσαν Ἐπανάστασιν, ἀνεχώρησε κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1826 ἐξ Ἐλευσίνος μετὰ τρισχιλίων ἀνδρῶν καὶ ὄρμησε πρὸς τὴν Δομβρῆνιν καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ἀράχωβαν. Ἐπὶ λόφου δέ, κειμένου πλησίον τῆς Ἀραχώβης, περιεκύκλωσε δισχιλίους Ἄλβανούς ὑπὸ τὸν Μουστάμπεην καὶ συνῆψε φονικὴν μάχην, καθ' ἣν ἐφονεύθησαν 1 700 Ἄλβανοί, ἐν οἷς καὶ ὁ Μουστάμπεης. Διὰ τὴν νίκην ταύτην πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἐψάλλησαν δοξολογίαι. Ὁ δὲ Καραϊσκάκης, ὅστις ἔκτοτε κατέστη ὁ φόβος καὶ ὁ τρόμος τῶν Τούρκων, κατώρθωσεν ἐν δικαστήματι ὀλίγου χρόνου νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Τούρκους ἐξ ἀπάντων τῶν μερῶν τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, πλὴν τοῦ Μεσολογγίου, τοῦ Αἰτωλικοῦ, τῆς Βονίτσης καὶ τῆς Ναυπάκτου. Ὡστε δικαίως ὁ Καραϊσκάκης ὠνομάσθη ἐλευθερωτὴς τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ ἔγινε τὸ ἀντικείμενον τῆς λατρείας τῶν Ἑλλήνων.

ΕΒΔΟΜΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ 1827

§ 82. Μάχαι ἐν Καματερῷ, Μουνιχία καὶ Κερατσίνη.

Περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 1827 συνηθροίσθη ἐν Ἐλευσίνι στρατὸς ἐκ πεντακισχιλίων Ἑλλήνων. Ἐκ τούτων τρισχιλίοι ὑπὸ τὸν Ἄγγλον συνταγματάρχην Γόρδωνα κατέλαβον τὴν Μουνιχίαν, ὁπτακόσιοι δὲ ὑπὸ τὸν πρὸ ὀλίγου ἐκ Γαλλίας ἐπελθόντα συνταγματάρχην Βούρβαχην, τὸν ἐκ Κεφαλληνίας καταγόμενον, διηυθύνθησαν εἰς τὸ παρὰ τὸ Μενίδιον Καματερόν, οἱ δὲ λοιποὶ ὑπὸ τὸν Βάσσον καὶ Νοταρᾶν παρέμειναν ἐν Ἐλευσίνι. Ἄλλ' ἐν ᾧ ἀκόμη οἱ περὶ τὸν Βούρβαχην δὲν εἶχον ὀχυρωθῆ ἐν Καματερῷ, ὄρμηξ κατ' αὐτῶν ὁ Κιουταχῆς μετὰ δισχιλίων ἀνδρῶν, ἐξκοσίων ἰππέων καὶ δύο τηλεβόλων καὶ συνάψας μάχην τρέπει αὐτοὺς εἰς φυγὴν, ἀφ' οὗ ἐφόνευσε τριακοσίους, ἐν οἷς καὶ τὸν γενναῖον Βούρβαχην. Μετὰ ταῦτα ἐστράφη ὁ Κιουταχῆς κατὰ τοῦ ἐν Μουνιχίᾳ ὀχυρωμένου Γόρδωνος· ἀλλὰ μετὰ πεντάωρον φονικὴν μάχην Ψηφιοποιήθηκε ἀπό το Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ήναγκάσθη νά υποχωρήσῃ. Κατὰ μῆνα τέλος Μάρτιον ἔφθασεν ἐκ Διστόμου ὁ Καρχισκάκης μετὰ χιλίων ἀνδρῶν καὶ μετέβη εἰς Ἐλευσίνα· ἀπ' ἐκεῖ δὲ παραλαβὼν τοὺς ὑπὸ τὸν Βάσσον καὶ Νοταρᾶν ἀνδρας διηυθύνθη πρὸς τὸν Πειραιᾶ καὶ κατέλαβε τὴν πρὸς δυσμὰς τοῦ Πειραιῶς Κερρατσίνην. Ἐνταῦθα πρὶν ἢ ὀχυρωθῆ προσεβλήθη ὑπὸ τουρκικοῦ ἀποσπάσματος, τὸ ὅποιον καὶ ἀπέκρουσε. Τὴν δ' ἐπομένην ἡμέραν ἐφόρμησε κατὰ τοῦ Καρχισκάκη αὐτὸς ὁ Κιουταχῆς μετὰ τρισχιλίων πεζῶν, τετρακοσίων ἰππέων καὶ ἐξ τηλεβόλων, ἀλλὰ καὶ οὗτος μετὰ ἐπτάωρον μάχην ἔστρεψε τὰ νῶτα καὶ ὑπεχώρησε κατησχυμμένος εἰς τὸ στρατόπεδόν του. Τοιαύτη δ' ἐν γένει ἦτο ἡ κατὰ τὴν μάχην ἐκείνην φυγὴ τῶν Τούρκων, ὥστε μετὰ ταῦτα οἱ Τούρκοι, ὡσάκις ἔβλεπόν τινα τρέχοντα δρομαίως, ἔλεγον πρὸς αὐτὸν «Τί τρέχεις ἔτσι, ἂν νά σε κυνηγᾷ ὁ Καρχισκάκης»;

§ 83. Τετάρτη ἐν Τροιζῆνι Ἐθνικὴ Συνέλευσις.

Τῆ 19 Μαρτίου τοῦ ἔτους 1827 συνήλθεν ἐν Τροιζῆνι ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Γεωργίου Σισίνη ἡ τετάρτη Συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων πληρεξουσίων. Αὕτη ἡ Συνέλευσις ἀνέδειξε νύαρχον μὲν τὸν Κόχραν, ἀρχιστράτηγον δὲ τῶν πεζικῶν δυνάμεων τὸν Ῥιχάρδον Τζώρτε, ἀμφοτέρους Ἄγγλους. Ἐπειδὴ δὲ μεγίστη ἦτο ἡ ἀνάγκη νά ἀνακτεθῆ ἡ κυβέρνησις τῶν ἐλληνικῶν πραγμάτων εἰς ἓνα μόνον Ἕλληνα, ἡ συνέλευσις αὕτη ἐξέλεξεν ἄρχοντα ἐπὶ ἐπτὰ ἔτη τὸν ἐκ Κερκύρας διάσημον Ἕλληνα Ἰωάννην Καποδίστριαν, διατελέσαντα ὑπουργὸν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας, καὶ ὠνόμασεν αὐτὸν Κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος.

§ 84. Θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη.—Παράδοσις τῆς Ἀκροπόλεως.

Ἡ ἐν Κερρατσίνῃ νίκη τοῦ Καρχισκάκη τοσοῦτον ἐνεθάρρυνε τοὺς Ἕλληνας, ὥστε ἐντὸς ὀλίγου συνεκεντρώθησαν εἰς τὴσαν πεδιάδα τοῦ Φαλήρου καὶ τοῦ Πειραιῶς δεκαχισχιλίοι μαχηταὶ οἰτίνες καὶ ἀπεφάσισαν κατ' ἐπίμονον ἀπαίτησιν τοῦ Κόχραν τῆς κάμωσι γενικῆν κατὰ τοῦ Κιουταχῆ ἔφοδον τὴν νύκτα τῆς αὐτῆς τῶν
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τοῦ Ἰνστιτούτου Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

τὴν 23 Ἀπριλίου. Ἄλλ' ἐν ᾧ παρεσκευάζοντο τὰ τῆς ἐφόδου, συνέβη τῇ 22 Ἀπριλίου τυχαίως τις μικρὰ συμπλοκὴ μεταξὺ Ἑλλήνων τινῶν καὶ τουρκικοῦ τινος ἀποσπάσματος, καθ' ἣν πάντες οἱ συμπλακέντες Ἕλληνες ἐκινδύνευσον νὰ καταστραφῶσι. Τοῦτο δ' ἀκούσας ὁ Καραϊσκάκης, ὅστις ὑποφέρων ἐκ πυρετοῦ ἦτο κλινηρῆς, ἠγέρθη καὶ ἰππεύσας ἐφορμᾷ κατὰ τῶν ἐπιτιθημένων Τούρκων καί, ἀφ' οὗ κατέκοψε πολλοὺς ἐξ αὐτῶν, ἔτρεψεν αὐτοὺς εἰς φυγὴν. Ἄλλ' ἐπιστρέφων ἐκ τῆς καταδιώξεως πληγώνεται αἴφνης ὑπὸ ἐχθρικῆς σφαίρας καὶ πίπτει ἐκ τοῦ ἵππου. Ἐν τούτοις, ἂν καὶ ἐπληρώθη θανασίμως, ἐνέτεινε τὰς δυνάμεις του καὶ ἰππεύσας διηυθύνθη εἰς τὴν σκηνὴν του, ὅπουθεν μετεκομίσθη εἰς τὸ πλοῖον τοῦ στρατηγοῦ Τζώρτζε, καὶ ἐκεῖ τῇ 4 μετὰ τὸ μεσονύκτιον ὄρα ἐξέπνευσε. Τοιοῦτοτρόπως ἡ Ἑλλὰς ἀπώλεσε τὸν ἐξοχώτατον στρατηγὸν τῆς.

Ἐνεκα τοῦ θανάτου τοῦ Καραϊσκάκη ἡ κατὰ τῶν πολιορκουμένων τὴν Ἀκρόπολιν ἔφοδος ἀνεβλήθη ἐπὶ μίαν ἡμέραν. Ἐγένετο δηλαδὴ αὕτη τὴν νύκτα τῆς 23 πρὸς τὴν 24 Ἀπριλίου, πλὴν δυστυχῶς ἀπέτυχεν ἐντελῶς, διότι οἱ Ἕλληνες κατετροπώθησαν καὶ ὑπὲρ τοὺς 1 500 ἔπεσον νεκροί. Μετὰ τὴν ἀτυχῆ ταύτην ἔφοδον οἱ ἐν τῇ Ἀκροπόλει, ἀπολέσαντες πᾶσαν ἐλπίδα σωτηρίας καὶ στερούμενοι τῶν πάντων, ἠναγκάσθησαν διὰ συνθήκης, γενομένης τῇ μεσολαβήσει τοῦ Γάλλου ναυάρχου Δεριγνῦ, νὰ παραδώσωσι τὴν Ἀκρόπολιν εἰς τὸν Κιουταχῆν. Μετὰ τὴν παράδοσιν τῆς Ἀκροπόλεως ἡ Ἑλλὰς περιῆλθεν εἰς τὴν ἐσχάτην ἀμνηχανίαν, διότι ἡ Στερεὰ Ἑλλὰς οὐδὲν κατὰ τῶν Τούρκων προπύργιον εἶχεν.

§ 85. Τὸ ἐν Λονδίῳ πρωτόκολλον τῶν τριῶν μεγάλων Δυνάμεων. — Ἡ ἐν Πύλῳ ναυμαχία.

Ἀφ' οὗτο ὑπεγράφη ἐν Πετρούπολει τὸ πρῶτον περὶ Ἑλλάδος πρωτόκολλον τῆς Ἀγγλίας καὶ Ῥωσσίας, ὃ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτῆς τῆς Ἀγγλίας δὲν ἔπαυσε προσπαθῶν, ὅπως πείσῃ τὴν Πύλην ν' ἀποδεχθῆ συμβιβασμὸν πρὸς κατάπαυσιν τοῦ πρὸς τοὺς Ἕλληνας πολέμου. Ἀλλὰ μεθ' ὅλας τὰς προσπαθείας, ἃς ἐπὶ ἐν ἔτος ὁ Ἄγγλος πρεσβευτῆς κατέβαλεν, ἡ Πύλη ἔμεινε ἀμετάτρεψιμοι. Ἡ φημιοποιήθη ἀπὸ τοῦ Ἰνστιτούτου Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

πτος εις τὴν ἀπόφασιν τῆς καὶ ἐξηκολούθει τὸν κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἄγριον πόλεμον, ἀποστέλλουσα πρὸς τὸν ἐν Πελοποννήσῳ Ἰμβρατὴμ πασσαῖν διαταγὰς, δι' ὧν ἐπέβαλλεν εἰς αὐτὸν νὰ σφάζῃ καὶ νὰ λεηλατῇ. Τὴν τοιαύτην τῶν Τούρκων ἀγρίαν ἐπιμονὴν ἰδοῦσαι αἱ τρεῖς μεγάλαι Δυνάμεις Ἀγγλίαι, Γαλλίαι καὶ Ῥωσσίαι συναπεφάσισαν νὰ συνδέσωσιν ἐπισήμους μετὰ τῶν Ἑλλήνων σχέσεις καὶ νὰ ἐπιβάλωσιν εἰς τὴν Τουρκίαν τὴν ἀνακωχὴν. Πρὸς τοῦτο τῇ 24 Ἰουλίου τοῦ ἔτους 1827 ὑπέγραψαν ἐν Λονδίῳ πρωτοκόλλον σωτήριον διὰ τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἀπόφασιν ταύτην τῶν Δυνάμεων ἡ Τουρκία ἐξηκολούθει νὰ μὴ μεταβάλλῃ γνώμην, μάλιστα δ' ἐδήλωσεν, ὅτι ἐπεθύμει νὰ μὴ ἐνοχληταὶ ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο ὑπὸ τῶν εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων. Διὰ τοῦτο αἱ τρεῖς μεγάλαι Δυνάμεις ἠναγκάσθησαν πλέον νὰ ἐπιβάλωσιν εἰς τὴν Τουρκίαν ἀναγκαστικῶς τὴν διὰ τοῦ πρωτοκόλλου ἀποφασισθεῖσαν κατὰπαυσιν τῶν ἐχθροπραξιῶν. Πρὸς τὸν σκοπὸν λοιπὸν τοῦτον στόλος ἀγγλικὸς ἐκ 12 πλοίων ὑπὸ τὸν ναύαρχον Κοδριγκτῶνα, στόλος γαλλικὸς ἐξ 7 πλοίων ὑπὸ τὸν ἀντιναύαρχον Δεριγνῦ καὶ στόλος Ῥωσσικὸς ἐξ 8 πλοίων ὑπὸ τὸν ἀντιναύαρχον Ἔϊδεν κατέπλευσαν εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος.

Ὅτε οἱ στόλοι τῶν τριῶν Δυνάμεων κατέπλεον εἰς τὸ Αἰγαῖον, ὁ μὲν Ἰμβρατὴμ ἐληλάτει τὴν Πελοπόννησον, ὁ δὲ τουρκοαἰγυπτιακὸς στόλος, ὅστις ἀπετελεῖτο ἐξ 120 πλοίων, εὕρισκετο ἐν τῷ λιμένι τῆς Πύλου (Ναβαρίνου) προτιθέμενος νὰ ἐπιπέσῃ κατὰ τῆς Ὑδρας καὶ τῶν Σπετσῶν. Διὰ τοῦτο οἱ τρεῖς οὗτοι στόλοι πλεύσαντες πρὸ τῆς Πύλου ἀπήτησαν ἀπὸ τὸν ἀντιπρόσωπον τοῦ Ἰμβρατὴμ ν' ἀποπλεύσῃ τῶν ἐλληνικῶν ὑδάτων ὁ τουρκοαἰγυπτιακὸς στόλος καὶ νὰ ἐκκενώσῃ ὁ Ἰμβρατὴμ τὴν Πελοπόννησον. Ἐπειδὴ δὲ οὐδεμίαν ἔλαβον ἀπάντησιν, εἰσέπλευσαν τῇ 8 Ὀκτωβρίου εἰς τὸν λιμένα τῆς Πύλου καὶ παρετάχθησαν πρὸ τοῦ τουρκοαἰγυπτιακοῦ στόλου. Ἐν ᾧ δὲ τὰ πράγματα εὕρισκοντο εἰς τοιαύτην κρίσιμον θέσιν, οἱ Τούρκοι τυφλωθέντες ἐπυροβόλησαν πρῶτον μὲν κατὰ τινος ἀγγλικῆς λέμβου καὶ ἐφόνευσαν ἓνα ἀξιοματικόν, ἔπειτα δὲ κατ' ἄλλης λέμβου καὶ τέλος κατ' αὐτῆς τῆς ἀγγλικῆς νκυρχίδος. Ἐνεκὶ λοιπὸν τῆς διαγωγῆς ταύτης τῶν

ἐχθρῶν ὁ Κοδριγκτὼν διέταξε ἀπῦρ». Τοιοῦτοτρόπως δὲ ἤρχισε φοβερὰ ναυμαχία, ἣτις διήρκεσε τέσσαρες ὥρας. Κατὰ τὴν ναυμαχίαν ἐκείνην οἱ μὲν Εὐρωπαῖοι ἐλαχίστως ζημίας ἔπαθον, οἱ δ' ἐχθροὶ ἔπαθον πικρῶς, διότι ἐκ τῶν πλοίων των εἴκοσι μόνον ἔμειναν ἐπιπλέοντα.

ΟΓΔΟΟΝ ΚΑΙ ΕΝΑΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ 1828 ΚΑΙ 1829

§ 86. Ἀφίξις τοῦ Καποδίστρια.

Ὁ ὑπὸ τῆς ἐν Τροιζῆνι τετάρτης συνελεύσεως ἐκλεγθεὶς Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος Ἰωάννης Καποδίστριας, ἀφ' οὗ μετέβη ἐκ

Ἰωάννης Καποδίστριας.

Πετροπόλεως εἰς Παρισίους καὶ Λονδίνον καὶ συνεννοήθη μετὰ τῶν προστατῶν Δυνάμεων, κατέπλευσε τῇ 8 Ἰανουαρίου τοῦ 1828 εἰς Ναύπλιον καὶ ἐκεῖθεν τῇ 12 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς εἰς Αἴγινα. Ἀφ' οὗ δὲ ἔδωκεν ἐν Αἴγινη τῇ 29 Ἰανουαρίου τὸν ὄρκον, ἀνέλαβε τὴν κυβέρνησιν τῆς Ἑλλάδος.

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

**§ 87. Ἀναχώρησις τοῦ Ἰμβραΐμ
ἐκ τῆς Πελοποννήσου. — Ἡ ἐν Πέτρα τελευταία
νίκη τῶν Ἑλλήνων.**

Ἐν ᾧ ὁ Κυβερνήτης προσεπάθει νὰ τακτοποιήσῃ τὸ Ἔθνος, ὁ Ἰμβραΐμ μετὰ λύσσης ἐξηκολούθει νὰ καταστρέφῃ τὴν Πελοπόννησον ἀρπάζων, κείων, ἀιχμαλωτίζων καὶ σφάζων. Ἐπὶ τέλους ὅμως κατ' ἀπόφασιν τῶν τριῶν προστατίδων Δυνάμεων ἔφθασεν εἰς Πελοπόννησον περὶ τὰ μέσχα Αὐγούστου τοῦ 1828 ὁ Γάλλος στρατηγὸς Μαιζὼν μετὰ 14 000 Γάλλων καὶ ἐξηνάγκασε τὸν Ἰμβραΐμ ν' ἀποπλεύσῃ περὶ τὰ τέλη Σεπτεμβρίου ἀπὸ τῶν ἐλληνικῶν ἀκτῶν. Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ἰμβραΐμ κατέλαβον οἱ Γάλλοι τὰ φρούρια τῆς Πύλου, Μεθώνης, Κορώνης, Πατρῶν καὶ Ῥίου καὶ ἀνύψωσεν ἐπ' αὐτῶν τὴν ἐλληνικὴν σημαίαν μετὰ τῶν σημαζίων τῶν τριῶν προστατίδων Δυνάμεων. Κατὰ τὸ αὐτὸ δὲ ἔτος ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης καὶ ὁ Ῥιχάρδος Τζώρτς ἐξεδίωξαν τοὺς Τούρκους ἐξ ὅλων τῶν πρὸς μεσημβρίαν τῆς Ἡπείρου καὶ Θεσσαλίας μερῶν, πλὴν τῆς Λαμίας, τῆς Εὐβοίας καὶ τῶν Ἀθηνῶν. Τῇ δὲ 12 Σεπτεμβρίου τοῦ 1829 ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης μετὰ 2 300 ἀνδρῶν ἐπιπεσὼν ἐν Πέτρα τῆς Βοιωτίας κατὰ πεντακισχιλίων Τούρκων ἐνίκησεν αὐτοὺς καὶ τοὺς ἠνάγκασε νὰ ἐγκαταλίπωσι τὴν Ἑλλάδα. Τοιοῦτοτρόπως διὰ τῆς ἐν Πέτρα νίκης τῶν Ἑλλήνων ἐπερατώθη ἡ μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος 1829 ἀπῆλθεν εἰς Γαλλίαν καὶ ὁ ὑπὸ τὸν Μαιζὼνα Γαλλικὸς στρατός.

**§ 88. Ἀπόφασις τῶν Δυνάμεων περὶ ἰδρύσεως
ἐλληνικοῦ κράτους ὑποτελοῦς τῇ Τουρκίᾳ.**

Τῇ 10 Μαΐου τοῦ ἔτους 1829 αἱ τρεῖς προστατίδες Δυνάμεις διὰ πρωτοκόλλου, ὑπογραφέντος ἐν Λονδίῳ, ἀπεφάσισαν νὰ ἰδρυθῇ κράτος ἐλληνικὸν ὑποτελὲς μὲν τῇ Τουρκίᾳ, ἀλλὰ κυβερνώμενον ὑπὸ χριστιανοῦ ἡγεμόνος μὴ ἀνήκοντος εἰς τὰς βασιλικὰς οἰκογενείας τῶν Δυνάμεων. Περιελάμβανε δὲ τὸ διὰ τοῦ πρωτοκόλλου αὐτοῦ ὀρισθὲν κράτος πάσαις τὰς πρὸς μεσημβρίαν τοῦ Παγαση-

τικοῦ καὶ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου χώρας καὶ τὴν Εὐβοίαν καὶ τὰς Κυκλάδας. Ἀλλὰ κατὰ τῆς ἀποφάσεως ταύτης τῶν Δυνάμεων διεμαρτυρήθη ἡ πέμπτη Ἐθνικὴ Συνέλευσις, ἡ συνεληθούσα ἐν Ἀργεὶ κατὰ μῆνα Ἰούλιον, ἥτις καὶ ἐζήτησεν ἐπέκτασιν τῶν ὁρίων καὶ τελείαν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος.

ΤΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΝ ΣΗΜΑΝΤΙΚΩΤΑΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

§ 89. Ἰδουσίς ἀνεξαρτήτου ἑλληνικοῦ κράτους. Λεοπόλδος. Θάνατος τοῦ Καποδίστρια.

Αἱ τρεῖς μεγάλα Δυνάμεις Ἀγγλίαι, Γαλλίαι καὶ Ῥωσσίαι, ἀποδεχθεῖσαι τὴν αἴτησιν τῆς ἐν Ἀργεὶ πέμπτης Συνελεύσεως, συνυπέγραψαν τῇ 27 Ἰανουαρίου τοῦ ἔτους 1830 νέον πρωτόκολλον, διὰ τοῦ ὁποίου ἴδρυον ἀνεξάρτητον ἑλληνικὸν κράτος κυβερνώμενον ὑπὸ κυριάρχου ἡγεμόνος του. Διὰ τοῦ πρωτοκόλλου αὐτοῦ ἀνέδειξαν ἡγεμόνα τῆς Ἑλλάδος τὸν πρίγκιπα Λεοπόδον (τὸν μετέπειτα βασιλέα τῶν Βέλγων), ἀλλὰ συγχρόνως περίστειλαν τὰ πρὸς βορρᾶν ὄρια τῆς Ἑλλάδος καὶ ὥρισαν νὰ περιλαμβάνη τὸ κράτος πάσας τὰς χώρας τὰς πρὸς μεσημβρίαν τῶν ἐκβολῶν τοῦ Σπερχειοῦ καὶ τοῦ Ἀχελῷου. Ἀλλ' ὁ Λεοπόλδος, ἐπιθυμῶν νὰ κυβερνήσῃ κράτος καὶ οὐχὶ γωνίαν, ἐκίνησε πάντα λίθον νὰ πείσῃ τὰς Δυνάμεις νὰ ἐπεκτείνωσι τὰ ὄρια τῆς Ἑλλάδος πρὸς βορρᾶν καὶ νὰ προσθέσωσιν εἰς τὸ κράτος καὶ τὴν πολυπαθῆ Κρήτην. Ἐπειδὴ δὲ αἱ Δυνάμεις ἀπέριψαν τὴν αἴτησίν του ταύτην, ἠναγκάσθη κατὰ Μάιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους νὰ παραιτηθῆ τοῦ θρόνου. Μετὰ τὴν παρλίτησιν τοῦ Λεοπόλδου τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος ἔφθασαν εἰς τὴν χειρίστην θέσιν. Πανταχοῦ ἐπεκράτει φοβερὰ ἀταξία καὶ ἀναρχία, αὐτὸς δὲ ὁ Κυβερνήτης Καποδίστριας ἔπεσε θύμα δολοφονηθεὶς τῇ 27 Σεπτεμβρίου 1831 ὑπὸ τοῦ Γεωργίου καὶ Κωνσταντίνου Μαυρομιχάλη, καθ' ἣν στιγμὴν εἰσῆρχετο εἰς τὸν ἐν Ναυπλίῳ νῆον τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος.

§ 90. Ἰδρυθεὶς τοῦ Ἑλληνικοῦ βασιλείου "Οθων Α'.

Μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Καποδίστριας αἱ Δυνάμεις, θέλουσαι νὰ προλάβωσι τὴν ἐκ τῆς ἀναρχίας τελείαν καταστροφὴν τῆς χώρας, ἔσπευσαν ν' ἀνγκορεύσωσιν ἡγεμόνα τῆς Ἑλλάδος. Διὰ πρωτοκόλλου λοιπόν, ὑπογραφέντος τῇ 1 Φεβρουαρίου τοῦ ἔτους 1832, καὶ διὰ συνθήκης, ὑπογραφείσης ἐν Λονδίῳ τῇ 25 Ἀπριλίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ἔδωσαν τὸ στέμμα τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν Ὅθωνα, δευτερότοκον υἱὸν τοῦ φιλέλληκος βασιλέως τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκου. Εἰς τὸν βασιλέα δὲ Λουδοβίκον χαριζόμενοι αἱ Δυνάμεις, ἀνέδειξαν τὴν Ἑλλάδα βασιλείον καὶ ἀνηγόρευσαν τὸν Ὅθωνα βασιλέα· προσέτι δὲ ἐπεζέτειναν τὰ ὄρια τῆς Ἑλλάδος πρὸς βορρᾶν μέχρι τοῦ Παγασητικοῦ καὶ Ἀμβρακικοῦ κόλπου. Κατ' ἀκολουθίαν τὸ ἰδρυθὲν βασιλείον τῆς Ἑλλάδος ἀπετελέσθη ἐκ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, τῆς Πελοποννήσου, τῶν Κυκλάδων νήσων καὶ τῆς Εὐβοίας μετὰ τῶν πρὸς βορρᾶν αὐτῆς κειμένων Σποραδῶν νήσων. Ἀφ' οὗ δὲ συνήλθεν ἐν Προνοίᾳ τοῦ Νευπλίου τῇ 27 Ἰουλίου τοῦ 1832 ἐθνικὴ τῶν Ἑλλήνων Συνέλευσις καὶ ἀπεδέχθη τὰ ὑπὸ τῶν Δυνάμεων ἀποφασισθέντα, ἡνεγκάσθη ἐπὶ τέλους καὶ ἡ Τουρκία ν' ἀποδεχθῆ τὰ νέα ὄρια καὶ ν' ἀνγνωρίσῃ τὴν Ἑλλάδα ὡς βασιλείον ἀνεξάρτητον (14 Δεκεμβρίου 1832).

Ὁ βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος Ὅθων ὁ Α' ἀπεβιβάσθη ἐν Νευπλίῳ, πρωτεύουσῃ τότε τοῦ κράτους, τῇ 25 Ἰανουαρίου τοῦ ἔτους 1833. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἦτο ἀνήλικος, συνεστάθη ἀντιβασιλεία ἐκ τριῶν Γερμανῶν συμβούλων τοῦ βασιλέως, ὁπότε ἐκυβέρνησε τὸ κράτος μέχρι τῆς 20 Μαΐου 1835, ὁπότε ὁ Ὅθων συμπληρώσας τὴν νόμιμον ἡλικίαν ἀνέλαβεν αὐτὸς τὴν κυβέρνησιν. Πρωτεύουσα δὲ τοῦ κράτους κατὰ μῆνα Ἰανουαρίου τοῦ 1835 ἐγένοντο αἱ ἔνδοξοι Ἀθῆναι. Ὡστε ὁ Ὅθων ἀνελθὼν τὴν ἀρχὴν ἠτύχησε νὰ ἐδρεύσῃ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, τῆς ὁποίας ἡ δόξα εἶναι ἀτελεύτητος. Ἐβασίλευσε δὲ ὁ Ὅθων 29 περίπου ἔτη, ἦτοι μέχρι τῆς 10 Ὀκτωβρίου τοῦ 1862, ὁπότε ἐκηρύχθη ἔκπτωτος τοῦ θρόνου.

§ 91. Γεώργιος Α'.

Μετὰ τὴν ἐκθρόνισιν τοῦ Ὁθωνος ἡ ἐν Ἀθήναις συνεληοῦσα Ἐθνικὴ Συνέλευσις ἐξέλεξε βασιλέα τὸν πρίγκιπα Ἀλφρέδον, δευτερότοκον υἱὸν τῆς βασιλείσσης τῆς Ἀγγλίας Βικτωρίας. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Ἀγγλία δὲν ἀπεδέχθη τὴν ἐκλογὴν ταύτην, ἡ Ἐθνικὴ Συνέλευσις διὰ ψηφίσματος, γενομένου τῇ 18 Μαρτίου τοῦ ἔτους 1863, ἐξέλεξε βασιλέα τῆς Ἑλλάδος τὸν υἱὸν τοῦ βασιλέως τῆς Δανίας Χριστιανοῦ τοῦ Θ' Γεώργιον τὸν Α' ἐπὶ τῷ ὄρφι οἱ διάδοχοι αὐτοῦ νὰ εἶναι τοῦ ὀρθοδόξου θρησκευματος. Κατήλθε δὲ ὁ σεπτὸς Βασιλεὺς ἡμῶν Γεώργιος εἰς τὴν Ἑλλάδα τῇ 18 Ὀκτωβρίου τοῦ 1863. Ὀλίγον πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ Βασιλέως ἡ Ἀγγλία, χαριζομένη εἰς αὐτόν, παρεχώρησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰς Ἰονίους Ἠνῆσους. Ἐν ἔτει δὲ 1867 ἐνομφεῦθη ὁ Βασιλεὺς ἡμῶν τὴν Μεγάλην Δούκισσαν τῆς Ῥωσσίας Ὀλγαν· τῷ δὲ 1868 ἐγεννήθη ὁ διάδοχος τοῦ ἑλληνικοῦ θρόνου Κωνσταντῖνος. Τέλος ἐν ἔτει 1881 παρεχωρήθη τῇ Ἑλλάδι ὑπὸ τῶν εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων καὶ ἅπασα σχεδὸν ἡ Θεσσαλία καὶ ἐκ τῆς Ἠπείρου ἡ Ἄρτα μετὰ μικρᾶς λωρίδος γῆς.

Οὐδὲν ἔθνος ἐξηγόρασε τὴν ἐλευθερίαν του διὰ τόσον μεγάλων θυσιῶν, δι' ὧν ἐξηγόρασαν αὐτὴν οἱ Ἕλληνες. Αἱ θυσίαι αὗται θὰ εἶναι αἰωνία κατὰ τῆς τυραννίης διαμαρτυρία καὶ τρανοτάτη ἀπόδειξις, ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἀποτελεῖται ἐξ ἀνθρώπων ἐχόντων ὑψηλὸν τὸ φρόνημα καὶ εὐγενῆ τὴν καρδίαν. Πλούσιοι καὶ πτωχοί, κληρικοὶ καὶ λαϊκοί, γέροντες καὶ νέοι ἔδραζαν τὰ ὄπλα καὶ μετὰ μακροῦς ἀγῶνας ἱδρυσαν τὸ Βασίλειον τῆς Ἑλλάδος, τὸ ὅποσον, ἂν καὶ εἶναι μικρόν, εἶναι ὅμως ὑπερήφανον, διότι διέρρηξε τὰ φοβερὰ ἐκεῖνα δεσμά, τὰ ὅποια ὁ κόσμος ἐθεώρει ἀδιάρρηκτα. Εἶθε ἡ σπουδάζουσα νεολαία, ἡ χρηστὴ αὐτὴ τοῦ ἔθνους ἡμῶν ἐλπίς, ἐφ' ἧς ἐρείδεται τὸ μέλλον τῆς Πατρίδος ἡμῶν, νὰ συμπληρώσῃ τὸ ἔργον τῶν πατέρων ἡμῶν καὶ νὰ ἐνώσῃ ἀπάσας τὰς ἑλληνικὰς χώρας εἰς κράτος μέγα, ἰσχυρόν καὶ εὐτυχές.

